

УДК 37.016
ББК 74.200.55
С49

Серія «Класному керівнику»

Слюніна В. О.

С49 Бесіди з безпеки життєдіяльності в школі. 1–4 класи. — Х. : Вид. група «Основа», 2012. — 448 с. : табл. — (Серія «Класний керівник»).

ISBN 978-617-00-1222-7.

У посібнику розміщені бесіди з безпеки життєдіяльності в загально-освітньому навчальному закладі (відповідно до тематики бесід із попередження дитячого травматизму).

У книзі подані циклограма й тематика бесід (занять), матеріали для бесід і позакласних заходів з попередження всіх видів дитячого травматизму.

Для класних керівників 1–4 класів, учителів основ здоров'я.

УДК 37.016

ББК 74.200.55

Навчальне видання

Серія «Класний керівник»

СЛЮНІНА Валентина Олексіївна

БЕСІДИ З БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В ШКОЛІ. 1–4 КЛАСИ

Головний редактор *В. І. Садкіна*

Коректор *О. М. Журенко*

Підписано до друку 24.03.2011. Формат 60×90/16.

Папір газет. Друк офсет. Гарнітура Шкільна.

Ум. друк. арк. 22,0. Замовлення № 12-01/18-05.

ТОВ «Видавнича група «Основа»
61001, м. Харків, вул. Плеханівська, 66
тел. (057) 731-96-33

e-mail: office@osnova.com.ua

Свідцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 2911 від 25.07.2007 р.

ISBN 978-617-00-1222-7

© Слюніна В. О., 2012

© ТОВ «Видавнича група «Основа», 2012

ВСТУП

Життя в людини єдине й неповторне. І тому кожен повинен учитися його берегти. Цієї мудрої і дуже важливої науки ми повинні навчити своїх вихованців, адже ми — педагоги. А вчити дітей ми маємо цікаво й весело: з казкою, віршем, загадкою, прислів'ям, щоб одержані знання стали для них стійким переконанням і нормою життя. Правил існує чимало і їх треба знати та виконувати, бо ми живемо в суспільстві, серед людей, а отже, маємо дотримуватись відповідних норм і законів. Адже щодня дитина виходить на вулицю, якою рухаються машини. Як тут обійтися без правил? Також дитині доводиться мати справу з електричними приладами, газовою плитою, бо ж і світло у квартирі треба ввімкнути, і їжу підігріти на плиті. Діти шкільного віку досить часто залишаються самі вдома і їм просто необхідно знати, як правильно користуватися цими приладами. Тому ми маємо навчити молодших школярів, як слід поводитися вдома, на вулиці та на дорогах, оскільки від правильної поведінки залежать їхні життя і здоров'я.

Безпека на дорогах — це обов'язок, що вимагає великої відповідальності від батьків або опікунів маленьких дітей, і цим у жодному разі не можна нехтувати. Навіть уважно спостерігаючи за своїми дітьми, іноді буває складно зреагувати досить швидко, коли вони кидаються на дорогу чи вулицю, намагаючись наздогнати м'ячик, що поскакав, або іграшку, що покотилася. Переважна більшість нещасних випадків, автодорожніх пригод відбувається через те, що діти раптово вибігають на дорогу.

Статистичні дані про безпеку на дорогах свідчать, що діти, якщо й виживають у таких пригодах, то одержують серйозні тілесні ушкодження.

Сьогодні завдання дорослих, і батьків, і педагогів, полягає в тому, щоб не тільки самим оберігати й захищати дитину, але й у тому, щоб підготувати її до зустрічі з різними, складними,

а часом небезпечними життєвими ситуаціями. Проте необхідно виділити такі правила поведінки, які діти мають виконувати неухильно, тобто від цього залежать їхні здоров'я й безпека. Ці правила слід докладно роз'яснювати дітям, а потім стежити за їх виконанням. Однак безпека й здоровий спосіб життя — це не просто сума засвоєних знань, а стиль життя, адекватна поведінка в різних ситуаціях.

Одним з основних заходів профілактики дорожньо-транспортного травматизму в дітей є виховання в них організованості й дисциплінованості на дорозі. З цією метою в середніх загальноосвітніх навчальних закладах України були створені дружини юних інспекторів дорожнього руху. Основною метою їх діяльності є формування в учнів дорожньої моралі та культури поведінки на дорозі. А дотримання правил безпечної поведінки на вулицях і дорогах зрештою має стати для дітей повсякденною звичкою.

На проблему пожеж через дитячі пустощі, дитячого травматизму й загибелі на пожежах немає і не може бути іншого погляду, як на проблему гостру, важливу, що потребує чітко скоординованих дій учителів, вихователів, пожежних. Потяг дітей до гри з вогнем загальновідомий. Психологи доводять, що про небезпеку цих ігор діти знають. Допомогти їм затвердитися в цих знаннях, застерегти від лиха й при цьому не просто сказати: «Цього робити не можна», а пояснити, чому не можна й до чого це може призвести, — завдання дорослих.

Діти молодшого шкільного віку найчастіше самі стають причиною пожежі, зазнають важких опіків і травм через те, що вчасно не одержали знання про небезпеку гри з вогнем. Тому основним завданням є засвоєння дітьми елементарних правил пожежної безпеки і прищеплювання навичок правильних дій під час пожежі. Форми роботи з дітьми пропонуються найрізноманітніші, у тому числі велику роль відводять грі. Пізнавальні ігри розширюють обсяг інформації, одержаної дітьми в ході навчання, а також знижують психічне й фізичне навантаження.

Починаючи з другого класу, основним методом навчання стає бесіда, диспут. Діти вчаться оцінювати свої дії та дії товаришів, розмірковувати з приводу цих дій. У процесі гри учні одержують перші практичні навички поведінки в екстремальних ситуаціях, навички використання первинних засобів пожежогасіння.

Безпека — це стан, за якого не загрожує біда, а є захист від небезпеки. Турбота про збереження дитячого життя — найважливіше завдання школи, родини й держави.

Більшість дітей не знають, що треба робити під час пожежі, щоб не постраждати. Вони ховаються під ліжку, у шафу, не намагаються втекти навіть тоді, коли це можна зробити.

Опитування дітей показує: чимало з них не знають номери телефонів пожежної охорони, правил користування електроприладами.

У деяких закордонних програмах існують спеціальні розділи, спрямовані на навчання дітей дошкільного віку поведінку в екстремальних ситуаціях у побуті, у тому числі й під час пожежі.

Усі зусилля педагогів і батьків необхідно спрямувати на формування в дітей молодшого шкільного віку почуття небезпеки вогню, прищеплення навичок безпечного користування побутовими приладами й правильною поведінкою у випадку пожежі.

Вибір форм, методів, прийомів роботи з дітьми залежить від професіоналізму педагогів, від віку дітей, їхніх індивідуальних особливостей і можливостей.

У роботі педагогів із дітьми з пожежної безпеки необхідно використовувати різноманітні методи й прийоми: читання художньої літератури, бесіди, розповіді, відвідування виставок, перегляд відеофільмів, придумані й виготовлені дорослими й дітьми сюжетно-дидактичні й самостійні сюжетно-рольові ігри, пов'язані за тематикою з діяльністю пожежних: «Пожежні на навчанні», «Пожежна частина», «Пожежа на вулиці» тощо. Найбільш ефективним прийомом є обговорення життєвих ситуацій.

Чимало нещасних випадків трапляються з дітьми в урочний та позаурочний час, учні гинуть і травмуються через необачне та небезпечне поводження на дорогах, на воді, з пожежонебезпечними, вибуховими та іншими речовинами. Це вимагає від педагогічних працівників більш сумлінної та відповідальної роботи. У загальноосвітніх навчальних закладах обов'язково проводяться навчання з питань охорони життя та здоров'я, пожежної, радіаційної безпеки, безпеки дорожнього руху, попередження дитячого травматизму. Ці питання входять до курсу навчальних предметів: «Основи здоров'я і фізична культура», «Основи здоров'я», розкриваються через бесіди на виховних, класних годинах, у ході позакласних заходів, роботи гуртків і загонів.

Комплекс бесід (занять) із попередження дитячого травматизму має на меті забезпечити школярам знання, уміння, переконання, необхідні кожній людині для збереження життя і здоров'я, надання першої допомоги потерпілим. Учні мають бути підготовлені до дій у небезпечних ситуаціях, знати способи їх упередження, навчатися оберігати своє здоров'я.

Бесіди (заняття) мають практичну спрямованість, проводяться з урахуванням психології сприймання дітьми навчального матеріалу в різних формах (ділова гра, ситуаційні завдання, «круглий стіл» тощо). На окремі заняття (заліки) доцільно залучати представників медичних установ, ДАІ, закладів пожежної охорони тощо.

З цією метою запропоновано бесіди для учнів початкової школи, у яких у доступній формі викладено всі необхідні правила, що їх має засвоїти кожен учень. Учитель може послуговуватися цими бесідами від першого по четвертий клас, щоразу беручи з теми те, що доступне для дітей його класу, збагачуючи новими знаннями, ускладнюючи на свій розсуд і повторюючи вивчене. Адже зміст матеріалу один і той самий для всіх початкових класів. Тільки в першому класі ми розповідаємо й показуємо все це на малюнках; практично розбираємо ситуації; збагачуємо бесіду загадками, казками, віршами, а вже потім повторюємо і розширюємо знання дітей теоретичним матеріалом, ставимо їх у певні ситуації. Щоразу йдучи на урок, учитель має донести дітям цікавинки з тієї чи іншої теми. Таку інформацію про різні випадки з життя дітей та дорослих можна почерпнути в пресі. Тоді вчитель матиме багатий фактичний матеріал, яким він зацікавить дітей, навчить їх правильно поводитися в довіллі.

Кожен учитель — це творча особистість. Тому, пропонуючи власні бесіди, я впевнена, що ви ретельно опрацюєте їх, додасте цікаві факти, незвичайні загадки, вірші, приказки, нові казки, а отже, зробите їх змістовними і цікавими. А головне, щоб школярі запам'ятали й виконували всі правила, що передбачені змістом, адже від цього залежать їхні життя і здоров'я.

Кожна бесіда — це лише план, основний напрямок, від якого можна відштовхнутися і рухатися в заданому руслі, а вже від учителя залежить, як проведе він виховну роботу з дітьми.

Запис про проведення бесід (занять) роблять у класному журналі та щоденниках учнів.

Обов'язковими є такі сторінки класного журналу:

- ♦ бесіди (заняття) з попередження дитячого травматизму;
- ♦ додаткові бесіди з попередження дитячого травматизму.

Під час оформлення сторінки журналу «Бесіди (заняття) з попередження дитячого травматизму» необхідно враховувати запропоновану тематику бесід та терміни їх проведення. (Додатки 1, 2).

**Циклограма проведення комплексу бесід (занять)
із попередження дитячого травматизму класними
керівниками 1–4 класів**

№ з/п	Зміст бесід (занять)	Місяць									
		Кількість годин разом	9	10	11	12	1	2	3	4	5
			Кількість годин								
1	Правила дорожнього руху	10	2	1	1	1	1	1	1	1	1
2	Правила протипожежної безпеки	10	1	1	1	2	1	1	1	1	1
3	Запобігання отруєнь	2	—	1	—	—	—	—	—	—	1
4	Правила безпеки під час користування газом	4	—	1	—	1	1	—	1	—	—
5	Правила безпеки з вибухонебезпечними предметами	6	1	1	—	1	—	—	1	1	1
6	Правила безпеки на воді	5	1	—	1	1	—	—	1	—	1
7	Правила безпеки під час користування електроприладами, поводження з джерелами електроструму	4	—	—	1	—	1	—	—	1	1
	Разом годин:	41	5	5	4	6	4	2	5	4	6

Тематика бесід (занять) із попередження дитячого травматизму

1. Правила дорожнього руху

№ з/п	Зміст занять	Місяць
1	Організація дорожнього руху. Правосторонній, односторонній, двосторонній рух. Правила безпеки під час переходу вулиці. Наземний, надземний, підземний переходи	вересень
2	Типи перехресть (регульовані, нерегульовані). Правила переходу дороги на перехрестях	вересень
3	Правила переходу вулиці після висадки з транспорту	жовтень
4	Дорожні знаки	листопад
5	Дорожня розмітка	грудень
6	Рух за сигналами регулювальника	січень
7	Пасажир у автомобілі	лютий
8	Основні види ДТП. Поведінка в разі ДТП	березень
9	Безпека руху велосипедиста	квітень
10	Підсумкове заняття з ПДР	травень

2. Правила протипожежної безпеки

№ з/п	Зміст занять	Місяць
1	Вогонь — друг; вогонь — ворог. Причини виникнення пожеж, їх наслідки	вересень
2	Дії під час виникнення пожеж у багатоповерховому будинку, власному будинку. Способи захисту органів дихання від чадного газу	жовтень
3	Правила експлуатації побутових нагрівальних, електричних і газових приладів	листопад
4	Пожежонебезпечні речовини та матеріали. Пожежна безпека під час поводження із синтетичними, горючими, легкозаймистими матеріалами та речовинами	грудень

№ з/п	Зміст занять	Місяць
5	Пожежонебезпечні об'єкти. Новорічні свята: новорічна ялинка, електричні гірлянди; безпека використання відкритого вогню (свічки, бенгальські вогні тощо). Користування печами, камінами	грудень
6	Правила пожежної безпеки у вашому домі. Гасіння пожежі у квартирі на початковій стадії загоряння. Правила поводження під час пожежі	січень
7	Запобігання виникненню пожеж від електричного струму та правила гасіння таких пожеж. Дії учнів під час пожежі	лютий
8	Домедична допомога постраждалим від пожеж. Шкідливість і небезпечність паління	березень
9	Основні правила пожежної безпеки під час відпочинку в лісі	квітень
10	Підсумкове заняття. Протипожежна безпека	травень

3. Запобігання отруєнь

№ з/п	Зміст занять	Місяць
1	Поширення отруєнь грибами, рослинами та їх насінням. Профілактика харчових отруєнь	жовтень
2	Запобігання отруєнь хімічними речовинами	травень

4. Правила безпеки під час користування газом

№ з/п	Зміст занять	Місяць
1	Загальні відомості про природний і зріджений газ	жовтень
2	Правила безпечного користування побутовими газовими приладами: котлом, пічкою, запальничкою тощо	грудень
3	Дії населення в разі виявлення запаху газу	січень
4	Ознаки отруєння. Запобігання отруєння чадним газом. Домедична допомога в разі отруєння	березень

5. Правила безпеки з вибухонебезпечними предметами

№ з/п	Зміст занять	Місяць
1	Види боєприпасів, методи їх розпізнання. Небезпечні предмети (знахідки) та дії в разі їх виявлення	вересень
2	Правила поведінки з ВВП, невизначеними предметами та речовинами	жовтень
3	Запобігання дитячого травматизму від ВВП побутового призначення: піротехнічні засоби, горючі та легкозаймисті речовини	грудень
4	Вогнепальна зброя — не забава. Небезпечність виготовлення та випробування вибухових пакетів, користування мисливськими рушницями	березень
5	Заходи з безпеки під час збирання металевих брухту. Правила поведінки під час виявлення ВВП	квітень
6	Підсумкова бесіда. Обережність дітей під час літніх канікул — запорука життя та здоров'я	травень

6. Правила безпеки на воді

№ з/п	Зміст занять	Місяць
1	Вступ. Уміння триматися на воді — запорука безпеки. Особливості купання в морі, річці, ставку	вересень
2	Допомога потопальнику. Рятувальні прийоми та засоби надання першої домедичної допомоги потерпілому	листопад
3	Правила поведінки на кризі. Надання допомоги потерпілому на воді взимку	грудень
4	Правила безпечної поведінки на воді та біля води	березень
5	Дія води на організм людини. Як правильно купатися	травень

7. Правила безпеки користування електроприладами, під час поводження з джерелами електричного струму

№ з/п	Зміст занять	Місяць
1	Поняття про джерела струму, їх небезпечність для життя та здоров'я людини	листопад

№ з/п	Зміст занять	Місяць
2	Правила поводження з побутовими електроприладами: праскою, холодильником, пральною (швацькою) машиною, електроплитою тощо	січень
3	Правила поведінки в разі виявлення обірваного електричного дроту	квітень
4	Правила поведінки поблизу електрощитової, лінії електропередач	травень

Щорічно після вивчення всіх тем учні складають залік із кожного блоку занять. Заліки оцінюють «зараховано» або «не зараховано» і записують проти прізвища кожного учня.

Відпрацьовані заняття з відсутніми учнями записують у графі «Домашнє завдання» проти відповідної теми. Необхідно вказати дату проведення індивідуальної бесіди та прізвище учня.

Оформлення сторінки журналу з попередження дитячого травматизму

№ з/п	Місяць і число Прізвище, ім'я та по батькові	10 10	05 05	залік		10 10	12 12	01 01	03 03	залік		

№ з/п	Дата	Зміст уроку	Завдання додому. Індивідуальні бесіди з відсутніми
		Запобігання отруєнь	
1	.../10	Поширення отруєнь грибами, рослинами та їх насінням. Профілактика харчових отруєнь	.../10 з Івановим А.
2	.../05	Запобігання отруєнь хімічними речовинами	...

№ з/п	Дата	Зміст уроку	Завдання додому. Індивідуальні бесіди з відсутніми
		Правила безпеки під час користування газом	
1	.../10	Загальні відомості про природний та зріджений газ	
2	.../12	Правила безпечного користування побутовими газовими приладами: котел, пічка, запальничка тощо	

Попередження дитячого травматизму — одна з найактуальніших проблем сучасності. Саме ми, дорослі, маємо створити безпечні умови для життєдіяльності наших дітей, сформувати в них навички безпечної поведінки та вміння передбачати наслідки небезпечних розваг.

У посібнику наведені матеріали для проведення бесід учителями «Основ здоров'я», класними керівниками 1–4-х класів та вихователями груп продовженого дня про здоров'я, профілактику захворювань і отруєнь, правила безпеки поводження на воді та кризі, користування газом, електробезпеки, пожежної безпеки, поводження з вибухонебезпечними предметами.

У посібнику наведені матеріали для бесід і позакласних заходів з усіх видів дитячого травматизму. До бесід подані запитання, завдання, які можуть урізноманітнити цю роботу. Пам'ятки та інструктажі можна використати по-різному: записати до щоденників або надрукувати й роздати учням перед осінніми, зимовими, весняними, а особливо літніми канікулами. Під цими пам'ятками чи інструктажами можуть ставити підпис класний керівник, учитель, який проводить інструктаж. До деяких тем подані контрольні запитання, завдання, тести, загадки, вірші, ситуаційні задачі, а також цікавинки. До підсумкової бесіди з Правил дорожнього руху — ігри.

У додатках подані матеріали, які не охоплюють тематику бесід, запропоновану в посібнику «Система роботи з безпеки життєдіяльності в загальноосвітньому навчальному закладі. Збірник

нормативних і методичних матеріалів», виданий ХОНМІБО у 2005 році, але дуже актуальні: як поводитися зі здичавілими тваринами — собаками, кішками; правила поведінки в метро, на залізниці, під час блискавки, ожеледиці, як не стати жертвою нападу, перебування в заручниках, надання домедичної допомоги тощо. Окремо надані приклади інструктажів і правила поведінки в конкретних випадках, які класовод може застосувати на свій розсуд. Окремим додатком поданий літературний матеріал, який можна використати на уроках основ здоров'я та інших, під час підготовки їх проведення свят із даної тематики. За деякими оповіданнями можна організувати колективні читання з обговоренням змісту прочитаного.

1. ПРАВИЛА ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Тема 1. Організація дорожнього руху. Правосторонній, односторонній, двосторонній рух. Правила безпеки під час переходу вулиці. Наземний, надземний, підземний переходи

1. Основні поняття з організації дорожнього руху

Проїзна частина — елемент дороги, призначений для руху транспортних засобів.

Край проїзної частини — умовна чи позначена дорожньою розміткою лінія на проїзній частині в місці її прилягання до узбіччя, тротуару, газону, розділювальної смуги, смуги для руху трамваїв тощо.

Тротуар — елемент дороги, призначений для руху пішоходів, який прилягає до проїзної частини або відокремлений від неї газоном.

Перехрестя — місце перехрещення, прилягання або розгалуження доріг на одному рівні, межею якого є уявні лінії між початком заокруглень проїзної частини кожної дороги. Не вважається перехрестям місце прилягання до дороги виїзду з прилеглої території.

Пішохідний перехід — ділянка проїзної частини або інженерна споруда, призначена для руху пішоходів через дорогу. Пішохідні переходи можуть бути позначені дорожніми знаками і (або) дорожньою розміткою, світлофорами. За відсутності дорожньої розмітки межі пішохідного переходу визначаються відстанню між дорожніми знаками, а на перехресті — *шириною тротуарів*.

За містом по боках проїзної частини розміщені узбіччя.

Уздовж доріг викопують рови-кювети. У них стікає з дороги вода під час дощів та танення снігу.

2. Правосторонній рух

В Україні встановлений правосторонній рух транспортних засобів.

Це означає, що транспортні засоби мають рухатися по проїзній частині дороги, тримаючись правої сторони.

Пішоходи також мають триматися правої сторони під час руху тротуаром.

Є країни, наприклад Великобританія, де рух лівосторонній.

3. Односторонній і двосторонній рух

Вулиці відрізняються одна від одної шириною, покриттям, напрямком руху транспорту тощо.

Як правило, на вузьких вулицях рух транспорту односторонній, тобто транспортні засоби рухаються в одну сторону.

На широких вулицях і дорогах транспорт рухається в протилежних напрямках — це вулиці з двостороннім рухом.

Діти повинні знати, де саме трапляються на їхньому шляху з дому до школи вулиці з одно- і двостороннім рухом. Це важливо тому, що правила переходу цих вулиць різняться між собою.

4. Місця, у яких можна переходити дорогу

Пішоходи мають переходити проїзну частину вулиці по пішохідних переходах.

Якщо переходів немає, то дорогу слід переходити на перехрестях по лінії тротуару або узбіччя.

Якщо в зоні видимості немає переходу або перехрестя, а дорога має не більше трьох смуг руху для обох напрямків, дозволяється переходити її під прямим кутом до краю проїзної частини в місцях, де дорогу добре видно в обидві сторони.

5. Перехід (наземний, надземний, підземний)

Пішохідні переходи бувають наземні, надземні й підземні.

Наземний перехід — це ділянка проїзної частини, позначена спеціальними знаками, дорожньою розміткою або світлофорами.

Надземні й підземні переходи — це спеціальні споруди, призначені для руху пішоходів через проїзну частину без виходу на неї. Тобто проїзна частина й перехід розташовані на різних вертикальних рівнях.

6. Чому до переходу дороги слід готуватися?

Перехід дороги — це досить відповідальний етап у дорожньому русі. Він вимагає від пішоходів відповідної підготовки. Адже перед переходом вулиці необхідно зосередитись, загострити свою увагу,

згадати правила переходу й дати самому собі відповідь на запитання: «А чи все я зробив для того, щоб безпечно перейти дорогу?».

7. Правила переходу вулиць і доріг

На проїзній частині дороги нанесені білі лінії. Що вони означають? Ці лінії так само необхідні, як і дорожні знаки. Вони називаються лініями розмітки й регулюють рух транспорту й пішоходів. Лінії розмічують білою фарбою, металевими кнопками, кольоровим асфальтом та іншими наочними способами.

Уздовж проїзної частини проходить біла лінія. Це — осьова лінія. Вона може бути суцільною або переривчастою. Суцільну лінію переїжджати не можна, а переривчасту можна. Завдяки осьовій лінії зменшується небезпека зіткнення.

Ділянка, по якій пішоходам дозволяється переходити дорогу, позначається широкими білими, паралельними до осі проїзної частини лініями. Це — нерегульований позначений пішохідний перехід «зебра». Нерідко в цьому місці ставлять знак «Пішохідний перехід».

«Острівцець безпеки» — місце, де пішоходи можуть, якщо вони не встигли перейти вулицю, почекати, поки транспорт знову зупиниться. Жодному водієві не дозволяється заїжджати на «острівцець безпеки».

«Посадочний майданчик» — ділянка, виділена на проїзній частині суцільною лінією. Тут люди очікують трамвай, тролейбус, автобус. Транспортним засобам забороняється заїжджати на «посадочний майданчик».

8. Як перейти вулицю

Запам'ятайте, що переходити вулицю дозволяється лише у визначених місцях. Переходити можна:

- а) по підземних переходах або пішохідних містках;
- б) у місцях, де на проїзній частині є «зебра» або знак «Пішохідний перехід»;
- в) якщо розмітки «зебра» або знака «Пішохідний перехід» немає, то на перехрестях доріг по лінії тротуарів або узбіч;
- г) автомобільну дорогу поза населеним пунктом можна переходити тільки на тих ділянках, де її можна добре проглянути в обидва боки.

Це — найбезпечніші місця для переходу бруківки. Пішохід повинен дійти до місця переходу й там перейти дорогу. Основні місця переходу розташовані на перехресті. Якщо до наступного перехрестя далеко, то пішохідний перехід може бути між двома

перехрестями. У такому випадку він позначений дорожовказом «Пішохідний перехід» або лініями розмітки переходу на бруківці («зеброю»).

Перед тим як вийти на проїзну частину, треба обов'язково зупинитися на краю тротуару. Спочатку слід переконаватися, чи дозволений тут перехід. Якщо дозволений, то — будь ласка... І ось тепер настає найвідповідальніший момент для пішохода — перехід проїзної частини. Для наочності розділимо її на дві половини. Перша половина — вступ на проїзну частину й перехід до її середини (осьової лінії). Друга половина — остаточне подолання проїзної частини. Образно бруківку можна уявити горою, яку необхідно подолати. Перша половина шляху — підйом угору, сходження на вершину. Друга половина — спуск. Природно, що підйом важчий, ніж спуск. Перед тим як вийти на проїзну частину, слід подивитися ліворуч. Якщо ні автомобілів, ні інших транспортних засобів поблизу немає, можна переходити. Дійшовши до середини вулиці або дороги, треба подивитися в правий бік — тепер автомашини можуть з'явитися праворуч. Якщо проїзна частина вулиці вільна, можна не поспішаючи перейти вулицю. З гори ми іноді спускаємося бігцем, а на бруківці цього робити не можна. Порядок переходу проїзної частини простий, але потрібна дисципліна й увага.

Якщо на перехресті немає ні світлофора, ні регулювальника, то це нерегульоване перехрестя. Таке перехрестя пішоходи переходять по лінії тротуару. Перед тим як вийти на проїзну частину, слід зупинитися на краю тротуару й переконаватися, що ліворуч немає транспорту, що наближається. Тільки після цього можна почати не поспішаючи перехід першої половини проїзної частини вулиці, тут потрібна особлива обережність. Адже до перехрестя може під'їхати машина для правого повороту.

Треба стежити також за машинами, які наближаються з протилежного боку, оскільки вони можуть зробити лівий поворот, у бік пішохода. Усі автомашини, що роблять правий або лівий поворот, зобов'язані пропустити пішохода. Але обережність ніколи не зашкодить.

Перехід другої половини небагато складніший для пішохода, що перебуває на лівосторонньому тротуарі. Він також має стежити за машинами, що під'їжджають праворуч. Пропускати пішоходів не зобов'язані ті машини, які наближаються праворуч і їдуть прямо.

Якщо ви не знаєте, як удіяти, зупиніться! «Зрізати кути», тобто переходити перехрестя по діагоналі, небезпечно й тому заборонено.

9. Правила безпеки під час переходу вулиці

а) перехід дороги з двостороннім рухом:

- ♦ перед тим як переходити дорогу, необхідно подивитись ліворуч. Якщо проїзна частина вільна, то можна йти;
- ♦ дійшовши до середини вулиці, треба зупинитись. Якщо рух транспорту почався, необхідно почекати на «острівці безпеки» або на лінії, яка розділяє транспортні потоки протилежних напрямків;
- ♦ тепер треба подивитись праворуч. Якщо проїзна частина вільна, закінчуйте перехід.

б) перехід дороги з одностороннім рухом:

Для того щоб перейти дорогу з одностороннім рухом, необхідно подивитись у сторону, протилежну рухові транспорту. Якщо машин немає, то перехід треба здійснити в один прийом, тобто без зупинки на середині проїзної частини.

В усіх випадках, якщо на вулиці інтенсивний рух, немає поблизу світлофора, то необхідно попросити дорослого або міліціонера допомогти перейти вулицю.

У разі наближення автомобіля із увімкненою сиреною і мигалкою слід утриматися від переходу дороги.

ІНСТРУКТАЖ

Поведінка пішохода на вулиці

1. Ти — пішохід, і ходи по тротуарах, алеях, пішохідних доріжках.
2. Будь уважним, чемним. Не забувай чарівних слів «вибачте», «будь ласка», «дозвольте пройти», «дякую».
3. Пам'ятай, що поруч потік машин.
4. Не ходи з групою товаришів по всій ширині тротуару, бо заважатимете іншим пішоходам.
5. Не роздивляйся людей нахабно, не вказуй на них пальцями, навіть коли вони чимось особливо відрізняються від інших.
6. Не привертай до себе уваги інших, не галасуй — шум шкідливий для здоров'я.
7. Не штовхай зустрічних і тих, хто йде поруч із тобою.
8. Ходи тільки з правого боку тротуару.

Контрольні запитання і завдання

1. Яка частина вулиці називається проїзною?
2. Що називають тротуаром, узбіччям? Для чого вони існують?
3. Як і де можна переходити вулицю?

4. Які пішохідні переходи ти знаєш?
5. Який рух по твоїй вулиці? Як і де ти її будеш переходити?
6. Як потрібно переходити вулицю із двостороннім рухом?
7. Як слід переходити вулицю з одностороннім рухом?
8. Що таке дорога до школи?
9. Як вибрати безпечний маршрут?
10. Як переходити дорогу?
11. Чому треба вивчати Правила дорожнього руху?

Тема 2. Типи перехресть (регульовані, нерегульовані).

Правила переходу дороги на перехрестях

1. Перехрестя

Дороги можуть зустрічатися і пересікатися, бо нині їх так багато в кожній країні, що без цього просто неможливо. Тому ті місця, де і зустрічаються, і пересікаються дороги, називають перехрестями. Це найнебезпечніші ділянки дороги, на яких треба бути досить уважними, щоб не скоїти аварії.

Досвідчений водій завжди пам'ятає: наближаючись до перехрестя, зменш швидкість і будь особливо уважним. Ви тільки подумайте: навіть до найпростішого перехрестя машини під'їжджають із чотирьох сторін. Та й не по одній, а по дві, а то й по три машини поруч. Цій потрібно лише перетнути вулицю, тій — повернути праворуч, а тій — ліворуч.

Перехрестя — місце перехрещення, прилягання або розгалуження доріг на одному рівні, межею якого є уявні лінії між початком заокруглень проїзної частини кожної дороги. Перехрестя бувають Х (ікс-подібні), Т (те-подібні), + (хрестоподібні).

Біля перехресть звичайно бувають улаштовані й переходи для пішоходів. Тому й для тебе перехрестя може виявитися дуже небезпечним місцем, якщо ти забудеш, що тротуарами ходять люди, а проїзною частиною рухаються машини. І рухаються притому дуже швидко.

Не вважається перехрестям місце прилягання до дороги виїзду з прилеглої території.

2. Типи перехрестя (регульовані, нерегульовані)

Залежно від того, регулюється черговість проїзду транспортних засобів через перехрестя чи ні, розрізняють регульовані й нерегульовані перехрестя.

На регульованих перехрестях рух регулюють сигналами світлофора або регулювальника.

Регулювальник — працівник міліції, військової автоінспекції, дорожньо-експлуатаційної служби, черговий на залізничному переїзді, паромній переправі, дружинник, позаштатний співробітник міліції, який має відповідне посвідчення та екіпіровку (формений одяг або розпізнавальний знак, нарукавна пов'язка, жезл, диск із червоним сигналом чи світлоповертачем, червоний ліхтар або прапорець) і регулює дорожній рух.

На нерегульованих перехрестях черговість проїзду визначають за правилами проїзду нерегульованих перехрестів.

3. Ознаки регульованого перехрестя

Як зазначалось раніше, тип перехрестя визначають за наявністю засобів регулювання черговості проїзду перехрестя. На регульованому перехресті встановлюють світлофор або рухом керує регулювальник.

4. Правила переходу регульованого перехрестя

Для пішохода перехід проїзної частини по пішохідному переходу, розташованому на регульованому перехресті, чи перехід поза перехрестям, але в місці, яке обладнане пішохідним світлофором, безумовно, зручніший та простіший, ніж по нерегульованому переходу. Однак слід мати на увазі, що зелений сигнал світлофора або сигнал регулювальника, який дозволяє рух, тільки дозволяють перехід проїзної частини, але не гарантують безпеки пішохода.

На жаль, трапляються випадки, коли на уроках або в підручниках учать, що за сигналом, який дозволяє рух, пішохід може переходити проїзну частину навіть із заплющеними очима. Це далеко не так! Перехід проїзної частини дороги за сигналом, що дозволяє рух, може бути дуже небезпечним, якщо не дотримуватись усіх правил переходу і не бути дуже уважним.

Перехід проїзної частини на заборонний сигнал — найбільш розповсюджене порушення на регульованих перехрестях. Чому? Відповідь на це запитання знаходиться як у галузі психології, так і у сфері виховання. Саме на ці моменти має звернути особливу увагу вчитель.

Проведіть із дітьми такий експеримент. Дайте їм завдання виконати якусь роботу (щось намалювати, вирізати, склеїти тощо), зафіксуйте час початку роботи й рівно через хвилину роботу зупиніть. Потім запропонуйте дітям рівно хвилину нічого не робити та мовчати. В обох випадках час виконання завдання діти не повинні знати. А потім спитайте їх, скільки часу пішло на перше завдання і скільки на друге. Який би час не назвали діти, у другому випадку

він буде більшим. Висновок простий: бездіяльне очікування завжди сприймається більш тривалим. Те саме відбувається і з пішоходами, що очікують сигналу світлофора, який дозволить перейти дорогу. Це треба пояснити дітям. Нехай вони самі перевіряють, скільки горять сигнали світлофора. Більше 90 секунд цей час не буває.

Треба постаратись зафіксувати у свідомості учнів, що існують відмінності у світлофорах для транспорту і для пішоходів, що пішоходи мають дотримуватись тільки сигналів світлофорів, які працюють для них.

Важливим моментом, який допомагає орієнтуватись на регульованому перехресті, є уявлення про порядок розміщення сигналів у світлофорі (червоний зверху і т. д.) і місця розміщення самих світлофорів на перехрестях і переходах.

5. Ознаки нерегульованого перехрестя

До ознак, які визначають, що перехрестя є нерегульованим, належать такі:

- ♦ відсутність світлофора;
- ♦ відсутність регулювальника;
- ♦ неробочий стан світлофора;
- ♦ блимання жовтого сигналу світлофора.

6. Перехід дороги на нерегульованому перехресті

Коли І. Ільф і Є. Петров стверджували у своїй знаменитій книзі «Золоте теля», що перехрестя — це саме те місце, «де рух найсильніший і де волосину, на якій звичайно висить життя пішохода, найлегше обірвати», вони, безумовно, мали рацію: перехрестя є місцем перетину транспортних та пішохідних потоків, дійсно дуже небезпечною ділянкою дороги, де відбувається більше половини усіх ДТП. А з усіх ДТП, які стались на перехрестях, до 40 % припадає на нерегульовані. Саме на цих моментах слід сконцентрувати увагу учнів доступним для них чином.

Можливе (у зв'язку зі сказаним) питання, чому ж тоді влаштовувати переходи в найнебезпечніших місцях — на перехрестях, можна пояснити таким чином. Проїзна частина дороги відведена для руху транспортних засобів. Щоб пішоходи мали можливість перетнути проїзну частину, рух транспортних засобів доводиться переривати. Для цього відводять спеціальні місця, певним чином позначені, — пішохідні переходи. Це, звісно, призводить до зменшення швидкості руху транспортних засобів і до їхньої зупинки. Інакше не можна. Але це йде всупереч сутності та задачам

транспортного процесу — безперервність і висока швидкість. Тому, якщо вже доводиться порушувати цей процес (до речі, пов'язаний із матеріальними витратами), то це найбільш доцільно робити саме на перехрестях: там транспортні потоки все одно перериваються «природним» шляхом, перетинаючи шляхи руху один одного.

Крім послідовного й детального пояснення учням вимог правил переходу проїзної частини на нерегульованому пішохідному переході, учителеві слід звернути увагу на моменти, які, може, й не дуже помітні, але мають певне значення в цій темі. Перехрестя — це місце перетину доріг на одному рівні, де відбувається перетинання шляхів транспорту й пішоходів. Але крім перетинання у прямому напрямку, тут транспортні засоби повертають праворуч і ліворуч, розвертаються у зворотний напрям. І якщо повороти і розвороти транспортних засобів не завжди пов'язані зі взаємним перетинанням шляхів, то з перетинанням шляхів руху пішоходів вони пов'язані завжди. На це і слід звернути увагу учнів.

Також ще раз необхідно акцентувати увагу на різній конфігурації перехресть (хрестоподібні, Х-подібні й т. ін.). Це потрібно знати для того, щоб пішохід на перехрестях, які відрізняються від звичайних, хрестоподібних, більш обачно орієнтувався під час переходу проїзної частини, хоча принципової різниці в такому випадку в діях пішоходів немає.

Характерною відмінністю нерегульованого перехрестя від регульованого є те, що тут особливо велика особиста відповідальність пішохода за вибір моменту переходу проїзної частини. Велике значення мають і знання пішоходом попереджувальних сигналів, які подаються водіями, та вміння використовувати ці знання для координації своїх дій на нерегульованому перехресті.

7. Задачі

Задача 1

До регульованого перехрестя одночасно під'їхали автобус, легковий автомобіль і підійшли пішоходи — хлопчик і дівчинка. На світлофорі засвітився на вулицю Заметільну зелений сигнал, на Грозову вулицю — червоний сигнал.

Як повинен хлопчик переходити вулицю, щоб потрапити до пункту А?

Як повинна дівчинка переходити вулицю, щоб потрапити до пункту А?

Відповідь. Хлопчик має право переходу вулиці з боку зеленого сигналу. Він спокійно переходить вулицю.

Дівчинка зупиняється на краю тротуару, оскільки з боку червоного сигналу рух заборонений. Вона чекає, поки засвітиться зелений сигнал світлофора.

Задача 2

До регульованого перехрестя одночасно під'їхали вантажівка, легковий автомобіль і підійшов пішохід — дівчинка. У світлофорі засвітився з боку Голкової вулиці зелений сигнал, з боку Ниткової вулиці — червоний сигнал.

Як дівчинка має перейти вулицю, щоб потрапити до пункту А?

Відповідь. З боку зеленого сигналу дівчинка має право переходити Ниткову вулицю. Перед тим як ступити на бруківку, незайве подивитися ліворуч і переконатися в тому, що водій легкової автомашини, яка повертає праворуч, помітив дівчинку й пропускає її. Другу половину проїзної частини дівчинка переходить перед нерухомою вантажівкою. Вантажівка не має права в'їзду на перехрестя.

Задача 3

До регульованого перехрестя одночасно під'їхали мотоцикл, легковий автомобіль, трамвай, автобус, вантажівка й підійшли пішоходи — хлопчик і дівчинка. На світлофорі з боку вулиці Перемоги — зелений сигнал світлофора й з боку вулиці Слави — червоний.

Як має дівчинка перейти вулицю, щоб потрапити до пункту А?

Як має хлопчик перейти вулицю, щоб потрапити до пункту Б?

Відповідь. Дівчинка, переконавшись, що вона перебуває на вулиці, якою відбувається рух, із боку зеленого сигналу світлофора має право переходу перед усіма нерейковими транспортними засобами. Але, перед тим як зійти на бруківку, незайве подивитися ліворуч і переконатися в тому, що водій вантажівки, що повертає за її спиною праворуч, помітив дівчинку й пропускає її. Перед тим як перейти трамвайні рейки, дівчинка має переконатися в тому, що й водій трамвая її помітив, і тільки після цього закінчити перехід вулиці перед нерухомим автобусом.

З боку зеленого сигналу світлофора хлопчик має право переходу вулиці перед усіма транспортними засобами. Перед тим як зійти на бруківку, він дивиться ліворуч — машин, що наближаються, немає, і він переходить проїзну частину. Мотоцикл, що стоїть праворуч, не вартий його уваги, оскільки для мотоцикла горить червоний сигнал світлофора.

Задача 4

До регульованого перехрестя одночасно під'їхали автобус, легковий автомобіль, вантажівка й підійшов пішохід — хлопчик. У світлофорі засвітився з боку Зошитової вулиці зелений, із боку Книжкової вулиці — червоний сигнали.

Як має хлопчик перейти вулицю, щоб потрапити до пункту Б?

Відповідь. Хлопчик, підійшовши до перехрестя, дивиться на світлофор і, переконавшись, що по Зошитовій вулиці дозволений рух, повертає ліворуч, переходить Книжкову вулицю й приходить до пункту А. Тут він чекає, поки засвітиться зелений сигнал світлофора, і він може піти до пункту Б.

8. З історії світлофорів

Світлофори з'явилися на вулицях міст не дуже давно, разом із першими регулювальниками. Але перші світлофори зовсім не були схожі на сучасні. З усіх чотирьох сторін на них було також по три кольорових скла — зелене, жовте й червоне, але по них повільно повзла велика чорна стрілка.

Зрозуміло, що такі світлофори були дуже незручними. Перехрестя вільне, а ти чекай, поки стрілка доповзе до зеленого скла.

Потім з'явилися світлофори з вогниками, що перемикаються, які ми вже звикли бачити на перехрестях. Але за сорок років і ці світлофори змінилися.

Перші світлофори підкорялися руці регулювальника. Він стежив за рухом машин поблизу перехрестя і, переводячи ручку світлофора, вмикав: то зелене світло для пішоходів, а червоне — для машин, то жовте світло для всіх, то червоне світло для пішоходів, а для машин — зелене.

Потім з'явилися автомати. Вони самі, без допомоги регулювальника вмикали поперемінно спершу зелене світло, через кілька хвилин — жовте, через деякий час — червоне, потім знову жовте... І так цілодобово.

Але водії і пішоходи так само, як і раніше, справедливо були невдоволені. Адже дуже багато часу доводилося витрачати на перехрестях даремно.

Скажімо, з цього боку жодної машини немає й не видно, а на світлофорі все ще горить зелене вічко. А з іншого боку під'їхало багато машин, і всі чекають, поки червоне світло зміниться зеленим.

Треба було знову щось придумувати. Змусити світлофори діяти ще самостійніше, хоча б на найжвавіших перехрестях. Цим і зайнялися інженери разом із працівниками ДАІ.

Для початку сто шість московських світлофорів на найдовших і перевантажених вулицях замінили на нові, але не прості, а автоматичні. Ці світлофори працюють узгоджено зі своїми сусідами.

І ось на двадцятьох п'ятьох вулицях столиці з'явилася «зелена хвиля». Єдина хвиля, що пробігає не по воді, а по суші.

Якщо водій виїхав на таку вулицю і їде нею зі швидкістю шістьдесят кілометрів за годину, то на кожному перехресті його зустрічає привітний зелений вогник. Він може проїхати всією вулицею, що простяглася на десять-п'ятнадцять кілометрів, жодного разу не зупинившись біля світлофора.

Задоволені шофери стали говорити: «Їдеш, як на зеленій хвилі».

А влаштована ця «хвиля» так.

По всій довжині кожної такої вулиці світлофори з'єднані підземним електричним ланцюгом із годинниковими механізмами. Світлофор не тільки сам перемикає свої вогники, але й немовби передає наказ своєму товаришеві на наступне перехрестя: «Зараз я пропустив потік машин і пропускаю пішоходів. Через двадцять дві секунди машини дійдуть до тебе, і тоді ти, будь ласка, зупини червоним світлом своїх пішоходів і дай зелений моїм машинам».

9. Ігри

Гра «Відповідай світлофору»

Учитель пояснює учням, що сьогодні вони проведуть гру за правилами переходу вулиць і доріг. У коробці приблизно 30 запитань (за кількістю гравців). Вони написані на світлофориках. Учитель, не дивлячись, виймає з коробки по одному світлофоріку й дає учням. Вони читають запитання й одразу відповідають на нього. Якщо відповідь правильна, залишають світлофорик собі, якщо ні — кладуть назад у коробку.

Якщо є можливість придбати повітряні кульки червоного, жовтого й зеленого кольорів, то запитання можуть бути написані на них (кульковою авторучкою). Кожний, хто правильно відповів на запитання, залишає кульку собі. Кількість кульок має бути не меншою за кількість гравців. Добре зробити так, щоб кожному дісталася кулька.

Приблизні запитання, які можуть бути написані на світлофориках або повітряних кульках: Чи можна перебігати вулицю на зелене світло світлофора? Чому не можна перебігати вулицю? Чому не можна йти на червоне світло? Що робити, якщо боїшся перейти вулицю? Як розпочинати перехід? Як переходити першу половину

вулиці? Що таке «острівце безпеки»? Як переходити другу половину вулиці?

Інші запитання вчитель формулює відповідно до прочитаного дітьми тексту.

Гра «Перейди вулицю»

У ведучого два картонних круги. Один обклеєний зеленим папером з одного боку й жовтим — з іншого. Другий — червоним папером з одного боку, а з протилежного — жовтим. Усі гравці об'єднуються у дві команди. У залі проводять дві паралельні лінії одна від одної на відстані 7–10 кроків. Це вулиця.

Гравці гукаються один навпроти одного за лінією.

Умови гри. Коли ведучий робить змах зеленим кружком, гравці роблять крок уперед, червоним — крок назад, жовтим — залишаються на місці.

Ведучий чергує кольори. Якщо він змахнув кружком один раз — треба зробити один крок у ту або іншу сторону, якщо два — два і т. д.

Ті, хто помиляється, вибувають із гри.

Перемагає команда, гравець якої першим перейде вулицю.

Це треба знати...

- ♦ Дорога — це завжди небезпека.
- ♦ Край тротуару — бордюр. Це низький бар'єр, що відокремлює проїзну частину дороги або вулиці від узбіч, тротуарів.
- ♦ Дорогу треба переходити лише у спеціально відведеному місці — на переходах.
- ♦ Якщо на вулиці немає пішохідного переходу, то переходити її треба лише тоді, коли поблизу немає машин.
- ♦ Не можна перебігати дорогу перед транспортом, що рухається.
- ♦ Найнебезпечніша ділянка дороги — це перехрестя.
- ♦ Для пішоходів існує тротуар — пішохідна доріжка (з кам'яних плит, цегли, асфальту тощо) з боків вулиці, площі, трохи вища порівняно з проїзною частиною. Тротуаром люди мають рухатися праворуч.
- ♦ Рух у нас — правосторонній.

Контрольні запитання і завдання

1. З якого боку рухаються транспортні засоби?
2. Як мають рухатися пішоходи тротуаром?
3. Де можна переходити дорогу?
4. Яку роль виконує роздільна смуга?

5. Чому треба знати і виконувати Правила дорожнього руху?
6. Що таке перехрестя? Які вони бувають?
7. Яке перехрестя називають регульованим?
8. Яке перехрестя називають нерегульованим?
9. У яких місцях можна переходити перехрестя?
10. Як переходити регульоване перехрестя?
11. Як переходити нерегульоване перехрестя?
12. Чому перехрестя вважають найбільш небезпечним місцем?

Тема 3. Правила переходу вулиці після висадки з транспорту

1. Правила очікування громадського транспорту

Чекаючи транспорт, треба дотримуватись таких правил:

- ♦ чекати автобус, трамвай, тролейбус необхідно на зупинках;
- ♦ не можна виходити на проїзну частину вулиці;
- ♦ не можна гратися та бігати на зупинці, слід вести себе спокійно;
- ♦ необхідно дбайливо ставитись до обладнання, що є на зупинці;
- ♦ не можна віддалятися від групи;
- ♦ не смітити;
- ♦ не шуміти.

2. Посадка й висадка пасажирів

Правила посадки:

- ♦ входити спокійно, не штовхаючись, за чергою, через задні двері;
- ♦ пропустити вперед літніх людей, пасажирів із маленькими дітьми, інвалідів.

Правила висадки:

- ♦ не можна самовільно відчиняти двері;
- ♦ виходити обережно, не штовхатись, за чергою, через передні двері;
- ♦ після виходу з трамвая слід швидше покинути проїзну частину дороги.

Посадку (висадку) дозволено здійснювати пасажиром після зупинки транспортного засобу лише із посадочного майданчика, а в разі відсутності такого майданчика — з тротуару чи узбіччя, якщо це неможливо, то з крайньої смуги проїзної частини (але не з боку суміжної смуги для руху), за умови, що це буде безпечно та не створить перешкод іншим учасникам руху.

3. Правила переходу вулиці після висадки з транспорту

Найчастіше зупинки тролейбуса й автобуса знаходяться за перехрестям. Тому необхідно після висадки з цих видів транспорту дійти до пішохідного переходу або перехрестя і тільки там перейти дорогу.

Якщо ж переходу чи перехрестя поруч немає, то слід дочекатись, поки від'їде автобус або тролейбус і, впевнившись, що проїзна частина вільна, можна перейти дорогу. Обходити автобус або тролейбус одразу після висадки з них досить небезпечно, можна потрапити під колеса автомобілю, якого ви не можете бачити через те, що він закритий від вас автобусом чи тролейбусом.

Після виходу з трамвая, якщо рейки прокладені посередині проїзної частини, пішоходи мають оцінити дорожню обстановку і тільки потім йти до тротуару. Не можна раптово вибігати на проїзну частину, бо це може призвести до ДТП. Якщо пішоходам, які вийшли з трамвая, необхідно перейти на протилежну сторону дороги, їм слід вийти на ближній тротуар або узбіччя, визначити, де розташована ділянка дороги з дозволеним переходом, і перейти там проїзну частину.

4. Гра «Пішохід-знавець»

Діти об'єднуються в команди: «пішоходи», «автобус», «тролейбус», «трамвай», «потяг». «Пішоходи» стоять на «зупинці», ведучий — у центрі.

Ведучий. Під'їжджає трамвай, розпочинайте посадку!

«Пішоходи». Ні, не можемо, трамвай ще не зупинився. Трамвай зупинився, можна заходити у трамвай?

Ведучий. Якщо дасте правильну відповідь на запитання, заходьте.

Він ставить запитання щодо будь-якого правила дорожнього руху. Якщо «пасажери» відповіли правильно, гравці міняються місцями.

5. Цікаві завдання

Завдання 1

Марина вийшла з будівлі музичної школи і побачила трамвай, що наближався до зупинки. Вона вмить схопилася і побігла назустріч трамваю, адже знала: має обмаль часу і може спізнитися до ліцею.

— Про що забула Марина?

Завдання 2

Після відвідування басейну Івась та Андрій швидко застрибнули у тролейбус. Розштовхуючи всіх, вони кинулися до вільних місць. Коли тролейбус поїхав, почали голосно обмірковувати план змагань, потім засперечалися, адже не змогли поступитися один одному. Андрій підняв свою спортивну сумку і хотів замахнутися нею в бік Івася, але поруч стояла маленька дівчинка, яку він і зачепив своєю сумкою.

— Проаналізуйте дії хлопців. Чи могла б ситуація скластися інакше? Як?

Завдання 3

У вихідний день дівчата вирішили відвідати кінотеатр. Домовилися зустрітися на автобусній зупинці. Коли всі зібралися, то сіли у автобус і поїхали. Щойно автобус поїхав, вони голосно, перебиваючи одна одну, почали розпитувати водія, де їм краще вийти, щоб швидше потрапити до кінотеатру. На потрібній зупинці вони вийшли, але розгубилися: як їм перейти на другий бік вулиці, адже дорога широка, машин занадто багато. Зупинилися вони й не знають, як бути?

— Чи правильно поводитись дівчата під час руху автобуса?

— Що робити дівчатам? Допоможіть, будь ласка!

Контрольні запитання і завдання

1. Як треба переходити вулицю після виходу з автобуса? Чому?
2. Як треба переходити вулицю, вийшовши із трамвая? Чому?
3. Який транспорт називається громадським?
4. Хто є учасником руху?
5. Назвіть обов'язки пішоходів.
6. Назвіть обов'язки пасажирів.

ІНСТРУКТАЖ

«Обережно, дорога. Правила дорожнього руху. Правила посадки у автобус і висадження з автобуса»

1. Ніколи не перебігай дорогу перед транспортом, що близько рухається.
2. Під час переходу дороги спочатку подивися ліворуч, потім праворуч.
3. Якщо немає тротуару, то йти можна по узбіччю назустріч руху транспорту.

4. Не влаштовуй ігри на проїзній частині.
5. Не катайся на проїзній частині на велосипеді. Їздити на велосипеді дозволяється тільки з 14 років.
6. Не підходь близько до посадкового місця, поки автобус не зупиниться.
7. Під час посадки у автобус не штовхайся, спочатку пропусти молодших.
8. Під час руху транспорту не підводься.
9. Підводитися можна тільки тоді, коли автобус зупиниться повністю.
10. Переходити дорогу після виходу із транспорту можна тільки після того, як він від'їде, щоб добре було видно проїзну частину.
11. Дотримуючи правил безпеки, ви зберігаєте свої здоров'я й життя!

Тема 4. Дорожні знаки

Будемо вивчати і ми з тобою
Знаки, розміщені над головою.
Знаки дорожні хай кожен вивчає,
Хай його лихо завжди обминає.

1. Історія дорожніх знаків

Люди давно стали піклуватися про розвиток доріг, створення зручностей для руху кінних обозів і піших громадян (подорожан).

Для того щоб люди не збилися зі шляху, дорогу позначали. Так у Давньому Римі уздовж доріг через певні відстані встановлювали кам'яні стовпи — дороговкази. А в самому Римі біля будівлі Форуму стояв позолочений камінь, від якого вівся відлік відстаней усіх головних доріг. За цими стовпами можна було дізнатися напрямок дороги й визначити відстань.

Наші предки слов'яни також піклувалися про мандрівників і намагалися допомогти їм правильно вибрати напрямок руху. У лісистих місцях уздовж доріг установлювали вішки з суків дерев, робили затеси на стовбурах дерев, а у степу уздовж доріг викладали камені чи ставили стовпи. На перехрестях же доріг установлювали кам'яні або дерев'яні хрести, ставили каплиці.

Автомобільні дороги зараз перетворилися на потужні транспортні магістралі, мільйони водіїв вирушають у далекі рейси, рухаються на високих швидкостях. Водій має добре знати, яка дорога його очікує попереду, куди вона веде, який її стан, які ризики його

чекають. Небезпечних місць (крутих поворотів, слизьких ділянок, підйомів і спусків) на дорозі може зустрітися чимало.

Про всі ці загрози водія необхідно проінформувати заздалегідь, щоб він міг вжити необхідних заходів для попередження аварії. Для цього є дорожні знаки.

Водії, велосипедисти, пішоходи мають добре знати дорожні знаки й додаткові засоби інформації.

2. Групи дорожніх знаків

Коли вулицями побігли трамваї, помчалися автомобілі, тролейбуси, автобуси, їм треба було дати мову. Цією дорожньою мовою з водіями й пішоходами «розмовляють» вулиці всіх країн світу.

Коли людина вчиться читати, їй показують букви. З букв складають слова, зі слів — речення. У дорожньої мови також є букви — знаки. Але їх не потрібно складати в слова. Один знак, одна дорожня буква позначає цілу фразу — дорожній сигнал.

Ці сигнали — кружечки, трикутники, прямокутники. Блакитні, жовті, із червоною облямівкою...

І не випадково вони такої форми й такого кольору.

Існують знаки попереджувальні, заборонні, наказові та інші. Щоб не плутати їх і швидше орієнтуватися, кожній групі знаків «наданий» свій колір й особлива форма.

Попереджувальні знаки, як правило, трикутні, а периметр трикутника червоного кольору. Між собою знаки цієї групи розрізняють за малюнком усередині трикутника. Намальовано дітей, що біжать, — попередження водієві: поблизу школа, дитячий сад. Автомобіль із звивистим слідом шин у трикутнику попереджає про те, що спереду слизька дорога. На малюнках ти побачиш оленя або корову — отже, на дорозі можуть з'явитися тварини.

Знаки пріоритету вказують на черговість проїзду перехресть, перетинань окремих проїзних частин, а також вузьких ділянок доріг. Їхня форма — трикутник, коло, квадрат і восьмигранник.

У заборонних знаків інший «ключ»: зображення й цифри, намальовані всередині червоного кола, зримо, точно й категорично говорять, що саме цей знак забороняє. Згадай хоча б про знаки, що забороняють пішохідний і велосипедний рух. Біла широка горизонтальна смуга в суцільному червоному колі забороняє в'їзд у провулок або у двір. Чорні цифри — 5, 10, 20 та ін. — гранична швидкість на даній ділянці дороги: п'ять, десять, двадцять кілометрів на годину. Швидше їхати заборонено.

Четверта група — **наказові знаки**. У цих знаків зображення й цифри також розташовані в колі синього кольору. Білі стрілки

приписують напрямок руху. Білі цифри на синім тлі приписують водієві вже не максимальну, а мінімальну швидкість. Так, є такі магістралі або ділянки доріг, де їхати повільно небезпечно. Найчастіше так буває на широких шосе з гарним покриттям, прокладених удалині від населених пунктів. Тут не можна їхати повільно, адже заважатимеш іншим, а це завжди небезпечно. Установлено, що безпечна швидкість така, що лише незначною мірою відрізняється від середньої швидкості транспортного потоку.

Інформаційно-вказівні знаки. Їхній основний колір — синій, а форма — квадратна чи прямокутна. Ці знаки вказують, де пішохідний перехід і місце стоянки, напрямок до потрібного тобі населеного пункту й відстань до нього.

Це тільки здається, що від великої кількості знаків «паморочиться в голові». Насправді ж, чим більше знаків, тим більше водій і пішохід одержує потрібної, важливої інформації, що забезпечує насамперед безпеку руху. Ось дорога перерита канавою. Куди повертати — ліворуч, праворуч? Допомагає знак, що підказує напрям об'їзду.

Є ще знаки сервісу, що інформують про розташування відповідних об'єктів («Лікарня», «Автозаправна станція», «Телефон», «Готель або мотель», «Пост ДАІ» та ін.), а також **знаки додаткової інформації** (таблички), які застосовують для уточнення або обмеження дій інших знаків.

Випадкових знаків не існує, усі вони придумані для користі справи. Тридцять років тому було всього півсотні знаків, а сьогодні понад сто. Чому? Навіщо? Тридцять років тому наша автомобільна промисловість випускала десятки тисяч автомобілів на рік, а зараз — понад двох мільйонів. Якщо в 1941 р. у нашій країні було близько двадцяти тисяч кілометрів доріг з асфальтовим, цементобетонним та іншим удосконаленим покриттям, а інші — щебеневі, гравійні й ґрунтові, то нині в нас уже шістсот тисяч кілометрів магістралей із твердим покриттям. Більше автомашин, більше доріг — отже, складніше встановлювати порядок руху, потрібно більше знаків, причому різноманітних. Раніше на вулиці, де ти живеш, не було, наприклад, знака «Зупинка заборонена». Він був не потрібний: рух транспорту нечастий, нікому автомашини, що зупинилася, не заважала. Але ось стало більше автомашин — й автомобіль, що надовго «застиг» біля тротуару, уже заважає руху, адже через нього проїзна частина дороги звузилася.

Автомобілі сьогодні бігають швидше, ніж раніше: збільшилася потужність двигунів, покращилися динамічні якості, форма стала більш обтічною. Проте не скрізь і не завжди припустима висока

швидкість. Зрозуміло, що в населених пунктах, де транспорту й пішохідів більше, розганятися небезпечно. Тому в населених пунктах швидкість руху обмежена шістдесятьма кілометрами за годину. Шістдесят — і нітрохи більше. А часом і шістдесят заборонено. Тривають, наприклад, дорожні роботи. Або поруч із дорогою розташована лікарня. Або просто вузька вулиця на шляху. І Державтоінспекція встановлює заборонний знак: у червоному колі на білому полі цифра «40». Це означає, що тут можна їхати зі швидкістю не більше сорока кілометрів за годину. А на якій відстані діє це обмеження?

Правила говорять: до перехрестя. На перехресті й далі діють уже інші знаки. Але іноді обмеження швидкості або заборона на об'їзди відмінюються й раніше. Для цього є особливі знаки: чорні лінії немов би перекреслюють те, що заборонялося.

Так, на початку вулиці висить знак, на якому зображено дві легкові автомашини, що їдуть поруч, — ліворуч червона, праворуч чорна. Отже, тут забороняється об'їзди. А метрів через триста зображення автомашин на знаку перекреслені: кінець заборони об'їзду. Якщо чорні лінії перекреслюють порожнє біле поле — кінець усім обмеженням.

Як бачиш, нічого випадкового, а тим більше «таємного» у знаках немає. Але й з наскоку їх не запам'ятаєш. Вивчай дорожні знаки, дороговкази, розмітку проїзної частини вулиць поступово, починаючи з того, що варто обов'язково знати пішоходу й велосипедистові.

3. Казка про місто Дорожніх знаків

В одному славному місті жив собі хлопчик Іванко Іванов. Хлопчик як хлопчик, нічим від інших дітей не відрізнявся. Але була в нього одна негарна звичка: любив Іванко грати на проїзній частині дороги, де туди-сюди мчаться машини.

Одного разу з Іванком сталася дуже дивна історія. Повертався він після прогулянки додому й раптом побачив на асфальті цікавий камінчик. Камінчик світився незвичайним світлом, від нього йшло тепло. Поклав Іванко камінчика до кишені своєї курточки й поспішив додому. Коли Іванко зробив усі уроки, то вирішив пограти іграшками. Дістав він машини, побудував із кубиків будинки й став придумувати, як він завтра буде грати на вулиці. Раптом хлопчик почув музику, що походила на дзенькіт маленького дзвіночка: динь, динь, динь.

Роздивився Іванко навколо. Ні, у кімнаті нікого немає. Здогадався Іванко, що музика лунає від дивного камінчика. Витяг

хлопчик камінчик із кишені, поклав на стіл і став на нього дивитися. Яскраве, з відтінками всіх кольорів веселки світло камінчика сліпило очі. Іванко замружився й відразу побачив перед собою місто. Місто було зовсім маленьким і різнокольоровим. Будинки тут були побудовані з кубиків. Машини, схожі на іграшкові, їздили по різнокольоровій дорозі. Одна смуга дороги була фіолетова, інша — жовтогаряча. Посередині дороги була намальована вузька біла смужка. А пішохідний перехід дуже нагадував справжню зебру.

Жили в цьому місті зайчики, ляльки, ведмедики й багато, багато інших іграшок.

— Доброго дня, Іванко, — сказали іграшки. — Ласкаво просимо до нашого міста Дорожніх знаків.

— Що це за місто таке? — здивувався Іванко.

Й іграшки стали наперебій розповідати про своє місто і про працю.

— Ніколи не можна переходити вулицю на червоне світло, — сказав зайчик.

— Не можна бігати й стрибати на проїзній частині, ти заважатимеш рухові, — суворо сказала лялька Тетяна.

— Подивіться, подивіться! Машини поступаються місцем пішоходам тому, що горить червоний сигнал світлофора! Ходімо, зебра запрошує нас перейти дорогу! — закричала лисичка й замахала своїм пухнатим хвостом.

Іванко побачив, як зебра привітно кивала головою. Він узяв тваринку за лапки й став переходити з ними дорогу. На іншому боці дороги хлопчик познайомився зі справжнім чарівником на прізвище Світлофоркін. Чарівник керував усім рухом у місті. У цьому йому допомагала чарівна паличка. Вона світилася на кінці червоним світлом. Водії й пішоходи підкорялися її чарівній силі.

Іванко із задоволенням слухав розповіді іграшок і чарівника Світлофоркіна про правила дорожнього руху. Йому пояснили, що знаки бувають різної геометричної форми й різного кольору. Є знаки заборонні, а є ті, що дозволяють. Пішоходи й водії повинні дружити, не порушуючи ці правила.

І ще багато, багато цікавого й нового дізнався Іванко в місті Дорожніх знаків. Зовсім не хотілося йому розлучатися з добрим чарівником Світлофоркіним. Але тут знову почулася музика: динь, динь, динь. Іванко розплющив очі й побачив перед собою камінець. Узяв хлопчик камінчика й побіг на вулицю, до свого друга Петрика Петрова. Нехай і Петрик побуває в цьому цікавому місті.

З того часу Іванко Іванов більше не грає на проїзній частині дороги. А ще він вирішив стати юним помічником ДАІ. Звісно, коли підросте ще трохи.

Ось така казка.

Тетяна Кривицька

Контрольні запитання і завдання

1. Навіщо потрібні дорожні знаки?
2. На які групи ділять дорожні знаки?
3. Яку форму мають попереджувальні знаки, про що вони говорять?
4. Де встановлюють знак, на якому намальовані діти?
5. Про що говорить знак «Пішохідний перехід»?

Тема 5. Дорожня розмітка

1. Трохи історії

Колись, ще в сиву давнину, дороги були зовсім не такі, як сьогодні. Вони були витоптані ногами людей і більше нагадували широкі стежки, що слугували шляхами сполучення і засобом пересування з одного місця в інше. Кожна така дорога вела до осель, де жили люди. Згодом люди зрозуміли, що рівна дорога краща, ніж з горбми та ямами, бо по ній легше пересуватися. Тому почали вирівнювати стежки, що ними часто ходили дорослі та діти. Так з'явилися перші дороги. А коли люди приручили коней, винайшли колесо та зробили підводи, щоб їздити на них і вантажі возити, то дороги стали першою необхідністю. Тоді люди зрозуміли, що дорога потрібна рівна і тверда, щоб її не розмивали дощі, а отже, і не ламалися колеса. Згодом вони почали прокладати дороги з твердим покриттям, тобто з каменю, щоб їздити по них було безпечно, щоб не перекинутися самим і не перекинути вантаж. По таких дорогах їхали кінями, ішли пішки люди. На них не було жодної розмітки і призначалися вони для всіх одразу. Перші дороги були вузькі, проте міцні. Фрагменти деяких перших римських доріг збереглися до наших днів. Тоді не існувало Правил дорожнього руху, оскільки в ті часи ще не було машин, автобусів та інших транспортних засобів.

2. З чого складається дорога

Ти, напевно, звернув увагу на такий вираз, як «смуга руху», «проїзна частина», «перехрестя» тощо. Це спеціальні вирази, якими позначаються в Правилах елементи дороги. Далі ми будемо їх часто застосовувати, ось чому їх треба добре знати.

Дорога — це будь-яка використовувана для руху дорога, вулиця, провулок по всій ширині, включаючи тротуари, узбіччя, розділові смуги.

Основна частина дороги, яка призначена для руху транспортних засобів, називається **проїзною частиною**.

Як ти, напевно, уже звернув увагу, на проїзній частині багатьох доріг нанесені поздовжні лінії. Це лінії дорожньої розмітки, що розділяє проїзну частину на смуги руху, кожна з яких має ширину, достатню для руху в один ряд автомобілів, автобусів, тролейбусів та інших транспортних засобів.

Проїзна частина може мати одну, дві й більше смуг руху. Зазвичай ширина смуги руху на дорозі буває від 3 до 3,75 м.

Але ось дороги перетнулися або примкнули одна до одної, чи розгалузилися — у цьому місці утворилася територія, що називається перехрестям. Це одна з найнебезпечніших ділянок дороги, оскільки тут перетинаються шляхи транспортних засобів.

А чим небезпечно мокре шосе? Политий водою асфальт одразу ж стає слизьким, як ковзанка. Швидко їхати по мокрому асфальту на машині не ризикне навіть досвідчений водій. Досить загальмувати трохи різкіше — і машину занесе вбік, як би ти не намагався повернути кермо, і поставить поперек дороги. А поруч і позаду інші машини!.. А то й того гірше — взагалі кине на ліву сторону шосе, по якій машини їдуть назустріч!

3. Дорожня розмітка

На проїзній частині вулиць і доріг можна побачити різні лінії, нанесені білою чи жовтою фарбами. Ці лінії називаються дорожньою розміткою. Вона допомагає водіям і пішоходам орієнтуватися в русі, сприяє підвищенню безпеки руху.

Розглянемо деякі лінії дорожньої розмітки.

1) Лінії пішохідного переходу

Перехід позначають широкими смугами білого кольору. Його називають переходом «зебра». На широких дорогах посередині пішохідного переходу позначають «острівці безпеки», де пішохід може перечекати потік машин.

2) Осьова лінія

Вона розділяє зустрічні потоки транспорту. Цю лінію наносять посередині проїзної частини. Вона буває суцільною або переривчастою. Переривчасту лінію водії можуть перетинати з обох сторін. Перетинати суцільну лінію розмітки чи їхати по ній забороняється.

3) Лінії, що ділять проїзну частину на смуги (ряди), по яких рухаються автомобілі в одному напрямку

Дві чи три такі переривчасті лінії показують водієві, що можна рухатися у два чи три ряди.

4) Лінії зупинки громадського транспорту

Ці зигзагоподібні лінії жовтого кольору позначають на проїзній частині місця зупинки автобуса, тролейбуса, таксі.

Контрольні запитання і завдання

1. Що називаємо дорогою?
2. З яких частин вона складається?
3. Навіщо потрібна дорожня розмітка?
4. На які два види підрозділяють дорожню розмітку?
5. Розкажіть про лінії горизонтальної розмітки.
6. Як позначають пішохідний перехід?
7. Які лінії дорожньої розмітки особливо добре має знати пішохід?
8. Яку роль виконує роздільна смуга?

Тема 6. Рух за сигналами регулювальника

1. Рух регулює автоінспектор

Нерідко на перехресті стоїть міліціонер. Він розвертається то праворуч, то ліворуч, піднімає руку вгору, убік, уперед або опускає її... Звісно ж, він не опинився там випадково, не знаючи, що робити серед машин. Міліціонер регулює рух, він допомагає водіям і пішоходам. Він стоїть на тих перехрестях, де світлофор з різних причин не може регулювати рух. Щоправда, регулювальник не має при собі червоного, жовтого й зеленого ліхтаря, проте в його руці є жезл. Жезлом він подає сигнали водіям. Регулювальник уважно стежить за транспортними засобами, що під'їжджають до перехрестя, щоб установити, хто куди має намір їхати, і залежно від цього направляє частину транспортних засобів прямо, частину праворуч, частину ліворуч, а декому подає сигнал для зупинки. Праця регулювальника нелегка. Водії всіх транспортних засобів, що під'їжджають до перехрестя, стежать за регулювальником, а він повинен стежити за всіма машинами спереду й позаду, праворуч і ліворуч. Звісно, упоратися із цим не так уже й просто, потрібні знання, досвід і до того ж — це небезпечно. Регулювальник

відповідає за регулярний безперебійний рух. Помилятися йому не можна, не то станеться лихо.

2. Знайомство із сигналами регулювальника

Регулювальник подає сигнали жезлом, жестами рук і зміною положення корпусу.

Які ж сигнали регулювальника?

1. Регулювальник повернений до водіїв і пішоходів боком, руки витягнуті у сторони або опущені:
 - ♦ пішоходам дозволяється переходити проїзну частину. Для пішоходів цей сигнал регулювальника дорівнює зеленому сигналові світлофора;
 - ♦ нерейковим транспортним засобам дозволяється рух прямий і поворот праворуч. Під час повороту праворуч водії зобов'язані пропустити пішоходів;
 - ♦ трамваєм дозволяється рухатися тільки прямо.
2. Коли регулювальник підняв руку вгору:
 - ♦ пішоходам забороняється переходити вулицю. Пішоходи, які в момент подачі сигналу перебували на проїзній частині, повинні закінчити перехід або зупинитися на середині проїзної частини чи на «острівці безпеки». Цей сигнал регулювальника відповідає жовтому сигналові світлофора;
 - ♦ в'їзд транспортних засобів на перехрестя заборонено. Транспортним засобам, що перебувають на перехресті, дозволений подальший рух.
3. Регулювальник повернений до водіїв і пішоходів грудьми або спиною, руки витягнуті у сторони або опущені:
 - ♦ стій! Пішоходам переходити вулицю забороняється;
 - ♦ рух усіх транспортних засобів забороняється.
4. Регулювальник повернений до пішоходів і водіїв спиною або правим боком, права рука витягнута вперед:
 - ♦ рух пішоходів і всіх транспортних засобів забороняється, витягнута вперед рука регулювальника як шлагбаум забороняє рух, а спина — це «червоний сигнал» для всіх.
5. Регулювальник повернений до водіїв і пішоходів лівим боком, права рука витягнута вперед:
 - ♦ пішоходам дозволяється переходити проїзну частину за спиною регулювальника, водії зобов'язані пропустити їх;
 - ♦ трамваю дозволяється поворот тільки ліворуч;

- ♦ решті транспортних засобів дозволяється рух у всіх напрямках, тобто прямо, праворуч, ліворуч і для розвороту.
6. Регулювальник повернений до водіїв і пішоходів грудьми, права рука його витягнута вперед:
 - ♦ пішоходам забороняється переходити проїзну частину;
 - ♦ усім транспортним засобам дозволяється поворот праворуч.
 7. Регулювальник погойдує круглим диском із червоним вогнем або відбивачем світла, жезлом чи рукою:
 - ♦ водії й пішоходи, у бік яких спрямований цей сигнал, зобов'язані зупинитися.

Регулювальник може подавати й інші сигнали, зрозумілі водіям і пішоходам. Буває, що на перехресті стоїть регулювальник і працює світлофор. Пішоходи й водії зобов'язані виконувати сигнали регулювальника навіть у тому випадку, якщо вони суперечать сигналам світлофора або дорожніх знаків.

Регулювальник на перехресті — свого роду диригент, який смугастою диригентською паличкою показує водіям напрямок або наказує зупинитися. Крім того, він стежить за порядком на перехресті, за тим, щоб водії й пішоходи виконували його вказівки.

Вивчіть

Як боком до вас інспектор стоїть,
То ви, не вагаючись, «зеброю» йдіть.
Коли ж повернув до вас спину чи груди,
Це значить — спиніться на хвилику-но, люди,
Бо дозволу в мить цю на рух вам не буде.

Контрольні запитання і завдання

1. У разі регулювання руху одночасно світлофором і регулювальником, чиї сигнали повинні виконувати учасники дорожнього руху?
2. За якого положення регулювальника дозволяється рух пішохода?
3. Яке положення регулювальника відповідає жовтому сигналу світлофора?
4. За якого положення регулювальника забороняється перехід вулиці?
5. Якщо регулювальник витягнув руку вперед, де і як повинні переходити вулицю пішоходи?
6. Регулювальник повернений до вас лівим або правим боком. Руки опущені. Ваші дії?

Тема 7. Пасажир у автомобілі

Люди машини зробили для себе,
Щоб підкорити дороги і небо,
Щоб відчувати і сонце, і вітер,
І щоб у Космос безмежний злетіти.
Але машини нам треба ще й знати,
Правила також потрібно вивчати.
Щоб зберегти і здоров'я, й життя,
Треба учити усе до пуття.

1. Потенційна небезпека пасажирських місць

Усередині салону автомобіля для пасажирів існують такі фактори, що можуть призвести до травм:

- ♦ наявність зайвих пасажирів;
- ♦ багаж на задньому сидінні;
- ♦ імовірність пересування пасажирів в середині салону;
- ♦ наявність виступів усередині автомобіля;
- ♦ незакріплені предмети.

2. Захисні системи, їх призначення

Найнебезпечнішим є переднє сидіння поруч із водієм, тому перевезення дітей до 12-ти років на цьому сидінні суворо заборонено.

До захисних систем салону автомобіля належать:

- ♦ підголовники;
- ♦ ремені безпеки (обов'язково ремені під час руху автомобіля мають бути пристебнуті);
- ♦ надувні подушки безпеки;
- ♦ безпечні колисочки для дітей до одного року;
- ♦ безпечне крісло для дітей дошкільного віку.

3. Правила поведінки пасажирів у автомобілі

Пасажир у автомобілі має поводитися так:

- ♦ посадку та висадку з легкового автомобіля слід здійснювати не на проїзній частині, а у спеціально відведених місцях чи біля бордюру і лише після повної зупинки транспорту; і найголовніше — не зі сторони руху транспорту;
- ♦ під час руху автомобіля не можна відволікати водія; чіпати ручки дверей; гратися гострими предметами; висовувати руки і голову з вікна автомобіля;
- ♦ треба обов'язково користуватися ременями безпеки.

Контрольні запитання і завдання

1. Як поводитись, якщо стався наїзд на пішохода?
2. Коли водій не має права сидіти за кермом?

3. Як водій має вести себе з пасажиром?
4. Як треба поводитися в салоні автомобіля?
5. Чому не можна відволікати водія під час руху автомобіля?
6. Чому обов'язково треба користуватися ременями безпеки?

Тема 8. Основні види ДТП. Поведінка в разі ДТП

Дорожні правила ми вивчили охоче,
Й виконуємо всі старанно їх,
Бо кожен у здоров'ї жити хоче,
Щоб радісно було і линув сміх.
Тож: правила ці всі для нас писали,
Щоб попередити біду і відвести,
Щоб ми закон дороги поважали
І добре знали, як себе вести.
Бо де дорога, там і небезпека.
Трапляються пригоди різні і не раз.
І хоч в природі дощ, мороз чи спека,
А ми були в безпеці. В добрий час!

1. Основні причини ДТП

- ♦ перехід перед транспортом, що рухається, на близькій відстані;
- ♦ перехід вулиць у невстановленому місці (це дуже небезпечно й часто призводить до нещасних випадків);
- ♦ ходіння по проїзній частині вулиці, дороги;
- ♦ гра на бруківці;
- ♦ неправильна поведінка під час виходу з трамвая, автобуса, тролейбуса;
- ♦ неправильний обхід транспорту.

2. Основні причини дорожньо-транспортних пригод за участю дітей

1. Закінчення навчального року, збільшення числа дітей на дорогах.
2. Зниження контролю з боку батьків.
3. Слизькі ділянки дороги під час негоди.
4. Зниження видимості через негоду.
5. Яскраве осліплююче сонце.
6. Поганий стан доріг.
7. Неуважність водіїв і пішоходів.
8. Перетинання проїзної частини дорогою до школи.
9. Рухливі ігри на проїзній частині.

10. Їзда на велосипедах по проїзній частині.
11. Зниження огляду під час негоди через парасольку, піднятий комір тощо.
12. Перехід доріг під час колективного відвідування театрів та інше.
13. Адаптація до нових умов під час відпочинку поза оселею.

3. Основні причини, через які трапляються дорожньо-транспортні пригоди

Як уже зазначалось, більшість ДТП, пов'язаних із наїздами на пішоходів, здійснюється з вини самих пішоходів (понад 60 відсотків від усіх ДТП цього виду). Це відбувається тому, що пішоходи не завжди знають і не завжди виконують вимоги Правил дорожнього руху і не вміють правильно орієнтуватись у конкретній дорожній обстановці. Деякі пішоходи вважають, що забезпечення безпеки дорожнього руху повністю залежить від водія і що тільки він повинен застосовувати всі засоби, що виключають дорожньо-транспортні пригоди. Такі міркування помилкові.

Правила дорожнього руху визначають конкретні обов'язки пішоходів. Крім того, пішоходи мають урахувати, що водій не може миттєво зупинити транспортний засіб. Так, під час руху зі швидкістю 60 км/год (максимально допустима в містах і населених пунктах) по сухому асфальто-бетонному покриттю дороги транспортний засіб від моменту, коли водій побачив перешкоду й прийняв рішення про гальмування, до повної зупинки пройде шлях, що дорівнює 38–45 м.

Не можна забувати, що дорога — це транспортний цех, де працюють мільйони водіїв, і кожна перешкода на шляху автомобіля порушує ритм їхньої роботи. Гарантія безпеки всіх учасників дорожнього руху значною мірою залежить від суворого дотримання пішоходами Правил дорожнього руху.

Збільшення аварійності на автомобільних дорогах останніми роками пояснюється ще й такими причинами:

- ♦ зростання парку транспортних засобів;
- ♦ зменшення обсягів і темпів будівництва й реконструкції доріг;
- ♦ незадовільна робота служб експлуатації доріг;
- ♦ збільшення випадків експлуатації технічно несправного транспорту;
- ♦ погіршення транспортної дисципліни учасниками дорожнього руху.

За таких умов необхідно забезпечити громадську підтримку заходів із підвищення безпеки руху, поліпшити якість підготовки водіїв і навчання населення, зокрема школярів, правил безпечної поведінки на автошляхах.

4. Можливі травмування пішоходів

У разі наїздів транспорту на пішоходів, ті можуть отримати травми різного характеру.

Транспортний травматизм найчастіше спричинює поранення черепа, таза, хребта, нижніх кінцівок, розриви внутрішніх органів.

Основними причинами травматизму на автодорогах є недостатня підготовка шоферів, недотримання Правил дорожнього руху, несправний стан вулиць, дефекти сигналізації тощо. Однією з незаперечних причин, що збільшує вуличний травматизм, є вживання алкоголю.

Характерною особливістю травм від транспорту є переважна кількість важких ушкоджень із високим відсотком смертей на місці пригоди.

5. Із метою запобігання ДТП учасники дорожнього руху зобов'язані:

ВОДІЙ

- ♦ Перед виїздом перевірити, а в дорозі забезпечити справний технічний стан автомобіля.
- ♦ Під час руху бути пристебнутим ременем безпеки; не перевозити пасажирів, не пристебнутих ременями безпеки.
- ♦ Уміло оцінювати дорожню ситуацію й урахувати, як можуть повестися інші водії й пішоходи, застосувати всі можливі дії щодо недопущення ДТП.

ПАСАЖИР

- ♦ Бути пристебнутим ременем безпеки.
- ♦ Сідати й виходити з боку тротуару або узбіччя після повної зупинки автомобіля.
- ♦ Не відволікати водія від керування машиною.
- ♦ Не відчиняти двері під час руху автомобіля.

ПІШОХІД

- ♦ Рухатися по тротуару, пішохідній доріжці, а за їх відсутності — по узбіччю на безпечній відстані.
- ♦ Поза населеними пунктами йти назустріч руху транспортних засобів по узбіччю.

- ♦ Перетинати проїзну частину лише по пішохідних переходах.
- ♦ На проїзній частині не затримуватися без необхідності.
- ♦ Очікувати маршрутні транспортні засоби на посадочних майданчиках.

6. Основні види ДТП

- ♦ наїзд на пішохода;
- ♦ наїзд на тварину;
- ♦ наїзд на нерухомий транспортний засіб;
- ♦ наїзд на перешкоду;
- ♦ зіткнення транспортних засобів;
- ♦ перекидання.

7. Щоб не сталася дорожньо-транспортна пригода

Багато дорожньо-транспортних пригод трапляється з вини дітей.

Однією з причин дорожньо-транспортних пригод є порушення Правил дорожнього руху пасажирами і пішоходами. Через свою неувважність і недисциплінованість діти отримують важкі травми, гинуть під колесами автомобілів.

Щоб уникнути дорожньо-транспортних пригод, пам'ятай і виконуй такі правила:

1. Якщо зібрався переходити вулицю (дорогу), обов'язково зупинися на краю тротуару (узбіччя) біля проїзної частини. Переконайся, що транспорту поблизу немає, і тільки тоді спокійно переходи дорогу. У жодному разі не біжи!
2. Переходи вулицю тільки на зелений сигнал світлофора. Перш ніж зійти з тротуару, переконайся, що транспорт зупинився.
3. Не переходи дорогу одразу після виходу з транспорту. Тротуаром дійди до пішохідного переходу або перехрестя і тільки там переходи проїзну частину. Якщо вони відсутні, дочекайся від'їзду транспорту від зупинки, переконайся в безпеці й переходи дорогу.
4. Користуйся підземними й надземними пішохідними переходами. Там, де вони відсутні, переходи вулицю в місцях, позначених дорожньою розміткою «зебра» чи знаком «Пішохідний перехід».
5. Безперечно, ти не застрахований від непередбачених складних ситуацій, але якщо будеш виконувати всі названі умови, то вони гарантуватимуть тобі безпечне й спокійне пересування в надзвичайно насиченому транспортом сучасному світі.

8. Поведінка в разі ДТП

Існує декілька правил для тих, хто виявився свідком або учасником ДТП:

- ♦ за будь-яких обставин не залишати постраждалого без допомоги;
- ♦ негайно сповістити про пригоду в ДАІ (це не обов'язково в разі відсутності жертв, а в учасників — претензій одне до одного);
- ♦ намагатися нічого не змінювати на місці пригоди;
- ♦ свідкам наїзду чи аварії, після якої водій покинув місце пригоди, запам'ятати й записати номер, марку, колір і прикмети машини та водія, викликати швидку допомогу, сповістити дорослих і працівників ДАІ.

Якщо ви їдете на передньому місці пасажира, закрийте голову руками та ляжте на бік, простягнувшись на сидінні. Знаходячись на задньому сидінні, упадіть на підлогу. Якщо поруч із вами дитина — накрийте її собою.

Як діяти після аварії? З'ясуйте, у якому місці автомобіля, у якому положенні Ви перебуваєте, чи не горить автомобіль та чи не підтікає бензин (особливо в разі перевертання). Якщо двері заклинені, покиньте салон автомобіля через вікна, відчинивши їх або розбивши важкими підручними предметами. Вибравшись із машини, відійдіть від неї якнайдалі — можливий вибух.

Після цього намагайтеся зберігати спокій, огляньте себе та місце аварії, за можливості надайте само- та взаємодопомогу. Слід пам'ятати, що життя потерпілого залежить від вчасної та кваліфікованої медичної допомоги.

Контрольні запитання і завдання

1. Які види ДТП ти знаєш?
2. Чи доводилось тобі бути свідком ДТП? Що ти робив?
3. Що треба робити, щоб не потрапити в ДТП?
4. Чому найбільше ДТП за участю дітей трапляються у вересні?
5. Які ви знаєте причини ДТП із дітьми?
6. Чому дітям забороняється на проїзній частині гратися, кататися на самокатах, велосипедах (до 14 років), санчатах, ковзанах, лижах?
7. Чому не можна перебігати дорогу перед транспортом, що рухається на незначній відстані від пішохода?
8. Чим небезпечні ігри дітей поруч із проїзною частиною пустої вулиці?
9. Які «побутові» звички зазвичай діти переносять у поведінку на проїзній частині, і чи потрібно їх позбавитися?

Тема 9. Безпека руху велосипедиста

Два колеса і дві педалі.
Лечу вперед в безмежні далі.
Та з рук керма не випускаю,
Бо правила дорожні знаю. (*Велосипед*)

1. З історії створення велосипеда

Слово «велосипед» походить від латинських слів «велокс» — «швидкий» та «педіс» — «нога». Дослівно це слово перекладається «швидконіг». Складовими частинами велосипеда є рама із сидлом, що спирається на два (іноді на три) колеса. Рухається велосипед завдяки ланцюговій передачі від ножних педалей до заднього колеса.

Історія сучасного велосипеда сягає у давнину. Близько 500 років тому видатний італійський художник і вчений Леонардо да Вінчі зробив креслення велосипеда. Але виготовити його не зміг.

Прототипами велосипедів у XVII–XVIII ст. були чотириколісні візки-самокати. Конструювали їх винахідники із різних країн — Німеччини, Франції, Росії, Англії.

У Росії перший двоколісний суцільнометалевий велосипед побудував у 1801 році кріпак Ю. М. Артамонов.

Значно пізніше, у XIX столітті в Німеччині Драйз зробив бігову машину, схожу на велосипед. Але, щоб їхати, треба було відштовхуватись ногами від землі.

Через деякий час винахідник Дальзей придумав педалі. За їх допомогою крутили переднє колесо, яке було набагато більшим, ніж заднє.

Згодом зробили дитячий триколісний велосипед. Він був дуже великий, у 2 рази вищий за сучасний, а колеса були дерев'яними.

З того часу минуло понад 130 років. Велосипед удосконалювали, розробили його нові моделі.

Сучасний тип велосипеда склався в основному з 90-х років XIX ст. В Україні промисловий випуск велосипедів розпочато в 1923 році на Харківському велосипедному заводі. Велосипеди поділяють на дорожні (чоловічі, жіночі), універсальні, спортивно-туристичні, спортивні, підліткові, дитячі та спеціальні (циркові, вантажні, велоколяски).

Зараз велосипед зручний, легкий і красивий. Це машина, якою користуються і дорослі, і діти в усьому світі.

Цікавою модифікацією двоколісного велосипеда є тандем (велосипед для двох).

2. Хто має право їздити на велосипеді

Рухатись проїзною частиною на велосипедах дозволяється особам, які досягли 14-літнього віку.

3. Безпека руху велосипедиста

Велосипед завжди був і залишається одним із улюблених засобів пересування, захопливими є велоспорт і велотуризм. Він міцно увійшов у побут людей, особливо молоді. Але разом із тим саме він — винуватець безлічі серйозних травм. Мабуть, кожному з вас доводилося бачити, як навздогін автомобілю чи автобусу мчить велосипедист (і не завжди підліток, часто й доросла людина), не звертаючи уваги ані на швидкісний рух транспорту, ані на ожеледь узимку. Та й підлітки, які демонструють на тротуарі серед переляканих пішоходів «акробатичні етюди» на велосипедах, не таке вже рідкісне явище.

Можна тільки вітати прагнення молоді навчитися гарно їздити на цьому екологічному виді транспорту. Сучасний велосипед — це здоровий спосіб життя, можливість подорожувати та милуватися краєвидами, безліч цікавих друзів-велосипедистів і, що для підлітка також важливо, престиж.

Але, придбавши собі «двоколісного друга», підлітки одразу ж забувають, що велосипед — учасник дорожнього руху. Хай не такий швидкісний, як автомобіль, але все ж — транспортний засіб. Немає сумніву, що водій автомобіля, який не знає або ігнорує правила дорожнього руху, може накоїти багато лиха на дорозі. А велосипедист? Права на керування велосипедом не потрібні, навіщо ж правила вчити? «Я не по дорозі їжджу, а тротуаром» — інколи чуєш від велосипедистів. І знов, кидаються у бік з тротуару пішоходи, коли раптом за спиною лунає велосипедний сигнал. Ще гірше, коли група молодих людей влаштовує тротуаром перегони.

Не замислюючись про небезпеку, яку несуть велосипеди для інших учасників дорожнього руху, вони не дуже дбають і про власну. Кошти на сучасний яскравий велосипед знаходяться, а на велосипедний шолом, засоби захисту рук та ніг — ні. А падіння з велосипеда — справа майже звичайна і дуже травмонезбезпечна.

4. Правила руху на велосипеді

Сьогодні у світі випускається величезна кількість велосипедів для дорослих і дітей. Наявність такої великої кількості велосипедів на дорогах і вулицях міст набагато ускладнює рух механічних транспортних засобів, навіть за ідеального виконання велосипедистами Правил дорожнього руху.

Велосипед, як транспортний засіб, має свої особливості — він дуже маневрений і недостатньо стійкий, особливо під час поворотів. До того ж, швидкість руху велосипедистів значно відрізняється від швидкості руху мотоциклів, автомобілів, тролейбусів, автобусів.

Звісно, велосипед є транспортним засобом, а велосипедист — його водієм, тому йому необхідно знати Правила дорожнього руху так само, як водію автомобіля або мотоцикла. До водіїв велосипеда висуваються вимоги, викладені в тих пунктах Правил, у яких міститься формулювання «водій транспортного засобу» без конкретизації виду транспортного засобу (механічний, загального користування тощо). У Правилах дорожнього руху для велосипедистів виділений спеціальний розділ.

5. Вимоги до водіїв велосипедів

- ♦ Рухатися по дорозі на велосипедах дозволяється особам, які досягли 14-річного віку.
- ♦ Для водіїв-велосипедистів місцевими органами виконавчої влади може бути встановлена картка, у яку заноситься інформація про водія і яку водії мопедів чи велосипедів у такому разі повинні мати при собі.
- ♦ Велосипеди повинні бути обладнані звуковим сигналом та світлоповертачами: спереду — білого кольору, по боках — оранжевого, ззаду — червоного. Для руху в темний час доби та в умовах недостатньої видимості на мопеді необхідно увімкнути освітлення, на велосипеді — ліхтар (фару).
- ♦ Водії велосипедів, рухаючись групами, мають їхати один за одним, щоб не заважати іншим учасникам дорожнього руху.
- ♦ Колона велосипедистів, що рухається по проїзній частині, повинна бути розділена на групи (до 10 велосипедистів у групі) з дистанцією руху між групами 80–100 м.
- ♦ Водії велосипедів можуть перевозити лише такі вантажі, які не заважають керувати транспортним засобом і не створюють перешкод іншим учасникам дорожнього руху.
- ♦ Якщо велосипедна доріжка перетинає дорогу поза перехресттям, водії велосипедів зобов'язані звільнити дорогу іншим транспортним засобам, що рухаються дорогою.

6. Велосипедистам забороняється:

- а) керувати велосипедом із несправними гальмом і звуковим сигналом, а також без освітлення в темний час доби та в умовах недостатньої видимості;
- б) рухатися проїзною частиною, якщо поруч є велосипедна доріжка;

- в) рухатися тротуарами та пішохідними доріжками (крім дітей на дитячих велосипедах під наглядом дорослих);
- г) під час руху триматися за інший транспортний засіб;
- д) їздити, не тримаючись за руль, і знімати ноги з педалей;
- е) перевозити пасажирів, за винятком дітей у віці до 7 років, на додатковому сидінні, обладнаному надійно закріпленими підніжками;
- ж) буксировка велосипедів;
- з) буксировка причепа (крім призначеного для експлуатації з цим транспортним засобом).

7. Якби знав, де впаду...

Через нестійкість велосипеда, як транспортного засобу, вірогідність отримати травму під час їзди на ньому доволі висока. Як правило, більшість травм велосипедистів пов'язана із падінням з велосипеда або зіткненням велосипедиста із автомобілем, іншими велосипедистами, пішоходами, а також із деревами, стовпами, будівлями тощо.

Ось їх перелік:

- ♦ Забій різних частин тіла, струс мозку (у разі падіння, а також зіткнення з перешкодою — пішоходом, іншим велосипедистом тощо).
- ♦ Травми внутрішніх органів (за різкого вивертання керма на 90° і внаслідок цього удару животом об ручку керма).
- ♦ Травми колін (у разі падіння на землю або зіткнення).
- ♦ Травми голови і хребта в разі перекидання через голову. (Такі травми виникають за різкого гальмування переднім колесом, попадання колеса в яму, наїзду на камінь або дерево, а також за потрапляння в колесо ноги пасажирів, який сидить на рамі або якого-небудь предмета — палиці, гілки, металевго прута випадково або внаслідок пустоців. Це особливо небезпечно під час їзди схилом униз.)
- ♦ Вивих плечового суглоба, перелом ключиці. (Може статися, коли велосипедист виставляє руку, намагаючись замортизувати своє падіння.)
- ♦ Забій яєчка в разі удару промежиною об сидіння велосипеда. (Ця травма характерна для екстремалів, які люблять пострибати через перешкоди на своїх велосипедах.)
- ♦ Різноманітні травми в результаті падіння, пов'язані з потраплянням штанини в ланцюг. Тому, перш ніж сісти на велосипед, потурбуйтеся про свою безпеку: або встановіть на ланцюг захисний щиток, або загорніть штанину до коліна.

Слід пам'ятати, що велосипедист може травмувати не лише себе, а й пішоходів, якщо він їде тротуаром та до того ж на великій швидкості.

Підлітки нерідко проносяться на велосипедах через дитячий майданчик, не замислюючись, що на шляху в них може опинитися маленька дитина. Це одна з причин травматизму серед малюків.

8. Катаємося без травм

Щоб уникнути травм та інших неприємностей, пов'язаних із їздою на велосипеді, перш ніж ускочити в сідло «двоколісного друга», необхідно перевірити свою екіпіровку та справність велосипеда. А саме:

- ♦ бажано їздити на велосипеді, надягнувши на голову захисний шолом, — він убереже голову від травм;
- ♦ обов'язково взуйтеся — босі ноги зісковзують із педалей, а це може призвести до падіння з велосипеда;
- ♦ якщо на вас широкі штани, зробіть усе, щоб штанина не змогла потрапити до ланцюга велосипеда (заверніть штанину або закріпіть її, встановіть захисний щиток на ланцюг);
- ♦ перевірте, чи добре затягнуті всі болти та гайки велосипеда;
- ♦ за необхідності, змастіть деталі, що труться;
- ♦ переконайтеся, чи надійно закріплене кермо, чи не повертається воно;
- ♦ перевірте надійність кріплення педалей, переконайтеся, що вони вільно обертаються (якщо педаль не обертається, то під час їзди через деякий час вона може мимоволі вивернутися);
- ♦ перевірте натягнення ланцюга, бо ослаблений ланцюг може зіскочити в найнезручніший момент (наприклад, під час спуску з гори або на перехресті). Це може стати причиною не лише травми, а серйозної аварії;
- ♦ перевірте, чи надійно закріплено сидіння;
- ♦ обов'язкова наявність велосипедного дзвінка, оскільки вчасно поданий сигнал дозволить уникнути зіткнень з іншими велосипедистами або пішоходами;
- ♦ велосипед неодмінно має бути укомплектований насосом і набором ключів, щоб завжди можна було підтягти ослаблені кріплення;
- ♦ якщо ви збираєтеся на велосипеді в далеку дорогу, то неодмінно треба взяти з собою ремонтний комплект — набір ніпелів, клей, гумові накладки для заклеювання камери, яка може порватися або проколотися (ще краще взяти з собою запасну камеру).

Слід враховувати ще одну небезпеку — пересування ґрунтовими дорогами або за межами міста. На таких дорогах, як відомо, немає ні велосипедних доріжок, ні тротуарів. Та й узбіччя часто також немає, проте є багато машин, які нерідко мчать із великою швидкістю.

Контрольні запитання і завдання

- З якого віку дітям дозволяється їздити на велосипедах вулицями й дорогами?
- Розкажіть, яких правил має дотримувати велосипедист, рухаючись вулицями й дорогами.
- Як має бути обладнаний велосипед для їзди у вечірню годину?
- Які елементи конструкції велосипеда впливають на безпеку руху?
- З якою метою велосипедисти вдягають захисний шолом та одяг яскравих кольорів?
- З якого боку дороги мають рухатись велосипедисти?
- Як за допомогою руки попередити інших учасників дорожнього руху про виконання повороту або розвороту?
- Яка дорога вважається в ПДР головною, а яка другорядною?
- На якому велосипеді небезпечно їздити?
- Чи можна їздити дорогою без світлових засобів?
- Чому не можна їздити на велосипеді тротуарами?
- Чи можна їздити на велосипеді під час дощу?
- Що робити, якщо на дорозі є речі, які заважають руху?
- На якій відстані один від одного можуть їхати двоє велосипедистів?
- Чому не можна їздити без звукового сигналу?
- Яким світлом має бути оснащений велосипед?
- Чи можна обганяти на велосипеді інші транспортні засоби?

ІНСТРУКЦІЯ «ДОРОГА Й ВЕЛОСИПЕД»

1. Їздити на велосипеді дозволяється тільки з 14 років.
2. Не катаясь на проїзній частині на велосипеді.
3. Кататися на велосипеді можна тільки у спеціально відведених місцях, на стадіонах, у парку.
4. Під час їзди на велосипеді будь обережним.
5. Не катаясь занадто швидко.
6. Дотримуючись правил безпеки, ви зберігаєте свої здоров'я й життя!

ІНСТРУКЦІЯ «ВИМОГИ ДО РУХУ ВЕЛОСИПЕДИСТІВ»

1. Керувати велосипедом дозволяється особам не молодше ніж 14 років.
2. Велосипедисти мають рухатися тільки по крайній правій смугі в один ряд.
3. Забороняється рухатися дорогою за наявності поруч велосипедної доріжки.
4. Водіям велосипеда забороняється їздити, не тримаючись за кермо хоча б однією рукою.
5. Забороняється перевозити пасажирів, крім дітей у віці до трьох років.
6. Велосипедист має мати справні гальма, кермо й звуковий сигнал.
7. Для їзди в темний час доби велосипед має бути обладнаний ліхтарем або фарами.

Тема 10. Підсумкове заняття з ПДР

В житті тобі все буде ясно,
Пройдеш сміливо скрізь завжди,
Якщо ти вивчиш знаки вчасно,
Тоді й не трапиться біди.

1. Вікторина для знавців Правил дорожнього руху

- 1) Як має йти пішохід по замиській дорозі?
- 2) Як має поводитися пішохід, якщо під час переходу вулиці увімкнувся жовтий сигнал світлофора?
- 3) Які є види світлофорів?
- 4) Який світлофор називається пішохідним?
- 5) Що таке світлофор-мигалка, яке він має призначення?
- 6) Що таке перехрестя? Чому воно вважається найнебезпечнішим місцем на дорозі?
- 7) Які є види перехресть?
- 8) На які групи поділяються дорожні знаки?
- 9) Що означає знак «Рух заборонено»?
- 10) До якої групи дорожніх знаків належить знак «Пішохідна зона»?
- 11) З якого віку дозволяється їздити на дорогах на велосипеді?
- 12) Хто має право керувати автомобілем?
- 13) Які марки автомобілів випускаються в Україні?
- 14) У яких містах України виготовляють велосипеди?
- 15) Чому заборонено гратися на проїзній частині дороги?

2. «Наздоганялки»

1. Проїзна частина дороги із твердим покриттям. (*Шосе*)
2. Людина, яка їде транспортом. (*Пасажир*)
3. Людина, яка рухається пішки. (*Пішохід*)
4. Він буває заборонний, попереджувальний, інформаційний. (*Знак*)
5. Місце очікування автобуса. (*Зупинка*)
6. Транспорт, що працює від електрики. (*Тролейбус, трамвай*)
7. Номер телефону швидкої допомоги. (*103*)
8. Місце, де на час залишають свій транспорт. (*Стоянка*)
9. Багатомісний автомобіль для перевезення пасажирів. (*Автобус*)

3. Ігри

Навчання, перевірка та закріплення знань із правил безпечної поведінки на дорозі ефективно здійснюється в ігровій формі. З цією метою можна використовувати різні типи ігор, як інтелектуальні (настільні, тренажерні, електронні, комп'ютерні), так і сюжетно-рольові (рухомі ігри, кімнатні, вуличні, на транспортному майданчику, у автомобістечку). Вибір гри залежить від можливостей школи. Найкращого результату можна досягнути, поєднуючи інтелектуальні й сюжетно-рольові ігри. Перші вимагають вміння зосередитись, провести необхідний логічний аналіз ситуації, накреслити шляхи досягнення мети й реалізувати їх. А сюжетно-рольові ігри дозволяють моделювати типові варіанти дорожньої обстановки й реалізувати можливість різноманітної рольової участі школяра в грі. При цьому слід намагатись максимально наблизити умови гри до реальної дорожньої дійсності.

Нижче наведені приклади деяких сюжетно-рольових ігор.

1) Гра «Водії, пішоходи, автомобілі»

Гру можна провести на подвір'ї або у спортивній залі.

Між двома умовними пунктами прокладіть трасу з автомобільним і пішохідним рухом. На трасі — кілька перехресть. Розставте покажчики «Пішохідний перехід», перехід «зебра», дорожні знаки, світлофори.

У грі беруть участь «регулювальники» і дві групи дітей. У кожній групі є «транспорт» і «пішоходи». «Транспорт» — автомобілі, тролейбуси, велосипеди — умовно позначений табличками (малянками, літерами). Ці таблички діти прикріплюють на грудях і на спині. У «водіїв» і «пішоходів» по три-п'ять різнокольорових талонів.

За сигналом керівника гри перша група рухається з одного пункту в інший, а друга — назустріч.

Регулювальники суворо стежать за порядком. За кожного порушення Правил дорожнього руху регулювальники забирають талони.

Перемагає та група, у якої талонів залишилось більше.

2) Гра «Перехрестя»

Гру проводять на шкільному подвір'ї або у спортивній залі.

Крейдою малюють перехрестя, позначають пішохідні переходи, островці безпеки, лінії «СТОП» тощо. Одного з дітей назначають регулювальником, який стоїть у центрі перехрестя. Решта дітей об'єднується у дві групи — пішоходи і транспорт. Після свистка регулювальника починається рух. Регулювальник стежить за дотриманням Правил дорожнього руху. Діти, які порушують Правила, вибувають із гри. Перемагають ті, хто зробив менше порушень.

3) Гра «Регулювальник»

Учні класу об'єднуються у дві команди: «водії» і «пішоходи». Обирають регулювальника. За його сигналами починається рух. Хто порушив Правила — вибуває з гри і пояснює свою помилку. Перемагає та команда, що припустилася меншої кількості помилок. Потім команди міняються ролями й обирають іншого регулювальника.

4. Для перевірки набутих знань:

- Які елементи дороги ви знаєте?
- Яке призначення проїзної частини, тротуару, узбіччя, кювету?
- Як позначаються пішохідні переходи? Види переходів?
- Що таке гальмовий шлях автомобіля?
- Які правила переходу вулиці з двостороннім і одностороннім рухом?
- Яке значення сигналів світлофора та регулювальника?
- Які групи дорожніх знаків ви знаєте?
- Які правила поведінки пішоходів на тротуарі?
- Які правила поведінки в групі?
- Які правила користування громадським маршрутним транспортом?
- Як правильно переходити залізничний переїзд?
- Де можна гратися?

2. ПРАВИЛА ПРОТИПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ

Тема 1. Вогонь — друг, вогонь — ворог. Причини виникнення пожеж, їх наслідки

1. Вогонь — друг, вогонь — ворог

Слово «пожежа» вам доводилося чути й раніше. Можливо, декому з вас доводилося спостерігати пожежу або бачити наслідки стихії, що розбушувалася.

Вогонь — давній друг людини, з його допомогою відбувається багато корисних справ. Він вірно служить людям у повсякденному побуті й на виробництві.

Часто вогонь — друг. Оволодіння цією величнішою стихійною силою природи дало можливість людині забезпечити себе світлом і теплом. Вогонь допоміг людям розселитися по землі, перебороти несприятливі для життя людини кліматичні умови, дав можливість готувати їжу й захищатися від хижаків.

Без вогню неможливе життя на землі. Він потрібний усюди: у будинках, школах, на заводах, фермах. Вогонь плавить руду, допомагає людині одержати метал.

Іноді вогонь — ворог, що залишив свої сліди в історії всіх епох і народів. Тисячі міст і сіл зникли в гігантському полум'ї. За своїми трагічними наслідками пожежі не поступалися епідеміям, посухам й іншим лихам.

Але трапляється, що вогонь із вірного друга перетворюється на нещадного ворога і знищує за лічені хвилини те, що створювалося тривалими роками завзятої праці.

Вогонь — друг, вогонь — ворог... Якою гранню він обернеться до нас, залежить від людини. Вогонь — ворог, якщо до нього ставляться недбало. Пожежа може виникнути всюди, де вогонь знайде хоча б найменшу лавівку.

Навряд чи можна знайти квартиру, у якій не було б телевізора, холодильника, праски та інших електропобутових приладів. З кожним роком перелік використовуваних у побуті електроприладів стає все ширшим. Однак при цьому зростає й пожежна небезпека сучасної квартири.

2. Причини виникнення пожеж

Часто пожежі виникають за вини школярів. Дуже добре, що багато хто з вас допомагають своїм батькам у домашніх справах, уміють приготувати обід або випрасувати білизну. І тут також треба пам'ятати про пожежну безпеку. Загрозу пожежі створює залишена без нагляду ввімкнена праска або плитка. Ідучи з будинку, ніколи не забувайте вимикати їх або інші електричні прилади.

До основних причин виникнення пожеж належать: недбале поводження з вогнем, порушення вимог протипожежних норм під час проектування та будівництва об'єктів народного господарства, порушення правил монтажу й експлуатації електроустановок, машин і обладнання, неправильне влаштування печей і димоходів і недотримання правил пожежної безпеки під час їхньої експлуатації, ігри дітей із вогнем і грозові розряди.

В Україні в середньому кожної півгодини надходить сигнал про пожежу, люди повідомляють про свою біду. Чималий відсоток від загальної кількості пожеж трапляється внаслідок ігор дітей із сірниками, запальничками та вибуховими речовинами.

Дуже велику небезпеку становлять багаття, які розпалюють діти поблизу будівель або будівельних майданчиків. Захопившись грою, діти забувають загасити багаття, і тоді іскри, що роздмухуються вітром, розлітаються на великі відстані.

Усім треба пам'ятати, що в місті не дозволено розпалювати багаття або спалювати сміття.

Для попередження пожеж насамперед варто пам'ятати про причини їх виникнення:

1. Необережне поводження з вогнем: розпалювання багать і недбале поводження з ними, розігрівання горючих речовин на газових або електричних плитах тощо.
2. Порушення правил експлуатації побутових електроприладів: телевізор перегрівається в меблевій стінці, в одну розетку ввімкнено багато електроприладів, застосовуються несправні прилади тощо.
3. Порушення правил експлуатації печей: застосування бензину для розпалювання вогню, неправильне улаштування димоходів, залишені відчиненими дверцята топок тощо.

4. Пустощі дітей із вогнем: гра із сірниками в житлових і громадських будівлях, неправильне використання хлопавок, бенгальських вогнів тощо.

Наведений перелік охоплює далеко не всі конкретні причини виникнення пожеж. Пожежа може виникнути в разі використання несправної газової плити, від кинутого недопалка, через навмисний підпал тощо. Конкретних причин безліч, але здебільшого виникненню пожежі так чи інакше сприяють люди. Установлено, що близько 90 % пожеж виникає з вини людини. Тому так важливо знати правила попередження пожеж, ураховувати, що правильні дії людей можуть попередити пожежу або значно знизити втрати у разі її виникнення.

Насамперед слід пам'ятати про те, чого не можна робити. Вивчаючи пункти «заборонних» положень, уявіть, що потрібно робити в тих чи інших ситуаціях. Отже, забороняється:

- ◆ застосовувати саморобні електричні прилади, користуватися електрошнуром й дротом з порушеною ізоляцією;
- ◆ використовувати несправні електричні й газові прилади, користуватися несправними розетками;
- ◆ порушувати інструкції із застосування побутових газових і електричних приладів, застосовувати їх не за призначенням;
- ◆ вмикати в одну розетку більше трьох електроприладів (або більше ніж один прилад, якщо потужність його велика: електрочайник, праска, електроплита тощо);
- ◆ обгортати електролампі й світильники папером, тканиною та іншими легкозаймистими матеріалами;
- ◆ користуватися електричними прасками, плитками, чайниками та іншими електроприладами, що нагріваються, без підставки з вогнетривких матеріалів;
- ◆ залишати без догляду ввімкнені електроприлади, особливо праски, електроплити, телевізори;
- ◆ використовувати пожежонебезпечні предмети й рідини (бензин) поблизу відкритого вогню або ввімкнених електроприладів, розпиляти вміст балончиків із лаком тощо;
- ◆ користуватися електроприладами або відкритим вогнем, якщо відчуваєте запах газу, що свідчить про небезпеку вибуху суміші газу з повітрям;
- ◆ розігрівати лаки, фарби та інші горючі матеріали на газовій чи електричній плиті;
- ◆ сушити білизну поблизу електронагрівальних приладів або газових плит, над розпеченими печами;

- ♦ запалювати поблизу ялинки хлопавки, бенгальські вогні, феєрверки, свічки, застосовувати саморобні хлопавки тощо;
- ♦ залишати без догляду печі, що топляться, а також доручати малолітнім дітям нагляд за ними;
- ♦ улаштовувати у квартирах житлових будинків майстерні, склади, де застосовують й зберігають пожежонебезпечні речовини й матеріали;
- ♦ захаращувати проходи, сходові площадки, марші сходів, люки, горища, підвали, балкони меблями чи іншими речами.

ПАМ'ЯТКА

Щоб не сталося пожежі:

1. Ніколи й ніде не грайте із сірниками й запальничками.
2. Самостійно не запалюйте газову плиту, а в сільському будинку не намагайтеся розтоплювати піч.
3. Не залишайте без догляду ввімкнені праску або чайник.
4. Не грайте з бензином, гасом й іншими рідинами, які можуть спалахнути.
5. У лісі не розпалюйте багаття без дорослих.

ПАМ'ЯТКА

про правила поведінки учнів у разі загрози пожежі

Пожежа у квартирі

- ♦ Повідомите пожежну охорону.
- ♦ Виведіть на вулицю дітей і літніх людей.
- ♦ Спробуйте водою (з водопроводу, від внутрішніх пожежних кранів), пральним порошком, щільною тканиною тощо загасити пожежу.
- ♦ Вимкніть електроавтомати (на щитку на сходовій площадці), зачинивши за собою двері.
- ♦ Під час виходу з квартири захистіть очі й органи дихання від диму респіратором, ватно-марлевою пов'язкою, змоченими водою шматком тканини або рушником.
- ♦ Рухайтесь, пригнувшись або поповзом (унизу диму менше).
- ♦ Накрийте голову й тіло мокрою тканиною.
- ♦ За неможливості вибігти сходовими маршами, використайте балконні сходи; якщо їх немає, вийдіть на балкон, зачинивши щільно за собою двері, і кричіть: «Пожежа!».
- ♦ За можливості вкажіть пожежним місце пожежі.

Тема 2. Дії під час виникнення пожеж у багатоповерховому будинку, власному будинку. Способи захисту органів дихання від чадного газу

1. Дії під час виникнення пожеж у багатоповерховому будинку, власному будинку

Найбільша кількість пожеж трапляється в житловому секторі. Наші квартири, хоча ми живемо в цегельних, залізобетонних будинках, стають місцем підвищеної пожежної небезпеки. Полімерні матеріали, пластики, які ми широко застосовуємо в ремонті квартир, горять миттєво. Дим від їхнього горіння є набагато токсичнішим, ніж той, що виділяється під час горіння деревини. Синтетичні матеріали, що використовують для оббивання меблів, синтетичні паласи починають жевріти від невеликої іскри, «спричиняючи» такий дим, витримати який людина може не більше двох хвилин.

Якщо виникла пожежа в помешканні, пожежні вимагають такої послідовності дій:

- ♦ зателефонувати «101»;
- ♦ вивести дітей та літніх людей;
- ♦ розпочати гасіння пожежі власними силами.

Справа в тому, що ситуація часто виходить із-під контролю і розвивається за схемою: у першу хвилину пожежу можна залишити склянкою води; у другу — відром, у третю — лише пожежним шлангом. Зрештою, вибрати варіант поведінки можна тільки на місці, ми ж розглянемо конкретні технічні питання.

Якщо у вас немає вогнегасника, підручними засобами можуть бути щільна тканина (краще — мокра) і вода. Штори, що спалахують, треба зірвати й затоптати або кинути у ванну й залити водою. У такий самий спосіб можна гасити ковдри, подушки.

Не слід відкривати вікна, бо кисень, що надходить із двору, підсилить полум'я. Через це ж треба дуже обережно відчиняти двері в кімнату, у якій щось горить — полум'я може вирватись вам назустріч. Коли доводиться гасити електропроводку або заливати її водою, відімкніть електричний струм, щоб уникнути ураження струмом. Якщо вдалось упоратись із основним джерелом вогню, обов'язково переконайтесь, що ніде не залишилось тліючих предметів чи іскор.

Статистика свідчить, що на пожежах люди гинуть в основному не від полум'я, а від диму — опіки найчастіше отримує вже труп. Часом вистачає декількох вдихів, щоб знепритомніти та отруїтись

продуктами згоряння різної синтетики. Тому під час гасіння вогню всіма способами захищайтеся від диму, а якщо це неможливо, залишайте квартиру, зачиняючи за собою всі двері.

Зрозуміло, одразу треба викликати пожежних, чітко відповідаючи на запитання чергового служби «101». Точно назвати адресу — де горить, свій телефон, прізвище. Якщо є можливість, пожежні машини треба зустріти — це також збереже час, який досить дорогий у разі пожежі.

Під час пожежі в багатоповерховому будинку є особливості поведінки.

Якщо дим у під'їзді — у пошуках його джерела будьте обережні. Вийшовши з квартири, обов'язково зачиніть за собою двері, інакше квартира може стати великим димарем для диму, що виник у під'їзді, і потім у ній не можна буде жити, незробивши ремонту. Якщо дим дійсно загрожує диханню, не опускайтесь нижче — телефонуйте «101».

Необхідно перебороти намір покинути якомога скоріше небезпечне місце. Діяти треба таким чином: зачинити двері, забити шпари мокрими ганчірками, заткнути вентиляційні отвори і чекати пожежних. Наголошуємо: в жодному разі не намагайтесь вибігти з дому (якщо тільки ви не живете на нижньому поверсі), а тим більше — спускатися на ліфті. Отруїтись продуктами згоряння можна, пройшовши два-три сходових марші, а ліфт під час пожежі в будь-який момент може зупинитися.

Зателефонувати в пожежну частину потрібно і в тому випадку, навіть якщо інші вже викликали допомогу — ви повинні повідомити, у якій квартирі знаходитесь. Ця інформація одразу по радіо передається на місце пожежі й за необхідності пожежним буде легше вас відшукати й надати допомогу.

Якщо, незважаючи на всі заходи, що були застосовані, у квартиру пробивається жар і дим, залишається ще можливість вийти на балкон і подавати знаки рятувальникам. Можна також вийти на карниз, прив'язавшись перед тим до батареї підручними засобами (наприклад простирадлом чи кабелем телевізійної антени). Спробувати спуститися на зв'язаних простирадлах чи мотузці небезпечно, але якщо це не вище 2–4 поверху, то ризик виправданий.

Головне — не втрачати надію на порятунок і не впадати в паніку.

2. Пожежа у квартирі

Більшість пожеж трапляється в житлових будинках. Причини їх практично завжди однакові — застарілі комунікації, несправна електропроводка, паління в неналежних місцях і залишені без догляду електроприлади.

Якщо у вас або у ваших сусідів сталася пожежа, головне — відразу ж викликати пожежну охорону.

Якщо зайнявся побутовий електроприлад, постарайтеся його знеструмити, якщо телевизор — висмикніть вилку з розетки або знеструмте квартиру через електрощит.

Пам'ятайте! Телевизор, який палає, виділяє безліч токсичних речовин, тому намагайтесь одразу ж вивести із приміщення людей.

Накрийте телевизор будь-якою щільною тканиною, щоб припинити доступ повітря. Якщо це не допоможе, через отвір у задній стінці залийте телевизор водою. При цьому намагайтесь стояти збоку: адже кінескоп може вибухнути. Перевірте, чи зачинені всі вікна й кватирки, інакше доступ свіжого повітря додасть вогню сили. Якщо горять інші електричні прилади або проводка, то треба вимкнути рубильник, вимикач або електричні пробки й після цього викликати пожежних.

Якщо пожежа виникла й поширилася в одній із кімнат, не забудьте щільно зачинити двері кімнати з пожежою — це перешкодить вогню поширитися по всій квартирі й сходовій площадці. Ущільніть двері мокрими ганчірками, щоб в інші приміщення дим не проникав. У сильно задимленому місці потрібно рухатися поповзом або пригнувшись.

Всупереч поширеній думці, гасити вогонь простою водою — не ефективно. Найкраще користуватися вогнегасником, а за його відсутності — мокрою тканиною, піском або навіть землею із квіткового горщика.

Якщо ви бачите, що ліквідувати загоряння самотужки не вдається, негайно йдіть. Візьміть документи, гроші й залиште квартиру через вхідні двері. Якщо шлях до вхідних дверей відрізаний вогнем і димом — рятуйтесь через балкон. До речі, найбезпечніші місця у квартирі, що палає, — на балконі або біля вікна. Тут пожежні знайдуть вас швидше! Тільки одягніться тепліше, якщо на вулиці холодно. Відчиняйте двері на балкон обережно, оскільки полум'я від великого припливу свіжого повітря може підсилитися. Не забудьте щільно зачинити двері балкона за собою.

Намагайтесь перейти на нижній поверх (за допомогою балконного люка) або суміжним балконом до сусідів. Але пам'ятайте: украй небезпечно спускатися по мотузках, простирадлах і ринвах. Тим більше не слід стрибати вниз!

Ще один шлях порятунку — через вікно. Ущільніть двері в кімнату ганчірками. Як тільки переконаєтесь, що ваш заклик про

допомогу почули, лягайте на підлогу, де менше диму. У такий спосіб можна протриматися близько півгодини.

Оскільки вогонь і дим поширюються знизу догори, особливо обережними мають бути жителі верхніх поверхів.

Якщо ви випадково опинилися в задимленому під'їзді, рухайтесь до виходу, тримаючись за стіни (поруччя нерідко ведуть у тупик). Перебуваючи у висотному будинку, не біжіть униз крізь полум'я, а використайте можливість урятуватися на даху будинку, не забувайте використати пожежні сходи. Під час пожежі заборонено користуватися ліфтом — його в будь-який час можуть вимкнути. Крім того, ви самі заженете себе в пастку, оскільки можете «зависнути» у ліфті між палаючими поверхами й отруїтися чадним газом. Вибираючись із під'їзду на вулицю, як можна довше затримайте подих, а ще краще — захистіть ніс і рот мокрим шарфом або хусткою.

3. Способи захисту органів дихання від чадного газу

Небезпечність дихання чадним газом

Сильну токсичну дію на організм людини має чадний газ, який утворюється під час згоряння різноманітних матеріалів. Помітити його в повітрі приміщення простими способами неможливо, оскільки він не має ні кольору, ні запаху, ні смаку. За вагою він дещо легший від повітря і тому скупчується у верхній частині приміщення. Наявність його в повітрі понад 0,15 % може призвести до тяжкого отруєння, 0,4 % — до смерті. У разі отруєння чадним газом у людини з'являються головні болі, загальна слабкість, нудота, іноді блювота, сонливість, остуда, іноді людина може знепритомніти.

Способи захисту дихальних органів

Щоб уникнути отруєння продуктами згоряння під час пожежі, треба захищати від диму дихальні органи. Дихати треба через вологу ганчірку, а якщо є можливість, то слід скористатись протигазом або респіратором. Однак слід урахувати, що кількість кисню у приміщенні швидко зменшується, і навіть у протигазі можна знепритомніти.

По задимлених приміщеннях краще пробиратись навколішки. Внизу менше диму та чадного газу.

4. Як викликати пожежну охорону, міліцію, швидку допомогу, повідомити дорослих

Як показує практика, в екстремальних умовах навіть доросла людина може розгубитися, забути номери телефонів екстремальних служб. Тому у квартирі біля телефону повинні бути записані

номери телефонів сусідів, робочі телефони батьків, близьких родичів та екстремальних служб міста — «101», «102», «103», «104».

Для виклику міліції, пожежних, швидкої допомоги тощо необхідно знати свою адресу та вміти чітко повідомити про те, що відбулось.

Якщо ж у квартирі немає телефону, то можна попросити зателефонувати сусідів, вибігти на вулицю і звернутись по допомогу до міліціонера, військовослужбовця, працівника метро, продавця магазину тощо.

ПАМ'ЯТКА

Якщо загоряння самотійно загасити не вдається:

- повідомити за телефоном «101» точну адресу об'єкта загоряння та своє прізвище;
- узявши документи й гроші, знеструмити квартиру, відключити газ, негайно покинути приміщення, використовуючи аварійний вихід і сходові прорізи (ліфтом користуватися не можна);
- за неможливості їх використання, зачинити щільно всі двері, через найближчий балкон (привертаючи увагу рятувальників) евакуюватися пожежними сходами, або, якщо дозволяє поверховість й обстановка, використати підручні засоби (мотузки, ремені, простирадла тощо).

ПАМ'ЯТКА

Якщо немає можливості евакуюватися з будинку, що горить, то необхідно діяти так:

- накритися повністю мокрим покривалом (тканиною);
- у задимленому приміщенні рухатися поповзом або пригнувшись, використовуючи для дихання зволожену тканину;
- не відчиняти двері в приміщення, що палає, оскільки до нього надійде додатковий кисень;
- у разі загоряння одягу — лягти на підлогу й, перекочуючись, збити полум'я.

ПАМ'ЯТКА

Загоряння у квартирі

- Повідомите про пожежу в пожежну охорону.
- Виведіть на вулицю літніх людей і дітей.

3. Якщо немає небезпеки поразки електрострумом, починайте гасіння пожежі водою із крана на кухні, ванної або внутрішніх пожежних кранів; використовуйте також щільну мокру тканину, мішковину, брезент тощо.
4. Струмінь води направляйте в місце найбільш сильного горіння. Час від часу змінюйте напрямок струменю, щоб попередити поширення вогню. Не слід лити воду по диму у верхню частину полум'я.
5. У разі небезпеки поразки електроенергією вимкніть автомат у щитку вашої квартири на сходовій площадці.
6. Під час гасіння палаючих меблів розподіляйте воду по можливо більшій поверхні, охопленій вогнем. Фіранки, гардини, штори зірвіть і гасіть на підлозі. Також на підлозі гасіть одяг, що палає.
7. Горючі рідини гасити водою не можна. Гасіть землею, піском, вогнегасниками, а якщо їх немає — накрийте пляму, що горить, змоченою у воді щільною, важкою тканиною.
8. Електропроводку під током, яка горить, закидайте сухим піском або гасіть вуглекислотним вогнегасником.

ПАМ'ЯТКА Горить балкон

Ваші дії

- ♦ Зателефонуйте в пожежну охорону.
- ♦ За можливістю намагайтеся загасити вогонь власними силами.
- ♦ У випадку невдачі щільно зачиніть кватирки й двері на балкон. Не стійте поблизу вікон, щоб не одержати опіки й травми від розбитих шибок.
- ♦ Винесіть із квартири речі, що можуть постраждати від води й піни під час гасіння пожежі.
- ♦ Щільно зачиніть за собою входні двері.

Тема 3. Правила експлуатації побутових нагрівальних, електричних і газових приладів

1. Правила експлуатації побутових нагрівальних приладів

Під час експлуатації електронагрівальних приладів забороняється:

1. Експлуатувати електронагрівальні прилади без підставок із негорючих матеріалів.

2. Залишати без догляду ввімкненими в мережу електроприймачі.
3. Користуватися несправними або пошкодженими приладами, розетками, вимикачами, електромережами.
4. Розміщувати увімкнені електронагрівальні прилади близько від горючих матеріалів і конструкцій.
5. Сушити речі на електронагрівальних приладах.
6. Експлуатувати обігрівачі з відкритим нагрівальним елементом.
7. Застосовувати нестандартні (саморобні) електронагрівальні прилади.

2. Правила експлуатації побутових електричних приладів

Кожний у себе вдома користується електропобутовими приладами (електропраскою, електроплитками тощо). У разі невмілого поводження ці прості речі також можуть бути причиною пожежі. Ось чому залишати електронагрівальні прилади без догляду не можна, навіть на короткий час, крім того, установлювати їх необхідно на негорючу підставку (навести приклади таких підставок). Користуватися саморобними обігрівальними приладами — це значить свідомо піддавати себе й свій будинок небезпеці пожежі.

Здавалося б, що такий прилад, як електрочайник, є пожежо-небезпечним, оскільки в ньому є вода. Але відомі випадки, коли й він був причиною пожежі. Якщо поставити ввімкнений електрочайник на стіл або буфет і залишити на тривалий час без догляду, то вода википить, і дно чайника розжариться до температури 300–500 градусів, а цього досить, щоб виникла пожежа.

Досить часто джерелом пожежі є телевізор. Пожежа найбільш імовірна в тих квартирах, де телевізор установлений поблизу батарей опалення, у меблевих стінках, тобто в місцях із недостатнім вентиляційним обміном. Ризикують ті люди, які вчасно не викликають майстра, хоча неодноразово помічають шум, гудіння, різні перешкоди на екрані.

3. Правила експлуатації побутових газових приладів

Також хочеться поговорити про побутові газові прилади, через які нерідко виникають пожежі. Основні причини — це витік газу внаслідок порушення герметичності трубопроводів, сполучних вузлів або через пальники газових плит. Природний і зріджений балонний газ (зазвичай це пропано-бутанова суміш) здатні утворювати з повітрям вибухонебезпечні суміші. Саме тому, якщо в приміщенні відчутний запах газу, не можна запалювати сірника, запальнички, вмикати й вимикати електричні вимикачі, заходити до

приміщення з відкритим вогнем або цигаркою. Усе це може спричинити вибух.

Таким чином, якщо витік газу відбувся з відкритого крана на газовому приладі, то його треба закрити, ретельно провітрити приміщення й тільки після цього можна запалювати вогонь. У випадку витоку газу в результаті ушкодження газової мережі або приладів, користування ними необхідно припинити й негайно повідомити в контору газового господарства. У газифікованих квартирах рекомендується щоранку провітрювати приміщення, де установлені газові плити. Категорично забороняється користуватися вогнем для виявлення витоку газу з газопроводів, балонів і газових приладів, можна застосовувати тільки мильний розчин.

Тема 4. Пожежонебезпечні речовини та матеріали. **Пожежна безпека під час поводження із** **синтетичними, горючими, легкозаймистими** **матеріалами та речовинами**

1. Пожежонебезпечні речовини та матеріали

Бурхливий розвиток хімічної промисловості викликав появу значної кількості різноманітних речовин, які отримали широке розповсюдження. Щоденно людство користується нафтою і нафтопродуктами, природним і штучним газами. У побуті до пожежонебезпечних (речовини, які мають підвищену пожежоздатність) належать препарати в аерозольному пакуванні, багато засобів для виведення плям, полірування та склеювання, догляду за виробами зі шкіри, деякі рідинні засоби для чищення, боротьби з побутовими комахами, для захисту рослин та частина мінеральних добрив.

Предмети, які нас оточують у житлі, часто виготовлені з використанням легкозаймистих матеріалів. Для надання привабливого зовнішнього вигляду дерев'яні поверхні меблів покривають нітролаками. У диванах і кріслах під оббивкою прокладений поролон. Дедалі частіше застосовують полімерні матеріали, вироби з пластмас, одяг та килими із синтетичних волокон. І все це легко займається та добре горить, виділяючи токсичний дим, небезпечний для життя людини. Речовини, які мають підвищену пожежоздатність, називають пожежонебезпечними (вибухонебезпечними, вогненебезпечними).

Найбільшу пожежну небезпеку становлять горючі гази (водень, метан, пропан), легкозаймисті рідини з температурою спалаху

парів до 45° (ефір, метиловий спирт, ацетон, бензин, газ), горючі рідини з температурою спалаху парів вище 45° (гліцерин, нітробензол, мазут, парафін, лак), тверді горючі речовини, що розкладаються під час незначного нагрівання і виділяють при цьому легкозаймисті пари (стружка дерева, бавовна, віскоза, прядиво, пластмаса, папір).

До пожежонебезпечних речовин належать лаки, фарби, горючі й мастильні речовини, розчинники, аерозолі, газ тощо.

Пожежонебезпечними матеріалами є меблі, одяг, газети, журнали, книжки, картон, дерев'яні споруди, пластмасові вироби і покриття, дрова, вугілля, тирса, стружка.

Поблизу цих матеріалів категорично забороняється палити, користуватися відкритим вогнем. Якщо необхідно розігріти пожежонебезпечну рідину, це роблять за допомогою гарячої води.

У разі виникнення загоряння можна застосувати аерозольний хладоновий вогнегасник разового користування.

Горіння може розпочатися, коли є займиста речовина, кисень і джерело запалювання (відкритий вогонь). Горючі матеріали горять і після зникнення джерела запалювання. Особливо обережними треба бути з легкозаймистими матеріалами і речовинами (бензин, ацетон, спирт). Синтетичні та пластикові вироби під час горіння виділяють отруйні гази.

2. Пожежна безпека під час поводження з синтетичними, горючими, легкозаймистими матеріалами та речовинами (лаки, фарби, спирти, бензин)

У роботі з синтетичними, горючими та легкозаймистими матеріалами і речовинами (лаки, фарби, спирти, бензин) слід дотримуватись таких правил:

1. Не дозволено розігрівати перелічені матеріали.
2. Заборонено користуватися відкритим вогнем на відстані менше 20 м від місця проведення будь-яких дій із такими речовинами.
3. У разі використання імпортованих речовин та матеріалів необхідно суворо дотримуватися вказівок та інструкцій з виконання робіт, що додаються. Не дозволено використовувати речовини та матеріали, які не мають характеристик пожежної безпеки, а також вказівок або інструкцій з безпечного виконання робіт.
4. Для виконання робіт із використанням горючих речовин повинен застосовуватись інструмент, виготовлений із матеріалів, які не дають іскор у разі удару (алюміній, мідь, пластмаса, бронза).

5. Посудини з горючими речовинами (металеві чи скляні) треба відкривати лише перед використанням, не тримати їх відкритими.
6. Заборонено виливати легкозаймисті та горючі речовини в каналізацію.
7. Усі пожежонебезпечні матеріали та речовини повинні зберігатися в місцях, недоступних для маленьких дітей, окремо від харчових продуктів.
8. Не можна зберігати в житловому приміщенні, на лоджіях чи балконах великі запаси речовин, балони з горючим газом.
9. Аерозольні балони бажано зберігати у вертикальному положенні в сухому прохолодному місці. На них не повинно потрапляти пряме сонячне світло. Під час розпилювання з балона не можна палити, стояти поблизу відкритого вогню, їх не можна розбивати і не рекомендується викидати до повного використання.

Для гасіння легкозаймистих рідин не можна використовувати воду, бо розтікаючись під цими рідинами, вона збільшує поверхню горіння. У разі загоряння полум'я слід гасити вогнегасником, закидати джерело вогню піском чи землею, накрити повстю. Воду під великим тиском можна збивати полум'я лише під час горіння пального в посудинах.

Тема 5. Пожежонебезпечні об'єкти. Новорічні свята: новорічна ялинка, електричні гірлянди; небезпека використання відкритого вогню (свічки, бенгальські вогні тощо). Користування печами, камінами

1. Пожежонебезпечні об'єкти

У кожному будинку і квартирі є пожежонебезпечні об'єкти.

Це і телевізор, і радіоприймач, і пральна машина, і багато інших приладів, які працюють від електроенергії. Важко уявити наше життя без них.

На кухні встановлена газова плита, на якій щодня готують смачну їжу.

Використання побутових приладів не за призначенням або невміле користування ними може призвести до виникнення пожежі, травмування та загибелі людей.

Пам'ятайте, що вдома не можна:

- ♦ користуватися несправними електричними побутовими приладами;
- ♦ захаращувати балкони і підвали;
- ♦ гратися з вогнем;
- ♦ зберігати на балконах і в гаражах легкозаймисті матеріали;
- ♦ сушити речі над плитою.

2. Новорічні свята: новорічна ялинка, електричні гірлянди; небезпека використання відкритого вогню (свічки, бенгальські вогні тощо)

Багато радості дорослим і дітям приносить свято Нового року з лісовою красунею — ялинкою. Проте, на жаль, іноді трапляється лихо. Через необережне поводження з вогнем ялинка може легко спалахнути (особливо якщо вона тривалий час знаходиться в приміщенні і встигла вже дещо всохнути) і завдати шкоди людям і їхньому майну. Щоб не сталося біди, слід пам'ятати основні правила влаштування новорічних ялинок як удома, так і в школі.

Ялинку слід установлювати так, щоб залишався вільним вихід із приміщення. Гілля ялинки має знаходитися на відстані не менше одного метра від стін і стелі.

Заборонено:

- ♦ використовувати для свята костюми з вати, паперу, марлі та подібних легкозаймистих матеріалів, які не просочені вогнезахисним складом;
- ♦ використовувати для прикрашання ялинки легкозаймисті іграшки та прикраси;
- ♦ застосовувати для ілюмінації ялинки свічки, бенгальські вогні, феєрверки тощо;
- ♦ обкладати підставку та прикрашати гілля ватою й іграшками з неї.

Неподалік від ялинки треба розмістити вогнегасник, ящик із піском та інші засоби для гасіння пожежі. Добре, якщо юні пожежні (якщо є така організація в школі) встановлять чергування, будуть суворо стежити за поведінкою своїх товаришів на святі.

3. Користування печами, камінами

У селах, де немає газу, використовується пічне опалення. Печі, плити, груби призначені для опалювання приміщень і приготування їжі.

Перед початком опалювального сезону печі й димоходи необхідно прочистити, відремонтувати й побілити, зашпарувати тріщини.

Ремонт і кладку печей можна довіряти тільки особам і організаціям, що одержали спеціальну ліцензію Міністерства з надзвичайних ситуацій на проведення цих робіт.

Піч, димар у місцях з'єднання з дерев'яними горючими або міжповерховими перекриттями мають бути з потовщенням цегельної кладки — розділкою. Не потрібно забувати й про потовщення стінок печі.

Пічне опалення є найбільш пожежонебезпечним. Тому не можна розпалювати складене в печі паливо гасом або бензином. У разі загоряння вони можуть вибухнути й обпалити обличчя, волосся. Меблі, занавіски та інші предмети, що можуть загорітися, мають розташувати не ближче одного метра від печі, груби чи плити. Не можна тримати біля плити речі, що можуть зайнятися: папір, тканину тощо. Не можна сушити над конфорками білизну. Щоб не загорілася підлога від вуглин, які випадають, її перед топковим отвором потрібно застелити жерстю розміром 70 × 50 см. Щоб не допускати перегріву печі, рекомендується палити її двічі-тричі на день і не більше ніж по півтори години. За 3 години до відходу до сну топлення печі повинне бути припинене.

Не можна висипати непогашену золу поблизу будівель і парків. Перш ніж викинути ці відходи, їх слід залити водою.

Не можна залишати розпалені прилади пічного опалення без нагляду, також не можна доручати їх малим дітям.

Надзвичайно небезпечно залишати печі, що паляться, без догляду або на піклування малолітніх дітей. Не можна застосовувати для розпалювання печей горючі й легкозаймисті рідини.

Будь-яка піч має стояти на самостійному фундаменті й не примикати всією площиною однієї зі стінок до дерев'яних конструкцій. Потрібно залишати між ними повітряний проміжок — відступку.

Не сушіть на печі речі й сирі дрова. І стежте за тим, щоб меблі, занавіски перебували не менш ніж за півметра від масиву печі, що палять.

Перед початком опалювального сезону кожену піч, а також стінові димові канали в межах приміщення, і особливо димарі на горищі треба побілити вапняним або глиняним розчином, щоб на білому фоні можна було помітити чорні тріщини від диму, що проходить крізь них.

У жодному разі не можна розтоплювати піч дровами, що за дожиною не вміщуються в топку. По полінах вогонь може вийти назовні й перекинутися на найближчі предмети, підлогу й стіни.

Недотримання правил користування газом та пічним опаленням може стати причиною пожежі.

Тема 6. Правила пожежної безпеки у вашому домі. Гасіння пожежі у квартирі на початковій стадії загоряння. Правила поведінки під час пожежі

1. Правила пожежної безпеки у вашому домі

Пожежа — це завжди лихо. Проте не всі знають елементарні правила поведінки у випадку пожежі. І навіть знайоме з дитинства — «телефонуйте 101» — у паніці забувається. Ось декілька найпростіших порад, які допоможуть вам у складній ситуації. Головне правило — ніколи не панікувати!

2. Що робити в разі виявлення загоряння або пожежі

- ♦ сповістити про це за телефоном 101, указавши точну адресу, поверх і характер загоряння;
- ♦ негайно повідомити про те, що трапилося, сусідам;
- ♦ за можливістю надати допомогу хворим і літнім людям, знеструмити квартиру;
- ♦ зачинити вікна й двері, щоб не роздмухувати полум'я;
- ♦ якщо можливо, потрібно вийти з квартири й зачинити за собою двері;
- ♦ за сильної задимленості пересуватися рачки або поповзом;
- ♦ під час проходження через приміщення, яке горить, зняти легкозаймистий одяг і одяг, що плавиться, облитися водою, накритися мокрою ковдрою, віддихатися, затримати подих, залишити приміщення бігцем;
- ♦ якщо немає можливості покинути квартиру через сходову площадку, то потрібно використати балконні пожежні сходи, а за їх відсутності вийти на балкон або лоджію і кликати на допомогу!

Щоб уникнути пожежі, не можна:

- ♦ залишати в будинку, особливо де є діти, легкозаймисті предмети;
- ♦ залишати без догляду запалені газові плити й електричні чайники, інші електричні прилади, що правлять для приготування їжі й кип'ятіння води;
- ♦ використовувати зношені, перебиті й саморобні електропроводжувачі;

- ♦ навантажувати на одну розетку кілька електричних приладів, сумарна потужність яких перевищує 1,5 кіловата;
- ♦ застосовувати в електропробках і запобіжниках саморобні дрові «жучки»;
- ♦ використовувати в пластикових лампах й абажурах електролампочки більшої, ніж зазначено в технічному паспорті, потужності;
- ♦ накривати чи обгортати електролампи газетами або тканиною;
- ♦ розташовувати нагрівальні прилади поблизу штор, накидок, розвішаного одягу, стін, обклеєних шпалерами тощо;
- ♦ палити в ліжку;
- ♦ сушити білизну, розігрівати мастики, побутову хімію над вогнем або з будь-якою іншою метою використовувати у квартирі відкритий вогонь;
- ♦ захаращувати пожежні виходи;
- ♦ замикати пожежні двері й люки в лоджіях і на балконах верхніх поверхів;
- ♦ користуватися під час пожежі ліфтом;
- ♦ спускатися у під'їзді, тримаючись за сходові поруччя;
- ♦ заходити в приміщення, що горить, якщо немає можливості проскочити його за кілька десятків секунд.

3. Правила поведінки під час пожежі

Кілька правил безпечного поведінки у випадку пожежі.

- ♦ Якщо пожежа виникла вночі, і ви прокинулися від запаху диму, у жодному разі не залишайтеся в ліжку. Підводиться з нього, як звичайно, не можна, потрібно скотитися на підлогу. Дим, у якому містяться отруйні речовини, піднімається вгору. Якщо ви сядете на ліжку, то вдихнете його й можете отруїтися, урятуватися вже буде важко. Тому необхідно опуститися нижче границі диму.

Запам'ятайте: задимленим приміщенням пересуватися треба рачки або поповзом (щоб не втратити орієнтацію). Потрібно доповзти до дверей. Але відразу відчиняти їх не треба, оскільки в сусідній кімнаті (або на сходовій площадці) може бути основне місце загоряння. Обережно, тильною стороною долоні доторкніться до дверей і ручки. Якщо поверхня тепла, а ручка гаряча — це тривожні ознаки: за стіною бушує пожежа. Якщо ж ні, обережно відчиніть двері, але не розчиняйте навстіж. Бо тоді утвориться сильний приплив повітря, і якщо в кімнаті все ж

такі є загоряння, нехай навіть невелике, це може призвести до спалаху полум'я.

- ♦ Переконавшись, що шлях вільний — пожежі немає, перебирайтеся до наступної кімнати, але не забудьте зачинити за собою двері. Дотримуючи всіх застережних заходів (рухатися тільки поповзом або рачки, щоразу зачиняючи двері), спробуйте дістатися до виходу. По дорозі розбудіть усіх, хто є у квартирі, маленьким дітям, літнім або хворим допоможіть покинути квартиру, що горить.
- ♦ Вибравшись із неї, негайно зателефонуйте в пожежну охорону за Єдиним телефоном порятунку — 101. Диспетчерові потрібно чітко назвати вулицю, номер будинку, поверх, де відбулася пожежа. Необхідно пояснити, що горить — квартира, горище, підвал, коридор тощо.
- ♦ Якщо в будинку є кодовий замок, назвіть номер коду. Організуйте зустріч пожежних і покажіть їм найкоротший шлях до будинку. Це прискорить їхнє прибуття до місця події, особливо, коли будинок розташований не на самій вулиці, а в глибині за будови.
- ♦ Якщо телефону в кімнаті немає, а шлях відрізаний, тоді підповзьте до вікна, зробіть глибокий вдих, затримайте подих, підведіться, швидко розкрийте вікно й знову присядьте навпочіпки (пам'ятайте про отруєння димом!). Не відкривайте вікно на всю ширину (приплив повітря підсилить вогонь), висуньтеся й кричіть: «Допоможіть, пожежа!».
- ♦ Якщо, стоячи біля вікна, ви задихаєтеся від диму, знову присядьте й глибоко вдихніть. Потім підведіться й знову кличте на допомогу! Намагайтеся привернути до себе увагу: стукайте по жерстяному укосу підвіконня, киньте що-небудь у вікно сусідньої квартири тощо.
- ♦ Припустімо, вікно відкрити не вдається, тоді розбийте скло твердим предметом або ударом ноги (перед цим потрібно взутися), але в жодному разі не руками: можна сильно порізатися. **Запам'ятайте!** Спускатися по ринвах або за допомогою зв'язаних між собою простирادل україн небезпечно, ці прийоми можливі лише у виняткових випадках...
А щоб ці випадки обходили ваш будинок осторонь, намагайтеся прислухатися до наших нескладних порад і дотримуйтеся правил пожежної безпеки в побуті. Так надійніше!

Дії людини під час пожежі

1. Під час пожежі головне не панікувати, а діяти рішуче й швидко. Якщо вогонь розпалюється й захоплює все більшу площу, необхідно негайно залишити квартиру. Перед цим слід перекрити газ і допомогти вийти з небезпечної зони маленьким дітям і літнім людям. Спускатися краще сходами, а не в ліфті: у випадку поширення пожежі по всьому будинку ліфт може зупинитися й перетворитися у страшну пастку.
2. Якщо пожежа незначна, викликавши за телефоном «101» пожежних, варто гасити вогонь самостійно, за допомогою вогнегасника, води, або просто накривши полум'я килимом чи ковдрою. Електроприлади можна гасити, лише відімкнувши їх від джерела струму.
3. Не можна розкривати вікна під час пожежі: приплив кисню надасть вогню сили розгорітися. Якщо пожежу згасити не вдалося, а покинути будинок уже важко, потрібно вивісити у вікні «знак лиха» — біле простирадло.
4. Якщо ти живеш на одному з перших поверхів, шлях до порятунку лежить тільки через вікно, кинь униз матраци, подушки, ковдри; зменшити висоту стрибка можна, використовуючи прив'язані до батарей опалення мотузки, штори чи простирадла.
5. Дуже небезпечні пожежі у степовій місцевості в суху погоду за сильного вітру (суховію). Під час пожеж вигорає трава, чагарник і молода поросль. Вітер розносить іскри з великою швидкістю.

ЩО РОБИТИ:**У разі пожежі в будинку**

Заходячи до будь-якого незнайомого будинку, звертайте увагу на розташування основних і запасних виходів.

А) У разі виникнення пожежі:

1. Повідомите пожежну охорону.
2. Оцініть обстановку, переконайтеся в наявності небезпеки й визначте, звідки вона виходить.
3. Ідіть убік, протилежний пожежі.
4. Рухайтесь в бік незадимленої сходової площадки або до виходу.

Б) Вирішивши рятуватися через задимлений коридор:

1. Дихайте через носову хустку, одяг.

2. Рухайтесь до виходу, пригнувшись або поповзом (біля підлоги майже завжди є прошарок чистого повітря).
3. Під час руху поблизу відкритого вогню необхідно накритися мокрою щільною тканиною.

В) На вас насувається вогнений вал:

1. Не гаючись, падайте.
2. Закрийте голову тканиною, одягом.
3. Затримайте подих.

Якщо не можете вийти до сходової площадки (виходу):

1. Поверніться в приміщення.
2. Щільно зачиніть двері.
3. Дверні щілини й вентиляційні отвори закрийте мокрими ганчірками, а двері полийте водою.
4. Чекайте пожежних (рятувальників).

Якщо є балкон (лоджія):

1. Вийдіть на балкон або лоджію.
2. Зачиніть щільно двері.
3. Евакуюйтесь пожежними стаціонарними сходами або через іншу квартиру, скориставшись пожежними сходами.

Основні правила поведінки під час пожежі

- ♦ Виявивши пожежу, намагайтеся тверезо оцінити ситуацію, власні сили й знайти собі помічників.
- ♦ Насамперед, викличте пожежну охорону. У ризикованих ситуаціях не гайте часу й сил на порятунок майна.
- ♦ Перш за все рятуйте себе й інших потерпілих.
- ♦ Подбайте про порятунок дітей і літніх людей. Відведіть їх подалі від місця пожежі, оскільки можливі вибухи газових балонів, бензобаків і швидке поширення вогню.
- ♦ Треба обов'язково відіслати кого-небудь назустріч пожежним підрозділам, щоб надати їм необхідну інформацію (точна адреса, найкоротший під'їзний шлях, що горить, чи є там люди).
- ♦ Під час пожежі не треба:
 - Намагатися вийти через задимлену сходову площадку.
 - Користуватися ліфтом.
 - Спускатися по ринвах, простирадлах і мотузках.
 - Відкривати вікна й двері (це збільшить приплив кисню).
 - Вистрибувати з вікон верхніх поверхів.
 - Гасити водою ввімкнені електроприлади.

Тема 7. Запобігання виникненню пожеж від електричного струму та правила гасіння таких пожеж. Дії учнів під час пожежі

1. Запобігання виникненню пожеж від електричного струму та правила гасіння таких пожеж

Згідно з багаторічними статистичними даними всі електричні вироби, що стали «винуватцями» реальних пожеж, можна розташувати за рангом небезпеки.

На першому місці перебувають кабелі й дроти, загоряння яких стало причиною основної кількості пожеж з найбільшими збитками і травмами. Використання несправних електрообігрівачів на другому місці. Усіма улюблені телевізори — на третьому «небезпечному» місці. Ось із них ми й почнемо нашу розмову.

Нерідко телевізори залишають у «режимі очікування». Варто запам'ятати, що «режим очікування» (світний фотодіод) у телевізора, музичного центра, комп'ютера й іншої техніки — це пожежо-небезпечний режим. Особливо це стосується телевізора. Залишивши його в «режимі очікування», ви повинні знати, що всі вузли перебувають під напругою, не включена тільки розгортка екрана. Загоряння може відбутися під час вашої відсутності через стрибки напруги електромережі (до 250 В) або під час грози, якщо захист будинку від блискавки недостатній. Імпортні моделі погано переносять властивості наших вітчизняних електромереж. Тому останній, хто виходить із будинку, повинен не тільки вимкнути телевізор, але ще краще — вийняти вилку з розетки. Прислухайтеся до порад фахівців!

Телевізор поставте так, щоб під час роботи він нормально охолоджувався: не ставте його поблизу батареї; не розміщуйте в ніші стінки; не закривайте отвору на задній панелі декоративною серветкою.

Підхід до розетки зробіть максимально доступним і безпечним для швидкого відключення приладу, який загорівся. Навколо телевізора не треба збирати легкогорючі матеріали (штори, книги, газети, пластикові серветки тощо), а також не варто ставити на нього зверху квіткову вазу з водою, особливо якщо в будинку є діти або тварини, які можуть перекинути воду й спричинити замикання.

А тепер, увага! Першими ознаками несправності телевізора можуть бути: збільшення яскравості, зростання кількості перешкод, перекинуття зображення. Потріскування й поява синюватого диму свідчить, що незабаром може трапитися розрив оболонки

електронно-променевої трубки. У цьому випадку негайно відімкніть телевізор від електромережі.

Якщо відбулося загоряння всередині телевізора, треба швидко відімкнути його від розетки, накрити важкою тканиною (несинтектичною) або вовняною ковдрою, щільно обтиснути по периметру для припинення доступу повітря до вогню, можна зверху лити воду прямо на ковдру. При цьому стояти треба збоку від телевізора, а не попереду й не позаду, тому що можливий вибух кінескопа. Якщо ж у першу хвилину впоратися із загорянням не вдалося й вогонь вийшов за межі корпусу телевізора, терміново залишайте приміщення через те, що дим, який виділяється, дуже токсичний. Ідучи, щільно закрийте вікно й двері за собою — щоб уникнути поширення пожежі від повітряного потоку. Телефонуйте за єдиним номером порятунку «101», сповістіть про пожежу сусідів.

2. Дії учнів під час пожежі

Пожежа застала вас у приміщенні:

- ♦ ви прокинулись від шуму пожежі й запаху диму, не сідайте в ліжку, а скотіться з нього прямо на підлогу;
- ♦ повзіть по підлозі під хмарою диму до дверей вашого приміщення, але не відчиняйте їх відразу;
- ♦ обережно доторкніться до дверей тильною стороною долоні, якщо двері не гарячі, то обережно відчиніть їх і швидко виходьте;
- ♦ якщо двері гарячі — не відчиняйте їх, дим та полум'я не дозволить вам вийти;
- ♦ щільно зачиніть двері, а всі щілини й отвори заткніть будь-якою тканиною, щоб уникнути подальшого проникнення диму, та повертайтеся поповзом у глибину приміщення і вживайте заходів для порятунку;
- ♦ присядьте, глибоко вдихніть повітря, розкрийте вікно, висуньтеся та кричіть «Допоможіть, пожежа!»;
- ♦ ви не в змозі розкрити вікно — розбийте віконне скло твердим предметом і приверніть увагу людей, які можуть викликати пожежну команду;
- ♦ якщо ви вибралися через двері, зачиніть їх і поповзом пересувайтесь до виходу з приміщення;
- ♦ обов'язково зачиніть за собою всі двері;
- ♦ під час пожежі заборонено користуватися ліфтами;
- ♦ якщо ви знаходитесь у висотному будинку, не біжіть вниз крізь вогнище, а скористайтесь можливістю врятуватися на даху будівлі.

У всіх випадках, якщо ви в змозі, зателефонуйте «101» і виличте пожежну команду.

Тема 8. Домедична допомога постраждалим від пожеж. Шкідливість і небезпечність паління

1. Домедична допомога постраждалим від пожеж

Якщо на людині горить одяг, треба якнайшвидше загасити вогонь. А зробити це досить важко, тому що від болю людина втрачає контроль над собою й починає метатися, підсилюючи тим самим полум'я. Насамперед людину треба зупинити будь-яким чином: або грізно крикнути, або повалити додолу.

Одяг, що зайнявся, зірвіть або погасіть, заливаючи водою (узимку закидайте снігом). Якщо води немає, накиньте на постраждалого будь-який одяг або щільну тканину, не закриваючи голови, щоб він не отримав опіку дихальних шляхів і не отруївся токсичними продуктами горіння. Але майте на увазі: висока температура від одягу, що тліє, згубно впливає на шкіру. Якщо нічого під рукою не виявилось, катайте людину по землі, щоб збити полум'я.

Загасивши вогонь, винесіть потерпілого на свіже повітря, розріжте тліючий одяг і зніміть його, намагаючись не пошкодити обпалену поверхню. Накладіть на уражені місця пов'язку з бинта або чистої тканини. У разі великих опіків загорніть потерпілого в чисте простирадло, терміново викличте «швидку» або відправте його в найближчий лікувальний заклад на носилках. Для зменшення болю дайте таблетку анальгін, баралгін чи аспірин. Якщо в постраждалого немає блювоти, постійно напуваєте його водою.

За опіків першого ступеня (коли шкіра тільки почервоніла) для зменшення болю й попередження набряку тканин застосовують холодну воду, лід або сніг протягом десяти хвилин, а потім змазують уражену ділянку горілкою чи одеколоном, але пов'язку не накладають. Кілька разів у день обробляють протиопіковими аерозолями чи наносять тонким шаром синтомицинову мазь.

За опіків другого ступеня (коли утворилися пухирі, причому деякі з них лопнули) обробляти уражені місця горілкою чи одеколоном не треба, оскільки це викличе сильний біль і печіння. На ділянку опіку накладіть стерильну пов'язку з бинта або пропрасованої тканини. Обпечену шкіру не слід змащувати жиром, зеленкою чи марганцівкою. Полегшення це не приносить, а тільки перешкоджає лікареві визначити ступінь ураження тканин. Добре допомагають примочки із сечі — це стародавній і безвідмовний народний засіб.

Якщо одяг зайнявся на вас, не біжіть — полум'я розгориться ще сильніше. Намагайтеся швидко скинути одяг, що палає. Вам

пощастило, якщо поруч є калюжа чи замет — поринайте туди. Якщо їх немає, падайте на землю й катайтеся, поки не зіб'єте полум'я.

2. Як допомогти в разі отруєння чадним газом

1) Чадний газ — окис вуглецю (CO) — безбарвний газ. Людина не відчуває його під час вдихання, тому отруєння відбувається непомітно. Окис вуглецю — сильна отрута, що вражає в першу чергу кров, а також нервову систему, м'язову тканину, серце. Перші ознаки — головний біль, запаморочення, шум у вухах, нудота, можуть виникнути судоми.

2) Причиною отруєння може стати:

- ♦ відкритий вентиль газової плити;
- ♦ несправна піч або камін;
- ♦ задимлення приміщення під час пожежі;
- ♦ автомобіль із включеним двигуном у закритому гаражі.

3) *Перша допомога*: потерпілого негайно виносять на свіже повітря, укладають на спину, розстібають комір, пояс. Кращий засіб — тривале вдихання кисню. Людині, яка втратила свідомість, дають нюхати ватку, змочену нашатирним спиртом. За необхідності робиться штучне дихання.

4) Причиною отруєння може стати газ метан, що використовується в побуті: у плитах і нагрівальних приладах. У газ додана особлива речовина для придання специфічного запаху, оскільки сам він запаху не має. Це дозволяє швидко відчути витік газу.

5) Щоб урятувати потерпілого, потрібно діяти швидко й рішуче. Треба допомогти потерпілому вийти із загазованого приміщення на свіже повітря. Увійшовши до квартири, попередньо закрийте рот мокрою ганчіркою, відчиніть вікна й двері. Пам'ятайте: вмикання й вимикання електроприладів украї небезпечно, якщо відбувся витік газу, треба терміново викликати газову службу.

3. Шкідливість і небезпечність паління

А скільки нещастя приносять нам безтурботні курці! Найчастіше породжується ця безтурботність зловживанням спиртними напоями. Нерідко людина на підпитку кидає куди завгодно непогашені недопалки. Лягає в ліжку із запаленою сигаретою, зовсім не думаючи про наслідки.

Тема 9. Основні правила пожежної безпеки під час відпочинку в лісі

1. Лісові пожежі

Перед літнім пожежонебезпечним періодом протипожежними службами проводяться місячники з навчання населення заходів пожежної безпеки. Найбільш пожежонебезпечні влітку — це ліси.

Ліс — це «фабрика» кисню, кращий відновлювач сил і здоров'я. Але є в нього страшний ворог, який за лічені хвилини може знищити й пошкодити насадження на величезних площах, — лісова пожежа. Збитки, заподіяні лісовими пожежами, величезні...

Лісова пожежа — це неконтрольоване горіння рослинності, що стихійно поширюється лісовою територією. Лісові пожежі за сухої погоди й вітру охоплюють значні території. У спекотну погоду, якщо дощів не буває протягом 15–18 днів, ліс стає настільки сухим, що будь-яке необережне поводження з вогнем викликає пожежу. У 90–97 випадках зі 100 винуватцями виникнення нещастя є люди, необережні під час користування вогнем у місцях роботи й відпочинку. Частка пожеж від блискавок становить не більше 2 % від загальної кількості. В окремих випадках причиною виникнення пожеж є сільськогосподарські підпалювання, які проводяться з метою знищення торішньої сухої трави й збагачення ґрунту зольними елементами. За недостатнього контролю вогонь часто йде в ліс.

Без захисного впливу лісового пологу водний режим лісових рік різко погіршується, втрачаються оздоровчі, цілющі властивості лісу.

Лісову пожежу називають стихійним лихом. Її легше загасити в перші хвилини виникнення. Якщо час упущений, для гасіння пожежі буде залучено багато людей, техніки, що завдасть значних збитків. У разі низової пожежі вогонь заввишки до одного метра рухається зі швидкістю один кілометр за годину з температурою полум'я 200–400 °С. За верхівкової пожежі вогонь рухається зі швидкістю до 25 км/год із температурою полум'я до 1000 °С!

У разі горіння торфу й коріння рослин можуть виникнути підземні пожежі, що поширюються в різні сторони. Торф може самозайматися й горіти без доступу повітря навіть під водою. Над торфовищами, що горять, можливе утворення стовпів завихрень гарячої золи й торф'яного пилу, які за сильного вітру можуть переноситися на великі відстані й викликати нові загоряння чи опіки в людей і тварин.

Основна причина пожежі — необережне поводження з вогнем.

2. Елементарні правила пожежної безпеки

Під час літніх канікул діти часто бувають на природі й подеколи через незнання чи легковажність порушують правила пожежної безпеки. Отже варто нагадати, як треба поводитися в лісі, на болоті чи на луках, щоб своїми діями не спричинити пожежу, а коли не проханий «червоний півень» уже завітав до лісу, то знати, як позбутися чи врятуватися від небезпечного «птаха».

- ♦ Ніколи не розпалюйте в лісі багаття без потреби. Якщо все ж таки доведеться це зробити, вибирайте місце, де легко звільнити ґрунт від моху, лишайників, сухої хвої, гілок. Місце для вогнища слід обкопати так, щоб земляна смуга навколо нього була завширшки від 0,5 до 1 метра.
- ♦ Не залишайте вогнище, що горить. Залийте його водою, розгрібаючи попіл, переконайтеся, що не залишилося жодної жаринки. Можна засипати багаття шаром землі завтовшки не менше 10 сантиметрів.
- ♦ Не розпалюйте багаття у хвойних лісах, на торфовищах та прилеглих до сухого очерету ділянках, під деревами, біля пнів.
- ♦ Курити в лісі небезпечно. Під час відпочинку недопалки слід гасити надійно. Не кидайте запалені сірники, переконайтеся, що вони погасли.
- ♦ Не користуйтеся пижами з клоччя, паперу та вати для мисливської рушничі. Застосовуйте тільки повстані чи коркові пижі.
- ♦ Не залишайте в лісі скляний посуд: під променями сонця звичайна пляшка може перетворитися на своєрідну лінзу і спричинити займання.

3. Якщо в лісі виникла пожежа

Якщо ви опинилися поблизу місця пожежі в лісі або відчули запах диму:

1. Підійдіть ближче й з'ясуєте, що горить, у яку сторону дме вітер, яка небезпека поширення пожежі, чи є діти в зоні руху вогню, негайно попередьте всіх людей, що перебувають поблизу, про необхідність виходу з небезпечної зони. Організуйте їхній вихід на дорогу чи просіку, широку галявину, до берега річки або водойми, у поле. Виходьте з небезпечної зони швидко, перпендикулярно до напрямку руху вогню.
2. Оцініть ситуацію — чи варто намагатися загасити пожежу самотужки або краще посіпішити по допомогу, щоб не втратити даремно часу й не дати вогню набрати сили. Ідучи від вогню, накрийтеся мокрим одягом, і, вийшовши на відкритий простір або галявину, дихайте повітрям біля землі — там воно менш

задимлене, рот і ніс при цьому прикрийте ватно-марлевою пов'язкою чи ганчіркою. Після виходу із зони пожежі повідомте про місце, розміри й характер пожежі в адміністрацію населеного пункту, лісництво або протипожежну службу, а також місцевому населенню.

Якщо ви вирішили гасити вогонь самостійно:

1. Заливайте вогонь водою з найближчої водойми, засипайте землею. Використовуйте для гасіння оберемки гілок від дерев листяних порід або деревця завдовжки 1,5–2 м, мокрий одяг, щільну тканину. Наносьте ковзних ударів по крайці вогню збоку вбік вогнища, немовби замітаючи полум'я; гілки, тканину після кожного удару перевертайте, щоб вони, таким чином, охолоджувалися й не зайнялися. Затоптуйте невеликий вогонь ногами, не давайте йому перекинутися на стовбури й крони дерев. Якщо вогонь перекинувся на крони, звалюйте дерева, які ще не спалахнули, на його шляху (короною від місця пожежі). Під час гасіння пожежі дійте обачно, не йдіть далеко від доріг і просік, не випускайте з виду інших учасників, підтримуйте з ними зоровий і звуковий зв'язок.
2. Загасивши невелику пожежу, не йдіть доти, поки не переконаєтеся, що вогонь не розгориться знову. Повідомте в лісництво чи пожежну охорону про місце й час пожежі, а також про можливі його причини. Якщо саме ваші необережні дії призвели до виникнення пожежі, не намагайтеся приховати цей факт й утекти, — рано чи пізно винуватець буде встановлений, але сума відшкодування збитку від несвоєчасно загашеної пожежі буде набагато більшою від тієї, яку ви заплатите, вчасно зупинивши вогонь.

Під час гасіння невеликої пожежі:

- ♦ Невеликий вогонь затоптуйте.
- ♦ Засипайте вогонь землею, заливайте водою, закидайте ґрунтом.
- ♦ Оберемком 1,5–2-метрових гілок листяних порід або мокрим одягом замітайте полум'я, «убиваючи» його потім у землю.
- ♦ Загасивши вогонь, не йдіть, не переконавшись, що вогонь не розгориться.

Якщо ви опинилися в зоні пожежі:

- ♦ Зануртєся в найближчу водойму або хоча б змочіть одяг, дихайте через мокру хустку.
- ♦ Пригнувшись, біжіть проти вітру.
- ♦ Повідомте про пожежу за єдиним телефоном порятунку «101».

4. У пожежонебезпечний період треба дотримувати особливої обережності під час поведінки з вогнем

У лісах ЗАБОРОНЯЄТЬСЯ:

- ♦ розводити багаття у хвойних молодняках, горах, на ділянках ушкодженого лісу, торфовищах, у місцях вирубувань (на лісосіках), не очищених від порубкових залишків і заготовленої деревини, у місцях із підсохлою травою, а також під кронами дерев. В інших місцях розведення багать допускається на ділянках, оточених смугою завширшки не менше 0,5 метра. Після завершення спалювання порубкових залишків або використання з іншою метою, багаття треба ретельно присипати землею або залити водою до повного припинення тління;
- ♦ кидати запалені сірники, недопалки й гарячу золу з курільних трубок, скло (скляні пляшки, банки).

Як виходити з лісової пожежі? Якщо ви не можете боротися з вогнем, від нього треба піти. Іти потрібно в навітряну сторону, перпендикулярно крайці пожежі, просіками, дорогами, галявинами, берегами річок і струмків. У разі сильного задимлення рот і ніс потрібно прикрити ватно-марлевою пов'язкою, рушником, частиною одягу.

ПАМ'ЯТКА

У пожежонебезпечний сезон у лісі

НЕПРИПУСТИМО:

- ♦ користуватися відкритим вогнем;
- ♦ уживати під час полювання пижі з легкозаймистих або матеріалів, які тліють;
- ♦ залишати промаслений або просочений горючими речовинами обтиральний матеріал;
- ♦ заправляти палим баки двигунів, використовувати несправні машини, курити або користуватися відкритим вогнем поблизу машин, що заправляють палим;
- ♦ залишати пляшки чи скалки скла, оскільки вони здатні спрацювати як запалювальні лінзи;
- ♦ випалювати траву під деревами, на лісових галявинах, а також стерню на полях, у лісі;
- ♦ розводити багаття у хвойних молодняках, на торфовищах, лісосіках, у місцях із сухою травою, під кронами дерев, а також на ділянках ушкодженого лісу.

Контрольні запитання і завдання

- Які основні причини загоряння лісів?
- Коли найчастіше горять ліси?
- Які бувають способи гасіння лісових пожеж?
- Що потрібно робити для запобігання лісовим пожежам?
- Які основні правила безпечної поведінки в лісі?

Тема 10. Підсумкове заняття. Протипожежна безпека

Запитання й відповіді вікторини

1. Чому пожежних викликають саме за телефоном «101»?
— «101» — найпростіший і короткий номер, його легко запам'ятати. Цей номер нескладно набрати навіть у темряві й на дотик.
2. Чому пожежна машина червоного кольору?
— Червона, щоб здалеку було видно, що їде пожежний автомобіль, якому необхідно поступитися дорогою. Червоний колір — колір вогню.
3. Як одягаються пожежники?
— Пожежники одягають брезентовий костюм. Він не горить, не намокає. Голову від ударів захищає каска, на руках рукавиці, на ногах чоботи. Для роботи у вогні й димі пожежнику необхідний апарат для дихання.
4. Назви твори, де згадується про пожежу?
С. Маршак «Пожежа», «Кицьчин дім», «Розповідь про невідомого героя»; К. Перм'як «Від багаття до казана»; «Вогонь — небезпечна гра».
5. Чим небезпечні пожежі?
— Під час пожежі можуть згоріти речі, квартира й навіть цілий будинок. Але найстрашніше, що під час пожежі гинуть люди.
6. Чому за старих часів пожежа могла знищити ціле місто?
— Раніше всі будинки зводилися з дерева, будували їх на близькій відстані одне від одного.
7. Чим можна гасити пожежу, що тільки займається?
— Пожежу можна гасити вогнегасником, водою, піском, ковдрою.
8. Чому небезпечно грати в будинку із сірниками й запальничками?
— Ігри із сірниками й запальничками є причиною пожежі.

9. Що є причинами пожеж?
— Пожежі виникають, якщо не дотримувати правил пожежної безпеки: залишати без догляду ввімкнені телевізор, праску, газову плиту тощо; якщо грати із сірниками, пустувати з вогнем.
10. Яку інформацію ти повинен повідомити, викликаючи пожежних?
— Необхідно назвати свою точну адресу, прізвище, ім'я та що горить.
11. Де краще сховатися під час пожежі: у шафі чи під диваном?
— Ховатися не можна: пожежники не знайдуть, можна задихнутися.
12. Що треба робити, якщо у квартирі багато диму?
— Необхідно змочити водою одяг, покрити голову мокрою серветкою, дихати через намочену тканину, просуватися до виходу поповзом.
13. Що ви станете робити, якщо побачили, що нижні поверхи будинку охоплені полум'ям?
— Змочити свій одяг і все навколо себе, чекати на допомогу. Не можна намагатися бігти з будинку, якщо живеш на верхніх поверхах. Пройшовши два-три поверхи, можна отруїтися продуктами горіння.
14. Чому під час пожежі не можна користуватися ліфтом?
— Ліфт під час пожежі — справжній димар, у якому легко задихнутися. Крім того, під час пожежі він може відключитися.
15. Вам на Новий рік подарували чудові феєрверки й бенгальські вогні. Де ви будете їх запалювати?
— Феєрверки, свічки, бенгальські вогні можна запалювати тільки з дорослими й подалі від ялинки, а ще краще поза будинком.
16. Назвіть номер телефону для повідомлення про пожежу? (101)
17. Як називають людей, які гасять пожежі? (Пожежники)
18. Назвіть засіб пожежогасіння, яким можна скористатися? (Вогнегасник)
19. Від чого найчастіше страждають люди під час пожежі? (Від диму)

Гра «Це я, це я, це все мої друзі!»

А тепер, діти, пограємо в цікаву гру.

Я ставитиму запитання, а ви хором відповідатимете: «Це я, це я, це всі мої друзі!» або «І не я, і не я, і не всі мої друзі!»

Хто пожежі свідком ставши,
 Буде діяти відважно.
 Це я, це я, це всі мої друзі!!!
 Хто із вас, відчувши дим,
 Кричить: «Полум'я! Горим!»
 Це я, це я, це всі мої друзі!!!
 Хто із вас з вогнем пустує
 Ранком, ввечері й удень?
 І не я, і не я, і не всі мої друзі!!!
 Хто, відчувши газ в квартирі,
 Телефонує «104»?
 Це я, це я, це всі мої друзі!!!
 Хто багать не розпалює,
 Решті теж не дозволяє?
 Це я, це я, це всі мої друзі!!!
 Хто від маленької сестрички
 Ховає сірники і запальнички?
 Це я, це я, це всі мої друзі!!!

Кто, услышав запах гари,
 Сообщает о пожаре?
 Это я, это я, это — все мои друзья!!!
 Кто из Вас, заметив дым,
 Говорит: «Пожар! Горим!»
 Это я, это я, это — все мои друзья!!!
 Кто из Вас шалит с огнём
 Утром, вечером и днём?
 И не я, и не я, и не все мои друзья!!!
 Кто, почув газ в квартире,
 Позвонит по «104»?
 Это я, это я, это — все мои друзья!!!
 Кто костров не разжигает
 И другим не разрешает?
 Это я, это я, это — все мои друзья!!!
 Кто от маленькой сестрички
 Прячет, дети, дома спички?
 Это я, это я, это — все мои друзья!!!

ПАМ'ЯТКА

«Якщо в школі відбулася пожежа»

1. **Тривога:** якщо в школі відбулася пожежа, кожний учень, що помітив її, повинен негайно сповістити про це вчителю.
2. **Виклик пожежної охорони:** про будь-яке виникнення пожежі, навіть незначної, або ж про підозру на пожежу потрібно негайно повідомити в пожежну охорону за телефоном «101».

3. **Евакуація:** почувши тривогу, учні повинні встати біля своїх парт і за вказівкою вчителя, відповідального за клас, покинути класну кімнату, прикривши за собою двері класу й по одному без паніки вийти до збірного пункту. Класи повинні йти рівним розмірним кроком, учитель іде позаду зі шкільним журналом. Вийшовши до сходів, діти з одного класу повинні триматися разом і не бігти юрбою. Не допускається, щоб окремі люди чи цілі класи обганяли одне одного. Усі, хто не присутній у класі під час сигналу тривоги (наприклад, перебувають у туалеті, учительській, їдальні), повинні негайно йти до місця збору та приєднуватися до свого класу. За винятком тих випадків, коли необхідно почати пошуки людей, яких немає на місці збору, нікому не дозволяється повертатися до будинку, наприклад, за одягом, книгами тощо.
4. **Збір:** місце збору повинне бути заздалегідь погоджене й зазначене в плані евакуації. Вийшовши на місце збору, кожний окремий клас повинен зайняти певне місце й не розходитися.
5. **Переклик:** негайно після прибуття класів на місце збору вчитель проводить переклик за журналом і повідомляє директора школи про підсумки переклику.

зливою водою видаляються отруйні речовини, які містяться в цих грибах.

Основні правила збирання й заготівлі грибів:

- ♦ збирайте в лісі та в лісопосадках тільки ті гриби, про які ви точно знаєте, що вони їстівні. Ніколи не беріть грибів, які мають біля землі бульбовидне потовщення, оточене оболонкою (як, наприклад, у блідої поганки або червоного мухомора), і не куштуйте їх;
- ♦ якщо ви збираєте в лісі шампінйони, звертайте особливу увагу на колір пластинок. Ніколи не збирайте шампінйони, які мають пластинки білого кольору. У справжніх, їстівних шампінйонів пластинки швидко рожевіють, а потім темніють. У смертельно отруйної блідої поганки, яка схожа на шампінйон, пластинки завжди білого кольору;
- ♦ не збирайте і не їжте свинушок — вони отруйні, бо викликають сильну алергізацію організму;
- ♦ якщо ви збираєте для засолу вовнянки, чорнушки, білянки, грузді, підгруздки та інші гриби, які містять молочний сік, то обов'язково перед засолом відваріть чи вимочіть їх, щоб видалити гіркі, подразнювальні шлунка речовини. Те ж саме слід робити з валуями та сирійжками, які мають їдкий і гіркий смак;
- ♦ збираючи зморшки, потрібно завжди пам'ятати про правила їх приготування: гриби спочатку кип'ятять у воді протягом 7–10 хвилин, а відвар обов'язково виливають. Тільки після такої обробки зморшки можна варити й смажити;
- ♦ ніколи не їжте гриби сирими, а також не збирайте перезрілі, ослизлі, зіпсовані гриби;
- ♦ не вірте розповсюдженій думці, що отруйні гриби викликають потемніння цибулинок чи срібних предметів, якщо їх опустити в посуд, де варяться гриби. Це хибне твердження.
- ♦ не збирайте гриби, навіть їстівні, у міських парках, скверах, дворах, а також уздовж автомобільних доріг і залізниць, де вони накопичують отруйні речовини;
- ♦ у день збору або не пізніше наступного ранку гриби слід піддати кулінарній обробці.

Після того, як ви назбирали грибочків, вам ще потрібно їх приготувати.

Під час приготування грибів також потрібно дотримуватись певних правил:

- ♦ перше й головне правило — готуйте гриби в день їх збирання, бо потім у них утворюється трупна отрута;

3. ЗАПОБІГАННЯ ОТРУЄНЬ

Тема 1. Поширення отруєнь грибами, рослинами та їх насінням. Профілактика харчових отруєнь

1. Отруєння грибами

Закінчилось літо — час відпочинку, але восени також можна приємно відпочити. Таким видом осіннього відпочинку є, наприклад, збирання грибів. Але чи безпечно для нас вживати дари лісу? Якщо збирати гриби, дотримуючи певних правил, то цей відпочинок може бути не лише приємним, а й корисним.

Під час збирання грибів треба вміти відрізнити отруйні гриби від їстівних. Особливо отруйними вважаються бліда поганка, мухомор, жовчний гриб, несправжні лисички й несправжні опеньки. Бліді поганки трохи схожі на печериці, але в блідої поганки нижня сторона шапки зеленувато-біла, а в печериць — рожева.

Мухомор легко впізнати за яскраво-червоною шапкою з білими плямами. Іноді зустрічаються мухомори із сірими шапками.

Жовчний гриб схожий на білий, але верхня частина його пенька вкрита малюнком у вигляді чорної або темно-сірої сітки, а м'якоть на зламі червоніє. Несправжні лисички схожі на лисички їстівні, але їхні шапки рівні, червонясто-жовтогарячі, а не світло-жовті, як у їстівних, і з надламаной шапки лисички виділяється білий сік.

Збираючи опеньки, уважно оглядайте їхні пеньки. У їстівних є кільце з плівки, а в несправжніх такої плівки немає й пластинки під шапкою зеленуваті.

Щоб не отруїтися грибами, будьте уважні під час збору грибів. Якщо знайдений гриб схожий на отруйний, якщо ви маєте сумніви щодо його їстівності, краще такий гриб не беріть. Дуже старі плодови тіла їстівних грибів також можуть бути отруйними.

Зморшки й деякі інші гриби перед уживанням необхідно двічі прокип'ятити, а воду після кожного кип'ятіння злити. Разом зі

- ♦ спочатку обріжте нижню частинку гриба, забруднену ґрунтом;
- ♦ потім ретельно промийте гриби;
- ♦ під час обробки кип'ятіть гриби 7–10 хвилин у воді, після чого відвар злийте, тоді гриби можна варити чи смажити;
- ♦ обов'язково вимочіть або відваріть умовно їстівні гриби, які використовують для соління, тим самим ви позбавитеся гірких речовин, які уражають слизову оболонку шлунку.

Не пригощайте грибами дітей, літніх людей і вагітних жінок!

Якщо вже сталося так, що ви якимось чином отруїлися, про це мають свідчити певні симптоми:

- ♦ нудота;
- ♦ блювання;
- ♦ біль у животі;
- ♦ посилене виділення;
- ♦ зниження артеріального тиску;
- ♦ судом;
- ♦ мимовільне виділення;
- ♦ проноси;
- ♦ розвиваються симптоми серцево-судинної недостатності.

Перші симптоми такого отруєння проявляються через 2–4 години після прийому їжі.

Якщо є такі симптоми, то варто викликати «швидку», а до її приїзду потрібно діяти самим.

1. Промийте шлунок: випийте 5–6 склянок кип'яченої води або блідо-рожевого розчину марганцівки; натисніть пальцями на корінь язика, щоб спричинити блювоту; прийміть активоване вугілля (1 пігулку на 10 кг маси тіла), коли промивні води стануть чистими.
2. Потім потрібно випити міцний чай, каву, злегка підсолену воду; покладіть на живіт і до ніг потерпілого грілки для полегшення стану.
3. Проведіть профілактику для тих, хто ще вживав гриби.

Забороняється:

Приймати ліки, вживати їжу, алкогольні напої, молоко, — це може прискорити всмоктування токсинів грибів у кишечнику.

2. Отруєння рослинами та їх насінням

Діти виявляють велику цікавість до навколишньої природи, але через те, що в них ще немає достатніх знань про деякі особливості

рослин, іноді зривають отруйні рослини або навіть їдять їхні плоди, кореневища тощо.

Найчастіше отруєння рослинами відбуваються улітку. Зустрічаються також випадки опіків шкіри, слизової очей, носа, рота в разі дотикання або потрапляння соку деяких рослин.

Збираючи лікарські рослини, варто не забувати й про отруйні. Їх так само, як і гриби, треба добре знати й не чіпати.

Найчастіше зустрічається білена чорна, дурман звичайний, беладона. Найрозповсюдженіша з них білена чорна. Брудно-білі пелюстки її квіток укриті мережею фіолетових жилок. Клейко-пухнате стебло білени має неприємний запах. Отруйна вся рослина. У разі отруєння з'являються головний біль, прискорене серцебиття, утруднене дихання, сильне нервово збудження, розширюються зіниці, у роті відчувається сухість. Блекоту й інші отруйні рослини не слід брати в руки.

Коротка характеристика отруйних рослин

Віх отруйний. Схожий на городні рослини — петрушку, кріп та ін. Росте на вологих місцях, уздовж річок і озер, у чагарниках. Усі частини рослини отруйні.

Отруєння настає швидше, якщо поїсти кореневище. Особливістю цієї рослини є приємний запах, що виділяється під час розтирання будь-якої його частини, наявність товстого кореневища, розділеного поперечними перегородками на камери.

Ознаки отруєння з'являються дуже швидко, залежно від кількості з'їденої рослини. Перші ознаки отруєння: біль у животі, головний біль, запаморочення, слабкість, нудота, блювота, блідість, утруднене дихання. Надалі приєднуються судом та втрата свідомості.

Рицина. Отруїтися можна, з'ївши насіння рослини, схоже на боби й квасолі. Плоди (насіння) розміщуються в трьохгніздних коробочках, приваблюють яскравим забарвленням. Важкі отруєння можливі від 2–3 насінин. Ознаки отруєння з'являються через 1–2 години: головний біль, почервоніння зіву, біль у глотці, зниження температури нижче норми, пульс частий і малий.

Білена чорна. Росте на пустирях, уздовж доріг, на занедбаних полях. Уся рослина вкрита м'якими, клейкими волосками, має специфічний неприємний запах. Отруєння найчастіше настає від насіння, яке діти приймають за мак.

Дурман звичайний. Дурман — рослина пустирів. Отруєння настає від з'їдених насінин і вдихання запаху квіток рослини. Цвіте

із середини червня по вересень. Плід — коробочка кулястої форми, вкрита шипами. Дозріла коробочка відкривається чотирма стулками, усередині якої міститься брунькоподібне чорне насіння.

Ознаки отруєння біленою чорною, дурманом звичайним, беладоною однотипні: розширення зіниць із втратою реакції на світло, сухість слизових. Чим сильніше дитина розжовувала рослину, тим сильніше почервоніння слизових рота і зіва.

До цієї ж групи можна віднести паслін солодко-гіркий. Отруєння настає від з'їдених плодів рослини, що мають форму кулястих ягід чорного кольору солодкувато-гіркого смаку.

Борець (черевички). Роста скрізь: у лісі, ярах, на берегах річок, у парках. Усі частини рослини, особливо підземні, дуже отруйні. Отруєння найчастіше трапляються навесні від уживання бульб.

Ознаки отруєння: пронос, блювота, нудота, слабкість, що збільшується, порушення серцевої й дихальної діяльності, падіння артеріального тиску.

Боліголов крапчастий. Ростає на луках, уздовж доріг, парків. Отруїтися можна, якщо поїсти стебло. Під час розтирання цієї рослини руками, воно видає характерний мишачий запах. Отруєння схоже на отруєння нікотинном. Симптоми — нудота, розширення зіниць, порушення ковтання, незначні судоми, птоз (параліч м'язів, що піднімають віка), свідомість ясна.

Череміця зелена й звичайна. Викликає отруєння, подібне до отруєння від рослини борець.

Багно звичайне. Небезпечний під час цвітіння (травень-липень). У цей період наземні частини рослини виділяють речовини, які подразнюють центральну нервову систему; всмоктується через шкіру.

Вовче лико. Ростає в змішаних хвойних тінистих лісах і на рівнинах. Цвіте у квітні й на початку травня. Плід — рясна яскраво-червона кістянка, розташована вздовж стебла. Найбільш отруйні кора і ягоди (плоди). Волога кора може спричинити опіки. З'їдені ягоди викликають печіння в роті, набряк слизової ротової порожнини й гортані. Може призвести до ядухи.

Борщівник. Бур'яниста рослина. Зустрічається на пустирях, біля доріг, на луках і узліссях. Отруєння й опіки виникають у разі дотикання до стебла, листя, потрапляння соку рослини на шкіру.

Жовтець їдкий. Багаторічна рослина. Містить отруйну речовину, що сильно подразнює шкіру й слизову. У разі дотикання спричиняє запалення шкіри з утворенням пухирів. Коли сік рослини потрапляє на шкіру, можуть виникнути виразки.

Вороняче око. Усі частини рослини отруйні, але отруєння найчастіше виникає від плодів (ягід), які діти приймають за чорницю, лохину.

Отруєння характеризується появою болю в животі, нудотою, блювотою, проносом. За відсутності допомоги можлива смерть у результаті ураження серцево-судинної системи.

Конвалія травнева. Розповсюджена багаторічна рослина. Має плід — яскраво-червону ягоду. Отруєння спричиняють з'їдені ягоди. При цьому виникає головний біль, шум у вухах, запаморочення, холодний піт, нудота, пронос, рідкий аритмічний пульс. Зіниць зжужжені, можливі судоми.

Бузина чорна. Чагарник або невелике деревце. Квітки білі, зібрані в щитковидне суцвіття, плоди чорно-фіолетового кольору, ягоди, м'якоть плоду темно-червона зі зморшкуватими кісточками. Чагарник зустрічається як дикорослий, так і декоративний.

Отруйні ягоди. Виникає блювота, пронос; у важких випадках може спостерігатися картина, характерна отруєнню синильною кислотою.

Молочай лозний. Отруйним є молочний сік, що міститься у стеблі рослини. У разі потрапляння на шкіру або слизову рота, очей, носа виникає гострий запальний процес, на місці поразки з'являються почервоніння, пухирі. Якщо дитина пробувала їсти рослину, викликає блювота, пронос. У важких випадках настає ураження центральної нервової системи: судоми, порушення дихання, серцевої діяльності.

Домедична допомога

У разі потрапляння отрути всередину, потрібно викликати блювоту, промити шлунок водою або розчином марганцевокислого калію, дати активоване вугілля, сольове проносне, доправити потерпілого до стаціонару.

Коли уражені шкіра й слизові оболонки, їх слід обмити теплою водою, змазати спиртовим метиленовим розчином, нанести мазі, що містять анестезин і преднізолон, дати димедрол.

3. Профілактика харчових отруєнь

- Чим можна отруїтися?
- Що необхідно знати про продукти, щоб цього не сталося?
- У яких випадках, на вашу думку, продукти можуть спричинити отруєння?

Так, улітку, у спеку дуже швидко псуються майже всі продукти, особливо м'ясо-молочні (м'ясо, ковбаса, сир). У них із величезною швидкістю розмножуються небезпечні для людини мікроорганізми. Особлива ковбасна отрута може накопичуватися не тільки в ковбасі, але й у шинці, солоній свинині, м'ясних консервах, причому ці продукти найчастіше не мають поганого запаху й зберігають «свіжий» вигляд. Тому їх варто вживати, якщо ви впевнені у свіжості чи після гарячої обробки. Зберігати їх краще в темному прохолодному місці, тобто в холодильнику. Їжу треба вживати одразу ж після приготування, а перед наступним уживанням треба або сильно остудити, або прокип'ятити (прожарити, промити окропом, залежно від виду продукту).

І, звісно ж, посуд для їжі не повинен стати джерелом захворювань, а отже, не повинен бути таким, як описано в книжці К. Чуковського «Федорине горе»:

«...Мы поломаны, побиты,
Мы помоями облиты,
Загляни-ка ты в кадушку —
И увидишь в ней лягушку,
Загляни-ка ты в ушат —
Тараканы там кишат...»

ПАМ'ЯТКА

«Як правильно вибрати продукти»

1. Зовнішній вигляд і цілісність упаковки.
2. Термін придатності.
3. Наявність харчових добавок. (У натуральних продуктах (соках, молоці та ін.) для зберігання використовують не хімічні добавки-консерванти, а метод пастеризації (швидко нагрівання до високих температур і швидке охолодження). У багатьох імпортних кондитерських виробках, напоях використано емульгатори, харчові барвники, ароматизувальні речовини, тому потрібно звертати увагу на букву *E* з індексом, що означає види харчових добавок.)
4. Повнота інформації.

4. Запобігання отруєнь консервами, кисломолочними та м'ясними продуктами

Щоб запобігти отруєнню вказаними продуктами, слід уникати вживання несвіжих продуктів і страв із них. Вони, як правило, мають непривабливий вигляд, колір, запах та ознаки гниття чи

бродіння. Та інколи зіпсований продукт чи страва можуть зберігати звичайний для них вигляд і смак, проте вживати їх не можна. Тому на консервах, кисломолочних продуктах указують дату приготування і термін зберігання. І якщо цей термін прострочений, то вживати такий продукт не можна.

Деякі неякісні консерви можна визначити на основі зовнішнього вигляду банок. Якщо банка чи кришка здута (так звана «бомбажна»), значить уживати їх небезпечно.

5. Необхідність виконання правил підготовки продуктів до вживання

Здоров'я людини багато в чому залежить від правил приготування їжі. Щоб їжа не стала джерелом захворювань, її необхідно готувати зі свіжих продуктів і дотримуватись певних правил.

«Золоті правила» безпечного приготування їжі:

1. Віддавайте перевагу продуктам, які піддавали обробці: наприклад, купуйте пастеризоване молоко, а не сире.
2. Ретельно готуйте їжу: хвороботворні бактерії загинуть лише в тому випадку, якщо всі складові частини їжі будуть нагріті до температури не менше 70 °C.
3. Приготовлену їжу краще з'їсти відразу: її охолодження до кімнатної температури веде до розмноження мікробів — і чим довше очікування, тим більший ризик.
4. Зберігання їжі вимагає уваги: або вона повинна залишатися гарячою — вище 60 °C, або зберігатися за температури 10 °C і нижче; їжу для дітей зберігати взагалі не рекомендують; не слід ставити в холодильник велику кількість гарячої їжі, оскільки вона не встигне достатньо швидко охолонути.
5. Перед уживанням їжу, що зберігалась протягом певного часу, треба знову підігріти до температури не нижче 70 °C.
6. Не допускайте контакту між сирого їжею і приготованою: зараження може настати як унаслідок прямого доторкання, наприклад, коли сира куряча тушка лежить поруч із приготованою до столу птицею, так і опосередковано, зокрема, через ніж, яким спочатку різали сире м'ясо, а потім — варене.
7. Мийте руки: їх треба ретельно вимити перед приготуванням їжі і після кожної перерви; крім того, руки треба вимити, коли ви переходите від приготування одного виду їжі до іншого, наприклад, від риби до м'яса; джерелами інфекції можуть бути домашні тварини.
8. Кухонні поверхні слід утримувати в абсолютній чистоті: не можна забути про жодну плямку, яка може стати джерелом

бактерій; одяг, у якому ви готували їжу, треба регулярно міняти і піддавати кип'ятінню перед повторним використанням.

9. Захищайте їжу від комах, гризунів та інших тварин: кращий захист для їжі — закриті контейнери.
10. Велике значення для запобігання харчових отруєнь має чиста вода: якщо виникає сумнів у її якості, то воду краще прокип'ятити перед тим, як додати у страву чи приготувати лід.

6. Харчове отруєння, харчова токсикоінфекція й інтоксикація

Харчове отруєння — це гостре захворювання, що виникає в результаті вживання харчових продуктів, які містять отруйні речовини. Виникнення харчового отруєння може бути пов'язане зі споживанням продуктів, отруйних за своєю природою (гриби, ягоди, деякі види риб, горіхи та ін.) або забруднених бактеріальними засобами, токсинами, солями важких металів тощо.

Харчова токсикоінфекція й харчова інтоксикація — гострі захворювання, що виникають у результаті вживання їжі, зараженої певними видами мікроорганізмів, або тієї, що містить продукти їх життєдіяльності, токсини. Збудники палички сальмонели, ботулізму добре розмножуються в м'ясних і рибних консервах, м'ясних і молочних продуктах. Харчове отруєння розвивається протягом 4–18 годин після прийому їжі. Особливістю є одночасне ураження групи людей, що споживали ту саму їжу.

Ознаки. У разі харчового отруєння спостерігається втрата апетиту, поява нудоти, блювоти, болі в шлунку, проносу, підвищеної температури тіла, головного болю, різкої слабкості, розладу сну, а у важких випадках — втрата свідомості. Отруєння блідою поганкою характеризується судомами литконожних м'язів, посинінням пальців, носа, затримкою сечі, падінням серцевої діяльності. Особливостями отруєння червоними мухоморами є рясне потовиділення, слино- і слюзотеча, розширення зіниць і галюцинації.

У разі харчової токсикоінфекції й інтоксикації спостерігається загальне погане самопочуття, вага в шлунку, нудота, блювота, пронос, болі в животі, озноб, підвищення температури тіла до 38–39 °С.

7. Ознаки харчового отруєння

Отрута, яка потрапила з їжею, негативно діє на внутрішні органи людини.

За ураження шлунку і кишок виникають болі в животі, пронос, нудота, блювота, сухість у роті.

Дія токсину на головний мозок викликає незвичайну поведінку — агресивну або, навпаки, пригнічену, головний біль, сонливість або збудження. Іноді змінюється хода — людина хитається; в особливо важких випадках можемо спостерігати судому, знепритомнення, симптоми ураження серцево-судинної системи: серцебиття, уповільнення пульсу, аритмію, низький артеріальний тиск. Ця картина доповнюється остудою, задишкою або уповільненням дихання.

8. Перша допомога та самопомога в разі харчових отруєнь

За будь-якої підозри на отруєння необхідно терміново викликати лікаря або доправити постраждалого до найближчої лікувальної установи. Оскільки в разі отруєнь важливо надати необхідну допомогу до приходу лікаря, бо кожна згаяна хвилина може коштувати життя, насамперед треба визначити характер отрути: розпитати постраждалого або близьких йому людей, визначити за залишками отрути, за запахом із рота (алкоголь, ефір, оцет) та ін. Перша допомога в разі будь-якого отруєння полягає в якнайшвидшому видаленні токсину з організму, у його знешкодженні за неможливості видалення, а потім в усуненні хворобливих явищ, які токсин викликав у організмі.

У разі потрапляння токсину в організм з їжею необхідно викликати блювоту. Блювоту не можна викликати, якщо постраждалий знаходиться в напівнепритомному або в непритомному стані, а також за різкого порушення кровообігу. Найбільш простий спосіб викликати блювоту — ввести пальці глибоко в рот. Щоб видалити токсин зі шлунку, дають випити велику кількість (5–8 склянок) теплої (30–35 °С) води, а потім знову викликають блювоту. Таке промивання шлунку можна повторити кілька разів. Якщо отрута відома, шлунок промивають чистою водою або розчином речовин, які нейтралізують отруту, наприклад, марганцевокислим калієм. Після промивання шлунку дають проносне в поєднанні з активованим вугіллям або карболоном. Викликають лікаря.

Якщо отруєння призвело до послаблення дихання, то слід застосовувати штучне дихання.

ПАМ'ЯТКА

«Перша допомога в разі харчового отруєння»

1. Промийте потерпілому шлунок, дайте йому випити близько 1 літра теплої підсоленої води чи слабого розчину марганцевокислого калію (усього буде потрібно до 10–15 літрів води).

2. Викличте блювоту шляхом натиснення на корінь язика.
3. Дайте постраждалому 4–5 таблеток активованого вугілля.
4. Напоїть міцним чаєм.
5. Збережіть залишки їжі, промивні води для подальшого лабораторного дослідження.
6. Якщо в потерпілого порушено дихання, негайно починайте робити штучне дихання.
7. Перевірте пульс. За відсутності пульсу починайте масаж серця.
8. Укладіть потерпілого в таке положення, що дозволить йому вільно дихати й попередить можливе виникнення приступів ядухи або вдихання блювотних мас.

Загадки про гриби

1. У теплий дощик народився, парасолькою накrywся.
2. Маленький, чепурненький, крізь землю пройшов, червону шапочку знайшов.
3. Стоїть при дорозі на одній нозі і шапочку має, та нікого не вітає.
4. Є шапка, але немає голови; є нога, але без черевика.
5. Маленький, біленький, а бабу з воза зсадить.
6. Під дубочком народився, парасолькою накrywся, може б з лісу пострибав, якби другу ногу мав.
7. З головою та безносий, невидючий, безголосий, на одній нозі паніч — не озветься, як не клич!
8. Під хвою ховаються, чи листям укриваються, шапки не знімають, дощику чекають.
9. Усі ми в шапочках-брилях заховались у кущах, бо як вийдемо на шлях — враз опинимось в борщах.

Тема 2. Запобігання отруєнь хімічними речовинами

1. Причина побутових отруєнь

Отруєння — це реакція організму на отруйні речовини, які потрапили до організму. Ці речовини можуть мати різну природу: хімічні речовини, зокрема алкоголь, мийні засоби, пральні порошки, кислоти й луги, бензин. Це можуть бути також мікробні токсини, які викликають харчові отруєння, токсини рослинного і тваринного походження (отруйні рослини, ягоди, гриби); отрути, які потрапили в організм під час укусів змії і різних комах, і навіть ліки.

Отруюються люди будь-якого віку, але частіше це стається з дітьми. Причина цього — небережність дорослих, які

залишають у полі зору різні шкідливі речовини, а також медичні препарати.

Діти особливо чутливі до отруйних речовин. У літературі описані випадки важких отруєнь дітей аспірином, резерпіном, амідопірином. Дуже погано переносять діти алкоголь — уже від 20–30 мілілітрів горілки виникає інтоксикація.

2. Хімічні речовини в домі

Сучасний будинок неможливо уявити без препаратів побутової хімії. За своїм призначенням вони поділяються на декілька груп: косметичні засоби, інсектициди, мийні засоби, лакофарбові препарати тощо.

Щоб уникнути небажаних наслідків у поводженні з хімічними препаратами, необхідно дотримуватись таких правил:

- ♦ усі препарати слід застосовувати тільки за прямим призначенням, суворо дотримуючись інструкції та рекомендації;
- ♦ усі засоби побутової хімії, навіть якщо це звичайний пральний порошок, слід зберігати в недоступних для дітей місцях;
- ♦ хімічні препарати не можна розігрівати на відкритому вогні, краще ставити їх у гарячу воду чи пісок;
- ♦ у разі загоряння посудини з цими речовинами її слід накрити щільною тканиною;
- ♦ після закінчення робіт обов’язково провітрити приміщення;
- ♦ під час роботи з агресивними хімічними речовинами — кислотами, лугами — необхідно надягати гумові рукавиці;
- ♦ не можна низько нахилятися над посудинами з хімічними речовинами, нюхати їх;
- ♦ до початку обробки приміщення отруйними речовинами з нього обов’язково треба видалити харчові продукти, птахів, акваріуми. Після обробки одразу ретельно вимити руки й залишити приміщення, закривши вікна і двері.

Косметичні засоби — лаки, одеколони тощо, до складу яких входить етиловий спирт, негативно впливають на стан нервової системи. У разі попадання даних речовин усередину організму може виникнути важке отруєння з порушенням дихання.

Деякі препарати, які використовуються для знищення домашніх комах (інсектициди), також здатні викликати отруєння в разі потрапляння всередину організму. У випадку отруєння хлороформом або карбофосом через органи дихання спостерігається запаморочення, нудота, розлади зору, підвищене потовиділення, психічне збудження.

Мийні засоби, речовини, якими виводять плями, містять кислоти й луги. Як уже зазначалося, важкі отруєння викликають оцтова есенція, соляна кислота, що міститься в засобах для миття ванн, карболова й щавлева кислоти, які входять до складу засобів для виведення плям, іржі. З їдких лугів найнебезпечніші каустична сода, нашатирний спирт. Більшість цих рідин не мають кольору, деякі без запаху, тому їх потрібно зберігати у спеціальному посуді, подалі від харчових продуктів.

3. Отруєння хімічними речовинами

Отруєння відбуваються практично завжди через недбайливість: після використання отрути від комах або вживання в їжу фруктів, овочів, зелені, оброблених якимись хімікатами, через дотик до отрути для гризунів без ретельного миття рук. Іноді досить удихнути токсичну речовину, щоб отруїтися.

Необхідно навчитися оцінювати небезпеку препаратів, уважно вивчати спосіб їхнього застосування. Пам'ятайте: багато з речовин і кислоти, що служать для прибирання будинків, мають дуже високий ступінь токсичності. Найнебезпечніші з них — плямовивідники, протикорозійні засоби, рідини для промивання сантехніки.

Запам'ятайте такі правила:

- ♦ кожен препарат повинен мати упаковку й чітку етикетку, що добре читається;
- ♦ ніколи не використовуйте посудини від харчових продуктів для зберігання мийних засобів і засобів для чищення та інших токсичних препаратів, особливо пляшки з-під мінеральної води, тонізуючих напоїв і соків;
- ♦ не ставте їх у кухонну шафу поруч із харчовими продуктами, а відведіть для них спеціальне місце.

Близько половини отруєнь викликано медикаментами, в інших випадках «винуватцями» стають мийні засоби та засоби для чищення, плямовивідники, уживання в їжу грибів, зіпсованих або заражених продуктів. До їдких побутових отрут належать: кислоти (соляна, щавлева, сірчана), скипидар, аміак, бензин, відбілювальний розчин, віск для меблів, засоби для чищення, дезінфікуючі розчини, фенол (карболова кислота), йод, рідина для запальничок, гас, каустична сода, розчинники.

Як поводитися у випадку отруєння цими речовинами?

Необхідно викликати блювоту; корисно пити молоко, воду, фруктові соки у великій кількості. Якщо потерпілий знепритомнів,

покладіть його обличчям униз, голова повинна бути нижче за та-зостегнову частину тулуба.

До отрут належать: алкоголь, віск для підлоги, мило, болеза-спокійливі та снодійні ліки й інші медикаменти. Якщо потерпілий прийняв одну з цих речовин у загрозливій дозі, йому не можна пити і їсти, а треба викликати блювоту, натиснувши на корінь язика ложкою чи пальцями, або ж дати йому випити розчин води із двома чайними ложками солі чи слабкий розчин марганцівки. Потім негайно доставити його до лікарні.

4. Отруєння препаратами побутової хімії

Запобіжні заходи:

- ♦ зберігайте препарати побутової хімії, косметичні засоби, кислоти й луги в місцях, повністю недоступних для молодших дітей, під замком;
- ♦ більшість препаратів має підвищену летючість, тому небезпечно створювати у квартирі їхні запаси, оскільки згодом упаковка стає менш герметичною;
- ♦ обробляючи приміщення препаратами від побутових комах (інсектицидами), укривайте продукти й посуд, виводьте дітей і літніх людей із квартири, захищайте рот і ніс пов'язкою з чотирьох шарів марлі, а очі окулярами;
- ♦ ретельно провітрюйте квартиру після обробки протягом декількох годин, не застосовуйте інсектициди на ніч там, де мають спати люди;
- ♦ використовуйте нестандартні упаковки для препаратів, наклейте на них смужки лейкопластиру, чітко написавши назву.

Ваші дії:

1. Негайно викличте «швидку допомогу». За допомогою сусідів перенесіть дитину в сусідню квартиру або на повітря й провітрити приміщення.
2. У разі отруєння косметичними засобами, інсектицидами, плямовивідниками, аніліновими барвниками викличте в дитини блювоту, якщо вона у свідомості. Для цього дайте випити дві-три склянки солоної води й двома пальцями, обгорненими чистою носовою хусткою, натисніть на корінь язика. Якщо дитина втратила свідомість, укладіть її на бік, щоб блювотні маси не перекривали дихальні шляхи. У разі западання язика й судом, коли щелепи міцно стиснені й перешкоджають диханню, обережно закиньте голову, щоб можна було дихати через ніс.

У разі отруєння кислотою чи лугом ніколи не промивайте шлунок самостійно — це підсилить блювоту, набряк гортані й призведе до потрапляння кислот, лугів у дихальні шляхи.

3. Щоб уникнути повторної припікальної дії кислот і лугів на слизові оболонки рота й стравоходу, дайте дитині випити дві-три склянки води, не більше!

Кислоту й луг, що потрапили на слизові оболонки очей чи губ, змийте струменем води з-під крану або з чайника (1–2 л). Не намагайтеся нейтралізувати кислоту, даючи пити слабкий луг (або навпаки), оскільки при цьому утвориться багато вуглекислого газу, що розтягує шлунок, підсилює біль і внутрішню кровотечу. У разі підозри на прорив стравоходу чи шлунка (сильний біль у за грудинні або в підложковій ділянці) не давайте приймати нічого всередину!

5. Отруєння ліками

Діти повинні засвоїти, що ліки не тільки допомагають людям позбутися різних хвороб, але й можуть стати причиною важких отруєнь із трагічними наслідками. Навіть смачними вітамінами можна отруїтись, якщо вживати їх у великих дозах.

Щоб уберегти себе від нещастя, слід дотримуватись таких правил:

1. Не можна займатись самолікуванням. Ліки приписує лікар, а дають їх дитині дорослі.
2. Перед тим як приймати ліки, треба перевірити термін їх придатності. Він зазначений на упаковці.
3. У жодному разі не можна самостійно змінювати дозу ліків, яку приписав лікар.
4. Удома ліки необхідно зберігати у відведеному для цього місці — домашній аптечці.

6. Отруєння кислотами і лугами

Ознаки отруєння кислотами й лугами — різкі болі й опіки губ, слизової оболонки рота, болі під час ковтання в за грудинні і в підложковій ділянці, кров'яниста блювота.

У разі отруєнь кислотами (оцтовою есенцією, соляною кислотою) хворому треба давати пити воду з паленою магнезією (пиття содової води не допускається) або просто воду й викликати штучну блювоту.

У разі отруєння лугами (нашатирним спиртом) треба давати пити лимонну воду із 3 % оцтом (1 столова ложка на склянку) і викликати блювоту. Потім слід давати ковтати шматочки льоду,

пити чайними ложками холодні вершки чи молоко, ковтати сирі яйця, шматочки вершкового масла; на груди і підложкову ділянку прикласти міхур з льодом, до рук і ніг — грілки.

7. Отруєння отрутохімікатами

Отрутохімікати часто застосовують у садах для обпилювання або обприскування посівів, плодів і дерев. Якщо людина з'їла немиті або нещодавно оброблені цими отрутохімікатами овочі чи фрукти, то незабаром з'являться: біль у животі, нудота, блювота, пронос, слинотеча, утруднене дихання.

За потрапляння отрути в шлунок обов'язково викличте блювоту, для очей приготуйте розчин соди (одна чайна ложка на склянку води) і промийте їх, проводячи тампоном від зовнішнього кута ока до внутрішнього. Якщо отрутохімікати потрапили на шкіру, протріть її нашатирним спиртом або слабким розчином питної соди (одна столова ложка на склянку кип'яченої води). Потім промийте шкіру хворого теплою водою з милом. Обов'язково проконсультуйтеся з лікарем.

8. Обережно — ртуть!

Останнім часом почастишали випадки забруднення ртуттю приміщень, зокрема шкіл. Це викликано недотриманням правил зберігання і поводження, халатним ставленням до приладів, у яких вона міститься. З іншого боку, вражає відсутність елементарних знань про її властивості, шкідливий вплив на організм людини. За кімнатної температури та звичайних умов металева ртуть — це блискучий сріблясто-білий метал, що скочується дрібними кульками по поверхні стола або на підлозі. Вона може з'єднуватися з іншими металами, утворювати сплави, які називають амальгамами. Давно відомо про небезпеку для здоров'я людини з'єднань і парів ртуті. А випаровується вона вже за 18 °С, перетворюючись у безбарвну пару, що не має запаху. Пари ртуті важчі за повітря в 7 разів, вони легко проходять через дерево і штукатурку та поглинаються ними. У тих приміщеннях, де була розлита ртуть, відбувається її кругообіг: повітря — будівельні матеріали — повітря.

Шляхи надходження ртуті в організм різні. Людина в сучасних екологічних умовах з різними продуктами харчування отримує її близько 0,005 мг. А міститься вона в маслі й молоці, у картоплі й хлібі, тобто в найпоширеніших продуктах на нашому столі. Більш високі концентрації ртуті виявляються в організмах прісноводних і морських риб. Приблизно таку ж кількість людина виділяє з організму протягом доби. У здорових людей, які ніколи не

стикалися з ртутними препаратами або ртуттю, у крові, сечі й калі міститься деяка її кількість. Якщо вона потрапляє в організм у підвищених дозах, то діє як небезпечна токсична речовина, викликаючи отруєння. Найчастіше надходження ртуті в організм відбувається через органи дихання. Нерідко під час їжі — через забруднені руки, також і через шкіру.

У випадку потрапляння в організм людини ртуть насамперед уражає нервову систему: болить голова, знижується пам'ять, працездатність, підвищується дратливість, спостерігаються загальна слабкість і порушення сну. У декого з'являється металевий присмак у роті, запальні зміни ясен, у сечі виявляються підвищені виділення ртуті, від чого страждають нирки та інші внутрішні органи. Зі ртутними колбами часто граються діти, розбивають їх і цим непоправно шкодять здоров'ю. Є просто обурливі випадки, коли учні влаштовують собі додаткові канікули, спеціально розбиваючи ємності зі ртуттю в приміщенні школи. Демеркуризація — процес тривалий, поки будуть школу приводити в порядок, можна й нагулятися.

Необхідно суворо дотримуватися вимог щодо зберігання й експлуатації приладів із ртутним заповненням. Недопустиме пошкодження медичних і технічних термометрів, люмінесцентних, кварцових та інших ламп і приладів, що її містять. Якщо діти на звалищі знайшли ємність зі ртуттю, вони повинні повідомити про це дорослих, у жодному разі не брати руками.

Приміщення, забруднені ртуттю, потрібно негайно механічно очистити і за необхідності піддати хімічній обробці. Механічне видалення розлитої ртуті можна проводити будь-яким засмоктувальним пристроєм, гумовою грушею зі скляною «пасткою», заповненою підкисленою водою. Крапельки ртуті можна зібрати за допомогою лейкопластиру, який прикладається до забрудненої ділянки. Краплини збираються від периферії забрудненої ділянки до її центра. Для повного видалення ртуті забруднені місця рекомендується обробити одним із розчинів: мильно-содовим (4 % -й розчин мила в 5 % -му водному розчині соди); 0,2 % -м водним розчином марганцевокислого калію, підкисленого соляною кислотою (1 мл кислоти на 1 л розчину марганцевокислого калію); 20 % -й розчин хлорного вапна. Через півтора-два дні оброблені поверхні ретельно вимивають теплим мильним розчином, а саме приміщення протягом тривалого часу провітрюють. Для зменшення випаровування ненавмисно пролитої ртуті необхідно, щоб температура повітря була не вище 18 °С.

4. ПРАВИЛА БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС КОРИСТУВАННЯ ГАЗОМ

Тема 1. Загальні відомості про природний і зріджений газ

1. Загальні відомості про природний і зріджений газ

П'ятиповерховий будинок розсипався, немов іграшковий. Люди були похованими заживо, хтось задихнувся, хтось згорів під час вибуху. Саме газ, що використовувався у квартирах п'ятиповерхівки, став причиною загибелі людей. Точніше, необережне поводження людей із газом спричинило такі трагічні наслідки.

Великі й малі лиха та нещастя, що відбуваються з тими, хто користується газовими плитами, можна попередити, якщо знати й дотримувати елементарних правил безпеки. До речі, якщо у вашій квартирі немає газової плити, вам належить із особливою серйозністю поставитися до вивчення теми. Адже з газовими приладами вам однаково доведеться зіткнутися: у гостях, на роботі, у разі переїзду в нову квартиру тощо.

Умовно газу можна розділити на природний (болотний, водяний, коксовий, нафтовий і чадний) і зріджений, який перебуває під тиском у балонах (етан, пропан, бутан). Витікаючи, вони викликають ядуху, отруєння й здатні призвести до вибуху, тому необхідно знати й неухильно дотримувати правил користування газовими приладами, колонками, печами й догляду за ними.

Зріджений газ, що використовується в побуті, складається із суміші двох газів — пропану й бутану. Газ не має ні кольору, ні запаху. Для того, щоб витік газу вчасно визначити за запахом, у нього додають речовину, що сильно пахне, — одорант (етилмеркоптан), яка надає йому запаху тухлого яйця, квашеної капусти чи зіпсованого м'яса.

Зріджений газ важчий за повітря вдвічі й під час витоку заповнює в першу чергу підвали, підпілля, підземні комунікації й може поширюватися на великі відстані.

Газ — великий помічник людини. Це дешевий вид палива, горить без залишку, має високу температуру горіння, велику теплотворну здатність. У той же час, він може бути небезпечним. У поєднанні з повітрям газ утворює вибухонебезпечну суміш. Межі вибуховості 1,5–9,5 % до об'єму повітря. За неповного згоряння газу виділяється окис вуглецю (газ без кольору, без запаху), від якого можлива ядуха, також і зі смертельним результатом. Приміщення, у якому встановлюються газові прилади, повинно бути нежилим, заввишки не менше ніж 2,2 м, мати квартиру. Об'єм повинен бути не меншим 15 м³ для 4-конфоркової плити, 12 м³ — для 3-конфоркової, 8 м³ — для 2-конфоркової.

2. Причини вибухів газових балонів:

- ♦ падіння балонів та удари об тверді предмети в разі халатного транспортування або перенесення;
- ♦ перегрівання балону сонячним промінням, відкритим полум'ям;
- ♦ механічні пошкодження балонів.

Небезпечні речовини — це такі речовини, що можуть викликати отруєння людей і тварин, призвести до травмування тощо.

3. Правила поведінки з газовими балонами

Часто пожежі виникають через незнання того, як користуватися газом або через легковажність. Балон із газом на звороті має інструкцію про правильне користування, яку, на жаль, мало хто читає. Ось спостереження, на які варто звернути увагу:

1. Балон, установлений поза стінами будинку, не має стояти в непровітрюваних приміщеннях, у переверненому чи похилому положенні. Якщо балони розміщені біля будинку, бажано встановити їх на відстані не менше метра від вікон, дверей, накрити від сонячних променів, помістивши в дерев'яний ящик з отвором. У будь-якому разі балони не можна закопувати або ставити у підвал чи нижче за рівень землі.
2. Балон і гнучка трубка не мають перебувати поблизу джерела тепла.
3. Не можна замінювати газовий балон, якщо поруч вогонь, гаряче вугілля, увімкнені електроприлади. Перед заміною балона переконайтеся, що крани замінного й нового балонів закриті.
4. Прокладка між краном балона й регулятором має мінятися за кожної нової установки.
5. Гнучкий гумовий шланг завдовжки не більше ніж метр має бути спеціального типу, тобто придатний для зрідженого нафтового

газу, із маркуванням; його треба періодично перевіряти. Він не має бути перетисненим або розтягненим і має бути зафіксований за допомогою затискачів безпеки.

6. Після кожної заміни балона необхідно проводити перевірку з'єднань за допомогою мильного розчину (не вогнем!). Тільки після цього можна перевіряти дію газових приладів.
7. Якщо ви відчуваєте запах газу, закрийте кран балона, добре провітрити приміщення. Пам'ятайте, що зріджений газ важчий за повітря і поширюється, стелячись по землі. Перевіряти газове встаткування має тільки кваліфікований фахівець.
8. Після кожного користування кран балона треба закривати.
9. Приміщення, де працює газове встаткування, необхідно частіше провітрювати. Апарати, обладнані вихлопною трубою, мають бути зв'язані з витяжною трубою, що забезпечувала б гарну тягу.
10. Непідключені балони мають бути негайно здані на пункт перерахування.

Хто думає, що використані балони безпечні, той сильно ризикує: вони не бувають абсолютно порожніми й тому безпечними. У середині них завжди залишається небагато газу. Його не можна видалити, перевернувши балон, не можна також із міркувань безпеки переливати газ із більших балонів у маленькі й у автомобільні газові балони.

Газ у балонах має властивість поширюватися вниз, оскільки він у два з половиною рази важчий за повітря, газ видає різкий запах, і його витік можна легко виявити. Магістральний газ, що використовується в містах, більш легкий, він поширюється догори, із не таким сильним запахом, але його також нескладно виявити.

Тема 2. Правила безпечного користування побутовими газовими приладами: котлом, пічкою, запальничкою тощо

1. Правила безпеки під час користування газовими приладами

Газ, що застосовується в побуті та приносить людині стільки користі, може стати й ворогом тоді, коли ми неправильно ним користуємося.

У багатьох квартирах є газова плита. Нею потрібно вміти користуватися. Але навчатися це робити потрібно тільки в разі присутності дорослих.

Нештукатурені стіни в місцях установки плит мають бути ізольовані азбестофанерою або покрівельним залізом. Ізоляція має виконуватися від основи плити на 80 см угору й по обох сторонах виступати на 10 см. Балон має знаходитися в тому ж приміщенні, що й плита, на відстані 0,5 м від плити, 1 м від радіатора опалення, 2 м від топки печі. Відстань від плити можна зменшити, якщо передбачено захисний екран. Не дозволено установку газових приладів у підвалах, напівпідвальних приміщеннях без природного освітлення.

Перед розпалюванням плити приміщення необхідно провітрити, квартиру залишити відкритою на весь час роботи з плитою. Кран на трубі (перед плитою) відкривають за допомогою переведення вентиля, ручки у вертикальне положення. Запалений сірник підносять до пальника і тільки тоді відкривають кран на плиті на тому пальнику, який необхідно запалити. Полум'я має загорятися у всіх отворах пальника, мати блакитнувато-фіолетовий колір без язиків, що коптять. Якщо полум'я коптить, газ згоряє неповністю, отже, необхідно відрегулювати подачу повітря. У цьому допоможе слюсар, якого можна викликати по телефону.

Якщо відбувається відрив полум'я від пальника, повітря надходить занадто багато. Користуватися таким пальником не можна — необхідно також викликати слюсаря.

Перед запаленням духової шафи її необхідно провітрити. Для зручності запалення найкраще приготувати паперовий джгутик або дерев'яну скіпу. Скіпу підпалити, піднести до запальника духової шафи, відкрити кран на духовій шафі.

Закінчуючи користуватися плитою або духовою шафою, закрийте краник на плиті або духовій шафі, потім кран на трубі.

2. Основні правила користування газовими приладами

1. Перевір, чи закриті всі крани на плиті.
2. Відкрий кран на газопроводі до плити, встановивши ручку на головці крана вздовж труби.
3. Запали сірник, піднеси його до пальника й лише тоді відкрий кран цього пальника.
4. Не можна, щоб вогонь згас від кипіння рідини або від протягу. Тоді газ змішується з повітрям і утворює вибухонебезпечну суміш. У цьому випадку вибух може статися від вогню іншої конфорки або навіть від іскри електричного вимикача.
5. Якщо газ потрапив у повітря, негайно слід вимкнути кран пальника і провітрити приміщення. Тільки після цього можна

знову запалювати вогонь. Горючий газ небезпечний ще й тому, що є отруйним. Від удихання газу можна загинути.

6. Не можна розміщувати біля плити речі, що можуть зайнятися: папір, целофан, клейонку, тканину.
7. Не можна сушити над конфорками білизну.
8. Під час користування газом потрібно постійно провітрювати приміщення.
9. Зараз у побуті широко використовують газові запальнички. Запам'ятайте! Їх не можна розбивати, кидати у вогонь, підпалювати — це небезпечно!

Якщо в приміщенні чути запах газу, потрібно телефонувати у аварійну газову службу.

Пам'ятай! Газ, який використовують у побуті, — горюча речовина. Недотримання правил користування газом може стати причиною пожежі.

Тема 3. Дії населення в разі виявлення запаху газу

Потенційною загрозою катастрофічного масштабу є газ, який використовується на кухні. Вибухонебезпечна суміш газу з повітрям здатна не тільки травмувати людину, але й зруйнувати будинок.

Звичайно витіки газу відбуваються через негерметичність з'єднувальних шлангів і трубопроводів, погану пам'ять людей, які залишають відкритими вентиля, пустощі дітей, заливання вогню водою, що стікає з каструлі, яка бурхливо кипить, тощо.

З метою протипожежної профілактики треба взяти за правило — перед виходом із дому закривати газ за допомогою крана, який знаходиться на трубі. Так само треба діяти в будинках, де живуть малі діти. Їх дуже приваблює вигляд газових плит і особливо ці малі ручки, які так цікаво крутити. Якщо газ буде перекритий на підвідній трубі, ці пустощі не завдадуть лиха, а якщо ні...

Балони зі зрідженим пропаном треба ставити лише вертикально, далі від тепла й відкритого полум'я. Бажано в приміщеннях, які провітрюються. На дачах — у підвалах або на вулиці у спеціальних ящиках із вентиляційними отворами.

1. Способи виявлення витіку газу:

- ♦ на око: на поверхні газових труб, змочених мильною водою, у місці витіку утворюються пухирці;
- ♦ на слух: у випадку сильного витіку газу виривається зі свистом;
- ♦ за запахом: характерний запах, який має газ, стає сильнішим поблизу місця витіку.

2. Ознаки витоку газу

Усі природні гази не мають кольору і здебільшого запаху.

Перша ознака витоку газу — специфічний запах у приміщенні. Для того щоб своєчасно відчути витікання газу, усі горючі гази, які спрямовуються в міські газопроводи, підлягають одоруванню, тобто їх роблять із різким специфічним запахом, за яким гази легко відчути в приміщенні навіть за незначних концентрацій. Найчастіше за одорант використовують етилмеркаптан, який містить до 50 % сірки і має різкий запах. Його додають у природний газ у такій кількості, щоб було чути запах за концентрації газу в повітрі не більше 1/5 частини нижньої межі вибуху.

Друга ознака — свист газу, який витікає з труби, шлангів, редуктора балона.

Дрібний витік газу можна помітити, обмазавши шланг або трубу мильною водою. У місці пошкодження з'являться пухирці.

Не можна перевіряти витік газу за допомогою відкритого вогню сірника чи запальнички!

У всіх випадках, коли ви помітили витікання газу, треба, захистити ніс і рот мокрою ганчіркою, пройти в загазоване приміщення, щоб перекрити кран газової труби або закрутити вентиль газового балона і провітрити приміщення.

Категорично забороняється, працюючи в загазованому приміщенні, користуватися відкритим вогнем і вмикати світло. Не можна користуватись і телефоном. Оскільки так само, як вимикач або лампочка, електричні проводи телефону можуть давати іскру під час вашого дзвінка.

Необхідно запам'ятати: у загазованих кімнатах не можна користуватися жодним електроприладом, а сірники, запальнички, свічки тощо краще відкласти далі біля входу до приміщення.

Електрику треба вимикати на щитку, який розташований на сходовій клітці, або знеструмити весь під'їзд, якщо запах газу відчувається на сходах.

Дуже небезпечні будь-які штори, рушники тощо, що звисають над газовою плитою, по яких полум'я може піднятися до стін і стелі. Рано чи пізно може загорітися висušена до пожежонебезпечного стану підвішена поблизу плити стінна шафа.

3. Під час використання газу в побуті треба:

- ♦ мати інструкцію (пам'ятку) про користування газом;
- ♦ суворо дотримуватися правил експлуатації газових приладів;
- ♦ стежити за нормальною роботою газових приладів, димоходів і вентиляції;

- ♦ перевіряти тягу до включення й під час роботи газових приладів із відводом продуктів згоряння газу в димохід;
- ♦ перед користуванням газифікованою піччю перевіряти, чи відкритий повністю шибер;
- ♦ періодично очищати «кишені» димоходу;
- ♦ по закінченні користування газом закрити крани на газовому приладі й перед ним;
- ♦ у разі розміщення балона всередині кухні закрити вентиль у балона;
- ♦ за несправності газового встаткування викликати працівників підприємства газового господарства;
- ♦ у разі раптового припинення подачі газу негайно закрити крани пальників газових приладів і повідомити у аварійну газову службу за телефоном 104;
- ♦ заходячи у підвали й льохи, перед умиканням світла або запалюванням вогню переконалися у відсутності запаху газу.

4. Під час експлуатації газового встаткування необхідно:

- ♦ допускати у квартиру працівників підприємств газового господарства у разі пред'явлення ними службових посвідчень у будь-який час доби для огляду й ремонту газопроводів і газового встаткування;
- ♦ забезпечити вільний доступ працівників газового господарства до місця установки балонів зі зрідженим газом у день їхньої установки;
- ♦ доводити до відома підприємства газового господарства в разі виїзду з квартири на строк більший ніж 1 місяць;
- ♦ власники будинків і квартир на правах приватної власності мають вчасно укладати договори щодо технічного обслуговування газового встаткування й перевірки димоходів, вентиляційних каналів. У зимовий період необхідно періодично перевіряти оголовки з метою недопущення їхнього обмерзання й закупорки;
- ♦ економно витрачати газ, вчасно сплачувати його вартість, а в будинках, що належать громадянам на правах приватної власності, — вартість технічного обслуговування газового встаткування.

5. Під час експлуатації газового встаткування забороняється:

- ♦ самовільно газифікувати будинок (квартиру, садовий будинок);
- ♦ робити перестановку, заміну й ремонт газових приладів, балонів і запірної арматури;
- ♦ здійснювати перепланування приміщення, де встановлені газові прилади, без узгодження з відповідними організаціями;

- ♦ вносити зміни в конструкцію газових приладів;
- ♦ змінювати димові і вентиляційні системи;
- ♦ заклеювати «кишені» і люки, призначені для чищення димоходів;
- ♦ відключати автоматику безпеки й регулювання;
- ♦ користуватися газом за несправних газових приладів, автоматики, арматури й газових балонів, особливо в разі виявлення витоку газу;
- ♦ самовільно встановлювати додаткові шибери в димоходах і на димовідвідних трубах від водонагрівачів;
- ♦ користуватися газом без проведення чергових перевірок і чищень димових і вентиляційних каналів у строки, визначені Правилами безпеки в газовому господарстві;
- ♦ користуватися газовими приладами, коли закриті кватирки (фрамуги), жалюзійні ґратки вентиляційних каналів;
- ♦ користуватися газовими приладами за відсутності тяги в димоходах і вентиляційних каналах, щілин під дверима ванних кімнат;
- ♦ залишати увімкнені газові прилади без догляду;
- ♦ допускати до користування газовими приладами дітей дошкільного віку, а також осіб, що не контролюють свої дії й не знають правил користування цими приладами;
- ♦ використовувати газ і газові прилади не за призначенням;
- ♦ користуватися газовими плитами для опалення приміщень;
- ♦ користуватися приміщеннями, де встановлені газові прилади, для сну й відпочинку;
- ♦ застосовувати відкритий вогонь для виявлення витоків газу;
- ♦ зберігати в приміщеннях і підвалах порожні й заповнені зрідженим газом балони;
- ♦ без спеціального інструктажу робити заміну порожніх балонів на заповнені газом і підключати їх;
- ♦ мати в газифікованому приміщенні більше ніж один балон місткістю 50 л або два балони місткістю 27 л кожний (один із балонів запасний);
- ♦ розташовувати балони проти топкових дверцят печей на відстані менше ніж 2 м;
- ♦ допускати псування газового встаткування й розкрадання газу.

6. Як діяти в разі витоку магістрального газу

- ♦ Відчувши в приміщенні запах газу, негайно перекрийте його подачу до плити. При цьому не паліть, не запалюйте сірників, не вмикайте світло й електроприлади (найкраще знеструмити

всю квартиру, відключивши електроживлення на розподільному щитку), щоб іскра не змогла запалити газ, що накопичився у квартирі, і викликати вибух.

- ♦ Провітріть усю квартиру, а не тільки загазовану кімнату, відкривши всі двері й вікна. Залиште приміщення й не заходьте до нього до зникнення запаху газу.
- ♦ У разі появи в когось ознак отруєння газом, винесіть постраждалого на свіже повітря й покладіть так, щоб голова перебувала вище ніг. Викличте швидку медичну допомогу.
- ♦ Якщо запах газу не зникає, терміново викличте аварійну газову службу (телефон 104), що працює цілодобово.

7. Дії в разі виявлення запаху газу

Якщо ви відчули запах газу в приміщенні, де встановлено газове приладдя:

- ♦ негайно перекрийте вентилі на газовому приладді та крани подачі газу перед ними;
- ♦ виведіть людей із загазованих і сусідніх приміщень;
- ♦ організуйте провітрювання приміщень, відчиніть вікна та двері;
- ♦ викличте аварійну службу газу за телефоном «104»;
- ♦ із прибуттям бригади аварійної газової служби дійте за її вказівками.

Якщо ви відчули запах газу в приміщеннях із значною кількістю людей:

- ♦ повідомте людей, які перебувають у приміщеннях, про необхідність негайно залишити приміщення;
- ♦ повідомте аварійну службу газу;
- ♦ організуйте провітрювання приміщень;
- ♦ не допускайте людей у загазоване приміщення;
- ♦ організуйте чергування біля входів загазованого приміщення до приїзду аварійної бригади газової служби;
- ♦ із прибуттям аварійної бригади служби газу дійте за її вказівками.

Якщо ви відчули запах газу в підвалі житлового будинку:

- ♦ повідомте аварійну службу газу;
- ♦ організуйте провітрювання під'їзду (підвалу);
- ♦ не допускайте в загазовані приміщення людей;
- ♦ організуйте охорону місця загазованості до прибуття аварійної бригади служби газу;
- ♦ із прибуттям бригади аварійної газової служби дійте за її вказівками.

Запах газу на вулиці (біля газового колодязя), біля газорозподільного пункту, біля газобалонної установки:

- ♦ повідомте аварійну службу газу;
- ♦ організуйте охорону місця загазованості до прибуття аварійної бригади служби газу;
- ♦ не допускайте людей у загазовану зону.

Якщо горить газовий пристрій

Запобіжні заходи

- ♦ Не влаштовуйте на балконі склад непотрібних речей.
- ♦ Не зберігайте на балконі легкозаймисті речовини.
- ♦ Звільняйте пожежні люки й сходи.

Небезпеки

- ♦ Можливий вибух газового балона або навіть магістралі.

Ваші дії

- ♦ Перекрийте газ.
- ♦ Вимкніть газовий прилад.
- ♦ Викличте пожежну охорону й Службу газу.
- ♦ Провітріть приміщення.

Заборонено

- ♦ Починати гасити вогонь, не припинивши подачу газу, — можливий вибух.

Якщо запах газу у квартирі

Ваші дії

- ♦ Для захисту органів дихання одягніть ватно-марлеву пов'язку.
- ♦ Перевірте, чи вимкнений газовий прилад. Якщо ні, негайно вимкніть.
- ♦ Провітріть приміщення.
- ♦ Викличте аварійну бригаду Служби газу.
- ♦ Попередьте сусідів про небезпеку.

Заборонено

Вмикати електричні прилади, світло. Користуватися електричним дзвінком і вимикачем. Користуватися відкритим вогнем.

Якщо ви відчули запах газу в під'їзді

Ваші дії

- ♦ Для захисту органів дихання одягніть ватно-марлеву пов'язку.
- ♦ Намагайтеся визначити джерело витoku газу.

- ♦ Вийдіть із під'їзду, залишивши вхідні двері відчиненими.
- ♦ Викличте Службу газу по телефону-автомату або з сусіднього під'їзду.
- ♦ Повідомте черговому ліфтерові (через дирекцію з експлуатації будинків — ДЕБ), що необхідно відключити ліфт.
- ♦ За можливістю сповістіть мешканців під'їзду про небезпеку.
- ♦ Допоможіть евакуюватися хворим, літнім людям, маленьким дітям.
- ♦ Дихайте через вологу хустку або ватно-марлеву пов'язку.

Заборонено

- ♦ Запалювати вогонь.
- ♦ Палити.
- ♦ Користуватися ліфтом, телефоном, електричним дзвінком, вмикати й вимикати світло.

ІНСТРУКТАЖ ІЗ ТЕМИ «ОБЕРЕЖНО, ГАЗ»

- ♦ Пам'ятайте, що вогонь не тільки друг, але й великий ворог людини.
- ♦ Акуратно користуйтеся газовими приладами.
- ♦ Якщо ви відчули запах газу, негайно відключіть плиту, усі електроприлади, покиньте приміщення, повідомте дорослим й подзвоніть за номером 104.
- ♦ Пам'ятайте! Дитяча витівка з вогнем спричинює пожежу.
- ♦ Ідучи з будинку, не залишайте ввімкненими прилади.
- ♦ У випадку пожежі телефонуйте за номером 101, покличете дорослих, необхідно вжити заходів для порятунку себе й близьких.
- ♦ Дотримуючись правил безпеки, ви зберігаєте свої здоров'я й життя!

Тема 4. Ознаки отруєння. Запобігання отруєння чадним газом. Домедична допомога в разі отруєння

Ознаки отруєння

Побутовий газ може бути дуже небезпечним, бо утворює з повітрям вибухопожежонебезпечну суміш.

Чадний газ (оксид вуглецю — CO) — продукт неповного згоряння органічних речовин. Високотоксичний газ, без кольору, що іноді має запах гару. Приводить організм до гострого кисневого голодування.

Під час горіння виділяються отруйні гази: синильна кислота, фосген та ін., а вміст кисню в повітрі знижується. Ось чому небезпечний не тільки й навіть не стільки вогонь, скільки дим і гар від нього. Треба враховувати й можливі реакції організму людини за збільшення концентрації продуктів горіння:

- ♦ чадного газу: 0,01 % — слабкі головні болі; 0,05 % — запаморочення; 0,1 % — непритомність; 0,2 % — кома, швидка смерть; 0,5 % — миттєва смерть;
- ♦ вуглекислого газу: до 0,5 % — не впливає; від 0,5 до 7 % — частішання серцевого ритму, початок паралічу дихальних центрів; понад 10 % — параліч дихальних центрів і смерть.

Ознаки отруєння: важкість у голові, запаморочення, шум у вухах, блювота, почервоніння шкіри, різка м'язова слабкість, посилення серцебиття, сонливість.

За важкого отруєння: втрата свідомості, мимовільне сечовипускання, збліднення/посиніння шкіри, поверхневий подих, судоми.

Допомога в разі отруєння чадним газом

Винесіть потерпілого на свіже повітря.

Розстебніть одяг, відновіть прохідність дихальних шляхів, стежачи за тим, щоб не западав язик.

Укладіть постраждалого (ноги повинні бути вище тіла). Прикладіть холод до голови.

Розітріть тіло й груди, укрийте тепліше й дайте понюхати нашатирний спирт.

Якщо почалася блювота, поверніть на бік.

У разі зупинки або вповільнення подиху (до 8 вдихів за хвилину) починайте робити штучне дихання.

Щоб самому не отруїтися, «вдих» робіть через мокру марлеву пов'язку (носову хустку), а коли потерпілий видихає, відхиляйтеся вбік.

Після поліпшення стану потерпілого дайте йому питво у великій кількості (чай, молоко, кефір).

Заходи безпеки щодо попередження отруєння побутовим газом

З метою запобігання отруєння газом у побуті необхідно виконувати такі запобіжні заходи:

- ♦ не перебувайте тривалий час на кухні за ввімкненого газу (особливо хворі й літні люди);
- ♦ не дозволяйте дітям грати або робити уроки на кухні;
- ♦ не обігрівайте приміщення квартири газом;

- ♦ не відкривайте максимально газові крани;
- ♦ стежте за кольором полум'я (жовтий колір полум'я свідчить про несправність пальника);
- ♦ посуд із широким дном ставте на підставку з високими ребрами;
- ♦ не залишайте ввімкнені газові прилади без догляду;
- ♦ під час користування газовою плитою відкрийте квартиру, а двері кухні зачиніть;
- ♦ після вимикання газу провітріть кухню протягом 15–20 хв;
- ♦ використовуйте підплиткові повітряочишувачі або витяжні вентилятори.

5. ПРАВИЛА БЕЗПЕКИ З ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИМИ ПРЕДМЕТАМИ

Тема 1. Види боєприпасів, методи їх розпізнання. Небезпечні предмети (знахідки) та дії в разі їх виявлення

Минуло понад 65 років із часів Великої Вітчизняної війни. Але наша земля ще ховає в собі небезпечні «сюрпризи». Залишки снарядів, гільз тощо знаходять і донині.

1. Вибухонебезпечні предмети — загроза для життя людини

У місцях боїв часто знаходять такі види боєприпасів: снаряди, мінометні міни, ручні протитанкові гранати, протипіхотні міни німецького й вітчизняного виробництва.

Особливу небезпеку несуть міни, мінометні снаряди всіх калібрів, що не розірвалися, оскільки після проходження стовбурного каналу вони перебувають на бойовому взводі. Відмінні ознаки стріляних мін і снарядів:

- * Міни в тій частині, де стоїть оперення, мають патрон, якщо ж вона стріляна, то в неї пробитий капсуль.

- * Снаряди всіх калібрів на своєму корпусі мають мідне кільце, за проходження снаряда по каналу стовбура на кільці залишаються нарізи.

Особливо небезпечними в снарядів і мінометних мін є детонатори, які містяться в головній частині. Вони можуть бути: металеві, алюмінієві, ебонітові. Детонатори нерідко лежать окремо від мін і снарядів.

Дуже небезпечні детонатори з алюмінієвими голівками, оскільки з часом вони розкладаються.

Часто знаходять детонатори від ручних гранат, що нагадують бронзові стрижні вітчизняного виробництва: від гранати РГД і протитанкової гранати. Вони різняться тим, що в протипіхотній гранаті встановлено сповільнювач, а в протитанковій — детонатор миттєвої дії.

За умови збереження всіх вищеописаних вибухонебезпечних предметів у твердих ґрунтах (глині), їх можна використати й донині. Добре зберігаються вони й у піщаному ґрунті.

Німецькі детонатори від гранат і протипіхотних мін — це алюмінієва або мідна трубочка в діаметрі 6 мм, завдовжки 5 см. Такі детонатори можуть мати електричний контакт (для мін), що може мимоволі вибухнути від статичної напруги.

Таким чином, усі вищеописані предмети дуже небезпечні, їх не можна в жодному разі класти до кишені, кидати й тим паче підпалювати.

Рідко, проте знаходять німецькі магнітні протитанкові гранати (вагою 3 кг). Вид їх дуже незвичний — це розтруб (конічний), що має три потужних магніти в широкій своїй частині й ковпачок, який відкручується, у вузькій частині (рукояті). Магнітну гранту з окопу прикріплювали на днище танка.

У місцях боїв часто зустрічають і пляшки із запальною сумішшю (радянські). У разі ушкодження посудини рідина запалюється, і врятуватися дуже складно. Це також стосується й німецьких запальних куль (ампул).

На колишніх бойових позиціях часто можна знайти вітчизняні та німецькі протитанкові й протипіхотні гранати, деякі з яких своїм зовнішнім виглядом нагадують консервні банки (якщо немає рукояті).

2. Класифікація вибухових речовин (ВР)

Радянські гранати РГ 33 і РПГ

У верхній частині запала розташований капсуль-запальник, що спрацьовує від удару бойка, який перебуває в рукоятці гранати. Запал виготовлений із латуні. Вибуховий заряд міститься у стовщеній частині латунної трубки.

Гранати особливо небезпечні, якщо запал розміщений усередині. Від удару по гранаті може зіскочити з бойового взводу бойок і вдарити по капсулю. Довідатися, чи перебуває запал у гранаті, можна, відкривши на верхній кришці гранати засувку. Граната без запалу особливої небезпеки не становить.

Гранати знаходять практично в усіх місцях бойових дій.

Детонатор універсальний (Німеччина)

Дуже невинний зовнішній вигляд. Алюмінієва трубка, відкрита з одного боку. На днищі позначена буква «Т». Заряд розташований у нижній частині трубки, тому на перший погляд він може виявитися порожнім. Спрацює від найменшої іскри, що потрапила всередину, а також від сильного удару.

Детонатор використовували для електричних запалів, із бікфордовим шнуром, для протипіхотних і протитанкових мін, інженерних зарядів, толових шашок, у всіх видах гранат.

Інші типи озброєння:

- 1) протипіхотна міна — «Жаба» — натискної дії;
- 2) протитанкова міна;
- 3) детонатор із бікфордовим шнуром;
- 4) електричний детонатор;
- 5) протипіхотна міна натяжної дії;
- 6) протипіхотна граната М24;
- 7) протипіхотна граната М39;
- 8) магнітна протитанкова граната.

Ці види боеприпасів знаходять практично в усіх місцях бойових дій.

Детонатор ударної дії схожий на холостий патрон до німецького автомата МР 40, але виготовлений із нержавіючої сталі, довжина трохи більша. Капсуль пофарбований у фіолетовий колір. Має велику потужність. Може спрацювати від сильного удару. Розбиранню не підлягає.

Найпоширенішим видом боеприпасів, що зустрічаються в ході пошукових робіт, є патрони. Безпечними є в основному вже зіпсовані патрони (які відволожилися, згнили). Проте деякі різновиди патронів німецького виробництва калібром 7,92 мм до карабіна «Маузер-98К» і кулеметів М 34–42 загрожують життю. Відомі різновиди патронів 7,92 мм:

- а) звичайні — зі свинцевим сердечником;
- б) трасуючі — сталевий сердечник і латунний стаканчик із запальним складом. Голівка кулі пофарбована в зелений колір;
- в) розривні — сталевий сердечник і металевий стаканчик із вибуховою речовиною. Голівка кулі пофарбована в чорний колір із червоною смугою;
- г) бронебійні — сталевий сердечник;
- д) запальні — заповнені фосфором;
- е) бронебійно-запальні — сталевий сердечник і сталевий сердечник, заповнений фосфором.

Найнебезпечнішими вважаються патрони двох останніх видів. Їх застосовували для зенітно-авіаційного озброєння, тому й знаходять у районах дислокації німецьких аеродромів.

Фосфор у кулях цих патронів займається від зіткнення з повітрям. Зважаючи на те, що минуло вже понад 60 років, як вони лежать у землі, багато патронів піддано корозії. Досить не сильно удару по кулі для її загоряння. Від сильного удару відбувається спалах, фосфор розприскується, і його можна загасити, тільки засипавши землею або чимось накривши. У разі влучення на одяг або частини тіла треба чимось щільним стерти фосфор, який горить.

Часто зустрічають снаряди від 20 мм зенітно-авіаційної гармати «Ерлікон». Вони дуже небезпечні, оскільки є міні-копією снаряда великого калібру й мають багато різновидів, як і вище описані патрони 7,92 мм.

Знахідка такого предмета може коштувати життя й здоров'я твоїм товаришам. Якщо ти вважаєш, що багато знаєш про вибухонебезпечні предмети та їхню можливу дію, то насправді ти не знаєш нічого! Боеприпаси часів війни дуже підступні. Бережи себе!

3. Небезпечні предмети (знахідки) та дії в разі їх виявлення

У разі знаходження вибухонебезпечного пристрою ЗАБОРОНЕНО

- ♦ Наближатися до предмета.
- ♦ Пересувати його або брати в руки.
- ♦ Розряджати, кидати, ударяти по ньому.
- ♦ Розпалювати поряд багаття або кидати в нього предмет.
- ♦ Приносити предмет додому, у табір, до школи.

Необхідно негайно повідомити міліцію або дорослих про знахідку!

У разі знаходження вибухонебезпечного пристрою:

- ♦ Негайно (з безпечного місця) повідомте чергові служби органів внутрішніх справ, уповноважені органи з питань надзвичайних ситуацій (телефони 101, 112), міліцію (телефон 102), учителів, батьків.
- ♦ Не підходьте до предмета, не торкайтеся і не пересувайте його, не допускайте до знахідки інших людей.
- ♦ Припиніть усі види робіт чи гру в районі виявлення вибухонебезпечного предмета.
- ♦ Не користуйтеся засобами радіозв'язку, мобільними телефонами (вони можуть спровокувати вибух).
- ♦ Дочекайтеся прибуття фахівців, укажіть місце знахідки та повідомте час її виявлення.

Пам'ятайте! Розмінуванням, знешкодженням або знищенням вибухонебезпечних предметів займаються тільки підготовлені фахівці-сапери, допущені до цього виду робіт.

Тема 2. Правила поводження з ВВП, невизначеними предметами та речовинами

Щоб уникнути нещасних випадків, треба твердо запам'ятати: торкатися до вибухових або невизначених предметів не можна, бо це небезпечно для життя. Виявивши вибухонебезпечні предмети далеко від населених пунктів, треба добре запам'ятати дорогу до того місця, поставити біля них пам'ятну мітку.

Про знайдені вибухонебезпечні предмети треба негайно сповістити працівників місцевого самоврядування, міліції (102), найближчого підприємства, школи або просто дорослих, які є поблизу. До жодних самостійних дій удаватися не можна!

У разі виявлення вибухонебезпечних предметів, вибухових пристроїв або предмета, схожого на вибуховий пристрій:

- ◆ негайно повідомляти про те, що трапилося, у правоохоронні органи (телефон 102, абонентам мобільного зв'язку 112);
- ◆ не торкатися знахідки, не переміщати її. Запам'ятайте час її виявлення. Будьте обережними: зовнішній вигляд предмета може приховувати його дійсне призначення;
- ◆ не вживати самостійно ніяких дій із вибухонебезпечними предметами, схожими на вибуховий пристрій — це може призвести до їх вибуху, численних жертв і руйнувань;
- ◆ до прибуття оперативно-слідчої групи не підпускайте нікого й не підходите самі до вибухонебезпечних і підозрілих предметів;
- ◆ не користуйтеся мобільними телефонами біля підозрілого предмета. Якщо там дистанційно керований детонатор, він може прийняти сигнал від вашого телефону за команду спрацювати;
- ◆ потрібно бути готовими, за необхідності, до екстреної (невідкладної) часткової евакуації з небезпечної зони.

Радіуси безпечної відстані від ВВП:

1. Граната РГД-5 — 50 м.
2. Граната Ф-1 — 200 м.
3. Тротилова шашка масою 200 г — 45 м.
4. Тротилова шашка масою 400 г — 55 м.
5. Пивна банка 0,33 літра — 60 м.

6. Валіза (кейс) — 230 м.
7. Автомобіль «Жигулі» — 460 м.
8. Вантажівка (фургон) — 1240 м.

Тема 3. Запобігання дитячого травматизму від ВВП побутового призначення: піротехнічні засоби, горючі та легкозаймисті речовини

1. Вибухонебезпечні предмети — загроза для життя людини

До вибухонебезпечних предметів у наші дні можна віднести будь-яку речовину або предмет, що здатні вибухати й заподіювати чимало лиха тим, хто не вмів з ним поводитися. Найпильнішу увагу зараз приділяють таким «дитячим» розвагам як петарди. Ці предмети здатні розриватися в руках людини, що не вмів з ними поводитися. Можливий інший варіант, коли ця річ зроблена з порушенням технології виготовлення. До небезпечних і важких наслідків може призвести така іграшка. Відомі випадки, коли діти залишалися без верхніх або нижніх кінцівок тіла, без очей тощо. Щоб уникнути нещасних випадків, варто точно знати інструкції про застосування петард у побуті. Користуватися ними повинні дорослі люди, які добре розуміють наслідки від неправильного поводження з петардами.

Вибухонебезпечною речовиною може виявитися предмет, що містить вибуховий газ. Будь-який вибух позбавляє здоров'я людини. У багатьох будинках є газові плити, які мають точну інструкцію щодо застосування. Порушення такої інструкції може призвести до вибуху. Ось чому маленьких дітей не допускають до газових плит. Користуватися нею може тільки та людина, яка добре знає інструкцію й пройшла певний курс навчання.

2. Яке новорічне свято без чудес різної піротехніки?!

Перед Новим роком на вулицях усе частіше чути гуркіт петард. Свята можуть обернутися нещастям, якщо не пам'ятати про заходи пожежної безпеки.

Піротехнічні вироби зараз на піку популярності в нашій країні. Піротехніка з'явилася в Азії — у китайців й індусів. Індуси — перші винахідники бенгальського вогню, улаштовували феєрверки ще за далеких часів, переважно в дні релігійних свят, у них є перші за часом вказівки щодо застосування горючих і вибухових сумішей. У Росії піротехніка з'явилася на початку XVIII століття як казенні феєрверки та ілюмінації, що влаштовувалися з нагоди

різних урочистостей. Зараз ми користуємося здебільшого піротехнікою неякісною китайською. Крім цього, пускаючи ракети й феєрверки, порушуємо правила безпеки. Як наслідок цього — трагічні випадки. Останніми роками під час святкування Нового року нещасні випадки з піротехнікою відбуваються дедалі частіше.

Піротехніка — забавка досить серйозна. Удома можна користуватися бенгальськими свічками й хлопаками. Усім іншим — тільки на вулиці. Будь-який феєрверк — це міні-вибух, і нерозумно влаштовувати його у власному помешканні.

Зараз асортимент піротехніки на прилавках поповнюється на очах. Нагадуємо, що права на реалізацію сертифікованої піротехнічної продукції дають тим торговельним організаціям, що мають відповідні дозволи Державного пожежного нагляду. Продавати піротехніку можна тільки особам, які досягли чотирнадцяти років. Перш ніж купити щось із піротехніки, подивіться уважно на наявність сертифікатів відповідності вимогам безпеки, інформації про пожежну небезпеку й правила їх використання. Не дозволяйте дітям запускати всі ці «іграшки» за вашої відсутності й тим паче у квартирі або в небезпечній близькості від будинку.

Що повинно бути написано в інструкції? (Обов'язково українською мовою!):

- ♦ інформація щодо використання й про заходи безпеки;
- ♦ відомості про сертифікацію й термін придатності товару. (Який, як правило, не перевищує двох років і продовженню не підлягає!) Відсутність інструкції українською мовою має вас насторожити — швидше за все, ця не сертифікована продукція, небезпечна для вас і оточуючих;
- ♦ на якій відстані від предметів, що горять, дерев, будинків і людей можна використати цей пристрій;
- ♦ вікові обмеження (піротехніки, якою можуть користуватися й діти, не так багато).

Купуючи «вогненний сюрприз», розгляньте упаковку: акуратна й добротна, вона свідчить про те, що петарди робили на заводі. Нерівні клейові з'єднання, криво вставлений гніт тощо — це ознаки неякісного товару.

У свята чого тільки не побачиш — піротехніку професійного призначення аж до фальшфеєрів і сигнальних ракет. (Їх використовувати взагалі заборонено!) На жаль, жодним із вітчизняних нормативних актів не регламентується склад димових газів від

побутової піротехніки, немає й обмежень на токсичність цих газів, що дуже насторожує.

3. Якщо ви хочете весело й без пригод зустріти Новий рік

Правила щодо дотримання заходів пожежної безпеки в період святкування новорічних і різдвяних свят:

- ♦ не користуйтеся саморобними електричними гірляндами на ялинці;
- ♦ хлопаки, бенгальські вогні, свічки й феєрверк запалюйте подалі від ялинки;
- ♦ шкільні маскарадні костюми краще просочити вогнезахисним складом, оскільки ватяні бороди й паперові плащі можуть спалахнути від будь-якої іскри.

4. Влаштування феєрверків

Особливу увагу хочеться звернути на дотримання встановлених норм безпеки під час улаштування феєрверків:

- ♦ організація, підготовка й проведення феєрверків, створення за допомогою піротехнічних виробів різних (вогневих, аерозольних, акустичних та ін.) ефектів для супроводу концертів, спортивних та інших масових заходів повинні здійснювати відповідно до чинних законодавчих і нормативних актів;
- ♦ для феєрверків беруть піротехнічні вироби тільки промислового виробництва й сертифіковані за «Правилами сертифікації піротехнічної продукції»;
- ♦ пам'ятайте, що до робіт щодо зберігання, транспортування й монтажу виробів для феєрверків, організації й проведення показів феєрверків допускаються лише ті особи, що пройшли спеціальне навчання, стажування й атестовані на право виконання цих робіт;
- ♦ в організації, що проводить покази феєрверків або окремих етапів показів, повинні діяти затверджені керівником інструкції на всі види проведених робіт, із техніки безпеки й пожежної безпеки;
- ♦ охорона місць улаштування феєрверків покладається на організацію, що проводить феєрверк, і на органи внутрішніх справ;
- ♦ знищення бракованої продукції здійснюють тільки відповідно до інструкції щодо застосування (експлуатації) піротехнічних виробів;
- ♦ пускові майданчики мають бути забезпечені вогнегасниками, посудинами з водою або піском, бойовою обслугою на пожежному автомобілі.

До місць, заборонених для проведення феєрверків, належать:

- ♦ території будинку, будівлі, споруди, де не гарантовано безпеку громадян;
- ♦ місця поблизу небезпечних і шкідливих виробництв та об'єктів, а також транспортних вузлів;
- ♦ мости, шляхопроводи, транспортні магістралі, смуги відчуження залізниць, нафто-, газо- і продуктопроводи, лінії високовольтної електропередачі, пожежо- і вибухонебезпечні об'єкти;
- ♦ території, що безпосередньо прилягають до будинків, лікарень і дитячих установ;
- ♦ території об'єктів, що мають важливе морально-культурне значення, пам'ятників історії й культури, цвинтарів і культових споруджень.

Проведення вуличних феєрверків у нічний час (з 23.00 до 7.00), за винятком днів святкування Різдва Христового й Нового року, можливе тільки за наявності відповідного застереження в дозволі на проведення феєрверка.

5. Пам'ятка щодо безпечного застосування феєрверків, салютів та інших піротехнічних виробів

- ♦ Купуйте піротехніку: салюти, феєрверки та інші піротехнічні вироби, тільки у спеціалізованих магазинах, а не з рук або на ринках, де вам можуть підсунути контрафакт.
- ♦ Не можна влаштовувати феєрверки або салюти на відстані ближче ніж 20 метрів від житлових приміщень або легкозаймистих предметів, під низькими навісами й кронами дерев.
- ♦ Не можна тримати ґніт під час підпалювання біля обличчя.
- ♦ Підпалювати ґніт потрібно на відстані витягнутої руки. Горить він 6–8 с. Іскру, що відлетіла від феєрверка, важко загасити, тому в разі її потрапляння на шкіру опік забезпечений.
- ♦ Не можна направляти ракети й феєрверки на людей. Ракети — це піротехнічні вироби підвищеної небезпеки. Іноді, під час установки в сніг, ракета може нахилитися, змінити напрямок і полетіти в юрбу. Тому в разі використання таких піротехнічних виробів, як ракети, необхідно стежити, щоб їхні пускові трубки були надійно зафіксовані на землі.
- ♦ Не можна застосовувати салюти або феєрверки за сильного вітру.
- ♦ Не можна дозволяти дітям гратися з піротехнікою. Піротехнічні вироби — це не іграшка для дітей!
- ♦ Не можна впускати піротехнічні вироби, а тим паче спеціально кидати їх під ноги.

- ♦ Не можна запускати феєрверк із рук (крім хлопавок і бенгальських свічок).
- ♦ Не можна підходити до запалених салютів або феєрверків ближче безпечної відстані, зазначеної в інструкції щодо їх застосування.
- ♦ Не можна носити піротехнічні вироби в кишенях.
- ♦ Не можна нахилятися над феєрверком.
- ♦ Кожен піротехнічний виріб забезпечено інструкцією щодо його застосування. Знайдіть кілька хвилин, щоб уважно ознайомитися з цією інструкцією. Це захистить вас від помилкових дій під час використання піротехніки.
- ♦ Піротехніка була створена, щоб дарувати людям задоволення. Феєрверки, салюти та інші піротехнічні вироби використовуються здавна, щоб створити відчуття свята, дива. А в невмілих і безвідповідальних руках навіть невинна річ може стати смертельно небезпечною.

Пам'ятайте! Більшість нещасних випадків під час використання піротехнічних виробів відбувається через безвідповідальність і незнання елементарних правил безпеки. Бережіть себе, здоров'я й життя своїх близьких і оточуючих вас людей!

6. Правила користування петардами

- ♦ Перш ніж використовувати петарду, уважно прочитайте інструкцію.
- ♦ Не можна знаходитися з ракетою «напоготові» у приміщенні.
- ♦ Не тримайте петарду близько до обличчя.
- ♦ Не стійте з петардою під деревом, біля стіни або в натовпі.
- ♦ Не тримайте запалену петарду в гілках.
- ♦ Не направляйте лінію польоту в бік перехожих, тварин, будівель чи лісу.
- ♦ Не нахилийтеся над петардами.
- ♦ Не підходьте до ракети протягом двох хвилин після того, як вона спрацювала (чи не спрацювала).

7. Горючі та легкозаймисті речовини

У побуті люди користуються різними речовинами. Серед них є багато таких, що можуть призвести до пожежі. Особливо небезпечними є легкозаймисті речовини й горючі матеріали.

Легкозаймисті речовини — це ті, які легко загоряються. До них належать бензин, нафта, гас, ацетон. Цими речовинами розбавляють лаки, фарби, клеї. Тому ці суміші також є легкозаймистими.

Легкозаймистими є й аерозолі (дезодоранти, лак для волосся, засоби для знищення шкідливих комах). На балонах з аерозолями стоїть відповідний знак і напис «Вогне небезпечно».

Аерозолі не можна розпилювати поблизу відкритого вогню. Не можна також нагрівати балони, бо вони можуть вибухнути.

Легкозаймисті речовини заборонено зберігати біля печі, газової плити. Їх не можна використовувати для розпалювання вогнищ. У місцях зберігання легкозаймистих речовин не можна користуватися відкритим вогнем.

Легкозаймисті речовини зберігають у металевих, щільно закритих каністрах, банках тощо.

До горючих матеріалів належать дрова, вугілля, торф, солома, сіно, сухий хмиз, тирса, папір тощо.

Вугілля, зерно, пріле листя, торф, сіно можуть загорітися самі по собі.

Заборонено зберігати горючі матеріали на горищах чи біля житла. Їх слід зберігати у спеціально обладнаних приміщеннях або на загороджених майданчиках, розміщених не ближче ніж за 10 м від будівель.

Не можна розпалювати вогнище чи користуватися вогнем поблизу місць зберігання сіна, соломи, хмизу та інших горючих матеріалів. Це може спричинити пожежу.

ІНСТРУКТАЖ ІЗ ТЕМИ «НЕБЕЗПЕКА ПІРОТЕХНІЧНИХ ВИРОБІВ»

- ♦ Піротехнічні вироби дуже небезпечні для здоров'я.
- ♦ Купуйте піротехнічні вироби тільки у спеціалізованих магазинах.
- ♦ Проконсультуйтеся в продавця.
- ♦ Не використовуйте піротехнічні вироби без дорослих.
- ♦ Перед уживанням уважно вивчайте інструкцію.
- ♦ Не використовуйте піротехнічні вироби в приміщеннях, поблизу будинків, поруч із людьми.
- ♦ Навіть невинні на перший погляд бенгальські вогні й хлопки можуть зашкодити здоров'ю.
- ♦ Не можна приносити й використовувати піротехнічні вироби в школі.

Пам'ятайте! Дотримуючи правила безпеки, ви зберігаєте свої здоров'я й життя!

Тема 4. Вогнепальна зброя — не забава. Небезпечність виготовлення та випробування вибухових пакетів, користування мисливськими рушницями

Вогнепальна зброя — не забава. Якщо в домі є мисливська рушниця чи якась інша зброя, вона має зберігатися у спеціальному сейфі або дерев'яному ящику, які не дають можливості доступу стороннім особам.

Неповнолітнім та особам без спеціального дозволу зброю вдома тримати не можна.

Необережне поводження з предметами, призначення яких ви не знаєте, та вибухонебезпечними речовинами може призвести до нещасного випадку. Тим паче, дітям не можна виготовляти вибухові чи вогнебезпечні предмети, перевіряти їх на міцність.

Украй небезпечно кидати їх у вогонь, бавитися поблизу них сірниками чи запальничками. Вибухова речовина, що знаходиться всередині, може вибухнути та завдати великої шкоди.

Не варто намагатися самому виготовити будь-який вибуховий пристрій у домашніх умовах. Це вкрай небезпечне заняття і не варте того ризику, якому ви себе піддаєте. Скористайтеся краще готовими виробами промислового виробництва.

Пам'ятайте! Категорично забороняється користуватися піротехнічними виробами технічного та спеціального призначення (вибухівкою, військовими сигнальними ракетами, вибуховими пакетами тощо) та виготовленими власноруч.

Перша допомога в разі поранення вогнепальною зброєю

- ♦ Зупиніть кровотечу.
- ♦ Закрийте рану стерильною пов'язкою, щоб уникнути інфекції.
- ♦ У разі переломів кісток накладіть шину.
- ♦ Викличте «швидку допомогу».
- ♦ Відправте потерпілого до лікарні.
- ♦ Медпрацівники повинні зробити протишокову ін'єкцію.

Тема 5. Заходи безпеки під час збирання металевого брухту. Правила поведінки під час виявлення ВВП

Особливо уважними треба бути під час збирання металевого брухту. У разі виявлення незнайомих предметів слід негайно сповістити про це класного керівника або когось із дорослих. Вибухові

предмети загрожують здоров'ю і життю людей, отже, не можна ризикувати через власну недбалість або необережність.

1. Правила, яких варто дотримувати під час збирання металобрухту

Не збирати ВВП.

Слід поводитися обережно, щоб ВВП не потрапили в плавильні печі, домни.

Виявивши підозрілі предмети, не торкатися їх, а повідомити про знахідку у відділі МНС, цивільної оборони, міліцію.

Розмістити поряд попереджувальні сигнали (огорожу, червону стрічку тощо).

2. Виявлення вибухонебезпечних предметів

Останніми десятиліттями більшість вибухів відбувається в громадських місцях, на вулицях, у магазинах, автобусах. Крім самого вибуху небезпечна також паніка, що виникає. Люди, які намагаються врятуватися, здатні нанести одне одному важких травм. Тому варто усвідомити необхідність знання правил і порядку поведінки в разі виявлення вибухонебезпечного предмета.

Про небезпеку вибуху свідчать такі ознаки:

- ♦ наявність невідомого пакунка в машині, на сходах, у громадському місці тощо;
- ♦ натягнутий дріт, шнур;
- ♦ дроти або ізолююча стрічка, що звисає з-під машини;
- ♦ чужа сумка, портфель, коробка, який-небудь предмет, що опинився поблизу від вашого автомобіля, дверей квартири.

Виявивши підозрілий предмет:

- ♦ не обстежуйте його самостійно;
- ♦ не користуйтеся радіотелефоном поблизу нього;
- ♦ терміново повідомте про знахідку в міліцію, учителеві чи батькам;
- ♦ не накривайте предмет, не засипайте, не заливайте й не пересувайте його;
- ♦ тримайтеся від предмета на достатній відстані й краще за перешкодою;
- ♦ до прибуття міліції нікого не підпускайте до предмета;
- ♦ не панікуйте.

Здійснюючи поїздки в громадському транспорті, звертайте увагу на залишені сумки, портфелі, пакунки та інші предмети, у яких можуть перебувати саморобні вибухові пристрої. Виявивши такі

речі, негайно сповістіть про це водієві, учителеві або працівнику міліції. Не відкривайте підозрілі пакунки й не торкайтеся до них руками, попередьте оточуючих людей про можливу небезпеку.

Категорично забороняється:

- ♦ користуватися знайденими незнайомими предметами;
- ♦ зрушувати з місця, перекочувати вибухонебезпечні предмети з місця на місце, брати в руки;
- ♦ піднімати, переносити, класти в кишені, портфелі тощо;
- ♦ поміщати вибухонебезпечні предмети в багаття або розводити вогонь над ними;
- ♦ закопувати в землю або кидати у водойми;
- ♦ наступати або наїжджати на них;
- ♦ робити спроби їх знешкодити.

Пам'ятайте! Зовнішній вигляд предмета може приховувати його справжнє призначення. Як камуфляж для вибухових пристроїв використовують звичайні сумки, пакети, пакунки, коробки тощо. Будь-який предмет, знайдений на сходах або в під'їзді, може становити небезпеку для життя.

Будьте пильними й не бійтеся зайвий раз потурбувати міліцію з даного приводу. Своїми правильними діями ви можете врятувати своє життя й життя багатьох людей!

Тема 6. Підсумкова бесіда. Обережність дітей під час літніх канікул — запорука життя та здоров'я

Не забувайте про правила безпеки під час канікул. Пам'ятайте — випадково виявлені боєприпаси дуже небезпечні! Знищувати небезпечні предмети можуть тільки спеціальні команди підривників. Не можна гратися з вогнем, це може призвести до трагічних наслідків.

І досі виявляють вибухонебезпечні предмети — боєприпаси часів Великої Вітчизняної війни, а також сучасні засоби ураження, що випадково стали доступними в результаті злочинної халатності осіб, які відповідають за їх збереження.

Знайдені боєприпаси (або предмети, що схожі на них) мають бути знешкоджені тільки спеціалістами.

Про знахідку вибухонебезпечного предмета необхідно терміново повідомити місцеві органи державної влади (сілради,

райвійськкомати, відділення міліції, відділи з питань надзвичайних ситуацій).

Заходи безпеки під час знаходження вибухонебезпечних предметів

Слід пам'ятати, що знайдені предмети після тривалого перебування в землі або у воді становлять ще більшу небезпеку.

Під час знаходження вибухонебезпечних предметів заборонено:

- ♦ перекладати, перекочувати з одного місця в інше;
- ♦ збирати, зберігати, нагрівати та бити;
- ♦ намагатися розбирати;
- ♦ використовувати для виготовлення різноманітних предметів;
- ♦ використовувати заряди для розведення вогню та освітлення;
- ♦ заносити до приміщення, закопувати в землю, кидати в криницю або в річку;
- ♦ збирати та здавати в металобрухт.

Знайшовши вибухонебезпечний предмет, забезпечте його огороження та охорону.

Негайно особисто або по телефону повідомте про це селищну раду, відділення міліції, дирекцію підприємства, радгоспу, школи, правління колгоспу, домоуправління.

Лише повне дотримання заходів безпеки може виключити випадки підризу на боеприпасах.

Гра з вибухонебезпечними предметами загрожує втратою здоров'я не тільки тому, хто вирішив погратися, але й товаришеві, що стоїть поруч.

Часто граються і хімічними речовинами, здатними вибухнути. Учні часом не розуміють, що проводити досліди й експериментувати з невідомою речовиною досить небезпечно. Такі досліди й експерименти частіше закінчуються лихом, де в найкращому разі дитина потрапляє до лікарні. Проте чимало відомих випадків, коли такі ігри закінчуються смертю.

Не грайте з предметами, які є вибухонебезпечними! Не допускайте, щоб грали ваші товариші! Пояснюйте їм надзвичайну небезпеку таких ігор!

Будьте обережними під час знаходження вибухонебезпечних предметів!

6. ПРАВИЛА БЕЗПЕКИ НА ВОДІ

Тема 1. Вступ. Уміння триматися на воді — запорука безпеки. Особливості купання в морі, річці, ставку

Вступ

Вода — це грізна стихія, потенційне джерело багатьох надзвичайних ситуацій. Із давніх часів повені сприймалися людьми як найстрашніше стихійне лихо. Не випадково в релігіях народів, у легендах, переказах саме воду використовували як основну «кару Господню» за гріхи людини.

Цілком імовірно, це пов'язано з тим, що поверхня Землі на 2/3 вкрита водою. Світовий океан розташований на площі 361 мільйонів км², загальний обсяг води становить на нашій планеті 1380 мільйонів км².

Практично будь-які водні об'єкти: море, озеро, водоймище, річка, несуть потенційну небезпеку.

На нашій планеті завжди є можливість опинитися у воді: вона вкриває 71 % земної поверхні. Тому давні греки вміння плавати вважали так само обов'язковим, як вміння читати.

Утім, тисячолітні спостереження показують, що тонуть в основному ті, хто вміє плавати. І це не дивно: як би не вміла людина бігати, стрибати, плавати й навіть літати, життя її не стане захищеним без правильного керування своїми можливостями. Більш того, збільшення ступенів свободи веде до збільшення ступенів небезпеки.

Уміння триматися на воді — запорука безпеки

Уміння гарно плавати — одна з найважливіших гарантій безпечного відпочинку на воді, але пам'ятайте, що навіть гарний плавець має бути дуже обережним, суворо дотримуватися дисципліни і правил поведінки на воді.

Парадокс, але гинуть, в основному, гарні плавці. Це, насамперед, наслідок зайвої самовпевненості, що часто виникає після

прийняття спиртного. Однією з головних причин утоплення є судом. Цю реакцію організму викликає різкий перепад температур, тому особливо небезпечно купатися у спеку чи після фізичних навантажень.

Понад 50 % нещасних випадків у водоймах припадає на дітей. Статистика летальних випадків щороку вражає.

«Купальний» сезон офіційно розпочинається 15 травня. Але не чекаючи цієї дати, працівники рятувально-водолазної служби розпочинають патрулювання на водоймах. Вони роблять усе можливе, щоб надалі сумна статистика потопельників не збільшувалася. На водних об'єктах, що перебувають під контролем служби, як правило, не стається жодного утоплення. Але не все залежить від рятувальників. За даними МНС України найбільше людей тоне через порушення правил купання та плавання в необладнаних і заборонених місцях.

Найкраще купатися у спеціально обладнаних місцях: на пляжах, у басейнах, купальнях; обов'язково попередньо пройти медичний огляд й ознайомитись із правилами внутрішнього розпорядку місць для купання. У походах місце для купання потрібно вибирати там, де чиста вода, рівне піщане або гравійне дно, незначна глибина (до 2 м), немає сильної течії (до 0,5 м/с).

Починати купатися рекомендується в сонячну безвітряну погоду за температури води 17–19 °С, повітря 20–25 °С.

У воді варто перебувати 10–15 хвилин, перед запливом необхідно попередньо обтерти тіло водою.

Особливості купання в морі, річці, ставку

Насамперед запитай у дорослих, чи можна взагалі купатися в цьому озері (річці, ставку) — чи досить чиста там вода. А то ще підхопиш яку-небудь інфекцію й будеш лікуватися все літо.

Місцем для купання має бути обладнаний пляж або спеціальна купальня. Акваторія пляжу — обмежена буйками, дно спокійне за рельєфом, пологі, піщані й перевірені на відсутність сторонніх предметів, які можуть нести небезпеку (скляні пляшки, корчі, водорості тощо). На території пляжу мають бути щити із засобами порятунку (рятувальні круги, кулі тощо), рятувальний пост, щит із зазначенням умов відпочинку (температура води й повітря, хвилювання, вітер).

Необладнаний пляж (у походах, екскурсіях) обов'язково обстежують досвідчені дорослі. Перевіряють якість дна, берега, чи немає корчів, пеньків, металевих предметів, водовертів, промислових та інших стоків тощо.

Заборонено купання за сильного вітру, грози, за інших несприятливих метеоумов.

Плаваючи у хвилях, потрібно уважно стежити за тим, щоб робити вдих, коли перебуваєш між гребенями хвиль. Плаваючи проти хвиль, варто спокійно підніматися на хвилю й скочуватися з неї. Якщо йде хвиля із гребенем, то найкраще пірнути під неї трохи нижче гребеня.

Потрапивши у швидку течію, не слід боротися з нею, необхідно, не порушуючи подиху, плисти за течією до берега. Опинившись у водоверті, не слід піддаватися страху, втрачати самовладання. Необхідно набрати побільше повітря в легені, пірнути у воду й, зробивши сильний ривок у бік течії, впливти на поверхню.

Заплутавшись у водоростях, не робіть різких рухів і ривків. Необхідно лягти на спину, прагнучи м'якими, спокійними рухами виплисти в ту сторону, звідки припливли. Якщо все ж таки не вдається звільнитися від рослин, то потрібно підняти ноги й намагатися обережно розплутувати рослини за допомогою рук.

Правила поведінки під час купання в озері, річці, морі

- ♦ Дотримуючись правил поведінки під час купання, ви убезпечите себе й своїх близьких.
- ♦ Якщо щось сталося у воді, ніколи не лякайтеся й не кричіть. Під час крику до легенів може потрапити вода, а це якраз і є найбільша небезпека.
- ♦ Не плавайте поодиночі: у випадку небезпеки товариш допоможе вам.
- ♦ Не слід плавати одразу після їжі.
- ♦ Не залишайте дітей без догляду на березі й під час купання.
- ♦ Не пустуйте у воді, не бийтеся, не влаштовуйте гучної метушні.
- ♦ Не плавайте й не пірнайте в незнайомих місцях.
- ♦ Пірнати з пристані суворо заборонено!
- ♦ Не плавайте в брудній воді.
- ♦ Не можна близько підпливати до судів, що йдуть, катерів із метою покачатися на хвилях.
- ♦ Не плавайте в дуже холодній воді. У результаті переохолодження тіла плавця у воді може з'явитися судом, яка зводить руку, а частіше ногу чи обидві ноги.

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ ТИХ, ХТО КУПАЄТЬСЯ

Щоб уникнути лиха, дітям необхідно суворо дотримуватися простих правил поведінки на воді.

Пам'ятайте:

- ♦ купатися можна тільки в дозволених місцях і в присутності дорослих;
- ♦ не можна пірнати в незнайомих місцях — на дні можуть виявитися притоплені колоди, камені, корчі, металеві прутки тощо;
- ♦ не слід купатися в заболочених місцях і там, де є водорості або твань;
- ♦ не можна запливати далеко від берега, не розраховувавши свої сили, це небезпечно навіть для тих, хто вміє добре плавати;
- ♦ не можна чіплятися за човни, залазити на знаки навігаційного встаткування — бакени, буї тощо;
- ♦ не можна підпливати до судів, що проходять повз, запливати за буї й випливати на фарватер;
- ♦ не можна купатися в штормову погоду або в місцях сильного прибою;
- ♦ якщо опинилися у воді на сильній течії, не намагайтеся плисти проти течії. Потрібно плисти за течією, але так, щоб поступово наблизитися до берега;
- ♦ якщо потрапили у водоверть, не лякайтеся, наберіть побільше повітря, пірніть і намагайтеся різко повернути вбік від неї;
- ♦ якщо зсудомило м'яза, лягайте на спину й пливіть до берега, намагайтеся при цьому розтерти зведені м'язи.

ПАМ'ЯТКА ДІТЯМ**Пам'ятайте!**

Обов'язкове дотримання всіх правил поведінки на воді (у купальний сезон) — запорука збереження здоров'я й порятунку життя багатьох людей!

Незабаром літо, шкільні канікули. Діти відпочивають, грають, купаються, загоряють, вигадують різні забави, перебуваючи на водоймах. Треба пам'ятати, що на воді, як і з вогнем, жарти погані. Перебуваючи біля води, ніколи не можна забувати про власну безпеку. Більш того, треба бути готовим допомогти іншому.

Контрольні запитання й завдання

- Якої пори року ви найчастіше прямуєте до водойм?
- Чому влітку?
- Які правила ви можете сформулювати?
- Хто такі рятувальники?

Тема 2. Допомога потопальнику. Рятувальні прийоми та засоби надання першої домедичної допомоги потерпілому

Допомога потопальнику: утоплення, нещасний випадок на воді. Що робити?

Причини:

- ♦ порушення правил поведінки на воді;
- ♦ перебування у воді людей, які не вміють плавати;
- ♦ судоми, переохолодження, утома;
- ♦ купання в небезпечних місцях;
- ♦ наявність водоростей і сторонніх предметів, сильні хвилі.

КУДИ ТЕЛЕФОНУВАТИ:

- ♦ за телефоном — 101, 103 або 112.

ЩО ПОВІДОМИТИ:

- ♦ місце події (назва водойми й точне місце із природними орієнтирами);
- ♦ хто телефонує, назвати номер свого телефону.

ЯК ДІЯТИ В ЦІЙ СИТУАЦІЇ:

- ♦ не панікувати;
- ♦ кинути рятувальний круг;
- ♦ кинути кінець Александрова (довгу міцну мотузку із вузлом на кінці).

ЗАБОРОНЕНО:

- ♦ стрибати у воду, пірнати в незнайомих місцях;
- ♦ грати на воді;
- ♦ тривалий час перебувати в холодній воді;
- ♦ запливати за огорожувальні буї;
- ♦ купатися в штормову погоду.

Переохолодження

У разі переохолодження тіла плавця у воді можуть виникнути судоми, які зводять руку, а частіше ногу чи обидві ноги.

Якщо судомить, треба негайно вийти з води. Якщо немає цієї можливості, то необхідно діяти так: змінити стиль плавання — плисти на спині.

За відчуття стягування пальців руки треба швидко, із силою стиснути кисть руки в кулак, зробити різкий рух рукою в зовнішній бік, розтиснути кулак.

Коли судомить литконожний м'яз, необхідно під час згинання двома руками обхопити стопу постраждалої ноги і з силою підтягти стопу до себе.

У разі судом м'язів стегна необхідно обхопити рукою ногу із зовнішнього боку нижче гомілки біля щиколотки (за підйом) і, зігнувши її в коліні, потягти рукою з силою назад до спини.

Уколоти будь-яким гострим підручним предметом (шпилькою, голкою тощо).

Утомлений плавець повинен пам'ятати, що кращим способом для відпочинку на воді є положення «лежачи на спині».

Якщо ви захлинулися водою, не панікуйте.

Щоб позбутися води, яка потрапила в дихальні шляхи й заважає дихати, потрібно негайно зупинитися, енергійними рухами рук і ніг утримуватися на поверхні води й, піднявши голову якомога вище, сильно відкашлятися.

Щоб не захлинутися водою, плавець повинен дотримувати правильного ритму дихання. Плаваючи у хвилях, потрібно уважно стежити за тим, щоб робити вдих, коли перебуваєш між гребенями хвиль. Плаваючи проти хвиль, варто спокійно підніматися на хвилю й скочуватися з неї.

Якщо тонете самі, не панікуйте.

Зніміть із себе зайвий одяг, взуття, кричіть, кличте на допомогу!

Переверніться на спину, широко розкиньте руки, розслабтеся, зробіть кілька глибоких вдихів.

Якщо ви опинилися в скрутному становищі

Опинившись у водовертті, не слід піддаватися страху, втрачати самовладання. Необхідно набрати побільше повітря в легені, пірнути у воду й, зробивши сильний ривок у бік течії, впливти на поверхню.

Заплутавшись у водоростях, не робіть різких рухів і ривків. Необхідно лягти на спину, прагнучи м'якими, спокійними рухами виплисти в ту сторону, звідки припливли. Якщо все ж таки не вдається звільнитися від рослин, то потрібно підняти ноги й намагатися обережно розплутувати рослини за допомогою рук.

Якщо ви побачили потопальника:

- ♦ приверніть увагу оточуючих голосним криком «Людина тоне!», і, скинувши одяг і взуття, допливіть до потерпілого;
- ♦ рятувальний круг, гумову камеру або надувний матрац кидайте у воду за можливістю ближче до потопальника;
- ♦ якщо людина перебуває у воді вертикально або лежить на животі, підпливіть до неї ззаду й за волосся (або, просунувши руку

під підборіддя) підніміть їй голову, перевернувши на спину, щоб обличчя опинилося над водою;

- ♦ якщо людина лежить на спині, підпливайте з боку голови;
- ♦ не давайте потопальнику схопити вас за руку чи за шию — підірвіть під нього й злегка вдарте знизу по підборіддю, розвернувши спиною до себе;
- ♦ у разі занурення людини на дно, озирніться навколо, запам'ятайте орієнтири на березі, щоб течія не віднесла вас від місця занурення, потім починайте під водою шукати потопальника;
- ♦ виявивши тіло, візьміть його за волосся, і різко відштовхнувшись від дна, спливайте на поверхню;
- ♦ якщо потерпілий не дихає, прямо у воді зробіть йому кілька вдихів «із рота в рот» і, підхопивши його однією рукою за підборіддя, пливіть до берега.

Рятувальні прийоми

Техніка рятування така: підпливши до потерпілого, треба пірнути під нього й, узявши ззаду одним із прийомів захвату (класичний — за волосся), транспортувати до берега. Якщо потопальнику вдалося схопити вас за руки, шию чи ноги, звільнюйтесь і негайно пірнайте — інстинкт самозбереження змусить потерпілого відпустити вас.

Надання першої медичної допомоги потерпілим на воді

Пам'ятайте! Параліч дихального центра настає через 4–6 хвилин після занурення під воду, а серцева діяльність може зберігатися до 15 хвилин.

Тому заходи першої допомоги треба виконувати швидко!

Перша допомога в разі утоплення:

- ♦ Витягнувши потерпілого на берег, не гайте часу. Якщо він у свідомості, його важливо заспокоїти, перевдягнути в сухе, а також розтерти, тепло закутати, зігріти. Непритомному дати понюхати нашатирний спирт.
- ♦ Якщо потерпілий не дихає, дуже важливо активізувати дихання, якомога швидше очистити рот від мулу, піску чистою носовою хустинкою або марлею.
- ♦ Часто люди тонуть через те, що в них стався спазм голосової щілини: у легені потрапляє не лише повітря, а й вода. У такого потерпілого шкіра бліда, йому одразу ж потрібно зробити штучне дихання, а якщо зупинилося серце — закритий масаж серця.
- ♦ Якщо під водою людина не лише перестала дихати, а в неї зупинилося серце, реанімаційні заходи мають кращий результат,

коли розпочати їх не пізніше як через 5 хвилин із часу клінічної смерті.

- ♦ Потерпілим, шкіра яких набула синюватого відтінку, слід передусім швидко очистити дихальні шляхи й шлунок. Для цього людину кладуть животом на стегно зігнутої в коліні ноги, щоб звисала голова, і ритмічно, кілька разів натискають між лопаток. Очистивши рот і горло від блювотних мас, води, мулу, слизу, кладуть горілиць, і, відхиливши їм голову назад, роблять штучне дихання «ротом у рот» або «ротом до носа» і закритий масаж серця.
- ♦ Потерпілого слід якомога швидше зігріти, енергійно промасажувати руки й ноги, розтерти його сухою тканиною, потім тепло вкрити, обкласти грілками.

Навіть коли людина опритомніла і почувається краще, її слід негайно відправити до лікарні. Адже нерідко на березі виникає так званий синдром «повторного утоплення», за якого починається біль у грудях, задишка, кашель, у мокроті з'являється кров. У такому випадку допоможе апаратна штучна вентиляція легень та деякі інші процедури, які можна зробити лише в умовах медичного закладу.

Та найкраще все ж не допускати до біди, дбати про те, щоб запобігти нещастю. Навчіться плавати самі й навчіть цього інших, добре вивчіть правила поведінки на воді й дотримуйте їх. Ось тоді ріки, озера й моря даруватимуть вам лише радість і здоров'я.

Контрольні запитання й завдання

1. Чому не рекомендовано купатися поодиночі?
2. Що треба робити в першу чергу, якщо хто-небудь тоне на ваших очах?
3. Як ви можете допомогти потопальнику?

Тема 3. Правила поведінки на кризі. Надання допомоги потерпілому на воді взимку

1. Водойми взимку. Як треба поводитися на водоймах у зимовий період?

Усім відомо, що крига, яка скоує взимку річки, ставки й озера, може бути небезпечною.

Проте багато «сміливців» ризикують власними життями, забуваючи, що крижаний покрив водойми, який здається на перший погляд міцним, на перевірку може виявитися тонким і крихким,

отже, у будь-який момент може не витримати ваги людини й проломитися.

Лід на водоймах дуже небезпечний восени й навесні. Найбільш міцна чиста прозора крига, що утворилася від замерзання поверхневого шару льоду. Для дорослої людини крига безпечна, якщо вона завтовшки не менше ніж 7 сантиметрів. Діти люблять ковзатися. Потрібно пам'ятати, що ковзанку необхідно облаштовувати за товщини льоду не менше ніж 10–12 сантиметрів, а якщо ковзанка розрахована на масове катання — 25 сантиметрів.

Дітям не дозволено, особливо восени й навесні, ходити по кризі без супроводу дорослих.

Міцність криги залежить від температури повітря. Уранці й удень вона не така міцна, як увечері. Особливо небезпечна крига під час відлиги.

Не можна ступати на кригу, не переконавшись у її міцності. Слід пам'ятати, що крига міцніша біля берега: її товщина зменшується на великій глибині далі від берега, а також у тих місцях, де є рослинність, швидка течія, де б'ють ключі або впадає в річку струмок. Дуже обережним слід бути в місцях примикання криги до берега. Тут вона, як правило, менш міцна й у ній можуть бути тріщини. Це, у першу чергу, стосується тих дітей, які люблять кататися на санчатах і лижах із крутого берега із виїздом на лід.

Міцність криги треба завжди перевіряти. Перш ніж ступити на лід, подивіться, чи немає поблизу прокладеної стежки або свіжих слідів, краще рухатися ними, оскільки цей шлях перевірений. Якщо слідів немає, треба уважно роздивитися й намітити шлях так, щоб уникнути небезпечних місць. Пересуватися по кризі слід не поспішаючи, проглядаючи дорогу попереду, а в сумнівних місцях визначаючи стан льоду ударами міцною палицею. Не можна перевіряти міцність криги ударами ноги. Особлива обережність потрібна після снігопадів, коли під шаром снігу не видні тріщини, ополонки.

Замерзлу річку або озеро краще перетинати на лижах. При цьому кріплення лиж краще розстебнути, щоб за необхідності можна було швидко їх скинути. Лижні палки тримайте в руках, не накидаючи петлі на кисті рук.

Якщо водойму перетинає група, відстань між пішоходами має бути не менше ніж 5 метрів.

Якщо все ж таки людина провалилася у воду, вона має кликати на допомогу, зберігаючи спокій, діяти самостійно. Потрібно негайно розкинути широко руки по кромці льоду, не робити різких рухів, опираючись грудьми й руками на кромку льоду, спробувати виповзти на міцний лід і повзти до берега.

Якщо на ваших очах провалилася під кригу людина, негайно крикніть, що йдете на допомогу! До потерпілого треба пересуватися поповзом, широко розкинувши руки. Якщо є можливість, підкладіть під себе лижі, дошку, фанеру й повзіть на ній. Крига витримує людину на відстані 3–4 метрів від краю ополонки. Тому намагайтеся простягти потерпілому лижу, лижну палку, мотузку, дошку. Можна використати міцно зав'язані шарфи. Коли рятувальників декілька, вони можуть лягти на лід ланцюжком, узявши одне одного за ноги, і повзти до ополонки. Діяти треба рішуче й швидко, оскільки людина, що потрапила в ополонку, швидко замерзає, а намоклий одяг не дозволяє їй тривалий час триматися у воді. Подавши постраждалому підручний засіб порятунку, треба витягти його на лід і поповзом разом із ним вибиратися з небезпечної зони. Потім треба вкрити його від вітру, якнайшвидше доставити його в тепле місце, розтерти, переодягти в сухий одяг і напоїти чаєм.

2. Правила поведінки на кризі

Катання на ковзанах — чудовий відпочинок під час зимових канікул та вихідними днями. Приємно й корисно покататися по дзеркальній поверхні ставка, озера чи річки. Але під льодом небезпека — крижана вода, у яку можна потрапити, розважаючись.

Безпечною є крига завтовшки не менше 10 см, яка утворюється тільки після тривалих морозів.

ПАМ'ЯТКА

Пам'ятай! Ніколи не ставай на лід навесні, восени та під час зимових відлиг. У цей час крига тонка й можна провалитися.

Якщо лід став досить товстим і міцним, і ти вирішив із друзями покататися на ковзанах, запам'ятай і завжди дотримуйся правил поведінки на кризі:

- ♦ не заходь на лід далеко від берега;
- ♦ не підходь до ополонки і не катайся біля них на ковзанах;
- ♦ не ходи сам по льоду, а також не збирайтеся на кризі великими групами;
- ♦ не з'їжджай на лижах із крутих берегів прямо на лід.

Якщо ж сталося лихо, клич на допомогу. Не панікуй, а спробуй обпертися грудьми на лід і просувайся до берега.

3. Надання допомоги потерпілому на воді взимку

Обмороження, як правило, виникає від дії низької температури, однак і за температури вищої від нуля, особливо у вологу вітряну погоду, воно також можливе. Найчастіше бувають обмороження стоп, кистей, обличчя, вух.

Розрізняють чотири ступеня обмороження. За I ступеня обмороження ділянка шкіри стає блідою і втрачає чутливість. Для II ступеня характерна поява пухирів. У разі III та IV ступенів обмороження спостерігається омертвіння шкіри і глибоких тканин, у тому числі кісток.

Перша допомога постраждалому повинна надаватися у теплому приміщенні або в сухому, достатньо захищеному від вітру місці. Постраждалого необхідно переодягти в сухий теплий одяг, взуття доцільно спочатку розрізати і тільки потім знімати.

Охолоджену кінцівку треба зігріти в теплій воді, при цьому розпочинати треба з води кімнатної температури +22–25 °C, поступово підвищуючи її до 37–40 °C (до відчуття приємного тепла). Одночасно слід руками робити масаж кінцівки від периферії до центра. Після порожевіння і потепління шкіри обмороженої ділянки її витирають насухо й тепло закутують. Розтирати обморожені місця снігом заборонено.

У разі обмороження обличчя його масажують теплою чистою рукою.

За загального замерзання, переохолодження перша допомога спрямовується на зігрівання постраждалого. Його заводять (заносять) у тепле приміщення й, енергійно розтираючи тіло, намагаються відновити нормальний кровообіг. Якщо є можливість, постраждалого необхідно помістити у ванну з теплою водою. Якщо постраждалий не дихає, роблять штучне дихання. Після того, як постраждалий опритомніє, йому дають випити теплий чай або каву.

4. Рятувальні предмети:

- ♦ дошка;
- ♦ ремені;
- ♦ драбина;
- ♦ мотузка з петлями на кінцях;
- ♦ велика гілка;
- ♦ зв'язані шарфи;
- ♦ зв'язані ремені;
- ♦ багор.

5. Перша допомога на кризі

Під час порятунку дійте швидко, рішуче, але максимально обережно. Голосно підбадьорюйте потерпілого, подавайте рятувальний предмет із відстані 3–4 метрів.

Дайте постраждалому частину свого одягу. Розведіть багаття й обігрійте потерпілого, викличте рятувальників або «швидку допомогу».

Вибравшись із ополонки, зніміть одяг, ретельно відіжміть і знову одягніть постраждалого. Біжіть до найближчого населеного пункту. Викличте рятувальників або «швидку допомогу».

Не допускайте обмороження й замерзання.

Ознаки обмороження: збліднення шкіри, втрата чутливості на зблідлій ділянці. Порада: плавно розтираючи обморожену ділянку рукою, ідіть додому. Снігом не розтирати!

Ознаки замерзання: млявість, остуда, відчуття втоми, тяга до сну. Порада: покличете на допомогу друзів і бігцем прямуйте з ними додому!

6. Небезпеки, що можуть трапитись під час розваг на кризі

За необережного поводження на кризі, порушення правил руху на ковзанці можуть статися серйозні травми — удари голови, ліктьового й колінного суглобів, вивихи й переломи рук і ніг, поранення носком ковзана ахілесового сухожилля, задником ковзана — задньої поверхні стегна. Травми виникають також у результаті слабкої фізичної підготовки, поганого стану криги та інвентарю.

До обмороження й захворювання часто призводить недотримання форми одягу. Так, вологий, невідповідний до сезону спортивний одяг може стати першопричиною простудних захворювань. Перегрівання перед виходом на кригу не менш небезпечно, ніж переохолодження.

З метою попередження травматизму діти повинні знати способи падіння. Техніку падіння краще вчити на снігу без ковзанів. Падати слід уперед — у сторону, злегка присідаючи і групуючись, тобто притискаючи руки до тіла, захищаючи від ударів голову і спину.

Досить часто через слабкість криги діти провалюються у воду на ріках, озерах, ставках.

Якщо людина провалилась на льоду, треба широко розкинути руки по краях криги й утримуватись від занурення з головою. Діяти слід сміливо й рішуче.

Намагаючись не обламати краї криги, без різких рухів треба вибратися на лід, наповзаючи грудьми і по черзі витягаючи на поверхню ноги. Тут головна тактика — пристосувати своє тіло для найбільш широкої площі опори.

Вибравшись з ополонки, треба відкотитися, а потім повзти в ту сторону, звідки йшов (і де міцність льоду, таким чином, перевірена). Не зважаючи на те, що волога і холод штовхає людину побігти і зігрітися, треба бути обережним до самого берега. А там уже можна бігти в тепле місце.

Якщо на ваших очах провалилась під лід людина, негайно крикніть, що йдете на допомогу. Наближатися до ополонки можна лише повзком, широко розкинувши руки. Буде краще, якщо ви можете підложити під себе лижі, дошку, фанеру — збільшуючи площу опори — і повзти на них. До самого краю підповзати не можна, інакше у воді опиняться вже двоє.

В ідеальній ситуації, не підповзаючи до ополонки, потерпілому треба протягти рятувальну драбину (з петлею з мотузки) завдовжки 8 метрів, завширшки 50–70 см, рятувальну жердину (також з петлею) тощо. На жаль, ідеальних екстремальних ситуацій не буває. Тому потрібно згадати один із законів школи виживання: у кожного предмета, крім властивостей, для яких він створений, є багато інших, у тому числі й інструмента захисту.

Паски або шарфи, будь-яка дошка чи жердина, санки, лижі зможуть допомогти врятувати людину. Кидати зв'язані паски або шарфи, дошки треба з відстані 3–4 метри. Краще, якщо ви не один. Тоді дві-три людини, взявши одне одного за ноги, лягають на лід ланцюжком і рухаються до ополонки. Діяти в цей час треба швидко й рішуче: потерпілий закладає у холодній воді, мокрий одяг тягне його вниз.

Подавши постраждалому підручний засіб рятування, треба витягти його на лід і поповзком вибиратися з небезпечної зони.

Потім його слід захистити від вітру, швидко доставити в тепле місце, розтерти, переодягти в сухе і напоїти чаєм.

7. Шанувальникам зимової риболовлі

Зимова риболовля — екстремальний вид дозвілля, а щоб уникнути небезпеки, варто прислухатися до простих рекомендацій:

- ♦ кожному рибалці рекомендується мати із собою рятувальний засіб у вигляді шнурка завдовжки 10–15 метрів, на одному кінці якого закріплений вантаж 400–500 грамів, на іншому — виготовлена петля;
- ♦ під час руху по кризі варто звертати увагу на її поверхню, обходити небезпечні місця й ділянки, вкриті товстим шаром снігу. Особливо обережними необхідно бути в місцях, де швидка течія, джерела, виступають на поверхню кущі, трава, упадають у водойму струмки й уливаються теплі стічні води промислових підприємств, ведеться заготівля льоду тощо;
- ♦ під час риболовлі не можна пробивати багато ополонки на обмеженій площі, стрибати й бігати по кризі, збиратися великими групами.

8. Пам'ятка щодо безпечного ходіння по кризі

Будь-яке перебування на кризі завжди приховує небезпеку, тому, перш ніж вийти на лід, не буде зайвим згадати правила, які збережуть життя.

Перш ніж спуститися на кригу:

- ♦ перевірте місце, де вона примикає до берега, — можуть бути вимоїни, сніжні надуви, що закривають їх. У гирлах річок міцність криги ослаблена через течію;
- ♦ якщо ви один, візьміть жердину й переходьте із жердиною;
- ♦ безпечніше переходити річку або озеро на лижах.

Якщо ви провалилися:

- ♦ широко розкиньте руки по кромці льоду, щоб не зануритися з головою;
- ♦ якщо можна, переберіться до того краю ополонки, де течія не затуляє вас під лід;
- ♦ намагайтеся не обламувати кромку льоду, вибратися на лід, вивозаючи, спиною, й по черзі витягаючи на поверхню ноги, широко їх розставивши.

Головна тактика:

- ♦ пристосовувати своє тіло до найбільш широкої площі опори;
- ♦ вибравшись із ополонки, потрібно відкотитися, а потім повзти в ту сторону, звідки йшов.

Якщо на ваших очах провалилася людина:

- ♦ негайно крикніть їй, що йдете на допомогу;
- ♦ зателефонуйте до служби порятунку;
- ♦ наближайтеся до ополонки поповзом, широко розкинувши руки, буде краще, якщо підкладете лижі або фанеру, дошку, щоб збільшити площу опори й повзти на них;
- ♦ до самого краю ополонки підповзати не можна, інакше й самі опинитесь у воді;
- ♦ реміні або шарф, будь-яка дошка, жердина, лижі, санки допоможуть вам урятувати людину;
- ♦ кидати зв'язані предмети потрібно з відстані 3–4 м;
- ♦ якщо ви не один, то, взявши одне одного за ноги, лягайте на лід ланцюжком і рухайтеся до проламу;
- ♦ дійте рішуче, не втрачаючи часу, потерпілий швидко клякне в крижаній воді, мокрий одяг тягне його вниз;
- ♦ подавши постраждалому підручний засіб, витягніть його на лід і поповзом рухайтеся від небезпечної зони;

- ♦ із потерпілого необхідно зняти й викрутити весь одяг, потім знову одягти (якщо немає сухого) і вкрити поліетиленом (ефект парника).

Важливі поради:

- ♦ безпечним для переходу пішохода є лід із зеленуватим відтінком і завтовшки не менше ніж 7 сантиметрів;
- ♦ переходячи по кризі, необхідно слідувати одне за одним на відстані 5–6 метрів і бути готовим надати негайну допомогу тому, хто йде попереду;
- ♦ перевезення малогабаритних, але важких вантажів здійснюють на санях або інших пристосуваннях з якомога більшою площею опори на поверхню криги;
- ♦ катання на ковзанах на кризі водойми дозволяється тільки після ретельної перевірки міцності льоду. Товщина льоду повинна бути не менше ніж 12 см, а для масового катання — не менше ніж 25 сантиметрів;
- ♦ переходячи водойму по льоду на лижах, рекомендується користуватися прокладеною лижнею, а за її відсутності, перш ніж рухатися цілиною, треба відстебнути кріплення лиж і зняти петлі лижних палок із кистей рук. Якщо є рюкзак або ранець, необхідно їх узяти на одне плече;
- ♦ відстань між лижниками повинна бути 5–6 метрів. Під час руху по льоду лижник, що йде першим, ударами палок перевіряє міцність льоду й стежить за його характером.

Правила поведінки на кризі для дітей

1. Будьте обережні! Під снігом можуть бути ополонки, тріщини або лунки!
2. Не виходьте на лід поодиночки! Не перевіряйте міцність льоду ногою! Будьте уважні, обережні й готові в будь-яку хвилину до небезпеки!
3. Увага! Під снігом можуть бути тріщини й розлами!
4. Обережно! Є місця, де навіть після сильних морозів слабкий лід!
5. Увага! Якщо під вашими ногами затріщав лід і з'явилися тріщини — не лякайтеся й не біжіть від небезпеки! Плавню лягайте на лід і перекочуйтеся в безпечне місце!
6. Пам'ятайте! Швидко надання допомоги потерпілим можливе тільки в зоні дозволеного переходу.
7. Не стрибайте на крижину, що відірвалася! Вона може не витримати вас і перекинутися.

8. Не піддавайтеся паніці! Не кричіть, не кличте на допомогу! Бережіть сили! Наповзайте на лід із широко розставленими руками, робіть спроби ще й ще!

ІНСТРУКЦІЯ ПРО ПРАВИЛА БЕЗПЕЧНОГО ПОВОДЖЕННЯ НА ВОДОЙМАХ «БЕЗПЕКА НА КРИЗІ»

1. Лід зеленуватого відтінку, завтовшки 7 см — безпечний, він витримує одну людину.
2. Неміцний лід біля стоку вод (із фабрик, заводів).
3. Тонкий або пухкий лід поблизу очерету, кущів, під заметами.
4. Ділянки під снігом варто обійти.
5. Ненадійний тонкий лід у місцях, де б'ють ключі, швидка течія або там, де впадають у річку струмки.
6. Не можна перевіряти міцність льоду ударом ноги.
7. У разі змушеного переходу водойми безпечніше за все дотримуватися второваних стежок або йти вже прокладеною лижнею. Але якщо їх немає, необхідно перед тим, як ступити на лід, дуже уважно роздивитися й намітити маршрут.
8. У разі переходу водойми групою необхідно слідувати одне від одного на відстані 5–6 метрів.
9. Замерзлу річку (озеро) краще переїхати на лижах, при цьому: кріплення лиж розстібніть, щоб у разі необхідності швидко їх скинути; лижні палки тримайте в руках, не накидаючи петлі на кисті рук, щоб у випадку небезпеки відразу їх відкинути.
10. Якщо є рюкзак, повісьте його на одне плече.
11. Якщо ви провалилися, необхідно широко розкинути руки по кромці льоду, утримуватися від занурення з головою.
12. Не панікуйте, намагайтеся без різких рухів вибиратися на лід, наповзаючи грудьми й по черзі витягаючи на поверхню ноги.
13. Вибравшись із проламу, потрібно відкотитися й повзти в бік, протилежний напрямку руху.
14. Діставшись до берега, ідіть швидко додому, переодягайтеся в сухий одяг, випийте гарячого чаю.

Контрольні запитання й завдання

1. Чому забороняється заходити на кригу далеко від берега?
2. Чому небезпечно ходити по кризі самому, а також великими групами?
3. Чому небезпечно знаходитись біля ополонки?
4. Що може статись, якщо з'їжджати з крутого берега річки на кригу?

5. Чим небезпечна крига?
6. Яка товщина має бути в криги, щоб на ній можна було влаштувати ковзанку?
7. Як безпечніше йти по кризі: пішки або на лижах?
8. Що необхідно зробити перед тим, як ступити на замерзлу ріку або озеро?
9. Що потрібно брати із собою в разі переходу річки по кризі?
10. Що ви робитимете, якщо потрапите в ополонку?
11. Якими будуть ваші дії, якщо хто-небудь на ваших очах провалився під кригу?

Тема 4. Правила безпечної поведінки на воді та біля води

У спекотний літній день виникає бажання скупатися, поплавати в прохолодній воді. І це зрозуміло, адже вода — чудовий засіб для відпочинку і загартування. Чудовий, але водночас і небезпечний, якщо не дотримувати правил поведінки на воді.

Літо — це період активного відпочинку, коли з'являється можливість загоряти, купатися у водоймах — річках, озерах. Але необхідно пам'ятати, що ця пора часом приносить не тільки радості, але й завдає прикростей. Іноді задоволення від купання може обернутися на справжню трагедію, пов'язану з травматизмом і загибеллю людей. Гинуть дорослі, що знають про правила поведінки на воді; гинуть і діти, беззахисні в небезпечній ситуації. Тому відпочиваючи на водоймі, необхідно знати й виконувати прості правила безпечної поведінки.

1. Правила поведінки на водоймах улітку

Улітку добре відпочивати на березі річки, озера, моря.

Дітям молодшого шкільного віку не можна ходити на водойму без батьків або старших.

Перебуваючи біля води, необхідно дотримувати нескладних правил поведінки:

- ♦ відпочивати й купатися краще на спеціально обладнаних водоймах;
- ♦ не можна грати й стояти там, звідки можна впасти у воду;
- ♦ не треба пірнати в незнайомих місцях, оскільки на дні можуть виявитися небезпечні предмети;
- ♦ ті, хто вміє плавати, не мають запливати за буї.

Діти люблять кататися на саморобних плотах, надувних матрацах і камерах. Це також небезпечно. Саморобний пліт може

в будь-який момент перекинутися, а надувні матраци й камери може легко віднести вітром далеко від берега, вони можуть і лопнути.

Під час катання на човні не можна в ньому пустувати, розгойдувати його, вставати, мінятися місцями, перегинатися через борт.

Не припустимі ігри на водоймах із утриманням «супротивника» під водою — він може захлинутися.

Кожна дитина за допомогою дорослих повинна навчитися плавати. Звісно, діти ніколи не мають перебувати біля води без догляду дорослих.

Перше, що необхідно зробити, побачивши потопальника, — повернути увагу оточуючих криком: «Людина тоне!». Завжди знайдуться дорослі, які кинуться рятувати потопальника. Але треба пам'ятати, що легше рятувати людину за допомогою будь-якого рятувального засобу. Ним може бути все, що плаває на воді й що можна докинути до потерпілого.

2. Правила поведінки на воді

Вивчи й запам'ятай!

- ♦ Перше купання слід починати в безвітряну сонячну погоду, коли вода добре прогрілася.
- ♦ Купатися можна лише у спеціально відведених для цього місцях: на пляжах, водних станціях або в безпечних, перевірених місцях.
- ♦ Перебувати у воді можна не більше 10–15 хв.
- ♦ Не можна купатися в річках зі швидкою течією, водовертами, біля мостів.
- ♦ Не можна стрибати у воду в незнайомому місці, глибина якого невідома.
- ♦ Не рекомендується купатися поодиноці.
- ♦ Небезпечно плавати на надувних матрацах, автомобільних камерах, дошках.
- ♦ Не можна пустувати у воді.
- ♦ Не можна запливати далеко, підпливати до пароплавів, катерів чи човнів, що рухаються.
- ♦ Не можна штовхати будь-кого у воду, особливо несподівано.
- ♦ Не можна заходити у воду вище пояса тим, хто не вміє плавати.

Якщо ти не вмієш плавати — учись. Звернись по допомогу до дорослих чи працівників товариства рятування на воді (ТРВОД). Люди, які працюють у цьому товаристві, приходять на допомогу тим, хто потрапив у біду на воді.

Якщо ти помітив, що хтось тоне, звернись по допомогу до дорослих чи працівників ТРВОДу — рятувальників.

3. Правила катання на човні

Важливою умовою безпеки на воді є суворе дотримання правил катання на човні.

1. Заборонено управляти човном у нетверезому стані.
2. Посадку в човен слід робити, обережно ступаючи посередині настилу.
3. Розташовуватися в човні потрібно рівномірно, тільки на штатних сидіннях.
4. Не можна сідати на борт човна, це може призвести до його перекидання.
5. Мінятися місцями, переходити із човна в човен необхідно без різких рухів, тільки біля берега.
6. Не можна стрибати із човна на берег або місток.
7. Не можна розгойдувати човен і пірнати з нього.
8. Заборонено кататися на човні дітям до 16 років без супроводу дорослих.
9. Не можна перевантажувати човен поверх норми.
10. Не можна перетинати курс моторних судів, близько перебувати біля них.
11. Небезпечно підставляти борт човна паралельно хвилі. Хвилю треба «різати» носом човна поперек або під кутом.
12. Необхідно бути обережним на мілководді в незнайомих місцях, стежити за предметами, що стирчать із води, і розставленими сітками.

Якщо човен перекинеться, у першу чергу потрібно надати допомогу тому, хто її потребує. Краще триматися всім пасажирам за човен і спільними зусиллями штовхати його до берега або на мілководдя.

4. Небезпеки, що можуть трапитись під час розваг на воді

Під час відпочинку на воді, у необладнаних для цього місцях, можна отримати різні травми, які пов'язані із засміченістю сторонніми предметами пляжу і дна водойми. Це можуть бути бляшані банки, бите скло, арматура тощо. Тому не слід купатися або пірнати в незнайомих і неприбраних місцях.

Нерідко, на жаль, на наших водоймах тонуть діти. Що ж робити, якщо на ваших очах тоне людина? Насамперед треба дати собі секунду на роздуми. Чи немає поруч рятувального засобу? Ним може бути все, що збільшує плавучість людини і що ви у змозі до

неї докинути. Рятувальний круг можна кинути на 20–25 метрів (із борта судна, за рахунок висоти — значно далі). Чи немає човна? Чи можна ще когось покликати на допомогу? Збадьоривши криком потерпілого, ви йдете на допомогу.

Якщо ви добираєтесь до потопальника уплав, треба максимально враховувати течію, вітер, відстань до берега. Наближаючись, старайтесь підбадьорити потерпілого. Якщо це вдалось і він може контролювати свої дії, плавець повинен триматися за плечі рятувальника. Якщо ні — поводитися з ним треба жорстко і безцеремонно. Деякі інструкції рекомендують навіть оглушити потерпілого, щоб врятувати його і власне життя.

Якщо людина вже занурилась у воду, не кидайте спроб знайти її на глибині, а потім повернути до життя. Це можна зробити, якщо людина знаходилась у воді близько 6 хвилин.

Цікаво. В Англії проводяться змагання: хто перепливе через Ла-Манш на якому-небудь дивному предметі. І на чому тільки не плавають: на кориті, на столі й навіть у тазу. Але ці змагання жартівні. Крім того, перепливають протоку люди спеціально підготовлені й в обов'язковому супроводі спостерігачів і рятувальників.

ІНСТРУКЦІЯ ЩОДО ПРАВИЛ БЕЗПЕЧНОГО ПОВОДЖЕННЯ НА ВОДОЙМАХ

Улітку

1. Заходьте у воду швидко і під час купання не стійте без руху. Відчувши остуду, швидко виходьте з води.
2. Не купайтеся відразу після прийому їжі й великого фізичного навантаження (гри у футбол, бігу тощо). Перерва між прийомом їжі й купанням повинна бути не меншою ніж 45–50 хвилин.
3. У холодну погоду, щоб зігрітися, виконайте кілька легких фізичних вправ.
4. Не купайтеся понад 30 хвилин, якщо вода холодна, досить 5–6 хвилин.
5. У разі вушних захворювань не стрибайте у воду головою вниз.
6. Не залишайтеся, пірнаючи, довго під водою.
7. Вийшовши з води, витрітьтеся насухо й відразу одягніться.
8. Відчувши втому, відразу пливите до берега.
9. У разі судом не розгубіться, намагайтеся триматися на воді й кличте на допомогу.
10. Під час надання вам допомоги не перешкоджайте діям рятувальника, а допоможіть йому буксирувати вас до берега.

ЗАБОРОНЕНО

1. Заходити у воду розгаряченим (спітнілим).
2. Запливати за встановлені знаки (огороження ділянки, відведена для купання).
3. Підпливати близько до моторних човнів, барж.
4. Купатися за високої хвилі.
5. Стрибати з вишки, якщо поблизу неї перебувають інші плавці.
6. Штовхати товариша з вишки або з берега.

Контрольні запитання й завдання

1. Чому купатися потрібно лише у спеціально відведених для цього місцях?
2. Чому не можна купатися в річках зі швидкою течією?
3. Чому не можна стрибати у воду в незнайомому місці?
4. Чому небезпечно плавати з автокамерами, дошками?
5. До чого можуть призвести пустощі на воді?
6. Що може статись, якщо запливти далеко або підпливти до суден, що рухаються?
7. Як ви вважаєте, чи можна плавати на зовсім звичайних предметах, не призначених для плавання? Наприклад, на стільці або столі?
8. Існує такий вислів: «Порятунок потопальників — справа рук самих потопальників». Як ви його розумієте?
9. Як поводитися в ситуації, якщо у вас зсудомило ногу?
10. Чому дітям не можна перебувати біля водойми без дорослих?
11. Чому не можна пірнати на незнайомій водоймі?
12. Чим небезпечні надувні матраци й гумові камери?
13. У які ігри можна грати, перебуваючи в човні?

Тема 5. Дія води на організм людини. Як правильно купатися

1. Загартування водою і її вплив на організм

Систематичне застосування прохолодних і холодних водних процедур є надійним профілактичним засобом проти застудних захворювань за різких знижень температури повітря і різних випадкових охолоджень тіла. На подразнювальну дію холодної води організм відповідає активною загальною реакцією. Через нервові закінчення, що є в шкірі, термічні подразники діють на всі важливі фізіологічні функції організму і в першу чергу на кровообіг, тонус нервово-м'язового апарату і тканинне дихання.

Водні процедури поділяються на загальні й місцеві. До загальних належать обтирання, обливання, душ, купання у відкритих водоймах і купання в ополонці (моржування).

До місцевих — загартування носоглотки (полоскання горла холодною водою), місцеві обтирання (у першу чергу шиї), обливання стоп, ножні ванни. Хоча загальні водні процедури більш ефективні, перевагою місцевих процедур є їхня доступність практично у будь-яких побутових умовах (відсутність централізованого водопостачання тощо). У всіх видів водних процедур необхідною умовою є поступове зниження температури води.

Обтирання — найбільш доступна водна процедура. Воно проводиться з допомогою махрової рукавиці або рушника, змочених у воді, у такій послідовності: руки, ноги, груди, живіт, спина. Напрямом рухів за обтирання від периферії до центра (від кисті до плеча, від стопи до стегна і т. д.). Кожну частину тіла обтирають окремо, після чого витирають насухо до почервоніння шкіри (деякі автори рекомендують не витиратися, а дати шкірі висохнути). Тривалість процедури для школярів становить 2–3 хвилини.

Для молодших школярів початкова температура води для обтирання взимку 32–30, улітку 28–26 °С; кінцева температура відповідно 22–20 і 18–16 °С. Температуру води рекомендується зменшувати на 1–2 °С кожні 7–10 днів. Ослабленим дітям або тим, хто часто хворіє, а також із метою виключення можливих негативних емоцій на початковому етапі загартування рекомендується починати з «гарячого» обтирання — початкова температура води 42–45 °С. Обтирання краще проводити вранці після зарядки: узимку — у приміщенні за відчинених вікон, улітку — на вулиці.

Обливання. Це більш дієвіше процедура, за якої до дії холоду приєднується невеликий тиск струменю води на поверхню тіла, який підсилює термічне подразнення. Обливання холодною водою викликає енергійний спазм шкіряних судин із подальшим швидким розслабленням, підвищує тонус нервово-м'язового апарату, працездатність і створює відчуття бадьорості. Процедура полягає у виливанні холодної води з якої-небудь посудини (глек, лійка) або шлангу, під'єданого до водопроводу, з відстані не більше 20–25 см від тіла. Обливання проводять звичайно в такій послідовності: спина, груди, живіт, ліва, права рука, ліва, права нога. Голову обливати не рекомендується. (В оздоровчій системі «Детка» Порфирія Корнійовича Іванова обливаються з головою з відра, одночасно, стоячи босоніж на землі.)

Початкова температура води в цій процедурі для молодших школярів не нижча 30 °С взимку, улітку — не нижча 28 °С, а кінцева

(гранична) — відповідно 20 і 18 °С. Її зниження проводиться поступово (на 1–2 °С) через кожні 10 днів. Загальна тривалість процедури 1,5–2 хвилини, після обливання проводиться енергійне сухе розтирання тіла.

Для ослаблених дітей після перенесеного захворювання, для підлітків у період статевого дозрівання обливання рекомендується замінити обтиранням.

Душ. Найбільшу охолоджувальну дію створює душ. Унаслідок механічного подразнення струменями води душ викликає сильнішу загальну й місцеву реакції, ніж попередні водні процедури. Тому душ рекомендують в основному старшокласникам і дорослим людям, які пройшли попередні водні процедури.

Купання. Одним із найбільш цінних методів загартування є купання у відкритих водоймах у теплу пору року. Корисна дія купання підсилюється тим, що термічний ефект загартування холодною водою поєднується з одночасною дією на тіло повітря і сонячних променів, а також з ефектом, що створюється фізичними вправами (плавання).

Дітям шкільного віку рекомендовано розпочинати купальний сезон за температури води 20–22 °С, повітря — не нижче 24 °С.

Тривалість перебування у воді поступово збільшують із 5 до 15 хвилин у молодшому шкільному віці й до 20 хвилин у старшому. Закінчується купальний сезон за температури води 16 °С і температури повітря 17 °С.

Основні заходи перестороги під час купання:

- ♦ не можна купатись одразу після їжі, оскільки в цьому випадку порушується травлення й утруднюються дихання та кровообіг;
- ♦ купання натопає має бути нетривалим;
- ♦ не можна заходити у воду в збудженому, розігрітому стані, відразу після фізичних вправ, а також у стані остуди.

Купання в ополонці (моржування). Купання і плавання у відкритих водоймах узимку є найбільш інтенсивною процедурою загартування.

Школярам і підліткам до 18 років зимове купання більшістю авторів не рекомендовано.

Загартування носоглотки. Носоглотка — одне з холодоуразливих місць. Для її загартування треба використовувати полоскання горла прохолодною, а потім холодною водою, обтирання шиї. Не слід укутувати шию теплим шарфом. У сильні морози рекомендується захищати горло і мигдалини від прямої дії холодного повітря під час дихання. Для цього кінчик язика слід притискати

до внутрішньої поверхні верхніх зубів. Під час вдихання холодне повітря, обтікаючи язик, буде нагріватися від нього і від щік; це виключить охолодження мигдалин і горла. Чудовим засобом загартовування носоглотки є морозиво, хоча з точки зору раціонального харчування цей продукт, який містить велику кількість жирів і вуглеводів, не рекомендований.

Обливання стоп. Ця загартовувальна процедура проводиться таким чином. Опущені в таз ноги обливають водою з початковою температурою 28–30 °С, кінцева температура води — не нижча 10 °С. Зменшувати температуру рекомендується на 1–2 °С кожні 7–10 днів. Після процедури ноги ретельно витирають насухо, особливо між пальцями. Обливання стоп рекомендується проводити вранці, якщо ж воно проводиться ввечері, то не пізніше ніж за 1 годину до сну.

Контрастні ніжні ванни. В один таз наливають гарячу (38–42 °С), в інший — прохолодну (30–32 °С) воду. Спочатку ноги занурюють у гарячу воду на 1,5–2 хвилини, потім, не витираючи, — у прохолодну на 5–10 секунд. Таку зміну проводять 4–5 разів. Через кожні 7–10 днів температуру прохолодної води зменшують на 1–2 °С і до кінця курсу загартовування доводять до 12–15 °С. Температура гарячої води залишається незмінною, так само як і тривалість занурення в неї ніг. Тривалість занурення ніг у холодну воду можна збільшити до 20 секунд; кількість змін гарячої і холодної води можна довести до 8–10 разів за процедуру.

2. Як правильно купатися

Дуже важливо кожному плавцю навчитися відпочивати на воді.

1 спосіб. Лежачи на спині, спокійно розкинути руки й ноги, заплющити очі, лягти головою на воду, розслабитися, лише злегка допомагаючи собі утримуватися в горизонтальному положенні. Дихайте глибоко, затримуючи повітря в легенях.

2 спосіб. Стиснувшись «поплавцем», вдихнути повітря, занурити обличчя у воду, обійняти коліна руками і притиснути до тіла, стримуючи видих. Потім зробити повільний видих у воду, після якого новий швидкий вдих над водою — і знову «поплавець».

У разі потрапляння води в дихальні шляхи необхідно підвестися над водою, відкашлятися.

У разі судоми необхідно лягти на спину, енергійно розтерти м'яз. Досвідчені плавці мають голку чи шпильку — укол знімає судому. Головне — зберігати спокій, не панікувати. Не соромтеся покликати на допомогу.

Контрольні запитання й завдання

1. Які ви знаєте способи загартовування водою?
2. Як ви загартовуєтесь самі?
3. Які ви знаєте способи відпочинку на воді?
4. Поясніть зміст прислів'я: «Не знаючи броду, не лізь у воду».

7. ПРАВИЛА БЕЗПЕКИ КОРИСТУВАННЯ ЕЛЕКТРОПРИЛАДАМИ, ПІД ЧАС ПОВОДЖЕННЯ З ДЖЕРЕЛАМИ ЕЛЕКТРОСТРУМУ

Тема 1. Поняття про джерела струму, їх небезпечність для життя та здоров'я людини

1. Поняття про джерела струму

Електрична енергія як найуніверсальніша й найзручніша для використання форма енергії є сьогодні вірним помічником людини на виробництві й у побуті. Але електрика може нанести й неправної шкоди здоров'ю людей, якщо не виконувати правил електробезпечності й не дотримувати заходів особистої безпеки.

У людини немає спеціальних органів чуття, які попереджали б її про небезпеку електричного струму. Тільки знання й виконання простих правил електробезпеки, дотримання заходів особистої безпеки можуть запобігти можливості поразки електрострумом.

У містах люди користуються тролейбусами, трамваями, метро, електричками. Над ними тягнуться дроти. Вони несуть електричну енергію, яка й приводить у рух транспорт.

А ще електричні машини печуть хліб, обгортають цукерки в папірці, шиють взуття, в'яжуть светри тощо. Усього не перерахуєш.

У кожного з вас у кімнаті на стіні є невеличка коробочка з двома отворами. Це — електророзетка. Без неї у квартирі жити було б не цікаво. Адже в неї вмикаються всі електроприлади.

2. Наслідки дії електричного струму на організм

Електрика — це також «труби», тільки ними до нас у будинок надходить енергія. І так само як вода знаходить дірочку в трубі, через що й трапляється аварія, електроенергія стає небезпечною, якщо несправні дроти.

Струм, проходячи через тіло людини, впливає на центральну й периферичну нервові системи, викликаючи порушення або зупинку роботи серця й дихання. Також у разі ураження електрикою можна одержати електричний опік, механічну травму через скорочення м'язів під дією струму й осліплення електричною дугою. Смерть звичайно настає через зупинку серця або дихання, або того й іншого.

Найбільше від дії електричного струму страждає центральна нервова система. Через її ушкодження порушуються дихання й серцева діяльність. Найбільш уразливими ділянками тіла є бічні поверхні шиї, скроні, тильна сторона долоні; поверхня долоні між великим і вказівним пальцями, рука на ділянці вище кисті, плече, спина, передня частина ноги, акупунктурні точки, розташовані в різних місцях тіла.

Змінний і постійний струми небезпечні практично однаково. Під дією постійного струму скорочуються м'язи тіла. Якщо людина взялася за частину устаткування, яке перебуває під напругою, вона, можливо, не зуміє відірватися без сторонньої допомоги. Її буде притягувати до небезпечного місця. Під дією змінного струму м'язи періодично скорочуються із частотою струму, але пауза між скороченнями буває недостатньою, щоб звільнитися.

3. Фактори, що впливають на ступінь ушкодження електричним струмом

Величина струму, що проходить через тіло людини, залежить від опору шкіри. Коли людина торкається дроту, що перебуває під напругою вище приблизно 240 вольтів, струм пробиває шкіру. Якщо по дроту тече струм, величина якого ще не смертельна, але достатня для того, щоб викликати мимовільне скорочення м'язів руки (рука немовби «прилипає» до дроту), то опір шкіри поступово зменшується, і, зрештою, струм досягає смертельної для людини величини. Людині, що потрапила в таку небезпечну ситуацію, потрібно якомога швидше допомогти, намагаючись «відірвати» її від дроту, не піддаючи при цьому небезпеці себе.

4. Як уникнути ураження електричним струмом

Розглянемо типові причини ураження дітей електричним струмом та очевидні й прості запобіжні заходи.

Статистика свідчить, що найчастіше електричний струм вражає тих, хто користується несправними електроприладами. Можна постраждати, якщо нехтувати застереженнями й ходити

поблизу високовольтних ліній електропередач. Серйозних ушкоджень зазнають люди, які торкаються обірваних дротів або копають землю в місцях, де прокладено електрокабель. Тому, виявивши несправності в електромережі, слід негайно сповістити про них службу нагляду, а до прибуття спеціалістів — огородити небезпечну зону яскравими предметами чи вивісити застережний знак.

Нерідко діти, бавлячись, встромляють у розетку цвяхи та інші металеві предмети, отримуючи при цьому важкі травми. Тому дітям треба пояснити, щоб вони цього не робили самі й утримували своїх менших братів і сестер.

Насамперед, потрібно дотримувати всіх інструкцій і заходів безпеки:

- ♦ якщо ви замінюєте лампочку, пробки, миєте холодильник або електроплиту, відімкніть прилад від електромережі;
- ♦ не витягайте вилку з розетки, тягнучи за шнур: рано чи пізно він обірветься;
- ♦ не беріться за електричну вилку мокрою рукою;
- ♦ розетки мають бути встановлені якнайдалі від раковини, ванни;
- ♦ не обмотуйте вимикачі й розетки ізоляційною стрічкою;
- ♦ користуючись подовжувачем, після закінчення роботи спочатку висмикніть його з розетки, а потім звертайте в кільце;
- ♦ не вбивайте цвях у стіну, якщо не знаєте, де проходить схована електропроводка;
- ♦ стежте за тим, щоб розетки й інші рознімання не іскрили, не грілися, не потріскували;
- ♦ стежте, щоб проводка приладів не була затиснена меблями, дверима, віконними рамами, не торкалася газових труб і батарей опалення;
- ♦ не рекомендується ходити під високовольтними лініями електропередачі. Створювана ними в повітрі електрична напруга шкідливо діє на організм;
- ♦ не слід наближатися до обірваного дроту ліній електропередач, вас може вразити крокова напруга;
- ♦ заходячи в тролейбус, не слід торкатися рукою його борта. Корпус тролейбуса може перебувати під напругою через пробій ізоляції. Краще вистрибувати в тролейбус, а не заходити; вистрибувати, а не виходити: щоб не було ситуації, коли одна нога на землі, а інша — на підніжжі тролейбуса. Електрички й трамваї у цьому відношенні безпечніші, оскільки завжди заземлені;

- ♦ якщо ви займаєтеся електрифікацією дачного будиночку, стежте за тим, щоб проводка, що йде до будинку, не потрапила в зону можливого падіння дерев.

5. Що робити, якщо когось вразило струмом?

Людині, що потрапила під напругу, потрібна негайна допомога.

- ♦ По-перше, швидко звільніть її від впливу струму (за допомогою дерев'яної палиці, гумових рукавичок, вимкніть прилад або рубильник, відтягніть потерпілого за сухий одяг однією рукою).
- ♦ Підходьте до потерпілого тільки в гумовому взутті або йдіть, шаркаючи (не відриваючи підшов від підлоги), приставляючи п'ятку ноги, що шаркає, до носка іншої.
- ♦ Якщо потерпілий у свідомості, залишіть його лежати на спині, ноги підніміть на 30 см.
- ♦ Якщо потерпілий у несвідомому стані, покладіть його горизонтально на спину, обов'язково на щось тверде. Створіть приплив свіжого повітря, дайте понюхати нашатирний спирт.
- ♦ Переносити постраждалого треба тільки в тих випадках, коли небезпека продовжує загрожувати йому або рятувальнику.
- ♦ За відсутності в постраждалого ознак життя необхідно почати надавати першу медичну допомогу.

Если же стряслась беда,
Что тогда Вам делать?
Не теряйтесь никогда, действовать умело:
Нужно мужество найти к телефону подойти,
Смело трубку в руки взять, 101 суметь набрать.
И назвать ещё потом город, улицу и дом.
И квартиру, где живете, и с каким она замком.
И ещё сказать: «Даю вам фамилию свою.
Так же номер телефона, у которого стою».
Ну, а дальше — не орите — в руки вы себя берите.
Действуйте по правилам, слаженно и грамотно!

6. Десять «НЕ» у побуті й на вулиці

- ♦ НЕ тягни вилку з розетки за дріт.
- ♦ НЕ берися за дроти електричних приладів мокрими руками.
- ♦ НЕ користуйся несправними електроприладами.
- ♦ НЕ торкайся до провислих, обірваних і тих, що лежать на землі, дротів.
- ♦ НЕ лізь і навіть не підходь до трансформаторної будки.
- ♦ НЕ кидай нічого на дроти і в електроустановки.
- ♦ НЕ підходь до дерева, якщо помітив на ньому обірваний дріт.
- ♦ НЕ влазь на опори.

- ♦ НЕ грайся під повітряними лініями електропередач.
- ♦ НЕ піднімайся на дахи будинків і будівель, поруч із якими проходять електричні дроти.

ПАМ'ЯТКА

Щоб уникнути уражень електричним струмом на вулиці НЕ МОЖНА:

- ♦ Ходити по землі, тримаючи в руках увімкнені в мережу електроприлади. Особливо небезпечно ходити босоніж по вологому ґрунту.
- ♦ Прив'язувати білизняні мотузки до ринв, розташованих під електролініями.
- ♦ Працювати з радіо- і телевізійними антенами, установленими на даху поблизу електролінії.
- ♦ Використовувати садовий інвентар у місцях, де електролінії наближені до дерев.
- ♦ Знімати з лінії електропередачі планери, повітряних зміїв та інші предмети, що зачепилися за дроти.
- ♦ Проводити будівельні та інші роботи під лініями електропередачі.
- ♦ Заходити до електрощитових та інших електротехнічних приміщень.
- ♦ Братися за обірвані, повислі й ті, що лежать на землі, дроти.

Удома

- ♦ Вбивати цвяхи у стіну в місці, де може бути схована проводка. Смертельно небезпечно в цей момент заземлюватися на батареї центрального опалення, водопровід.
- ♦ Свердлити стіни в місцях можливої електропроводки.
- ♦ Фарбувати, білити, мити стіни із зовнішньою чи схованою проводкою, що перебуває під напругою.
- ♦ Працювати із увімкненими електроприладами поблизу батарей або водопроводу.
- ♦ Працювати з електроприладами, замінювати лампочки, стоячи на ванні.
- ♦ Працювати з несправними електроприладами.
- ♦ Ремонтувати не знеструмлені електроприлади.

Контрольні запитання й завдання

1. У яких ситуаціях людина може бути вражена електричним струмом?
2. Які дії людей призводять до електротравм?

3. Що варто робити, щоб не допустити ураження електричним струмом?
4. За якими зовнішніми ознаками можна помітити небезпеку ураження електричним струмом?
5. Як допомогти людині, що потрапила під електричну напругу?
6. У чому полягає домедична допомога в разі ураження електричним струмом?

Тема 2. Правила поводження з побутовими електроприладами: праскою, холодильником, пральною (швацькою) машиною, електроплитою тощо

1. Чи небезпечна «домашня електрика»?

Увесь домашній «електропарк» працює від мережі з напругою 220 вольтів. Сила струму, що тече в проводці наших квартир, становить 5–10 ампер, що смертельно небезпечно. Уже за сили струму в 0,1–0,15 ампер людина не може самостійно відірватися від електропроводу.

З побутової техніки найнебезпечнішими є пральні машини: їх здебільшого встановлюють у вологих приміщеннях, поблизу водопроводу, і електричний кабель кидають, як правило, просто на підлогу. Небезпечні й електронагрівники. Електричні прилади, що мають металевий корпус, більш небезпечні, ніж прилади в корпусі з пластмаси.

Смертельно небезпечна ситуація в побуті виникає тоді, коли людина, торкнувшись неізолюваного дроту, одночасно стоїть на землі або впирається іншою рукою в заземлені предмети, наприклад батарею центрального опалення або водопровідну трубу.

2. Призначення побутових електричних приладів

За призначенням усі побутові електронагрівальні прилади поділяють на п'ять груп: 1) приготування їжі; 2) додаткове опалення житлових приміщень; 3) нагрівання води; 4) особиста гігієна та прасування; 5) нагрівальний електроінструмент.

До першої групи належать електроплитки, електрогрилі, електротателні, електровафельниці, електрокаструлі тощо.

До другої групи належать електровентилятори, електрокаміни, електрорадіатори тощо.

До третьої групи належать водонагрівачі, електрочайники, електросамовари, кип'ятильники тощо.

До четвертої групи належать електробритви, електрогрілки, праски, плойки, фени тощо.

До п'ятої групи належать електропальники, електроприлади для випалювання по дереву тощо.

3. Правила користування кухонним електричним приладдям

Серйозною небезпекою для людини є сучасна кухня у зв'язку з її типовою для наших квартир тісністю, близькістю заземленої водопровідної мережі й перевантаженістю електроприладами (холодильниками, електрочайниками, кип'ятильниками, кавомолками, сушарками, мікрохвильовими печами тощо). За таких умов людина може отримати електричну травму.

Найчастіше джерелом електроудару є електроприлади (плитки, комбайни, холодильники), поставлені дуже близько до водопровідних раковин або батарей центрального опалення.

Миючи посуд або чистячи картоплю, ви раптом вирішили відкрити холодильник, щоб дістати який-небудь продукт, чи просто торкнулись до нього тілом. Якщо техніка справна, нічого не відбудеться. Якщо є пошкоджена ізоляція, ви можете потрапити під напругу, отримати ураження електричним струмом.

Те ж саме відбудеться, якщо ви, стоячи на батареї або торкаючись тілом до неї, одночасно зачепите оголений електричний дріт.

Треба запам'ятати: будь-які доторкання до електроприладів і одночасно до заземлених предметів (водопровід, батареї опалення, каналізація) смертельно небезпечні!

Серйозним попередженням можна вважати легкі удари електрики, які ми отримуємо, з'єднуючи тілом «землю» і електроприлади. Це може бути лише легке пощипування шкіри пальців, на яке часто не звертають уваги.

Під час користування електричними приладами:

- ♦ забороняється вмикати в одну розетку декілька приладів;
- ♦ категорично забороняється залишати їх без нагляду, увімкненими в мережу;
- ♦ після закінчення їх використання завжди вимикати;
- ♦ у разі появи специфічного запаху, диму потрібно швидко вимкнути прилад і повідомити про це дорослих;
- ♦ забороняється закривати прилади будь-яким покривалом;
- ♦ не можна колупатися в перемикачах, вилках, розетках, уставляти в них якісь предмети, особливо металеві;
- ♦ неприпустимо користуватися перемикачами, розетками й вилками, які нагріваються;

- ♦ учням категорично забороняється самостійно ремонтувати електрообладнання: крім ураження електричним струмом, можна одержати серйозні опіки, ушкодження очей.

4. Основні правила безпеки під час користування електронагрівальними приладами

Під час користування електроплитками слід дотримувати основних правил техніки безпеки. Після закінчення роботи ручку регулятора потужності слід встановити в положення 0 (нуль), вилку з'єднувального шнура витягти з розетки. Витирати електроплитку необхідно тільки після її від'єднання від електричної мережі.

Користуючись електропечами, необхідно дотримувати таких правил: не чистити, не мити піч, яка ввімкнена в електричну мережу; не залишати без нагляду ввімкнену піч.

Експлуатуючи нагрівальні прилади, слід пам'ятати про те, що вони можуть стати причиною пожежі. Щоб запобігти небезпечних перегрівань, не можна встановлювати електрокаміни ближче 0,5 м від стін і меблів. Крім того, під час роботи та зберігання електрокаміна на його поверхні накопичується пил, який може спалахнути. Необхідно протирати камін від пилу м'якою ганчіркою. Для зручності очистки елементи камінів роблять легкоз'ємними.

Під час роботи будь-яких опалювальних приладів зменшується відносна вологість повітря. Це може негативно вплинути на організм людини, призвести до псування меблів та інших предметів ужитку. Тому під час опалювального сезону необхідно встановлювати у приміщенні ванночки з водою; добре, якщо в кімнаті є акваріум.

Крім того, під час користування електроопалювальними приладами слід дотримувати таких правил безпеки:

- ♦ не можна зберігати прилади в приміщеннях з підвищеною вологістю (ванні кімнати, підвали тощо);
- ♦ не можна використовувати прилади в приміщеннях із підвищеною небезпекою (сирих та вологих, із земляною або бетонною підлогою);
- ♦ не можна вмикати електрокаміни та електроконвектори в приміщеннях, де зберігаються горючі або легкозаймисті рідини й матеріали;
- ♦ не можна використовувати електрокаміни для обігріву тісних приміщень;
- ♦ не можна накривати увімкнені електрорадіатори білизною, папером тощо;
- ♦ не можна протирати або чистити ввімкнені прилади. Користуючись електрокип'ятильником, треба пам'ятати, що на трубці

нанесені дві позначки, які вказують мінімальну та максимальну глибину занурення нагрівального елемента у воду. Не можна вмикати кип'ятильник без занурення у воду. Це може викликати не тільки руйнування оболонки кип'ятильника, але й пожежу. Не можна використовувати електрокип'ятильники для підігріву та кип'ятіння молока. Це також може призвести до псування оболонки.

На кип'ятильниках нанесений напис «Руку у воду не опускаєти». Це пов'язано з тим, що в оболонці нагрівального елемента можуть з'явитись наскрізні тріщини, що призводить до виникнення небезпечних струмів у воді.

Електрична праска з пароволожувачем, безперечно, дуже зручна. Але, не знаючи правил поводження з нею, можна обпектись паром. Тому перед тим, як залити воду в бачок, необхідно відімкнути праску від електромережі.

5. Дії під час загоряння електропроводки, короткого замикання, механічного пошкодження електроприладів

У разі загоряння електропроводки необхідно в першу чергу знеструмити її, а вже потім застосувати вогнегасники чи воду для гасіння пожежі.

Пам'ятайте! Не можна застосовувати воду та пінні вогнегасники для гасіння пожежі електропроводки та електроприладів, які знаходяться під струмом. Це дуже небезпечно, бо може відбутись ураження людини електричним струмом.

Треба пам'ятати про те, що порушення правил експлуатації електроприладів може призвести до короткого замикання, перевантаження проводів електромережі, іскріння та нагрівання контактних з'єднань.

Причинами виникнення короткого замикання є пошкодження ізоляції, зовнішні механічні пошкодження електроприладів, переплутування проводів повітряних ввідів у будинки під дією вітру та накидання на них металевих предметів.

Перевантаження електропроводки в побутових умовах виникає за одночасного ввімкнення в мережу декількох споживачів струму (настільні лампи, електроплитки, праски, радіоприймачі тощо). У цьому випадку проводи через проходження по них струму значної величини швидко нагріваються до високої температури і створюють небезпеку виникнення пожеж.

З'єднання проводів нагріваються у випадку слабого контакту або через з'єднання скрутками замість пайки чи зварювання.

Поганий контакт у цьому місці може викликати підвищення температури проводу і, якщо місце нагрівання контактує із займистими предметами, ці предмети спалахують.

Велика кількість пожеж виникає від побутових електроприладів. Люди залишають увімкнений прилад на тривалий час без нагляду, що призводить до сильного нагрівання приладу й до пожежі.

Запобігання пожеж від указаних причин допоможе дотримання таких елементарних протипожежних правил:

- ♦ періодично запрошувати для перевірки стану електропроводки в домі (квартирі) спеціаліста-електромонтера;
- ♦ не зав'язувати електропроводи у вузли, не підвішувати їх на цвяхах;
- ♦ абажури та плафони з тканини, поліетилену не використовувати без спеціальних каркасів, щоб електролампи не доторкались до цих матеріалів. Укручувати в такі абажури та плафони дозволяється лампи потужністю не більше 40 Вт;
- ♦ праски, плитки та електрочайники необхідно встановлювати на негорючі підставки далі від штор, фіранок та інших займистих предметів;
- ♦ не користуватись електроприладами, які мають механічні пошкодження;
- ♦ не перевантажувати електропроводку одночасним увімкненням великої кількості споживачів;
- ♦ не залишати ввімкненими в мережу прилади без нагляду.

6. Правила поводження з окремими побутовими електроприладами

Перші побутові електроприлади з'явилися понад сто років тому. За цей час електрика змінила все життя людства. Дійсно, мало що в оселі робиться без електроприладів. Прибирання квартири — пилосос; сушіння волосся — електрофен; а ще — електрочайник, електрична плитка, кавомолка, пральна машина, холодильник тощо. А телевізори, відеомагнітофони, відеокамери... Навіть уявити важко, як би ми могли без них обійтись! Але в користуванні з цими приладами потрібно бути дуже обережними. І почнемо з телевізора, адже його ми вмикаємо найчастіше.

Користуючись телевізором, потрібно бути дуже обережними, адже в ньому є небезпечна для життя висока напруга. Дітям потрібно пояснити, що не можна вмикати телевізор, якщо в нього потрапила рідина або він був в умовах високої вологості. Особливо обережно треба поводитися з кінескопом: його потрібно оберігати від удару і подряпин. Намагайтесь не залишати увімкненим

телевізор без нагляду. Якщо ви вийшли з кімнати, то вимкніть із розетки телевізор. Якщо ви дивитесь телевізор, а екран згас або почав миготіти, у жодному разі не можна по ньому стука-ти. Він може зайнятися або навіть вибухнути. Його треба негайно вимкнути. Якщо щось потрапило до увімкненого телевізора, потрібно в першу чергу його вимкнути і тільки тоді діставати сторонній предмет. У жодному разі не дозволяється лізти туди олівцем чи іншим предметом, коли він увімкнений. Трапляється й таке, що стається вибух телевізора. Майже завжди до цього призводить його перегрівання, що спричиняє пожежу всередині приладу. Для того, щоб цього не трапилося, треба забезпечити достатню вентиляцію приладу (не можна закривати отвір на задній панелі телевізора), вимикати його за перших ознак несправності: посилення яскравості, збільшення кількості перешкод, викривлення картини. А потріскування і поява синього диму вказує, що розрив оболонки електронно-променевої трубки телевізора не уникнути. У тому разі, коли телевізор загорівся і горить навіть тоді, коли ви вимкнули його, накрийте його ковдрою так, щоб перекрити доступ повітря в нижню частину корпусу телевізора. У випадку сильної пожежі, щоб не допустити отруєння, необхідно залишити приміщення. Не рекомендується вмикати всі ваші прилади в одну розетку: через її перевантаження може виникнути пожежа.

Під час користування телевізором потрібно пам'ятати, що:

- ♦ його слід ставити в місцях, які не перекривають виходів із приміщення. Найкраще це робити на протилежному від виходу боці на відстані 1–1,5 м від опалювальної системи;
- ♦ щоб у разі потреби негайно вимкнути телевізор, розетка для нього має знаходитись у доступному місці;
- ♦ не можна залишати ввімкненим телевізор, якщо в кімнаті нікого немає;
- ♦ якщо в телевізорі щось зіпсоване, його необхідно вимкнути і не включати до приходу спеціаліста;
- ♦ не можна встановлювати телевізор поблизу легкозаймистих предметів (він може загорітись або вибухнути!);
- ♦ якщо під час телепередачі в телевізорі погас екран, у жодному разі не можна по ньому стука-ти;
- ♦ якщо корпус телевізора пошкоджений, виникає гудіння та потріскування, — він може перегрітись і загорітись.

Під час користування електропраскою:

- ♦ прасувати дозволяється лише у спеціально обладнаному місці;

- ♦ на столі для праски повинна стояти металева підставка, що запобігає нагріванню дерева і тканини;
- ♦ забороняється користуватися несправною праскою, ставити її на стіл без ізолювальної підставки;
- ♦ не беріться за праску мокрими руками й не прасуйте, стоячи на підлозі босоніж, оскільки у випадку ураження електричним струмом це полегшить прохід струму через тіло в землю;
- ♦ пам'ятайте, що шнур праски притягає дітей, і тримайте праску в недосяжному для них місці, ніколи не залишайте ввімкнену праску без догляду;
- ♦ не накручуйте шнур навколо гарячої праски, це може пошкодити ізоляцію дроту;
- ♦ перш ніж налити воду в посудину відпарювача праски, витягуйте вилку з розетки.

Під час користування електрочайником чи електросамоваром потрібно:

- ♦ перед вмиканням їх у мережу впевнитись, що в них є вода, у разі потреби долити її;
- ♦ стежити за поповненням води в цих приладах.

Під час користування електрокип'ятильником:

- ♦ у жодному разі не можна перевіряти рукою, чи нагрілась вода, попередньо не відключивши струм. Не можна у воду навіть палець встромляти! Може уразити струмом! Бували смертельні випадки.

Під час користування електрозапальничкою:

- ♦ не можна братися за неї мокрими руками;
- ♦ потрібно навчитись одночасно однією рукою включати електрозапальничку, а другою — газову плиту;
- ♦ не можна допускати перекручування, згинання електропроводу.

ІНСТРУКТАЖ

«Правила безпечного користування електроприладами»

1. Користуйся тільки справними електроприладами.
2. Не вмикай одночасно великої кількості електроприладів. Від цього перегріваються проводи і може виникнути пожежа.
3. Не став поблизу нагрітих електроприладів легкозаймистих предметів і матеріалів, вони можуть загорітись.
4. Не залишай електроприлади на тривалий час без нагляду.
5. Праски та інші електронагрівальні прилади став на вогнетривкі керамічні, металеві, кам'яні підставки.

Контрольні запитання й завдання

1. Яку роль відіграє техніка, електричні прилади в гарантуванні безпеки людини?
2. Огляньте електроприлади, електропроводку у вашій квартирі, на дачі. Можливо,десь помітні порушення правил використання електроенергії.
3. Поспостерігайте за тим, як ви користуєтеся електроприладами.
4. Які ваші дії можуть призвести до ураження електрикою?
5. У чому ваші звичні дії відповідають вимогам електробезпеки?
6. Що варто звикнути робити, щоб знизити ризик ураження електричним струмом?

Тема 3. Правила поведінки в разі виявлення обіраного електричного дроту

1. Чому небезпечно торкатися щогл високої напруги, адже дроті зі струмом відділені від них цілими гірляндами ізоляторів?

Ідеальних ізоляторів не існує. Навіть порцеляна, з якої зроблені високовольтні ізолятори, змінює свої властивості залежно від погоди. Злегка запилена й зволожена поверхня ізолятора править провідником струму. Якщо врахувати, що по дротах іде струм високої напруги, то витік його, навіть невеликий, буде небезпечним для життя людини.

2. Чому небезпечно перебувати поблизу того місця, де обіраний дріт високої напруги торкається землі?

Земля, будучи провідником електричного струму, стає немовби продовженням дроту. Шлях струму не переривається, і він розтікається по землі. Будь-яка точка на поверхні землі, що перебуває в зоні розтікання струму, у момент його розтікання одержує певний електричний потенціал, який зменшується залежно від відстані до точки дотику дроту й землі. Ураження електричним струмом відбувається тоді, коли ноги людини торкаються двох точок землі, що мають різні електричні потенціали.

Кроковою напругою називається різниця потенціалів, що перебувають на відстані кроку. Чим ширший крок, тим більша різниця потенціалів, тим імовірніше ураження. Навколо обіраного дроту, що впав на землю, утворюється небезпечна зона з радіусом 8–10 метрів. У зоні крокової напруги людині загрожує небезпека, якщо вона навіть не торкнулася дроту. Залишати її біля дроту, що

лежить на землі, потрібно стрибками двома ногами або кроками без відриву стопів ніг від землі й без створення розриву між стопами (п'ятку ноги, що крокує, не відриваючи від землі, приставляти до носка іншої ноги) на відстань не менше 8–10 метрів.

3. Електротравма

Електрика, роблячи наше життя зручним, допомагаючи нам у вирішенні простих і складних життєвих проблем, приховує смертельну небезпеку. Про цю небезпеку знають навіть найменші діти. Проте тисячі людей одержують електротравми, чимало з них гине.

Проходячи через організм, електричний струм чинить термічну дію (нагріває тканини й внутрішні органи аж до опіків окремих ділянок тіла), електролітичну (розкладає кров, плазму) і механічну (розриває різні тканини, стінки кровоносних судин). Усе це супроводжується серйозними порушеннями функціонування різних систем й органів, включаючи припинення діяльності легенів і серця.

Тяжкість електротравми залежить від сили, роду й частоти струму, що протікає через тіло людини, тривалості його впливу, шляху проходження через організм, стану організму, умов зовнішнього середовища. Головним визначальним фактором є сила струму. Зі збільшенням тривалості впливу струму зростає ймовірність важкого або смертельного результату. Істотно впливає на тяжкість ураження шлях проходження струму тілом людини. Найнебезпечніші шляхи через життєво важливі органи (серце, легені, головний мозок), тобто: голова — руки, голова — ноги, рука — рука, руки — ноги. Струм, який проходить шляхом нога — нога, що часто буває в разі крокової напруги, може призвести до травмування. Крім того, цей струм може викликати падіння людини й утворення більш небезпечного шляху (руки — ноги) з більшою кроковою напругою. Фізично слабкі, хворі, стомлені люди, а також жінки гірше переносять дію електричного струму.

Для запобігання електротравм важливо пам'ятати й дотримувати таких правил:

- ♦ Не можна торкатися до провислих, або тих, що лежать на землі, дротів, підніматися на опори повітряних ліній, дахи будівель, де поблизу проходять електричні дроти, запускати змія й грати під повітряними лініями.
- ♦ Побутові електроприлади (чайники, плитки тощо), переносні світильники призначені тільки для користування в приміщеннях із підлогами, що не проводять електричний струм.
- ♦ Сухе приміщення квартири, будинку буде безпечним, якщо дотримана основна умова: усі розетки, електроприлади

- й світильники повинні бути віддалені від труб опалення й водопроводу, інших металевих комунікацій настільки, щоб виключався одночасний дотик до цих предметів і приладу, шнуру, розетки.
- ◆ Автоматичні вимикачі, пробкові запобіжники у квартирній мережі повинні бути завжди справними. Не користуйтеся так званими жучками. Не замінюйте під напругою вимикачі, розетки, лампові патрони й світильники. Виконуйте ці роботи тільки після роз'єднання мережі.
 - ◆ Стежте за справним станом електроприладів, а також шнурів, за допомогою яких вони вмикаються в мережу. Зберігайте порядок вмикання приладу в електромережу — спочатку підключається шнур до приладу, потім до мережі. Вимикання приладу робиться у зворотному порядку.
 - ◆ Не користуйтеся несправними апаратами, саморобними електрорічками, нагрівачами тощо.
 - ◆ Усі електроприлади мають бути зроблені кваліфікованими фахівцями й на них мають бути встановлені особливі вимикачі, що вимикають електроенергію у випадку пробою або ураження електричним струмом.
 - ◆ Якщо необхідно вимити електроприлад, замінити лампочку чи запобіжник, відключіть загальний вимикач електрики у квартирі.
 - ◆ Не тримайте підключені до електромережі прилади у ванній кімнаті.
 - ◆ Електроприлад або лампочка, підключені до мережі, що впали у ванну під час купання, призводять до важких наслідків.
 - ◆ Не встановлюйте розетки занадто близько до ванни або раковини.
 - ◆ Не користуйтеся фенами або електробритвою, якщо вони мокрі або мають оголені струмопровідні деталі.
 - ◆ Не ремонтуйте вилки електроприладів за допомогою ізоляційної стрічки. Замініть їх, якщо вони зіпсувалися.
 - ◆ Не беріться за праску мокрими руками й не прасуйте, стоячи на підлозі босоніж.
 - ◆ Ніколи не залишайте ввімкнену електропраску без догляду.
 - ◆ Не накручуйте шнур навколо гарячої праски, це може пошкодити ізоляцію дроту.
 - ◆ Перш ніж налити воду в посудину випарювача праски, вимкніть вилку з розетки.
 - ◆ Не вмикайте більше однієї вилки в розетку, кілька вилок можуть викликати пожежу.

- ◆ Спочатку вийміть вилку з розетки, а потім змотуйте подовжувач.
- ◆ Виявлені оголені місця й обриви електропроводів треба негайно ремонтувати. Не робіть тимчасових з'єднань дротів.
- ◆ Під час тимчасової установки ялинкових електричних гірлянд не забувайте про елементарні норми безпеки.
- ◆ Чим більше часу людина перебуватиме під впливом електричного струму, тим імовірніший тяжкий або смертельний результат ураження. Швидке відключення струму дозволяє врятувати життя. Найменша ймовірність ураження — за вимкнення струму менш ніж через 0,2 секунди. Такий час відключення забезпечують найбільш досконалі автоматичні пристрої захисного відключення (ПЗВ), які є в продажу.
- ◆ Нічого не підвішуйте до дротів і не смикайте за них.
- ◆ Під час вмикання й вимикання приладів завжди притримуйте однією рукою розетку, щоб вона не вивалилася зі стіни, в іншій тримайте вилку, але не шнур.

У випадку, якщо всі запобіжні заходи не допомогли й хтось опинився під дією струму, варто враховувати такі рекомендації:

1. Визначте джерело струму й можливість його вимкнення (рубильник, вилка в розетці, пробки тощо). Вимкніть електрику. Якщо це неможливо, відтягніть людину за одяг, обернувши свою руку будь-якою сухою тканиною (обов'язково однією рукою) так, щоб самому не потрапити під дію струму, або перерубайте дроти (сокирою, лопатою). За можливості слід викликати «швидку допомогу».
2. Якщо людина у свідомості, але не може відірватися від дроту, різко смикніть її за одяг, відкинувши від дроту.
3. У разі обриву високовольтного дроту виходити із зони крокової напруги треба стрибками на одній або двох зімкнутих разом ногах.
4. Після усунення впливу струму надайте людині домедичну допомогу. Якщо потерпілий у свідомості, укладіть його на спину, піднявши на 30 см ноги, і вкрийте теплою ковдрою.
5. Якщо уражена електричним струмом людина перебуває у свідомості, без видимих важких опіків і травм, покладіть її на спину, розстебніть одяг, що утруднює дихання, дайте знеболювальні та заспокійливі засоби: анальгін, аспірин, настій валеріани (запивати 2–3 ковтками рідини). Дочекайтеся прибуття лікаря або самі відвезіть потерпілого до лікарні, не дозволяючи йому рухатися. Будьте уважні: зупинка подиху або серця може відбутися в будь-який момент. Не давайте пити — це може викликати

блювоту й порушення дихання. Не закопуйте потерпілого в землю, оскільки ці дії тільки погіршать ситуацію. За відсутності свідомості, але збереженого дихання укладіть потерпілого на тверду горизонтальну поверхню, забезпечте приплив свіжого повітря. Дайте нюхальний нашатирний спирт, пирсність водою, накладіть на місця опіків стерильні пов'язки.

4. Що треба робити в разі виявлення обірваного електричного дроту

Останнім часом у деяких областях України бувають сильні вітри, грози, зливи. У результаті цих стихійних явищ мали місце обривання дротів повітряних ліній електропередач.

Обірваний дріт під напругою — це смертельна небезпека для людей і тварин, які перебувають поруч.

Серйозні ушкодження дістають люди, які торкаються обірваних дротів або копають землю в місцях, де прокладено електрокабель.

Щоб не сталося цього, потрібно дотримувати таких правил безпеки:

- 1) Не торкатися обірваних дротів: вони можуть перебувати під напругою. А якщо це дроти високої напруги, то небезпека поширюється і на земельну ділянку навколо дроту (на яку стікає електричний заряд).
- 2) Не торкатися оголених частин обірваного дроту.
- 3) Виявивши обірвані або провислі дроти повітряних ліній, слід організувати охорону місця пошкодження, попередити всіх про небезпеку і негайно сповістити черговому інженеру електромережі або службу нагляду, а до прибуття спеціалістів обгородити небезпечну зону яскравими предметами чи поставити застережний знак.
- 4) Необхідно зупинити рух транспорту через обірваний дріт.
- 5) До обірваних дротів не можна наближатися на відстань меншу ніж 8 метрів.

Суворо дотримуйтеся цих правил і вимагайте дотримання від інших.

Контрольні запитання й завдання

1. Чи безпечні техніка й електричні прилади для людини?
2. Які вчинки людей призводять до електротравм?
3. Які якості особистості людини впливають на її схильність до порушення правил електробезпеки?

Тема 4. Правила поведінки поблизу електрощитової, лінії електропередач

1. Електробезпека громадян

За тривалі роки стабільної роботи енергосистеми ми звикли до електрики як до невід'ємного блага. Ми стали безтурботними, забувши про те, яку небезпеку таїть електричний струм. Почастішали випадки ураження людей електричним струмом у результаті контакту з електроустановками.

2. Правила поведінки поблизу електроустановок

Заборонено стороннім особам перебувати на території й у приміщеннях електромережних споруд, робити самовільні перемикання й підключення в електричних мережах. Заборонено відчиняти двері огороження електроустановок і проникати за огороження й бар'єри. Це може призвести до сумних наслідків.

Під дротами ліній і повітряних уведень у будинок не можна зводити будівлі, складати дрова, соломі, розпалювати багаття.

У разі виявлення провислого, а також обірваного дроту, такого, що впав на землю, відчинених дверей і люків електроустановок, а також ушкодженої опори, необхідно негайно повідомити про це в місцеве відділення електромереж.

Місце, де знаходиться обірваний дріт, необхідно відгородити в радіусі 8–10 м, виставити охорону й нікого не допускати до прибуття аварійної бригади. Дотикання до обірваного дроту небезпечне для життя.

Опора перебуває під напругою за наявності таких ознак, як випаровування вологи із ґрунту, виникнення електричної дуги на стійках й у місцях закладення опори в ґрунт. Під час наближення до такої опори ви потрапите в зону крокової напруги.

Не залишайте місце падіння дроту до приїзду ремонтної бригади, якщо це загрожує життю людей і тварин.

Смертельно небезпечне задоволення — улазити на опори високовольтної лінії, гратися під повітряними лініями й улаштувати поблизу них похідні біваки й стоянки, розводити багаття, розбивати ізолятори на опорах; робити накиди на дроти; запускати під високовольтними лініями повітряних зміїв; улазити на дахи будинків і будов, де поблизу проходять електричні дроти; заходити до електрощитових та інших електротехнічних приміщень, користуватися несправними електроприладами, використовувати сумнівні подовжувачі тощо.

3. Безпека дітей

Систематично попереджайте дітей про небезпеку ураження електричним струмом і забороняйте їм улазити на опори ліній електропередачі, проникати в трансформаторні підстанції або в технічні підвали житлових будинків, де розташовані дроти й комунікації.

Як правило, у цих місцях нанесені попереджувальні спеціальні знаки або закріплені відповідні плакати. Усі ці знаки й плакати попереджають людину про небезпеку ураження електричним струмом, і нехтувати ними, а тим більш знімати їх, не припустимо.

Поясніть своїм дітям всю небезпеку ураження від дії електричного струму. Електроустановки — не місце для ігор і розваг.

ПАМ'ЯТКА З ЕЛЕКТРОБЕЗПЕКИ ДЛЯ ШКОЛЯРІВ

Електротравматизм за своїми наслідками найнебезпечніший і частіше за інші травми призводить до смертельних випадків. Щоб уникнути подібного, необхідно твердо знати й суворо виконувати правила безпеки користування електричною енергією в класі, у шкільній майстерні й лабораторії, удома й на вулиці.

Категорично заборонено:

- ♦ Відчиняти двері й проникати в трансформаторні підстанції й розподільні пристрої.
- ♦ Відкривати електророзподільні щити й проникати за огороження, де встановлене електроустаткування.
- ♦ Улазити на опори ліній електропередачі й трансформаторних пунктів.
- ♦ Гратися під лініями електропередач, запускати повітряних зміїв, моделі літаків тощо, використовувати для ігор місця поблизу електроустановок й устаткування, що перебуває під напругою.
- ♦ Торкатися обірваних або низьких дротів повітряних ліній, підходити ближче ніж за 8 метрів до обірваних дротів.
- ♦ Робити накиди на дроти, розбивати ізолятори ліній електропередач.
- ♦ Наближатися до дротів по деревах, дахах будинків і будівель, драбинах ближче ніж за 1,5 метри.
- ♦ Пошкоджувати електроустаткування, освітлювальні лампи та інші спеціальні електроприлади.
- ♦ Розбирати й ремонтувати побутові електроприлади, що перебувають під напругою.

- ♦ Доторкатися до освітлювальних арматур, побутових електроприладів мокрими руками й вологим дрантям.
- ♦ Користуватися у ванних кімнатах електроплитками, електронагрівниками, прасками, фенами й іншими електроприладами, а також заповнювати водою чайники й кавники, ввімкнені в електричну мережу.
- ♦ Доторкатися одночасно до електроприладів, розеток і до труб (водопровідних, газових, гарячого опалення), металевих корпусів електроустаткування.
- ♦ Застосовувати переносні електроприлади, побутову техніку, переносні лампи, що живляться від мережі 220 В, у підвальних приміщеннях, сараях, гаражах, на території присадибних ділянок і на вулиці.
- ♦ Використовувати електричні дроти не за призначенням: для сушіння білизни, одягу тощо.
- ♦ Використовувати несправні й саморобні електроприлади, а також побутові переносні електроприлади з несправною електропроводкою.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Гнатюк О. В.* Охорона життя і здоров'я учнів : посібник для вчителів початкових класів. — Х. : Скорпіон, 1998. — 128 с.
2. *Гнатюк О. В., Гнатюк М. Р.* Основи безпеки життєдіяльності. 1 клас : посібник для вчителів початкових класів. — Х. : Скорпіон, 2000. — 80 с.
3. *Гнатюк О. В., Гнатюк М. Р.* Основи безпеки життєдіяльності. 2 (1) клас : посібник для вчителів початкових класів. — Х. : Скорпіон, 2000. — 80 с.
4. *Гнатюк О. В., Гнатюк М. Р.* Основи безпеки життєдіяльності. 3 (2) клас : посібник для вчителів початкових класів. — Х. : Скорпіон, 2000. — 48 с.
5. *Гнатюк О. В., Гнатюк М. Р.* Основи безпеки життєдіяльності. 4 (3) клас : посібник для вчителів початкових класів. — Х. : Скорпіон, 2000. — 64 с.
6. *Извекова Н. А.* Правила дорожного движения: Учеб. пособие для 2 кл. — 7-е изд. — М. : Просвещение, 1982. — 47 с., ил.
7. *Извекова Н. А.* Правила дорожного движения : учеб. пособие для 3 кл. — 6-е изд. — М. : Просвещение, 1982. — 47 с., ил.
8. *Ильичев А.* Школа выживания при авариях и стихийных бедствиях.
9. *Красоткіна Н. Г.* Виховні бесіди про Правила дорожнього руху та протипожежної безпеки. 1–4 класи. — Тернопіль : Мандрівець, 2006. — 136 с.
10. *Луковська Л., Лабащук О.* Уроки з основ безпеки життєдіяльності. 1 клас. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2002. — 48 с.
11. *Методические* рекомендации по безопасности на воде в осенне-зимний период. Серия брошюр «Безопасность на воде». Главное управление МЧС России по Чувашской республике. — Чебоксары, 2005.
12. *Мечник Л. А., Гемзюк О. Р., Жаркова І. І., Терещук Б. М.* Охорона життя і здоров'я учнів. 3 (2) клас : навчальний посібник. — Тернопіль : Підручники і посібники, 1998. — 64 с.
13. *Мечник Л. А., Гемзюк О. Р., Жаркова І. І., Терещук Б. М.* Охорона життя і здоров'я учнів. 4 (3) клас : навчальний посібник. — Тернопіль : Підручники і посібники, 1998. — 64 с.
14. *Мошкин В., Шамов Ю.* Электробезопасность в повседневной жизни.
15. *Система* роботи з безпеки життєдіяльності в загальноосвітньому навчальному закладі. Збірник нормативних і методичних матеріалів. — Х. : ХОНМІБО. — 2005. — 44 с.
16. *Туташинський В. І., Власенко М. В., Музиченко Г. Є., Серова З. С.* Безпечна дорога до школи : навч. посібник для 1-го класу загальноосвітніх шкіл. — Тернопіль : Тарнекс, 1995. — 48 с.
17. *Туташинський В. І., Власенко М. В., Музиченко Г. Є., Серова З. С.* Безпечна дорога до школи : навч. посібник для 2-го класу загальноосвітніх шкіл. — Тернопіль : Тарнекс, 1995. — 48 с.
18. *Туташинський В. І., Власенко М. В., Музиченко Г. Є., Серова З. С.* Безпечна дорога до школи : навч. посібник для 3-го класу загальноосвітніх шкіл. — Тернопіль : Тарнекс, 1995. — 64 с.
19. *Учителю* о правилах дорожного движения : рекомендации по организации внекл. работы с детьми по правилам дорожного движения / Сост. Н. А. Извекова. — М. : Просвещение, 1982. — 160 с., ил.
20. *Шпонтак І. М.* Гриби — смачно чи небезпечно? // Безпека життєдіяльності. — 2010. — № 9.

— Сідай у автобус, тролейбус, трамвай та інші транспортні засоби тільки після їх остаточної зупинки.

— Не стрибай у автобус, трамвай на ходу, не чіпляйся за них ззаду, не стій на частинах, які виступають, і підніжках машин.

Шановні учні!

Будьте уважні на дорогах, бережіть свої життя та здоров'я!

ДОДАТОК 1

Додаток 1.2

ПРАВИЛА ДОРОЖНЬОГО РУХУ

ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ НА ВУЛИЦЯХ І ДОРОГАХ У ЗИМОВИЙ ПЕРІОД

Додаток 1.1

АЗБУКА ДОРОЖНЬОГО РУХУ ДЛЯ ПЕРШОКЛАСНИКІВ

— Діти! Будьте уважними кожного разу, коли проходите виїзд із двору чи стоянку для машин: у будь-який момент звідти може без попередження з'явитися машина.

— Пішоходам дозволено ходити по тротуарах і пішохідних доріжках, а там, де їх немає, — по узбіччю або велосипедною доріжкою.

— Найбільш безпечно — іти назустріч потоку транспортних засобів ліворуч дороги.

— Не виходь і не вибігай на проїжджу частину, не ризикуй своїм життям.

— У місцях, де є світлофор або регулювальник, переходь вулицю тільки за сигналами, переконавшись, що небезпеки немає.

— Там, де рух не регулюється, перетинай проїжджу частину, не створюючи перешкод транспорту, який рухається. Переконайся, що водій тебе бачить.

— Починаючи переходити вулицю з двостороннім рухом, зупинись, подивись ліворуч і, якщо поблизу немає машин, починай перехід. Дійшовши до середини, подивись праворуч. Якщо поблизу є машини, почекай на «острівці безпеки» або середині вулиці, пропусти їх, а потім продовжуй шлях.

У наземному транспорті. Під час посадки в транспорт

— Чекай транспорт на зупинках, які позначені покажчиками, не виходь на проїжджу частину.

Узимку дороги особливо небезпечні, оскільки випадає сніг і засипає їх. Від морозу сніг замерзає і дорога робиться особливо слизькою, як каток. Тому їх треба посипати піском, щоб відбувалося зчеплення коліс з дорогою, тобто тертя. Але дорогу посипали, а сніг іде й іде, дорога знову робиться слизькою. Машинам треба їхати, їх заносить на поворотах так сильно, що може крутити навколо своєї осі, як карусель. У таких випадках найчастіше трапляються ДТП із важкими наслідками. Водієві важко впоратися з керуванням. Тому взимку треба бути особливо обережними. «Береженого й Бог береже.»

А це означає, що не можна ковзатися на тротуарі, а тим паче на проїжджій частині дороги. Машину на слизькій дорозі зупинити неможливо. Гальмівний шлях транспортного засобу на слизькій дорозі збільшується у два-три рази. Хоч на колеса одягають зимову гуму з шипами, яка поліпшує зчеплення з дорогою, але це мало допомагає, коли дороги слизькі.

Ви — пішоходи. Тому поміркуємо разом, як уберегти себе від ДТП. Почнемо з того, що взимку треба бути особливо уважними на дорозі.

Отже:

- ◆ Коли ви рухаєтеся по тротуару, то не поспішайте, не біжіть, бо можете підсковзнутися і впасти.
- ◆ Ніколи не ковзайтеся, щоб не збити інших людей, які рухаються поруч, а ще тому, щоб не виїхати на проїжджу частину, бо це дуже небезпечно.
- ◆ Не ходіть близько біля краю тротуару, щоб вас не зачепила машина, водій якої втратив керування.
- ◆ Під час переходу дороги будьте особливо пильними. Переходьте її лише на переході й уважно придивляйтеся, щоб не було

поблизу машини. Починайте рухатися, коли транспортні засоби вже зупинилися.

- ♦ Ніколи не перебігайте дорогу, навіть коли немає транспортних засобів, бо по слизькій дорозі бігти небезпечно.
- ♦ Не катайтеся на ковзанах по тротуару чи дорозі — це небезпечно.
- ♦ Ніколи не чіпляйтеся до транспортних засобів, щоб прокататися з «вітерцем». Це призведе до тяжких трагічних наслідків.
- ♦ Ніколи не спускайтеся на санчатах або лижах з тієї гірки, що веде на дорогу.
- ♦ Залізничні взимку також небезпечні, адже скрізь слизько. Якщо виникає потреба перейти залізничну колію, то будьте уважні.
- ♦ Не грайтеся в рухливі ігри поблизу проїжджої частини. Не штовхайтеся, щоб не потрапити під колеса автомобіля.
- ♦ Коли чекаєте на зупинці громадський транспорт, ніколи не ставайте на край тротуару, тому що можете послизнутися самі чи ненароком хтось може штовхнути вас, і ви потрапите під колеса.
- ♦ Поводьтеся на вулиці та зупинці культурно, чемно, адже соромно бути невихованим.
- ♦ Обходьте транспортні засоби дуже уважно за умов обмеженої чи недостатньої видимості. Як каже народна мудрість, «Сім раз відмір, а раз відріж».
- ♦ Зимова дорога небезпечна, тому зосередьте на ній усю увагу.

Додаток 1.3

БЕЗПЕЧНИЙ ШЛЯХ ДОДОМУ

До школи чи деінде школярів слід ходити найкоротшим і найбезпечнішим шляхом.

Необхідно уникати безлюдних доріг, погано освітлених, лісистих чи зарослих кущами стежок.

Не розмовляйте на вулиці з незнайомцями. Якщо ж хтось вам нав'язується, намагайтеся дійти до людного місця і покликати на допомогу.

У разі наближення машини, від якої відчуваєте небезпеку, краще закричати і втікати в протилежний рухові машини бік.

Запам'ятайте правило: ніколи не сідайте в попутну машину, щоб вам не обіцяли.

Якщо поряд загальмувала машина, а пасажири запитують дорогу, не слід близько підходити до авто.

Не слухайте на вулиці плеєр: у навушниках ви не зможете розпізнати звуки, що попереджають про небезпеку.

Якщо ви носите сумку, не слід притискати її міцно до себе. Грабіжник може подумати, що в ній щось цінне, і спробує вихопити. Маленькі сумочки, якщо в них якась цінність, носіть під пальто чи жакетом, курткою.

Завжди необхідно мати при собі невелику суму грошей чи телефонну картку, щоб у критичній ситуації можна було зателефонувати на роботу чи додому батькам, родичам, знайомим.

Якщо на дорозі дитина зустріла компанію хуліганів, можна перечекати в найближчому магазині чи перейти на інший бік вулиці — більш людний. Якщо все ж таки вас запитують «Котра година» чи щось подібне, ніколи не слід зупинятися. У разі пограбування краще не опиратися. Власна безпека важливіша за гроші.

Чекаючи автобус на зупинці в темний час, стояти слід на освітленому місці, поряд з іншими людьми.

У автобусі сідайте якомога ближче до водія. Якщо у автобус зайшов нетверезий чи агресивний пасажир, не треба зустрічатися з ним очима.

Для тих, хто займається оздоровчим бігом, краще мати спортивний костюм яскравого кольору, тоді водіям авто буде легко його помітити. Час від часу треба міняти маршрут і час бігу, щоб вас не могли підстерегти в певному місці.

Якщо під час бігу чи прогулянки ви помітили потенційну небезпеку, щоб не дочекатися біди, краще повернути назад. Не слід забувати: безпека понад усе!

Додаток 1.4

КАЗКИ Й ОПОВІДАННЯ ПРО ДОРОЖНИЙ РУХ

ПРИГОДА З ІГРАШКАМИ

У дівчинки Марічки було дуже багато іграшок. Та найулюбленішими з них були плюшевий ведмедик Мишко, біленький песик Бім та лялька Оленка. Ці іграшки жили на килимку біля Марічиного ліжечка і часто гралися-розважалися зі своєю маленькою господарочкою.

Але ранком їхня господиня зазвичай ішла до дитячого садочка. Тоді іграшки починали нудьгувати й сумувати за нею. І ось одного разу лялька Оленка сказала:

— Давайте й ми підемо до дитячого садка. Подивимося, як там Марічка.

— Давайте! — зрадів Мишко. — А то, мабуть, вона без нас також нудьгує.

— І сумує за нами, — додав Бім. — Тож ходімо хутчіш!

Друзі взялися за руки й вибігли на вулицю. Тут було багатолюдно та гамірно. Поспішали перехожі, мчали автомобілі й автобуси, дзвеніли трамваї.

Мишко, Оленка та Бім пішли по тротуару. Вони дійшли до магазину і стали роздивлятися його велику та яскраву вітрину. І раптом Оленка помітила в скляній вітрині відображення дитячого садка. Вона обернулася і побачила цей будинок на іншому боці вулиці.

— Там наша Марічка! Я знаю! Одного разу вона брала мене із собою! — вигукнула лялька.

Оленка поспіхом вибігла на дорогу, потягнувши за собою Мишка та Біма.

Інспектор-регулювальник, який стояв на перехресті, помітив, що на дорогу вибігли іграшки. Він засвистів у міліцейський свисток, але було вже запізно. Прямо на наших друзів мчала велика вантажівка. Зарипіли гальма, машину занесло на тротуар, вона вдарилася у стовп, перекинулася і придавила Оленку, Мишка та Біма.

Пролунала сирена. Це на місце дорожньо-транспортної пригоди примчала машина «швидкої допомоги». Санітари поклали постраждалих на носилки та відвезли до лікарні.

Коли трапилася ця аварія, діти в дитячому садочку не спали і на все уважно дивились. Марічка впізнала своїх друзів і гірко заплакала, коли з ними трапилося лихо. Дівчинка думала, що вона більше ніколи не побачить їх.

Але минув час. Оленку, Мишка та песика Біма виписали з лікарні й привезли додому. Марічка дуже зраділа друзям. Вона поклала їх до ліжечка і почала сама їх лікувати.

А незабаром провідати маленьких розбишак прийшов і регулювальник, який стояв тоді на посту. Він вирішив подарувати іграшкам й Марічці корисну книгу — «Правила дорожнього руху».

Тепер Марічка читає Мишкові, Оленці та Біму цю важливу книжку, і вони всі разом учаться правильно переходити вулицю.

В. Клименко

ЯК ЗЕБРА СВІТЛОФОРОВІ ДОПОМОГЛА

Був собі старий Світлофор. Збудували та встановили його дуже давно, багато років тому. Нові світлофори часом сміялися та

кепкували з нього, адже вогники старого Світлофора втратили свою яскравість.

А хлопчик Сашко, який жив неподалік від Світлофора, дуже жалів його і любив. Біля Світлофора була ще і Зебра. Але смужки її потьмяніли, і їх майже не було видно. І ось Сашко вирішив допомогти Зебрі та Світлофорові. Хлопчик влітку працював, заробив трохи грошей і придбав білої яскравої фарби.

Сашко поновив смужки на Зебрі, і вони знову стали білосніжними, усі водії та пішоходи бачили їх здалеку. Зебра стала такою гарною, що Світлофор зрадів цій чудовій зміні своєї помічниці, неначе й сам помолодшав.

Але автомобілі спочатку не хотіли визнавати Світлофора та Зебру. І Зебра вирішила їх провчити: коли машини їхали швидко, вона вигинала спину і ставала пагорбом, а машини-порушники відкочувалися назад. І тоді машини злякалися і стали завжди дотримуватися Правил дорожнього руху. На вулиці запанував порядок. Усі пішоходи зраділи такій хорошій зміні й дякували старому Світлофорові та його подружці Зебрі за допомогу в переході гамірної Миської вулиці.

В. Клименко

ЗАПАСНЕ КОЛЕСО

Вантажна машина мчала по дорозі. Колеса крутилися блискучими колами. І чим довше їхала машина, тим більше стомлювалися її колеса.

Ліве заднє колесо звернуло увагу на запасне, що було прикріплене поруч під кузовом.

— Ми трудимося з усіх сил, навіть покришки стали гарячими, — обурилось воно. — А це — байдигує! Ми його ще й веземо! Чи не забагато честі?!

Запасне колесо не відповіло. Звісно, воно не працювало, як інші колеса. Але його сюди прилаштував шофер, укрутив болтами, щоб воно не впало навіть під час найсильнішої тряски.

Раптом невдоволене заднє колесо наскочило на цвях. Воно зашипіло. Водій зупинив машину і підійшов до нього.

— Гіршого в дорозі не придумаєш, — сказав шофер. — На трьох колесах далеко не поїдеш. А вантаж довести треба.

Ліве заднє колесо було готове заплакати від образи. Не навмисне ж воно «піймало» цей цвях!

Раптом обличчя водія просвітліло:

— І чого це я зажурився? Адже в мене є запасне колесо. Поставлю його та й поїду далі.

Шофер дістав інструменти, зняв проколоте колесо і на його місце поставив запасне.

— Усе в порядку, — посміхнувся водій. — Без запасного колеса в дорогу нема чого вирушати. Знадобиться воно один раз, а возити його треба весь час. А тебе я не кину, — заспокоїв шофер пошкоджене, — відремонтую і зроблю запасним. Може, тоді й ти коли-небудь з біди виручиш.

Ліве заднє колесо дало собі слово, що обов'язково попросить вибачення в колишнього запасного колеса.

В. Клименко

КОЛОБОК У МІСТІ

Якось вирішив Колобок погуляти. Покотився він міською вулицею. Котиться-котиться по пішохідній доріжці, а навколо машини йдуть потоком безперервним. «Як же перейти мені на інший бік?» — подумав Колобок. Аж тут бачить, іде йому назустріч Зайчик-побігайчик. «Зайчику-побігайчику, допоможи мені вулицю перейти», — попросив Колобок.

«Е, це не так просто, — каже Зайчик, — тут треба Правила дорожнього руху знати. Чи вони знайомі тобі, Колобку?».

Колобок похнюпився і замовк. Тоді Зайчик підвів Колобка до пішохідного переходу та познайомив його зі Світлофором. Подякував Колобок Зайчикові, діждався зеленого світла та перейшов вулицю, як належить.

Покотився Колобок далі. Коли це наздоганяє Колобка старий приятель — Вовчик-братик. Їде собі Вовчик на новенькому велосипеді, сигналом подзенькує. «Друже, Колобок, вітаю тебе! — озвався сіроманець. — Чи не хочеш покататися?». Колобок погодився і попросив Вовчика дати йому трохи покерувати велосипедом. Вовчик був у доброму настрої і вже було дозволив Колобкові сісти за велосипедне кермо, аж тут раптом згадав, що проїжджою частиною можна їздити лише з чотирнадцяти років, а Колобок маленький ще. Тому Вовчик не дозволив малому сідати за кермо, а посадив Колобка позаду себе, і вони поїхали далі.

Аж тут друзі побачили перед собою дорожній знак — велосипед у червоному колі. «Усе, далі не можна їхати, — сказав Вовчик. — Рух велосипедів тут заборонено. Бувай, друже».

Покотився Колобок далі. Аж чує, хтось кличе його. Озирнувся малий, — а це Лиска за ним поспішає. Згадав Колобок, як у минулій казці йому не пощастило, і гайда тікати від Лисиці. А вулиця широка, машини не зупиняються, і світлофора поруч, як на біду,

немає. Злякався Колобок не на жарт. Як же йому врятуватися від рудої злодійки? Аж тут раптом іде Ведмедик та й показує Колобкові квадратний знак синього кольору, на якому чоловічок намальований, що спускається кудись униз сходами. «Ось підземний перехід. Давай, Колобку, поспіши, бо з Лискою погані жарты!» — каже Ведмедик. Покотився Колобок рятівним переходом, та й утік від Лисиці.

А потім вибрався на вулицю, знайшов автобусну зупинку — і швидше додому, до бабці з дідусем. «Тепер, — думає Колобок, — треба мені Правила дорожнього руху вивчити. Коли їх вивчу добре, тоді знову покочуся до міста гуляти!»

В. Клименко

ДОРОЖНЯ КАЗКА ПРО НЕСЛУХНЯНИХ ГНОМИКІВ

Жили собі в Казковій країні три братики-гномики: Поспішайко, Неуважко та Забувайко.

Одного разу братики вирішили йти до чарівного парку атракціонів, щоб покататися там на різних каруселях і гойдалках, відвідати кімнату сміху та водяну гірку.

А йти до парку слід було через велику магістраль. Яких тільки машин тут не було!

Поспішайко та Неуважко дуже квапилися, бо їм хотілося якнайшвидше потрапити до веселого парку розваг. Навіть не подивившись у бік триокого Світлофора, вони метнулися на проїжджу частину й опинилися поміж стрімких машин. Що тут почалося!

Забувайко підстрибував і кричав, кликав братів назад, він зовсім забув попередити цих невігласів, що переходити вулицю можна лише по спеціальних пішохідних переходах і лише на зелений сигнал Світлофора. Та було вже запізно. Машина дядечка лева Боніфація різко загальмувала, побачивши двох нерозумних пішоходів, автобус з ельфами від несподіванки зіткнувся з велосипедом Ведмедика, і всі ельфи від страху заплакали.

Постраждали й наші герої. Поспішайко злякався великої вантажівки, що впритул наблизилася до нього, перечепився і ледве не потрапив під колеса, а Неуважко впав і сильно забився. Поранені та хворі, вони були доставлені до чарівної лікарні.

А лікар Айболить, який надавав гномам допомогу, суворо та повчально сказав:

Руху правила єдині,
Знати їх усі повинні:
І дорослі, і малята,

І хлоп'ята, і дівчата,
Гноми, ельфи, зайченята,—
Всі їх мають шанувати.
Має добре знати кожний
Правила про рух дорожній!

Добре ще, що в цій надзвичайній історії через недбалість і необачність гномиків, окрім них, ніхто не постраждав.

А вийшовши з лікарні, Поспішайко, Неуважко та їхній братик Забувайко замість парку розваг вирушили разом із іншими дітлахами до мудрої Сови на уроки Правил дорожнього руху.

ЯК ЖЕЗЛ І СВИСТОК ПОМИРИЛИСЯ

Були собі Жезл, Свисток та їхній господар — автоінспектор сержант.

Жезл і Свисток увесь час сперечалися: хто з них більш видатний. Хазяїн про це не знав, тому що багато працював і дуже стомлювався.

Він стояв на вулицях і перехрестях у страшенну спеку й у люті морози та стежив, аби автомобілі не побили одне одного й не покалічили людей.

Коли вони сварилися, Жезл називав Свистка Свистулькою, а той презирливо прозивав приятеля Смугастою Палицею.

Отже, вони були водночас і друзям, і ворогами. У житті так нерідко буває.

Одного разу сержант помахом Жезла зупинив автомобіль, водій якого порушив Правила дорожнього руху. Машина зупинилася біля краю тротуару.

— Ось бачиш! — зрадів Жезл. — Мене всі авто слухаються.

— Дурненький, — гмикнув Свисток. — Машини — це залізяки. Мене слухаються люди — водії і пішоходи. І то, на жаль, не завжди.

Поки вони сперечалися і сварилися, з-за повороту зненацька на великій швидкості вискочила новенька червона машина. Вона відчайдушно сахнулася ліворуч, однак усе одно зачепила стовп. Аварія!

— От бачиш, — примирливо зауважив Жезл, — ми обидва мали рацію.

— Так, приятелю, — погодився Свисток. — Тепер одній машині доведеться і дверцята поміняти, і капот рихтувати.

Л. Панасенко

ВІДЧАЙДУШНІСТЬ — НЕ СМІЛИВІСТЬ

Одного разу, проїжджаючи центральною вулицею нашого міста, я став свідком трагічного випадку. Під'їхала машина «швидкої допомоги». Я побачив бліде обличчя хлопчика, який лежав на носилках.

— Сміливість свою хотів показати, — каже літній чоловік. — Прокатався на буфері трамвая, а потім зіскочив, ну й потрапив під зустрічний трамвай.

— Я знаю цього хлопчика, — сказала якась жінка. — Це мій сусід Миколка. Він здавався таким тихим.

— Жартівник! — продовжував громадянин. — Похизувався, мабуть, перед своїми товаришами: «Проїду!». Ось і проїхав... прямо до лікарні.

Важко було не погодитися з літнім чоловіком. Нерідко доводиться бачити дітей, які порушують правила безпеки. Повисне такий «герой» на підніжжі трамвая, пробіжить перед самими фарами зустрічної машини і радий: «Ось який я сміливий!».

А сміливості тут і близько не було. Це всього лише хизування чи просто хвалькуватість. Такі вчинки зазвичай призводять до нещастя.

Т. Александрова

СВІТЛОФОР МОРГАЙКО

Жив собі маленький світлофор. Звали його Моргайко, мабуть тому, що він увесь час підморгував пішоходам і водіям своїми яскравими очима. Стояв Моргайко на перехресті двох невеликих вулиць і дивився спочатку в один бік зеленим оком, а в інший — червоним, потім жовтими очима в обидва боки одразу.

Стоїть світлофор та пильнує дорогу вдень і вночі. А повз нього проїжджають машини: великі, середні, маленькі, поспішають пішоходи.

І от замислився якось світлофор Моргайко: «У мене очі світяться вдень і вночі, а в машин тільки вночі — жовті спереду, червоні ззаду. А зелених у них, бідолашних, зовсім немає! А в людей очі ні червоними вогнями не світяться, ні жовтими, ні зеленими! Які вони нещасні!».

Моргайко давно помітив це і дуже жалів людей. Адже він був дуже доброзичливим.

А ще світлофор помітив, що і машини, і люди найбільше радіють зеленому світлу. Подивиться Моргайко зеленим оком — ось

уже машини чи люди бадьоро та весело рушають із місця. А подивиться світлофор червоним — зупиняються всі в нетерпінні.

— Ідіть! — радісно сповіщав Моргайко тим, кому світив зеленим оком.

А тим, хто зупинявся і чекав, він намагався якомога яскравіше світити червоним:

— Зачекайте, потерпіть, поступіться! Через мить я вам запалю зелене світло!

І так щодня, щоночі. І весь час одним добре: вони йдуть та йдуть, а іншим погано: вони стоять та чекають. І це дуже засмучувало доброго світлофора. Адже так неприємно говорити комусь: «Ні!». Особливо, якщо він поспішає.

І одного разу Моргайко вирішив: «Нехай усім буде добре! Спробую дивитися одразу в обидва боки тільки зеленими очима!»

Та щойно він так зробив, трапилося лихо: усе навколо загуло, заскреготало, завищало.

Зараз машини налетять одна на одну, а люди потраплять під автомобілі!

Але, на щастя, цієї жахливої біди не трапилося. Тому що світлофор Моргайко міг дивитися одразу в обидві сторони лише жовтими очима, а зелені та червоні в цей час вимикалися. І ось одні машини зупинилися на жовте світло, інші приготувалися вирушати, але ніхто не рухався з місця. «Я хотів бути добрим до всіх, — подумав світлофор, — та ледве не накоїв біди!»

І знову замість двох жовтих очей подивилося зелене око в один бік, а червоне — в інший. І всі зраділи. І ті, хто помчав чи пішов уперед. І ті, кому довелося ненадовго зачекати.

— Усе ж таки краще вчасно сказати «ні», — сказав Моргайко. — Хоча казати «так» завжди приємно.

А пташки, що пролітали повз, уважно слухали Світлофора й говорили:

— Так-так! Ти маєш рацію. І саме тому біля тебе безпечно і спокійно.

Т. Александрова

КАЗКА ПРО МІСТО ДОРОЖНІХ ЗНАКІВ

В одному славному сибірському місті жив собі хлопчик Іванко Іванов. Хлопчик як хлопчик, нічим від інших хлопчиків дуже не відрізнявся. Але була в нього одна негарна звичка: полюбляв Іванко грати на проїжджій частині дороги, де туди-сюди мчать машини.

Одного разу з Іванком сталася дуже незвичайна історія. Повертався він після прогулянки додому й раптом побачив на асфальті цікавий камінчик. Камінчик світився незвичайним світлом, від нього йшло тепло. Поклав Іванко камінчик у кишеню своєї куртки й заквапився додому. Коли Іванко зробив усі уроки, то вирішив пограти з іграшками. Дістав він машини, побудував із кубиків будинки і став уявляти, як він завтра буде грати на вулиці. Раптом хлопчик почув музику, яка була схожа на голос маленького дзвіночка: дзень, дзень, дзень.

Озирнувся Іванко навколо. Ні, у кімнаті нікого немає. Згадався Іванко, що музика йде від чудового камінця. Витягнув хлопчик камінчик із кишені, поклав на стіл і став на нього дивитися. Яскраве, із відтінками всіх кольорів веселки світло камінчика засліплювало очі. Іванко заплющив очі й одразу побачив перед собою місто. Воно було зовсім маленьке й усе різнобарвне. Будинки тут були побудовані з кубиків. Машини, схожі на іграшкові, їздили різнобарвною дорогою. Одна смуга дороги була фіолетова, інша — помаранчева. Посередині дороги була намальована вузька біла смужка. А пішохідний перехід дуже нагадував справжню зебру. Мешкали в цьому місті зайченята, ляльки, ведмедики і багато, багато інших іграшок.

— Вітаємо, Іванко, — сказали іграшки. — Ласкаво просимо в наше місто Дорожніх знаків.

— Що це за місто таке? — здивувався Іванко.

Й іграшки почали, перебиваючи один одного, розповідати про своє місто і правила.

— Ніколи не можна переходити вулицю на червоне світло, — сказало зайченя.

— Не можна бігати і стрибати на проїжджій частині, бо ти заважатимеш руху, — суворо сказала лялька Тетяна.

— Подивіться, подивіться! Машини поступаються місцем пішоходам тому, що горить червоний сигнал світлофора! Ходімо, зебра запрошує нас перейти дорогу, — вигукнула лисичка і замахала своїм пухнастим хвостом.

Іванко побачив, як зебра привітно кивала головою. Він узяв звіряток за лапки і став переходити з ними дорогу. На іншій стороні хлопчик познайомився зі справжнім чарівником на прізвище Світлофоркін. Чарівник керував усім рухом у місті. У цьому йому допомагала чарівна паличка. Вона світилася на кінці червоним світлом. Водії та пішоходи підкорялися її чарівній силі.

Іванко із задоволенням слухав розповіді іграшок і чарівника Світлофоркіна про Правила дорожнього руху. Йому розповіли, що

знаки бувають різної геометричної форми і різних кольорів. Є знаки заборони, а є знаки дозволу. Пішоходи і водії повинні дружити, не порушуючи ці Правила. І ще багато, багато цікавого і нового дізнався Іванко в місті Дорожніх знаків. Зовсім не хотілося йому розлучатися з добрим чарівником Світлофоркіним. Але тут знову почулася музика: дзень, дзень, дзень. Іванко відкрив очі й побачив перед собою камінчик. Узяв хлопчик камінчик і побіг на вулицю, до свого друга Петрика Петрова. Нехай і Петрик побуває в цьому цікавому місті.

З тих пір Іванко Іванов більше не грає на проїжджій частині дороги. А ще він вирішив стати юним помічником ДАІ. Звісно, коли підросте ще трохи.

Ось така казка.

Т. Кривицька

РОЗГНІВАНІЙ СВІТЛОФОР

(казка, у якій беруть участь слухачі)

...У певному місті, на деякому перехресті, жив собі триокий Світлофор. Він був суворий, як і всі Світлофори у світі. Безперервно і чітко Світлофор підморгував людям і автівкам трьома очима: червоним, жовтим, зеленим: «Стоп!», «Увага!», «Іди!». І всі люди, і всі автівки терпляче стояли й чекали, що їм скаже Світлофор. Вони поважали його, тому що він дбав про них.

Але траплялося, що яка-небудь людина зривалася з місця (їй, напевно, здавалося, що вона дуже смілива) та бігла через вулицю на червоне світло. О, як тоді сердився Світлофор! Він готовий був схопити за комір порушника й розповісти йому про жахливі події, свідком яких він був. Але... Світлофор не робив цього тому, що в нього була дуже відповідальна робота. І якби він хоч на секунду пішов би зі свого посту, могла статися катастрофа, а світлофор цього дуже боявся.

І він гордо стояв, чітко ніс свою службу на перехресті. Удень стояв. І вночі не дрімав.

Але ось одного разу...

А ось що сталося далі, хай придумують діти.

Т. Кривицька

ЧОМУ БЕГЕМОТИ НЕ ЇЗДЯТЬ У АВТОБУСАХ

Їхав собі чоловік у автобусі, та не один, а із собакою. Пес був великий такий — сенбернар — і займав дуже багато місця. Чоловікові зробили зауваження:

— Ви б іще бегемота сюди зтягли!

Чоловік образився. Не за себе — за бегемота. Чим же той гірший від людей? Чому бегемотові не можна їздити у автобусі? У нього немає грошей на квиток? Однак у багатьох пасажирів немає грошей, а вони все одно їздять. Тоді в чому справа?

І стало йому так цікаво, що чоловік придбав квиток на літак і полетів до Африки. Відшукав велике красиве озеро з темними островами, що нагадують розкидане каміння, і став чекати. Аж ось один із острівців почав поволі здійматися.

Потім другий, третій, четвертий. То бегемоти залишали дно озера, де снідали смачними водяними рослинами. Вони були в чудовому гуморі й залюбки погодилися на маленький брейнеринг.

— Чому бегемоти не їздять у автобусах? — спитав чоловік.

Такого дивного запитання бегемоти зроду не чули. Вони трохи порадилися й запропонували чоловікові декілька відповідей, а він хай обирає, яка з них найправильніша.

— Я, наприклад, окрім папірису, лотоса й тростини, дуже люблю кавуни. І коли стемніє, вирушаю на гастрономічну прогулянку до найближчих полів. Я б охоче їздив туди й назад автобусом, але ж уночі автобуси не ходять.

— У мене є відповідь ліпша, — заперечив інший бегемот, місцевий чемпіон із плавання. Він щойно виринув із води, де пробув цілих шість хвилин, і відфоркувався, кумедно трясучи маленькими вушками. — Половину свого життя бегемоти проводять у воді. Давні греки навіть називали нас «річковим конем» (гіпопотамом). Проте водяних автобусів, на жаль, поки не вигадали. От якби нашими дорогами їздили не автобуси, а величезні акваріуми, я б катався від ранку до вечора!

— Бачив я ваші автобуси, — зверхньо посміхнувся третій бегемот. — Хіба в них можна їздити? Не збагну, чому про окремих людей кажуть, ніби в них шкіра, наче в бегемота. Наша шкіра, звісно, товста, але дуже гладенька й чутлива. Ми реагуємо навіть на легкі дотики мухи. Уявіть, що з нами буде, коли нас утиснуть у дуже напханий автобус! Особливо в годину пік.

Четвертий бегемот був дуже заклопотаний — він підтюпцем бігав по дну озера, однак не витримав і теж устряг у розмову. — Особисто я важу 3 тисячі 200 кг, — сказав він. — Коли я почну автобусом їздити, то вагою своєю пережену слона! А мені цей рекорд ні до чого. Тому я завжди ходжу пішки. Корисно-бо.

Бегемот позіхнув і повільно пішов на дно — настав час обідати. За ним пішли й інші бегемоти.

А чоловік пішов додому й усю дорогу думав: яка ж із відповідей правильніша? А потім дістав блокнот і записав на чистій сторінці (аби не забути): «Бегемоти не їздять у автобусах, бо не хочуть». І втихомирився. І більше до Африки не їздив.

Т. Шулъга

ДОРОЖНЯ КАЗКА

Жили собі Їжачок і Зайчєня.

Одного разу вони грали біля дороги. Зайчєня почало перебігати дорогу й потрапило під машину. Воно дуже забило лапку. Добрі люди взяли і віддали його до школи в живий куточок. Діти за ним доглядали і лікували його.

Їжачок скучив за своїм другом і вирішив відвідати його. Перед початком шляху Їжачок зайшов до Мудрої Сови.

Він запитав:

— Мудро Сово, розкажи, як мені дістатися до школи. Хочу сходити в гості до Зайчєняти.

Мудра Сова відповіла:

— Школа знаходиться в місті. Щоб до неї дістатися, потрібно пройти багато доріг. А дороги в місті небезпечні. Ними їздять машини, автобуси, тролейбуси, потрібно бути особливо уважним та обережним, щоб не потрапити під колеса.

— Що ж мені робити? Хто мені допоможе? — запитав Їжачок.

— На мою думку, тобі може допомогти Сорока. Вона часто буває в місті і багато про нього знає.

Їжачок знайшов Сороку на високій березі. Вона ділилася новинами з подружками.

— Люба Сороко, допоможи мені знайти дорогу до школи, у якій живе мій дружок Зайчєня.

— Добре. Иди слідом за мною, не відставай і уважно слухай.

Їжачок і Сорока рушили в дорогу. Сорока летіла попереду, а Їжачок від неї намагався не відставати.

— Зараз ми йдемо замиським шосе. Пішоходи тут ходять по узбіччю назустріч транспорту. Якщо потрібно перейти дорогу, подивися ліворуч, а потім праворуч. У місті буде багато машин, — розповідала Сорока, — там рух регулює триокий Світлофор. Коли горить червоне світло — стій, коли жовте — теж стій, це означає, що скоро засвітиться зелений, а коли включають зелений — почекай, поки всі машини зупиняться, і сміливо йди вперед, якщо шлях вільний.

Щоб пішоходам було безпечніше, на великих магістралях будують підземні переходи. Якщо побачиш блакитний квадрат

із людиною, що спускається сходами, це означає, що поруч підземний перехід. Тобі, Їжачку, потрібно туди спуститися, перейти на інший бік, і ти будеш на місці.

Їжачок пішов далі один. Коли він вийшов на іншу сторону, то побачив червоний трикутник із дітьми, які біжать. Їжачок привітався з ним і запитав:

— Чи далеко до школи?

Знак відповів:

— Мій знак попереджає водіїв: «Діти!» Це означає, що школа зовсім поруч, і водій повинен бути дуже обережний!

Їжачок зрадів і скоро увійшов у широкі ворота, де було написано: «Ласкаво просимо!»

Їжачка побачили діти, взяли його обережно й віднесли в живий куточок.

Там сумувало Зайчєня. Його лапка загоїлася, і йому дуже хотілося повернутися в рідний ліс. Їжачок із зайчєням багато розмовляли і вирішили повернутися разом у рідний ліс.

Правила дорожнього руху вони більше не порушуватимуть.

ПОДАРУНОК ВІД ЗЕБРИ

Жила собі в Африці конячка на ім'я Зебра. І пишалася вона своїми чорно-білими сорочками. Якось захотілося їй світом поблукати. Блукала, блукала, ніхто не зустрічався їй на шляху, поки вона не потрапила в місто. Зебру вразило те, що величезна кількість автовок мчали вулицями і не дозволяли пішоходам перейти їй.

Підземного переходу не було. Зебрі було шкода людей. Вона поклала свою сорочку на дорогу. Водії побачили яскраві смуги й зупинилися. Люди з радістю стали переходити дорогу.

Але настав час повертатися у спекотну Африку. І Зебра подарувала людям свою сорочку. Але сорочка була одна, а переходів багато. Тоді люди на переходах стали малювати білі смуги. Смугастий перехід стали називати «зеброю» на згадку про свого друга.

Тепер пішоходи відразу бачать, де переходити вулицю, а водії бачать здалеку, що тут може з'явитися пішохід.

ЯК ЛИСИЦЯ ПОРУШУВАЛА ПРАВИЛА ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Одного разу в місті Правил дорожнього руху сталося таке: пустунка-лисиця почала порушувати правила. Вона перебігала вулицю на червоне світло, ламала світлофори, і ніхто не знав, як її

переконати, щоб вона дотримувалася правил. І знаки склали план, як провчити лисицю. Вони звернулися за допомогою до інспектора ДІБДР. Якось лисиця знову йшла дорогою, а не тротуаром, і її зупинив ведмідь-інспектор. Він вилаяв лисицю за хибну поведінку на дорозі. Пояснив, що це може призвести до загибелі. Лисиця злякалася і більше ніколи не порушувала Правила дорожнього руху.

КАЗКА ПРО ВЕЛОСИПЕДИ, ЯКІ ВТЕКЛИ

На центральній вулиці міста сяяв скляними вітринами великий спортивний магазин. За вітринами стояли спортивні тренажери, манекени в літніх і зимових спортивних костюмах, лежали м'ячі та тенісні ракетки, рибальські приладдя і надувні човни. Але одна вітрина була особливою. У ній красувалися велосипеди! Саме біля неї найчастіше зупинялися хлопчики на вулиці. Ще б пак, адже велосипеди блищали на сонці всіма своїми деталями — від спиць до керма. Усі хлопчики мріяли мати таке диво техніки, а велосипеди мріяли про господаря.

І ось одного разу в магазин прийшли два хлопчики зі своїми татами. Хлопчиків звали Мишко та Іванко. Їм було по дванадцять років, вони були сусідами і друзями. А в магазин прийшли для того, щоб татусі купили їм велосипеди. Мишко вибрав собі «Салют», а Іванко — велосипед «Лелека». Велосипеди раділи тому, що в них з'явилися господарі, із якими вони будуть їздити вулицями.

Так і вийшло. На вулиці було літо, у хлопчиків у самому розпалі були канікули, і кожен день після сніданку хлопчики встрибували в сідла велосипедів і каталися до самого обіду. Іноді вони каталися вдвох, а іноді до них приєднувалися й інші хлопчики з їхнього двору.

«Лелека» і «Салют» були раді, що все вийшло так чудово, але незабаром їх радість стала зникати. Іванко та Мишко виявилися зовсім не дисциплінованими велосипедистами. Одного разу вони вирішили покататися сходами, що вели від головного проспекту на набережну. Сходи великі, у них більше ста сходинок. Але найголовніше — вони дуже жваві, бо ними до набережної спускається дуже багато людей. Але Іванка з Мишком це не зупинило. Вони вважали, що їхні велосипеди не гірші гірських, і вирішили пограти в екстремалів. «Лелека» і «Салют» дзвеніли всіма спицями та рипіли всіма підшипниками. Вони розуміли, що їздити по таких трасах їм не можна, адже вони зовсім для цього не пристосовані. Але найголовніше: їздити там, де ходять люди, не можна ніякому транспорту. Обидва велосипеди щосили намагалися не зачепити

пішоходів, адже самі їх господарі вже насилу втримували в руках кермо. Але вони не втрималися. Й Іванко, і Мишко під час удару об чергову сходинку випустили керма з рук і покотилися стрімголов униз разом зі своїми велосипедами. Коли сходи скінчилися, вони насилу спромоглися встати. На щастя, відбулися лише синцями та подряпинами. А ось велосипедам пощастило менше. «Лелеці» було скручено кермо і погнуто педаль, а в «Салюта» переднє колесо стало яйцеподібною форми, не рахуючи обдертої фарби на рамі. Увечері татки зайнялися лагодженням велосипедів. Звісно, батьки зробили зауваження синам із приводу того, де та як кататися на велосипедах, але хлопці не дуже-то їх слухали.

А велосипеди, кожен у своїй квартирі, мовчали й зітхали. Їм було дуже шкода, що до них так нешанобливо ставляться. Але «Салют» і «Лелека» навіть і не підозрювали, що їх нещастя тільки починаються, і пригода на сходах — ще не найстрашніше.

Мишко давно говорив, що місця у дворі справжнім велосипедистам мало, ніде розігнатися. Отже, пора виїжджати на велику дорогу, тобто на вулицю. Іванкові ідея сподобалася. І ось уранці, коли батьки пішли на роботу, вони виїхали з двору на вулицю. На ній було стільки місця! На кожній стороні вулиці по три смуги для руху. Машин було ще не дуже багато, й Іванкові з Мишком вистачило місця, щоб виїхати на проїжджу частину.

Спочатку вони просто поїхали, а потім вирішили влаштувати змагання. Кожен щосили тиснув на педалі і мчав уперед. А потім вони стали обганяти один одного, перешикувалися з однієї смуги дороги на іншу... Водії гули, висовувалися у вікна машин і ляляли хлопчиків, але й Іванко, і Мишко не звертали уваги. Завищали гальма, тому що велосипедисти вискочили на перехрестя, прямо на червоне світло. Добре, що водії встигли загальмувати, а на дорогу вискочив інспектор ДПС. Хлопчики теж загальмували і дружно попадали прямо під ноги інспектору. Він підняв порушників дорожнього руху і повів їх у Державтоінспекцію. Там велосипеди відібрали й поставили у дворі, а хлопчикам звеліли прийти з батьками.

Ось тут уперше «Салют» і «Лелека» зустрілися з іншими велосипедами. Вони теж стояли у дворі, але були зовсім як нові. Спиці в них блищали на сонці, на рамах не було подряпин, а втулки коліс були змащені маслом. Спочатку «Салют» і «Лелека» боялися першими заговорити з незнайомцями, а потім наважилися. Виявляється, у цих гарних велосипедів теж були господарі, причому такі ж хлопчики, як Іванко й Мишко. Але вони були юними інспекторами руху. Діти не тільки не порушували Правил дорожнього руху, а навіть навчали інших хлопців правильно поводитися на дорозі.

А ще вони вчилися на велосипедах проїжджати різні фігури й каталися спеціально обладнаним веломістечком. «Салют» і «Лелека» теж розповіли про своїх господарів, але їхня розповідь була дуже сумною. Вони зрозуміли, що Іванко й Мишко Правил дорожнього руху не знають, а дбати про свої машини не збираються.

Незабаром у дворі з'явилися хлопці в красивій формі. Це й були юні інспектори руху. Вони приїжджали на заняття з Правил дорожнього руху, а тепер сіли на свої велосипеди й поїхали на тренування до веломістечка. Наостанок «Салют» і «Лелека» дізналися, що ці чудові хлопці навчаються в сусідній школі.

Незабаром прийшли батьки Іванка та Мишка і, вислухавши інспектора ДПС, забрали велосипеди додому. «Салют» і «Лелека» по дорозі додому мовчки заздрили велосипедам, з якими вони познайомилися. А ще сподівалися, що їхні хлопчики після такої події більше не порушуватимуть Правил дорожнього руху.

Так воно й було цілий тиждень. А потім у Іванкову голову прийшла нова ідея. Він вирішив, що крутити педалі велосипеда важко, а швидкість усе одно маленька. А от якщо зачепитися за машину, то можна й педалі не крутити, і їхати дуже швидко. Мишко ідею схвалив. До них у двір щодня приїздила вантажна машина з продуктами для магазину. І наступного дня вони зранку почали стерегти машину. Вона приїхала ближче до обіду. Хлопчаки дочекалися, коли машина повільно стала виїжджати з двору, і зачепилися за борт. Мишко зачепився за правий борт, а Іванко за лівий. Машина злегка пригальмувала біля виїзду на проїзну частину дороги і стала набирати швидкість.

Хлопчаки мчали вперед і раділи: колеса велосипеда крутилися дедалі швидше. Машину обганяли інші машини, вони ледь не зачіпали Іванка, а Мишко майже налітав на автобуси. І тут вантажна машина різко загальмувала. Хлопчаки не втрималися, відірвалися від борту машини і полетіли разом із велосипедами вперед, прямо під колеса машин. Водії вискочили на дорогу, хтось викликав «швидку допомогу», хтось інспектора ДПС. Скоро приїхала «швидка» і відвезла їх до лікарні. А інспектори ДПС записали все, що сталося, і відвезли покалічені велосипеди в ГІБДД.

У дворі інспекції «Салют» і «Лелека» провели кілька днів. Ніхто за ними не приходив, адже хлопчики лежали в лікарні, а їхні батьки й забули про велосипеди. Самі велосипеди, покалічені й поламані, усе ж згадували своїх господарів.

А до інспекції майже кожен день приїжджали їхні нові знайомі — велосипеди юних інспекторів руху, що саме готувалися до нового навчального року. Велосипеди-щасливчики віталися зі

своїми постраждалими побратимами і слухали про їхні поневіряння. А самі розповідали, як чудово проїхати «фігурку», швидше за всіх пройти етапи у веломістечку, а ще вчити кататися хлопців із молодших класів школи. Наші велосипеди слухали всі ці розповіді, і їм усе більше хотілося стати такими ж машинами.

Розпочався новий навчальний рік, а за велосипедами так ніхто і не приходив. І одного разу вони зважилися. Після обіду, коли у дворі нікого не було, вони повільно виїхали за ворота й вирушили до школи, про яку їм розповідали їхні знайомі велосипеди. Вони в'їхали на подвір'я. «Салют» і «Лелека» виглядали жахливо: зігнуті колеса й крила, скручені керма, рами в подряпинах, розбиті світловідбивачі. Оскільки поблизу не було видно господарів, ЮІРівці вирішили, що велосипеди просто кинули на шкільному подвір'ї через поломки. Вони забрали їх до свого загону.

Цілих два тижні юні інспектори після уроків займалися ремонтом і фарбуванням новачків. А в цей час із лікарні виписали Іванка та Мишка. Вони прийшли додому, і не побачивши велосипедів, стали з'ясовувати в батьків, де вони. Татусі наступного дня вирушили до інспекції, але там виявилось, що велосипеди зникли. Усі вирішили, що їх просто відвезли на звалище.

А незабаром до школи прийшов лист із Державтоінспекції з інформацією про те, як Іванко та Мишко скоїли ДТП. Інспектор повідомляв, що хлопчики не знають Правил дорожнього руху, і просив учителів серйозно з ними позайматися. І тоді класний керівник відвів Іванка та Мишка в загін юних інспекторів руху.

У загін їх прийняли, тим більше що в ЮІРівців з'явилося два нових велосипеди. Ці новачки виблискували спицями та свіжою фарбою, втулки коліс були змащені свіжим маслом, а колеса й крила були вирівняні. Це були «Салют» і «Лелека». Ось тільки хлопчаки їх не впізнали. Зате велосипеди їх відразу впізнали і злякалися. Вони подумали, що все почнеться спочатку. Але ж це був загін юних інспекторів руху. Так що образити їх уже ніхто не давав. Та й самі хлопці більше не порушували правил. Вони так і не дізналися, що «Салют» і «Лелека» втекли від них.

О. Камакін

ПОДОРОЖ ДРУЗІВ

Одного разу ведмежа із зайченням вирішили піти в гості до лисеняти. Друзі йшли, весело розмовляючи, і сміялися. Не помітили вони, як підійшли до дороги.

«Ух ти, скільки машин!», — вигукнуло ведмежа, коли побачило, як по дорозі мчать вантажівки, автобуси та інші машини.

«Як же нам перебратися на іншу сторону?», — запитало зайчєня.

«А давай перебіжимо дорогу, і все!», — запропонувало ведмежа. І вони з усіх ніг побігли.

Раптом заскреготіли гальма, машина різко повернула в бік, у неї врізалася інша. Розгублені звірята стояли посеред дороги, коли до них підійшов міліціонер.

«Як ви тут опинилися? Де ваші дорослі?», — запитав він.

«А ми самі», — зі страху пропищало зайчєня. Міліціонер взяв їх за лапки й перевів через дорогу.

«Слухайте мене уважно, — сказав він суворо. — Переходити дорогу потрібно з дорослими, а якщо пішли самі, то треба знати Правила дорожнього руху. Ось ці вогники називаються світлофором. Переходити вулицю потрібно на зелене світло. А коли горить червоне світло, це означає: «Стій! Дорогу переходити не можна!» Світлофор — ваш друг і помічник. Він завжди підкаже, як правильно перейти вулицю. Якби ви знали Правила дорожнього руху, то з вами не сталося б сьогоднішньої неприємності». Ведмедик та зайчєня подякували міліціонерові й пішли далі.

Прийшли вони до лисєняти та розповіли про свою пригоду. І вирішили разом піти в бібліотеку, щоб вивчати Правила дорожнього руху.

Діти! Знайте Правила дорожнього руху.

НА КАЗКОВІЙ ГАЛЯВИНІ

На казковій галявині в густому казковому лісі зібралися всі звірі й птахи. Вони, перебиваючи один одного, розповідали, як провели день. Горобець літав до міста і бачив чудовисько з трьома очима: червоним, жовтим і зеленим. Воно висіло прямісінько в повітрі й постійно комусь підморгувало.

Усєзнайка-Сорока пояснила, що це світлофор, він показує машинам, коли й куди треба їхати. Довго ще звірі й птахи слухали інших «городян». Але найбільше їх здивувала Зебра, яка заявила, що по ній сьогодні хотіли ходити діти. Як це, ходити? Виявляється, опинившись у самому людному місці міста, вона почула, як жінка говорила натовпу малюків: «Переходимо дорогу по “зебрі”». Наша Зебра злякалася і втекла. Так і не побачила, що діти перейшли дорогу в тому місці, де асфальт був розлінійний білими смужками, такими, як у зебри на всьому тілі.

Але Мудра Сова розповіла переляканій Зебрі про пішохідний перехід і правила перетинання проїзної частини дороги та перехрєсть.

Так, чимало були здивовані тим, що відбувається в місті, і зацікавилися правилами, про які розповідала Мудра Сова. З тих пір лісові мешканці вивчають правила руху і радять усім дотримувати їх.

СКАЗКА О ГЛУПОМ МЫШОНКЕ

Жил в лесу,
В уютной норке
Под пеньком,
Мышонок юркий.

А в квартире городской
Братец жил его родной.

Не любил лесной мышонок
Город шумный и большой,
А огромный перекресток
Не навидел всей душой.

Так как Правила движєнья
Отродясь он не учил,
И сигналы светофора
Иногда б не различил.

Красный, желтый и зеленый —
При каком куда шагать?
Наш мышонок бестолковый
Не хотел запоминать!

Загорелся красный свет,
Но ему и дела нет:
— Перейти хочу сейчас!
Но машины дали «газ»...

И теперь ему придется
Долго в гипсе пролежать,
И все Правила движєнья
Хорошенько изучать!

О ХУЛИГАНЕ-ТАРАКАНЕ

Сказка-стишок

Ты садись-ка поближе, дружок...
Расскажу тебе сказку-стишок.

Сочинил эту сказку Корней...
Лишь немного исправил я в ней.

Ехали медведи на велосипеде,
А за ними ток, он трамвай ведет.
А в трамвайчике мышата —
Очень славные ребята.
За трамваем раки в старом «Кадиллаке».
Следом воробей на новой марке «Жигулей».
Едут и смеются, песенки поют.
За рулем не спят и на светофор глядят.

Вдруг откуда ни возьмись — таракан!
Он на красный свет бежит, хулиган!
Таракану наплевать, таракану все равно,
Ведь и улица, и город для него одного.
Ему надо на тот край поскорей.
И он выскочил под носом у зверей
Завизжали тормоза и покрышки.
Пострадали и мишки, и мышки.
Медведи от испуга упали друг на друга.
А миленькие мышки получили шишки.

Но, не ведая ни совести, ни страха,
Увернулся таракан от «Кадиллака»,
Но попал он под колеса «Жигулей»
(Не смог справиться с машиной воробей).

Вот и нету таракана!
Вот и нету хулигана!

Жаль, конечно, ведь мог бы он пожить,
Если б мог он собой дорожить,
Если б мог он других уважать,
и дорожные правила знать.

ЧОМУ ПОСМІХНУВСЯ ІНСПЕКТОР

Може, я й не дізнався б цього ніколи, може, ніколи не познайомився б з Рудим і не побачив, як посміхається суворий автоінспектор старший лейтенант міліції товариш Романов. Але трапляється ж таке!

Одного ранку я не встиг проскочити на своїй машині перехрестя, де зазвичай чергує Романов. Червоне світло перегородило мені дорогу, і на розі я помітив міліцейський мотоцикл інспектора. Як завжди, він пильно дивився на пішоходів, які, на його думку, чомусь завжди поспішають під машини...

Стою, чекаю, коли загориться зелене око... І раптом бачу, що до перехрестя поспішає собака. Сам. Без господаря. Маленький такий, рудий, а вуха в нього — не зрозумієш, чи то лежать, чи стоять. Словом, чистопорідний двірняга.

Дуже розумний собака.

Як я дізнався про це? А ось як.

Підходить двірняга до перехрестя і сідає на тротуар. І дивиться при цьому на світлофор: горить зелений сигнал. Рудий встав, подивився по сторонах і попрямував через дорогу перед моєю машиною. Собака йде, а я стою...

Дивлюсь, не я один помітив собаку. Інспектор Романов, піднявшись із сидіння, теж дивиться на Рудого. І при цьому посміхається. Багато років їжджу я цією дорогою й уперше побачив, як під час виконання службових обов'язків посміхався товариш Романов.

А Рудий? Він перейшов на інший бік вулиці й знову сів. І знову націлівся на світлофор. «Напевно, йому переходити вулицю одним зі мною напрямком», — подумав я. Так і є. Загорілося зелене світло, Рудий подивився по сторонах і побіг через дорогу. Неквапно, без страху...

А. Євсєєв

СВІТЛОФОР

Потім ми зупинилися, і всі інші автомобілі зупинилися, і трамвай зупинився. Я закричав:

— Чому?

Мама теж сказала:

— Чому всі стали? Що трапилося? — і встала у автомобілі. І дивиться.

А водій каже:

— Он бачите червоний ліхтарик? Світлофор?

Мама говорить:

— Де, де?

А водій пальцем показує. І вгорі на дроті, над вулицею, ми з мамою побачили ліхтарик: він горів червоним світлом.

Мама каже:

— І довго ми будемо стояти?

А водій відповідає:

— Ні. Зараз ось проїдуть ті, кому через нашу вулицю треба переїжджати, і поїдемо.

І всі дивилися на червоний ліхтарик. І раптом він загорівся жовтим світлом. А потім зеленим. І водій сказав:

— Тепер можна: зелене світло.

Ми поїхали.

А збоку через нашу вулицю йшла інша вулиця. І там усі автомобілі стояли, ніхто на нас не наїжджав. Вони чекали, щоб ми проїхали.

А потім ще раз на вулиці горів червоний ліхтарик, а я вже знав і закричав:

— Дядьку, стійте! Червоне світло!

Водій зупинився, озирнувся і каже:

— А ти молодчина.

Потім ми знову зупинилися, проте вогника зовсім ніякого не було. А тільки я побачив — дуже високий міліціонер підняв руку вгору й так тримає.

Потім він рукою махнув, щоб ми їхали.

Він як руку підніме, так усі стануть: автомобілі, трамваї і бочки різні... Тільки люди можуть ходити.

Міліціонер — найголовніший на вулиці.

А потім ми приїхали до будинку.

Б. Житков

АВАРІЯ

По проспекту їхала важка вантажівка з причепом, повним цегли. Попереду дорога була вільна, і шофер додав швидкості.

Раптово з-за кущів, якими відділений тут тротуар, на проїжджу частину вилетів м'ячик, а за ним вискочила дівчинка, котра намагалася його наздогнати. Забувши про все на світі, вона бігла прямо навперейми вантажівці, що неслася на великій швидкості.

Досвідчений шофер був уважний. Він миттєво натиснув на гальма, круто повернув кермо. Велетенська машина проскочила за два кроки від дівчинки, не зачепивши її.

Однак таке різке гальмування не пройшло дарма. Навантажений причіп розвернуло, кинуло праворуч, і він усією своєю вагою вдарив по двох легкових машинах, які стояли біля тротуару.

Ось яка ціна легковажного вчинку дівчинки...

А наступного дня я прочитав в газеті про інший подібний випадок. Але його наслідки були набагато сумнішими.

...Уже сутеніло. По вулиці швидко їхав автобус, що повертався в парк. І раптом перед ним з'явився хлопчисько, який перебігав вулицю.

Вирішивши, мабуть, проскочити перед самим автобусом, хлопчик несподівано послизнувся і впав. Усі, хто це бачив, завмерли від жаху. Ще мить — і дитина загине під колесами важкої машини!

Це зрозумів і водій. Не гаючи й частки секунди, він одним рухом керма кинув машину у бік, й автобус на всьому ходу врізався в ліхтарний стовп.

Удар був страшний. Увесь перед машини зім'яло, ніби він був картонним. А літній шофер опустив голову на руки, які ще стискали кермо. Шофер врятував хлопчика, заплативши за це власним життям...

Як це не сумно, але подібні аварії відбуваються в наших містах не дуже й рідко. Розбиваються машини, залишаються назавжди каліками, а то й гинуть хороші, сміливі й шляхетні люди.

Подумай, чи не станеться так, що й ти можеш стати винуватцем такої аварії...

А. Дорохов

ВОРОГИ ДОРОЖНІХ ЗНАКІВ

Кожен водій і пішохід бачить уже здалеку яскравий дорожній знак. Завдання дорожнього знака в тому і полягає, щоб своєчасно інформувати водія про небезпеку й умови руху. Але яскраві кольори дорожніх знаків приваблюють і ворогів.

...Цей випадок стався в одному місті.

На краю тротуару стояла жінка і, озираючись сторонами, поглядала на годинник. Вона, мабуть, дуже поспішала і чекала на таксі. Нарешті з провулка виїхала світло-сіра машина із зеленим вогником і написом «таксі» на кузові. Машина зупинилася. Дверця зачинилися, жінка притулилася до спинки м'якого сидіння і полегшено зітхнула. Тепер усе в порядку, вона встигне вчасно, не запізниться...

Таксі під'їжджає до перехрестя. З іншої вулиці під'їздить вантажівка. Одна з машин повинна зупинитися, поступитися дорогою. Але нічого подібного. Водії в останню мить помітили, що зіткнення неминуче, загальмували, але було вже пізно. Так ось несподівано припинилася поїздка. Жінка, яка нещодавно сіла в таксі, так і не доїхала до місця. На щастя, з людей ніхто сильно не постраждав, але поламалися машини. Що було причиною ДТП?

Як виявилось потім, нещастя сталося через відсутність дорожнього знака. Точніше, головним винуватцем був один із багатьох ворогів дорожніх знаків.

Хтось каменем розбив знак «Перетин з головною дорогою». Під'їжджаючи до перехрестя, водій вантажівки не бачив дорожнього знака (не в змозі був бачити — знака не було) і подумав, що тут, мабуть, перехрестя рівнозначних вулиць, і, дотримуючись цих правил, стежив за машинами, які наближалися до перехрестя праворуч від нього. Тим часом водій таксі, під'їжджаючи до перехрестя ліворуч від водія вантажівки, знав, що їде по головній вулиці. Водії хотіли за правилами переїхати вулицю. Обидва мали рацію. Сум'яття внесла відсутність дорожнього знака.

Таким чином, невідомий ворог дорожнього знака піддав небезпеці життя чотирьох людей. Як бачимо, кидання каміння в дорожні знаки, псування їх — не просто витівка, не тільки хуліганство, а тяжкий злочин. А якби в машині їхали твої рідні — мати, батько, сестра, брат або друг, чи ти сам... Каміння, кинуте в дорожній знак, може вбити кількох людей. Це не удар по шматку заліза, по склу, а удар по людині.

Особливо приваблюють недобросовісних перехожих тимчасові дорожні знаки, установлені на підставках. Так і виникає бажання їх переставити. Тим паче, що зробити це дуже просто. Варто його повернути в інший бік, і він буде показувати дорогу в протилежному напрямку. Буває, що знак просто відкидають убік, зіштовхують у кювет.

На приміському шосе зіткнулися легковий і вантажний автомобілі. Наслідки були жахливими: загинуло четверо й поранено сімох людей... Дорожній знак знайшли в кюветі.

Отже: будь-яка свавільна перестановка дорожніх знаків надзвичайно небезпечна і дорівнює злочину.

Х. Тайдре

АВТОМОБІЛЬ

Коли ми з Мишком були зовсім маленькими, нам дуже хотілося покататися на автомобілі, тільки це ніяк не вдавалося. Скільки ми не просили шоферів, ніхто не хотів нас катати. Одного разу ми гуляли у дворі. Раптом дивимосся — на вулиці, біля наших воріт, зупинився автомобіль. Шофер із машини виліз і кудись пішов. Ми підбігли.

Я кажу:

— Це «Волга».

А Мишко:

— Ні, це «Москвич».

— Багато ти розумієш! — кажу я.

— Звичайно, «Москвич», — каже Мишко. — Подивись, який у нього капор.

— Який, — кажу, — капор! Це в дівчат буває капор, а у машини — капот! Ти подивися, який кузов!

Мишко подивився і каже:

— Ну, таке пузо, як у «Москвича»!

— Це в тебе, — кажу, — пузо, а в машини ніякого пуза немає.

— Ти ж сам сказав «пузо».

— «Кузов», я сказав, а не «пузо»! Ех ти! Не розумієш, а лізеш!

Мишко підійшов до автомобіля ззаду і говорить:

— А у «Волги» хіба є буфер? Це у «Москвича» — буфер.

Я кажу:

— Ти б краще мовчав. Вигадав ще буфер якийсь. Буфер — це у вагона на залізниці, а у автомобіля бампер. Бампер є і в «Москвича», і у «Волги».

Мишко помацав бампер руками і каже:

— На цей бампер можна сісти й поїхати.

— Не треба, — кажу я йому.

А він:

— Та ти не бійся. Проїдемо трохи і зістрибнемо. Тут прийшов шофер і сів у машину. Мишко підбіг ззаду, сів на бампер і шепоче:

— Сідай швидше! Сідай швидше!

Я кажу:

— Не треба!

А Мишко:

— Іди швидше! Ех ти, боягуз!

Я підбіг, причепився поруч. Машина рушила і як помчить! Мишко злякався і каже:

— Я зістрибну! Я зістрибну!

— Не треба, — кажу, — розіб'єшся!

А він твердить:

— Я зістрибну! Я зістрибну!

І вже почав опускати одну ногу. Я озирнувся назад, а за нами інша машина мчить. Я кричу:

— Не смій! Дивись, зараз тебе машина задавить! Люди на тротуарі зупиняються, на нас дивляться.

На перехресті міліціонер засвистів у свисток. Мишко перелякався, зістрибнув на бруківку, а руки не відпускає, за бампер тримається, ноги по землі волочаться. Я злякався, схопив його за комір і тягну вгору. Автомобіль зупинився, а я все тягну. Мишко нарешті знову заліз на бампер. Навколо народ зібрався. Я кричу:

— Тримайся, дурню, міцніше!

Тут усі засміялися. Я побачив, що ми зупинилися, і зліз.

— Злазь, — кажу Мишкові.

А він із переляку нічого не розуміє. Насилу я відірвав його від цього бампера. Підбіг міліціонер, номер записує. Шофер із кабінки виліз — усі на нього накинулися:

— Не бачиш, що в тебе позаду робиться?

А про нас забули. Я шепочу Мишкові:

— Ходімо.

Відійшли ми в бік і бігцем у провулок. Прибігли додому, захекались. У Мишка обидва коліна до крові обідрані та штани порвані. Це він коли бруківкою на животі їхав. Дісталосся йому від мами!

Потім Мишко каже:

— Штани — це нічого, зашити можна, а коліна самі заживуть. Мені ось тільки шофера шкода: йому, напевно, через нас дістанеться. Бачив, міліціонер номер машини записував?

Я кажу:

— Треба було залишитися і сказати, що шофер не винний.

— А ми міліціонерів листа напишемо, — каже Мишко.

Почали ми лист писати. Писали, писали, аркушів двадцять паперу зіпсували, нарешті, написали:

«Дорогий товаришу міліціонере! Ви неправильно записали номер. Тобто, Ви записали номер правильно, тільки неправильно, що шофер винний. Шофер не винний, винні ми з Мишком. Ми причепилися, а він не знав. Шофер хороший і їздить правильно».

На конверті написали:

«Ріг вулиці Горького та Великої Грузинської, отримати міліціонеру».

Запечатали листа і кинули в скриньку. Напевно, дійде.

Н. Носов

ВПЛИВОВА ПАЛИЧКА

Проста дерев'яна паличка зі зручною ручкою. На вигляд паличка як паличка, нічого особливого. Хіба що яскраво пофарбована в чорну й білу смужку.

Але ця нехитра паличка має таку незвичайну силу, що може здатися мешканцю іншої планети просто чарівною.

Ось широким проспектом мчать, випереджаючи один одного, сотні машин: «Москвичі» і «Волги», автобуси і тролейбуси, вантажівки і фургони. Хто може несподівано зупинити цей стрімкий потік?

І раптом...

Чути вереск гальм, рипіння шин по асфальту і... усі машини негайно зупиняються. А повз них через перехрестя промчала біла машина з червоним хрестом на дверцятах. Це «швидка допомога» поспішає до хворого.

Хто ж зупинив усі інші машини? Кого миттєво послухалися водії?

Це зробила проста дерев'яна паличка, пофарбована в смужку. Її підійняв догори регулювальник, який стоїть на цьому перехресті. Побачивши її в повітрі, кожен шофер натиснув на гальма раніше, ніж устиг про це подумати. Ось яка сила в цієї палички! Досить її підійняти догори — і всі машини негайно зупиняються.

А коли вона опуститься і покаже напрямом, машини побіжать туди, куди вона покаже, інші терпляче чекатимуть, доки вона дозволить рухатися і їм.

Ця звичайна паличка в руці регулювальника керує рухом. Тому вона і називається — «жезл».

Коли на вулицях і дорогах ясно, кожному шоферові чудово видно і регулювальника, і його жезл. А як бути вночі, коли темно?

Для цього в інспекторів ДАІ, які чергують у темний час доби, є свої особливі палички. Як тільки сутеніє, вони починають світитися, немов яскраві смугасті свічечки. Тепер їх видно здалеку ще краще, ніж удень.

А. Дорохов

Ігри з ПДР

1. Гра «Порівняй знаки»

Учням видають пари знаків. Спочатку вони мають сказати, чим знаки схожі, а потім — чим відрізняються.

2. Гра «Знайди той же знак»

Учневі видають набір карток зі знаками, серед яких є такі, що повторюються. За певний час він має знайти пари повторюваних знаків і дати їм правильні назви.

3. Гра «Знайди помилки»

Учням видають знаки, деякі з них зображені неточно. Пропонується за певний час знайти неточності й назвати ті знаки, у яких вони були припущені.

4. Гра «Запам'ятай знак»

Учням видають набори карток. Учитель показує демонстраційну картку з одним із знаків, учні по пам'яті мають відшукати у своєму наборі таку ж і назвати знак, зображений на ній.

5. Гра «Домалюй знак»

Учням видають набори знаків, які зображені не повністю. Пропонується закінчити зображення знаків, назвати їх (можливо декілька варіантів).

6. Гра «Мозаїка»

Учням видають набори розрізаних карток із зображенням знаків. Пропонується за певний час скласти знаки і назвати їх.

7. Гра «Відгадай знак»

Вибирають ведучого. Йому пропонується описати зображення якогось знака. Інші учні відгадують знак, показують картки з відповідним зображенням. Називають загаданий знак.

8. Гра «Світлофорики»

Учням видані сигнальні картки зеленого й червоного кольорів. Учитель чи ведучий показує якийсь знак і дає йому назву (правильну або помилкову). Якщо назва правильна, учні показують зелений сигнал, якщо помилкова — червоний.

9. Гра «Відгадай, як нас звати»

Варіант 1. Учитель або ведучий показує знак, учні дають йому назву.

Варіант 2. Учитель або ведучий називає знак, учні показують картку з його зображенням.

10. Гра «Подорож містом»

Учням видається набір карток. Пропонується скласти розповідь про подорож містом, на вулицях якого зустрічаються ці знаки.

11. Гра «Наші помічники»

Учням пропонується одна з ролей на вибір: турист, водій машини, хворий, школяр, велосипедист тощо. Необхідно вибрати ті знаки, які будуть допомагати їм у дорозі, дати їм назву, скласти розповідь про «знаки-помічники».

12. Гра «Групи знаків»

Учням видають набори карток із зображеними на них знаками. Пропонується розкласти знаки за групами: попереджувальні, заборонні тощо. Дати назву кожній групі та знакам у ній.

13. Гра «Зайвий знак»

Учням видають набори карток зі знаками, які належать до однієї групи і 1–2 зі знаками з іншої групи. Пропонується знайти зайві знаки і пояснити, чому вони зайві.

14. Гра «Кросворд»

Пропонують картинки із зображенням транспортних засобів.

Інструкція: упиши назви транспортних засобів у клітинки кросворду. Якщо все підібрано правильно, ти прочитаєш зашифроване слово.

Примітка: на малюнках зображені: 1) вантажівка; 2) сани; 3) трамвай; 4) ракета; 5) мотоцикл; 6) лайнер; 7) автобус; 8) машина; 9) таксі; 10) тепловід; 11) вертоліт; 12) тролейбус; 13) потяг; 14) б; 15) яхта. *Відповідь:* ЗНАКИ — НАШІ ДРУЗІ.

15. Гра «М'яч сусідові»

Гравці стають по колу обличчям до центра на відстані кроку один від одного. Гравець називає знак із будь-якої групи, потім передає м'яч сусідові праворуч, той, зловивши м'яч, називає знак із тієї ж групи. Потім називає знак із будь-якої іншої групи й передає м'яч сусідові праворуч, який називає знак із тієї ж групи, а потім з іншої тощо. Гравець, який помилився, виходить із кола.

16. «Гра зі скакалкою»

Гравець, який крутить скакалку, на кожен стрибок називає один дорожній знак із будь-якої групи. Гру можна ускладнити, якщо запропонувати гравцям називати знаки, що належать до однієї певної групи знаків. Гру можна проводити у формі змагання між окремими учасниками або командами.

17. Гра «Знайди друзів»

Гравцям видають картку із зображенням знака, що належить до однієї з груп. За певний час учасникам пропонується об'єднатися в групи за якоюсь ознакою і назвати цю ознаку. *Примітка:* об'єднатися можна за групами знаків; за кольором; за формою тощо.

18. Гра «Доміно»

Учасникам роздають картки доміно, які складаються з двох частин: на одній половинці кожної картки зображений знак, на іншій написана назва іншого знака. У ході гри учні мають право викладати ланцюжок з карток, поєднуючи зображення знака на одній картці з його правильною назвою на іншій картці, при цьому поєднувати знак зі знаком або назву з назвою заборонено.

19. Гра «Лото»

Гравцям видають картки лото, на яких зображені дорожні знаки й фішки. Ведучому видають набір карток із назвою знаків. Ведучий зачитує назву знака, гравці закривають фішками його

зображення на відповідних картках. Перемагає гравець, який першим закріє знаки на своїх картках.

20. Гра «Перехрестя» (варіант 1)

Учні грають на макеті із зображенням вулиць, перехресть. Кожен учень керує рухом однієї з фігурок: пішохода, автомобіля, велосипедиста, регулювальника, світлофора тощо. За сигналом регулювальника чи світлофора гравці починають рух відповідних фігурок. Після закінчення гри ситуації розбирають: учасники пояснюють, чому саме так вони керували транспортним засобом, пішоходом тощо.

21. Гра «Перехрестя» (варіант 2)

Учні грають на розміченому майданчику з дорожніми знаками в класі, спортивному залі або спортивному майданчику на вулиці. Кожен учень грає роль якогось транспортного засобу, пішохода чи регулювальника. За сигналом регулювальника чи світлофора «транспортні засоби», пішоходи починають рухатися. Потім ситуацію аналізують.

22. Гра «Розташуй дорожні знаки»

Гравцям пропонують ігрове поле із зображеними на ньому вулицями, перехрестями, школою, лікарнею, їдальнею тощо. Учні слід розташувати дорожні знаки, а потім пояснити обраний спосіб.

23. Гра «Водії, пішоходи, автомобілі»

Гру можна провести на подвір'ї або у спортивному залі.

Між двома умовними пунктами прокладіть трасу з автомобільним і пішохідним рухом. На трасі — кілька перехресть. Розставте покажчики «Пішохідний перехід», перехід типу «зебра», дорожні знаки, світлофори.

У грі беруть участь «регулювальники» і дві групи дітей, що змагаються. У кожній групі — «транспорт» і «пішоходи». «Транспорт» — автомобілі, тролейбуси, велосипеди — умовно позначений табличками (малюнками, літерами). Ці таблички діти прикріплюють на грудях і на спині. У «водіїв» і «пішоходів» по три-п'ять різнокольорових талонів.

За сигналом керівника гри перша група рухається з одного пункту в інший, а друга — назустріч.

Регулювальники суворо стежать за порядком. За кожне порушення Правил дорожнього руху регулювальники забирають талони.

Перемагає та група, у якої талонів залишилося більше.

24. Гра «Перехрестя» (варіант 3)

Гру проводять на шкільному подвір'ї або у спортивному залі.

Крейдою малюють перехрестя, позначають пішохідні переходи, острівці безпеки, лінії «СТОП» тощо. Одного з дітей призначають регулювальником, який стоїть у центрі перехрестя. Решта дітей ділиться на дві групи — пішоходи і транспорт. Після свистка регулювальника починається рух. Регулювальник стежить за дотриманням Правил дорожнього руху. Діти, які порушують Правила, вибувають із гри. Перемагають ті, хто зробив менше порушень.

25. Гра «Регулювальник»

Учнів класу ділять на дві команди: «водії» і «пішоходи». Обирають регулювальника. За його сигналами починається рух. Хто порушив правила — вибуває з гри і пояснює свою помилку. Перемагає та команда, що допустила менше помилок. Потім команди міняються ролями й обирають іншого регулювальника.

26. Гра «Естафета»

Учнів класу ділять на команди, які шикуються в шеренгу. Учитель дає командам завдання назвати заборонні, попереджувальні, наказові, інформаційно-вказівні знаки та знаки сервісу. За сигналом учителя команди по черзі починають гру. Перший учень із кожної команди, у руках якого м'яч (жезл), називає дорожній знак і передає м'яча товаришу по команді, який також має назвати відомий йому знак із тієї ж групи. І так далі. Решта учнів слідує за грою і, помітивши помилку, плескають у долоні. Виграє команда, яка зробила менше помилок.

27. Гра «Пішоходи і пасажир»

Учні стають у коло. Ведучий стає в середині кола і тримає в руках м'яч. Ведучий, кидаючи м'яч комусь із гравців, називає слово «пасажир» або «пішохід». Той, хто зловить м'яч, розказує одне з правил поведінки пасажирів чи пішоходів і повертає м'яч ведучому. Не можна повторювати вже названі правила. Той, хто не знає правила або відповів неправильно, вибуває з гри. Переможцями стають учні, які залишились у колі до закінчення гри.

28. Гра «Слухай — запам'ятовуй»

У цій грі можуть взяти участь усі охочі. Ведучий тримає в руках жезл для регулювання дорожнього руху.

Ведучий підходить до когось з учасників гри і передає йому жезл. У відповідь потрібно назвати правило поведінки пішохода

на вулиці. Наприклад: «Не можна переходити вулицю перед транспортом, який близько йде!»

Почувши правильну відповідь, ведучий передає жезл іншому учаснику гри, і той теж називає одне з Правил дорожнього руху, але не повторюючи вже назване. Тому всі мають уважно слухати й запам'ятовувати ці правила. І звісно, на вулиці виконувати їх.

Замість Правил дорожнього руху в цій грі можна називати й дорожні знаки. А хто виходить переможцем, вирішують самі гравці чи вчитель.

29. Гра «Спритний пішохід»

Пішоходи по черзі переходять перехрестя. Перейти — означає на ходу закинути м'яч у зелене вічко світлофора.

Потрапив у червоне — не перетнув вулицю — вибуваєш із гри.

Потрапив у жовте — отримуєш право кинути м'яча ще раз.

Для гри потрібно: світлофор — фанерний ящик із прорізними в ньому круглими отворами, діаметр яких удвічі більший від діаметра м'яча, гумовий або пластмасовий м'ячик.

30. Гра «Хто краще орієнтується»

За командою учні розходяться по намальованому майданчику і починають там рухатися. Коли ведучий говорить: «Стоп», то всі зупиняються. Ведучий підходить до декількох учнів і запитує: «Ти хто?» Якщо учень стоїть на «зебрі», він каже: «Я пішохід», якщо на дорозі — «Я — машина» тощо. Потім рух знов поновлюють.

31. Гра «Збери прапорці»

Клас ділять на чотири команди. Кожна команда отримує пакет із завданням, яке необхідно виконати практично. У листі накреслено маршрут руху за дорожніми знаками. Рухаючись за схемою, необхідно зібрати прапорці, що розташовані біля кожного вказаного дорожнього знака. Після виконання завдання рахують прапорці, якщо їх кількість відповідає заданій, то команда впоралася із завданням. (Кількість прапорців на кожному маршруті різниться.) За бажанням можна присуджувати командам бали.

32. Гра «Світлофор»

У руках у ведучого кружечки червоного, жовтого й зеленого кольорів.

Діти встають у коло, що веде в центр. Якщо ведучий показує зелений кружечок, то всі мають почати ходьбу на місці. Якщо жовтий, поставити руки на пояс, якщо червоний, просто стояти на місці.

33. Гра «Ви оштрафовані за порушення правил»

Дітям читають загадки по черзі, хто не відгадує, того штрафують. У коробочку кладуть записки зі штрафами. «Винуватець» має витягнути записку й виконати жартівне завдання.

34. Гра «Перехрестя» (варіант 4)

Завдання командам: виконати ці сигнали.

Коли регулювальник повернутий до машин, що рухаються, і до пішоходів грудьми чи спиною, то це положення відповідає червоному сигналу світлофора. У цей час пішоходам і транспорту заборонено продовжувати рух.

Якщо міліціонер-регулювальник повернутий до транспорту, що наближається, і до пішоходів боком, із витягнутою рукою вздовж грудей, то ця поза відповідає зеленому сигналу світлофора. За цього положення регулювальника можливий рух транспорту й пішоходів через перехрестя тільки прямо й поворот праворуч.

35. Гра «Три прапорці»

Ведучий змахує зеленим прапорцем. Діти починають співати яку-небудь добре відому пісню. Але якщо він підніме жовтий прапорець, то діти перестають співати. Знову зелений прапорець у руках у ведучого, і знову звучить пісня. Вони продовжують пісню, почату раніше. Підходить ведучий із червоним прапорцем, і починається тривала пауза, під час якої діти мають співати пісню про себе, для того, щоб продовжити її, коли ведучий знову підніме зелений прапорець.

Завдання гравців — правильно продовжити пісню.

36. Гра «Червоний — зелений»

У ведучого дві повітряних кульки — зелена й червона. Ведучий може дати будь-якому учаснику гри кулю будь-якого кольору. Отримаєш червону — назви той знак, що забороняє, тобто розпорядчий знак. Не назвеш — вибуваєш з гри. Переможець отримує в нагороду повітряну кульку.

37. Гра «У гості до Айболита»

На підлозі позначають крейдою вулиці, перехрестя, переходи. Призначають двох регулювальників. Діти надягають шапочки звірів. Вони їдуть або йдуть до лікаря Айболита, який їх чекає в кінці шляху.

Регулювальники стежать за дотриманням Правил дорожнього руху. Хто правильно пройде весь шлях, отримує від Айболита подарунок.

38. Гра «Світлофор» I

Перед гравцями встановлюють світлофор. Клас ділять на дві команди. Учасникам гри треба бути дуже уважними. Коли ведучий запалює зелене світло, діти потихеньку починають тупотіти ногами, ніби йдуть; коли горить жовте світло, діти плескають у долоні. За червоного світла в залі повинна бути тиша.

Виграє та команда, діти якої уважніші.

39. Гра «Світлофор» II

У дітей у руках кружечки жовтого, червоного, зеленого кольорів. Ведучий перемикає світлофор, а діти показують відповідні кружечки й пояснюють, що означає кожен сигнал.

Виграє той, хто правильно покаже всі кружечки й розповість про призначення кольорів.

40. Гра «Перейди вулицю»

У ведучого два картонних кружечки. Один обклеєний зеленим папером з одного боку і жовтим — з іншого. Другий — червоним папером, а з протилежного — жовтим. Усі гравці діляться на дві команди. У залі проводять дві паралельних лінії на відстані 7–10 кроків одна від одної. Це вулиця.

Гравці шикуються один проти одного над рискою. Коли ведучий робить помах зеленим кружечком, гравці роблять крок уперед, червоним — крок назад, жовтим — залишаються на місці. Ведучий змінює кольори.

Ті, хто помиляється, вибувають із гри. Перемагає та команда, гравець якої першим перейде вулицю.

41. Гра «Спритний пішохід»

Пішоходи по черзі з кожної команди будуть переходити перехрестя. Під час переходу треба закинути м'яча в зелений отвір світлофора. Хто потрапить до червоного — вибуває з гри. Хто потрапить до жовтого отвору — має право кинути ще раз. (*Світлофор — фанерний ящик із круглими отворами, діаметр яких удвічі більший за діаметр м'яча.*) Перемагає той, хто набирає більше очок.

42. Гра «Відповідай світлофору»

У коробці 30 запитань (за кількістю гравців). Вони написані на світлофориках. Ведучий виймає з коробки по одному світлофорику і дає дітям. Вони читають запитання і відразу відповідають на нього. Якщо правильно, то залишають світлофорик собі, якщо ні — кладуть назад у коробку.

Перемагає той, у кого в руках виявиться більше світлофориків.

43. Гра «Ввічливо — неввічливо»

Діти стають у коло. Ведучий називає чиєсь ім'я і при цьому ставить запитання. Той, кого назвали, якщо це ввічливо, то відповідає «Ввічливо». Якщо це неввічливо, відповідає «Неввічливо».

Наприклад:

- Поступатися місцем у трамваї?
- Привітатися в разі зустрічі?
- Штовхнути, не вибачившись?
- Узяти квиток у автобусі?
- Не поступитися місцем у транспорті?

44. Гра «Який це знак»

Гравцям роздають кубики. Діти уважно вивчають їх, потім кожна дитина розповідає про свій знак, не називаючи його, а всі інші відгадують знак за описом.

45. Гра «Місто»

Гра вимагає дотримання Правил дорожнього руху. Діти пересувають машини і фігурки пішоходів вулицями макета відповідно до сигналу світлофора або жесту регулювальника. Виграє той, хто без помилок виконує завдання.

46. Гра «Постав дорожній знак»

Дано ігрове поле із зображенням доріг, пішохідних переходів тощо. Необхідно розставити дорожні знаки в потрібні місця. Виграє той, хто за визначений час встигне розставити всі знаки правильно і швидко.

47. Гра «Теремок»

Учитель вставляє в конверт із вирізаним у ньому віконцем коло, на якому намальовано кілька знаків, і закріплює його за допомогою палички. Потім він пересуває коло так, щоб у віконці з'явилися різні знаки. Діти називають кожен знак і пояснюють його призначення.

48. Гра «Далеко чи близько?»

У дворі визначте «на око» відстань. А потім виміряйте відстань рулеткою чи кроками. Виграв той, хто точніше вказав відстань.

49. Гра «Регулювальник» I

Учні діляться на дві команди: «водії» і «пішоходи». Обирають регулювальника. За його сигналом починається рух. Хто порушив правила — вибуває з гри і пояснює свою помилку. Перемагає та команда, яка припустилася менше помилок. Потім команди міняються ролями і вибирають іншого регулювальника.

50. Гра «Регулювальник» II

Регулювальник жестами показує учням, які стоять у шерензі, поперемінно один із трьох сигналів, відповідно червоний, жовтий, зелений. Учасники гри в разі червоного сигналу роблять крок назад, жовтого — стоять на місці, зеленого — два кроки вперед. Хто помилився, вибуває з гри. Перемагає той, хто жодного разу не помилився.

51. Гра «Жести регулювальника»

У кожного учня комплект із трьох кружечків (червоний, жовтий, зелений). Учитель або учень демонструє жести регулювальника. Учні визначають, якому сигналу світлофора відповідає кожен жест, і піднімають над головою кружечок відповідного кольору. Сигнали подавати з інтервалом у 5–10 секунд.

52. Гра «Знайди пішоходів-порушників»

Учасники гри отримують картки-малюнки. На кожному малюнку — 10 порушників Правил дорожнього руху. Чим більше порушень знайде гравець на своїй картці, тим більше очок він отримає (кожне знайдене порушення — одне очко). На відшукування порушень гравці отримують 3 хвилини. Перемагає той, хто знайде більше порушень. Потім картки кладуть малюнками донизу, перемішують і знову роздають гравцям.

53. Гра «Водії, на старт!»

Для гри потрібен іграшковий автомобіль, що заводиться. На підлозі прокладають трасу для автомобільних перегонів. Трасу можна змінити, розставивши дорожні знаки.

Перемагає той, хто прийде до фінішу, не порушивши Правила дорожнього руху.

54. Гра «Пішоходи і пасажери»

Учні стають у коло. Ведучий стає в середині кола і тримає в руках м'яч. Ведучий, кидаючи м'яч кому-небудь із гравців, називає слово «пасажир» або «пішохід». Той, хто ловить м'яч, розповідає одне з правил поведінки пасажирів або пішоходів і повертає м'яч ведучому. Не можна повторювати вже названі правила. Той, хто не знає правила або відповів неправильно, вибуває з гри. Переможцями стають учні, які залишилися в колі до закінчення гри.

55. Гра «Малюємо знаки дорожнього руху» I

За певний час (5, 10, 20 хвилин) намалювати кольоровими олівцями, фломастерами чи крейдою знаки дорожнього руху.

Виграє той, хто намалює за вказаний час більшу кількість знаків. Неправильно намальовані знаки не враховують.

56. Гра «Малюємо знаки дорожнього руху» II

Завдання можна ускладнити: запропонувати дітям намалювати за певний час знаки з однієї, а ще краще з двох груп (наприклад, вказівні і заборонні або розпоряджувальні та інформаційно-вказівні).

Під кожним знаком потрібно написати його назву.

57. Гра «Естафета» I

Учні діляться на групи, з яких роблять команди. Ведучий дає командам завдання назвати заборонні, попереджувальні, розпоряджувальні, інформаційно-вказівні знаки та знаки сервісу. За сигналом учителя команди по черзі починають гру. Перший учень із кожної команди, у руках якого жезл, називає дорожній знак і передає жезл товаришеві по команді, який також має назвати відомий йому знак з тієї ж групи. І так далі. Інші учні стежать за грою і, помітивши помилку, плещуть у долоні. Виграє команда, яка зробила менше помилок.

58. Гра «Естафета» II

Ведучий передає жезл регулювальника одному з гравців і ставить запитання щодо Правил дорожнього руху (наприклад, правила поведінки пішоходів на вулиці). Гравець має дати правильну відповідь і передати жезл кожному гравцю, а ведучий ставить другому гравцеві наступне запитання.

59. Гра «Забороняється — дозволяється»

У кожної дитини по кілька квадратних карток із зображенням різноманітних дорожніх знаків. Ведучий показує будь-який знак. Той, хто відшукає такий самий знак у себе, має розповісти: що цей знак дозволяє, що забороняє, про що інформує тощо.

60. Гра «Слухай — запам'ятовуй»

Ведучий тримає в руках жезл для регулювання дорожнього руху. Жезл передають учневі, який має у відповідь назвати правило поведінки пішоходів на вулиці. Отримавши правильну відповідь, ведучий передає жезл наступному учневі. Правил не можна повторювати. Виграє той, хто назве останнім правило.

Замість правил для пішоходів можуть бути дорожні знаки, правила для велосипедиста тощо.

61. Гра «Перехрестя»

Ведучий стає в центрі перехрестя — він виконує ролі то світлофора, то регулювальника. Діти діляться на дві групи — пішоходи та водії транспортних засобів. Звучить сигнал ведучого. Перехрестя оживає. Ідуть «пішоходи», рухається «транспорт». Якщо хтось

порушує Правила дорожнього руху, ведучий подає сигнал і називає ім'я порушника. Той вибуває з гри. Перемагають ті, які не зроблять помилок.

62. Гра «Стій! — Іди!» (Варіант I)

У кожного учня три прямокутники з цупкого паперу, де написано «Стій!», «Приготуйся до переходу!», «Іди!».

Ведучий голосно читає рядки вірша.

Завчи закон простий:
Червоне світло запалилося...

(Учні піднімають картку зі словами «Стій!».)

Жовтий скаже пішоходу...
(Відповідь на картці «Приготуйся до переходу!».)

А зелений попереду,
Каже він усім...
(Діти піднімають картку зі словом «Іди!».)

Той, хто покаже неправильну відповідь, одразу почує пояснення.

63. Гра «Стій! — Іди!» (Варіант II)

У дітей світлофорчики. Ведучий показує картку зі словом «Іди!». Діти в цей час повинні правильно «запалити» свої світлофорчики.

64. Гра «Чи знаєш ти машини?»

- Який транспорт перевозить пасажирів? (*Автобус, тролейбус, трамвай, маршрутне таксі, метро*)
- Який транспорт перевозить вантажі, і які? (*Вантажівки, самоскиди, лісовози, панелевози, цементовози, бензовози*)
- Які машини допомагають прибирати вулиці? (*Снігоочисні, поливальні*)
- Які машини перевозять продукти? (*Фургони «Хліб», «М'ясо», «Яйце»; цистерни «Молоко», «Квас», «Жива риба», «Борошно»*)
- Які спеціальні машини ти знаєш? (*«Швидка допомога», пожежні, «ДАІ», «Техдопомога», дорожні катки*)

Кожну відповідь учні нумерують. Той, хто за 10 хвилин напише більше назв машин, виграє.

65. Гра «Відгадай знак»

Грають усі. Ведучий показує дорожній знак, а діти по черзі відповідають, як він називається.

66. Гра «Червоний, жовтий, зелений»

Гру проводить регулювальник. Коли він піднімає зелений прапорець, діти йдуть по колу, коли піднімає жовтий прапорець — зупиняються, коли червоний — присідають.

67. Гра «Відгадай-но»

Гравці стають у ряд. Перед кожним декілька табличок дорожніх знаків (перевернутих малюнками вниз). Такий самий комплект знаків знаходиться у ведучого. Він відкриває будь-який знак зі свого набору. Виграє той, хто швидше знайде знак, а потім правильно назве його значення.

68. Гра «Дорожнє лото»

Беруть участь 16–20 учнів. Половина учнів тримає знаки, решта — підписи до них. Учень другої групи читає назву, а учень першої групи демонструє знак, якому належить цей підпис.

Гру закінчують, коли всі пари стануть поруч, тобто знайдуть один одного.

69. Гра «Водії та автомобілі»

Діти вдягають на груди макети різного транспорту або написи з їх назвою. Діти-«автомобілі» рухаються по залу, не штовхаючи один одного. Рухатися можна лише тоді, коли світлофор включає зелене світло. Коли ж червоний — усі повинні зупинитися. Хто буде рухатися на червоне світло, той порушник. Він отримує «штрафну картку». Виграє той, у кого немає штрафної картки. Проводять гру 3–4 рази.

70. Гра «Знайди своїх друзів»

Діти вдягають шапочки зі знаками. Під музику діти будуть бігати по залу і виконувати різні танцювальні рухи. Після закінчення музики потрібно знайти своїх друзів (дітей із таким же знаком), узяти їх за руку і стати в коло. Переможуть ті, які швидше зроблять коло.

71. Гра «Хто швидше» I

Учасників 4–5. У них ляльки у візочках: ляльки хворі. Їх потрібно швидше довести в пункт медичної допомоги. Знаки розставлено в хаотичному порядку і тильною стороною. Потрібно й ляльку везти швидко, а ще й дивитися на кожен знак. Хто швидше доставить ляльку, той і переміг.

72. Гра «Хто швидше» II

Діти мають зібрати з паперових деталей автомашину. Беруть участь по двоє учнів із двох команд. Автомашини різних марок.

Зібравши автомашину, команда має назвати її марку.

73. Гра «Вулиця міста»

Даний макет вулиці. Дітям пропонується «проїхати» по вулиці, дотримуючись Правил дорожнього руху. Потім одна дитина грає роль пішохода. Виграє той, хто без помилок упорається з роллю водія чи пішохода.

74. Гра «Школярград — місто дисциплінованих!»

Гра — змагання між командами або класами. Її можна проводити в спортивному залі, на стадіоні, спеціальному майданчику, на вулиці. Кожній команді дають маршрутний лист. Заздалегідь підбирають запитання і завдання, які будуть запропоновані командам на кожній зупинці.

75. Гра «Який знак потрібен?»

Нарізати з картону прямокутні картки розміром 6×12 см. Кількість карток довільна. Кожну картку розділити вертикально лінією на 2 рівних квадрати. У квадратах ліворуч наклеїти зображення школи, лікарні, місця відпочинку, пішохідного переходу. Ті, які праворуч, залишити вільними.

Із картону вирізати квадрати 6×6 см, намалювати на них дорожні знаки, які позначають вищеназвані місця.

Кожен учасник має підібрати й розставити відповідні дорожні знаки на своїх картках.

76. Гра «Склади знаки»

Команда отримує набір заготовок дорожніх знаків із різних груп. Частина з них — фон для дорожніх знаків (білі трикутники, кола; сині кружечки і прямокутники, обведені червоною лінією тощо), друга частина заготовок — зображення, які потрібно розмістити на відповідному фоні (велосипед, пішохід, автобус, трамвай, падіння каміння тощо). За певний час необхідно зібрати знаки і сказати, як вони називаються.

77. Гра «Постав дорожній знак»

На ігровому полі потрібно розставити дорожні знаки.

Виграє той, хто за визначений час встигне розставити всі знаки правильно і швидко.

78. Гра «Допиши вірші»

Бурлит в движение мостовая:
Бегут авто, спешат трамваи.
Вы будьте правилу верны —
Держитесь... (*правой стороны*).

У любого перекрестка
Вас встречает... (*светофор*)
И заводит очень просто
С пешеходом разговор.
Свет зеленый — ... (*проходи*),
Желтый — лучше... (*подожди*).
Если свет зажегся красный,
Значит, двигаться... (*опасно*).
Иди через улицу там, пешеход,
Где знаком указан тебе... (*«переход»*)!
Чтоб приучить пешехода к порядку,
Разлиновали асфальт, как тетрадку,
Через дорогу полосы идут,
И за собой пешехода ведут.

79. Гра «Складання абетки вулиць і доріг»

Учитель називає букви алфавіту, а учні мають на кожну букву назвати слова, які пов'язані з автомобілем і Правилами дорожнього руху.

80. Гра «Це я, це я — це всі мої друзі!»

Учитель ставить запитання, а діти повинні дружно відповісти: «Це я, це я — це всі мої друзі!»

1. Кто из вас в вагоне тесном
Уступает старшим место?
2. Кто из вас идет вперед
Только там, где переход?
3. Кто летит вперед так скоро,
Что не видит светофора?
4. Знает кто, что красный свет
Это значит: «Хода нет»?
5. Знает кто, что свет зеленый
Означает: «Путь открыт»?
6. Кто из вас, идя домой,
Держит путь по мостовой.

81. Гра «Друкарська машинка»

Учні отримують літери алфавіту. Усі діти рухаються під музику по залу. Коли закінчується музика, учитель говорить: «Правила дорожнього руху». Учні починають «друкувати», перша буква називає себе і плескає в долоні, до неї приєднується наступна і т. д.

Коли фраза складена, глядачі в залі читають її і на всі букви плескають у долоні.

82. Гра «Забороняється—дозволяється»

И проспекты, и бульвары —
 Всюду улицы шумны.
 Проходи по тротуару
 Только с правой стороны.
 Тут шалить, мешать народу
 За-пре-ща-ет-ся! (*Хором*)
 Быть примерным пешеходом
 Раз-ре-ща-ет-ся! (*Хором*)
 Если едешь ты в трамвае
 И вокруг тебя народ,
 Не толкаясь, не зевая,
 Проходи скорей вперед.
 Ехать зайцем, как известно,
 За-пре-ща-ет-ся! (*Хором*)
 Уступит старушке место —
 Раз-ре-ща-ет-ся! (*Хором*)
 Если ты гуляешь просто,
 Все равно вперед гляди.
 Через шумный перекресток
 Осторожно проходи.
 Переход при красном свете —
 За-пре-ща-ет-ся! (*Хором*)
 При зеленом даже детям
 Раз-ре-ща-ет-ся! (*Хором*)

83. Гра «ТАК — НІ»

На запитання потрібно відповісти «так» чи «ні».

- ♦ Пішохід, якщо немає тротуару, має йти ліворуч узбіччя назу-стріч руху. (*Так*)
- ♦ Місце, де перетинаються вулиці, називається «перехрестя». (*Так*)
- ♦ Підземний перехід називається «зебра». (*Ні*)
- ♦ Дорогу, навіть на зелене світло, краще перебігати якомога швидше. (*Ні*)
- ♦ Дорожні знаки потрібно знати водієві, а не пішоходу. (*Ні*)
- ♦ Існують спеціальні світлофори для пішоходів. У них тільки два кольори — червоний і зелений. (*Так*)
- ♦ Дороги бувають із двостороннім і одностороннім рухом. (*Так*)
- ♦ Щоб перейти дорогу з двостороннім рухом, треба подивитися ліворуч, дійти до середини дороги й подивитися праворуч. (*Так*)

Вірші про правила поведінки в громадському транспорті**1. Не пустуй на зупинці в очікуванні транспорту.**

Чекаєш на зупинці —
 Стій і не кружляйся!
 А зачепив когось —
 Відразу вибачайся!

2. Спочатку випусти пасажирів із транспорту, потім заходь сам.

Тих, хто виходить,
 Спочатку пропустити.
 А потім спокійно
 Всередину заходити.

3. Якщо користуєшся незнайомим маршрутом, точно з'ясуй його напрямок.

Якщо автобус для вас незнайомий,
 Перш, ніж їхати кудись на ньому,
 Ретельно, діти, у всьому розберіться,
 А не впевнені — так не сідайте!

4. Подивися на номер автобуса, перш ніж у нього заходити.

Так що, милі діти,
 Якщо їдете кудись,
 Вас прошу, не поспішайте
 І в маршруті розберіться.
 Навіть якщо ви поспішаєте,
 Номер чітко розгляньте!

5. Показуй проїзний квиток, заходячи в транспорт.

Ты в автобус забегаешь,
 Контролера там встречаешь.
 Как примерный пассажир,
 Не ленись и покажи
 Проездной свой документ
 В столь ответственный момент.
 Если у тебя, друг мой,
 Есть билетик проездной,
 Нужно в транспорте тогда
 Предъявлять его всегда.

6. Не їдь без квитка.

Діти, послухайте слушну пораду:
 До транспорту зайшли — купуйте квиток!
 Їхати безкоштовно і безглуздо, і соромно,
 Та й іншим пасажирам прикро!

7. Не кидай сміття у вікно.

Если каждый из вас
 Бросит в день хотя бы раз

В окна фантик от конфет,
Иль бумажку, иль пакет,
То со временем, глядишь,
Станет мусор выше крыш,
Постепенно, день за днем,
Город наш утонет в нем!

8. Не розмовляй голосно — ти заважаєш іншим.

Так що в транспорті, діточки,
Не кричіть занадто голосно.
Положення потрібно розуміти,
Повагу необхідно проявити!

9. Допмагай літнім пасажиром.

Бабусям літнім зайти допоможіть,
Місцем люб'язно своїм поступіться.
Коли зберуться вони виходити,
Потрібно вам їх до дверей проводити.

10. У разі необхідності скористайся кнопкою зв'язку із водієм.

В автобусе над дверью
Есть маленькая кнопка.
И если очень срочно
Нужна вдруг остановка,
Тогда подходишь к двери,
На кнопку нажал —
К водителю приходит
Коротенький сигнал.
И если будет можно
Ему затормозить,
Водитель осторожно
Сумеет дверь открыть.

11. Будь обережний у транспорті під час закриття дверей.

Чтобы двери тебя не прижали
(Пожелаешь такого едва ли),
Быть подальше от них постарайся
И от входа в салон пробирайся.
Если все же кого-то прижало,
Вмиг водителю дайте сигналы:
На сигнальную кнопку нажмите
Или взрослых быстрее позовите.

12. Не псує стіни й сидіння в транспорті.

Транспорт береги, мой друг,
Не царапай все вокруг,

Береги его салон —
Пусть прослужит долго он!

13. Поважай інших пасажирів.

Все торопятся у нас:
В детский садик, в школьный класс,
На работу, в магазин.
Все спешат, не ты один.
Транспорт наш всегда на службе,
Он со всеми нами в дружбе,
Он общественным зовется.
Это значит, вам придется
Пассажиров уважать,
Никого не обижать,
Не ругаться никогда,
Помнить о других всегда!

14. Не затримуйся у дверях, прохось усередину салону.

В транспорт вы зашли, друзья,
Но в дверях стоять нельзя!
Там вы будете мешать
Всем проблему создавать:
Надо людям выходить —
Вас придется обходить;
Вдруг толкнут! Вы упадете,
Руку, ногу подвернете.
Так что время не тяните,
Поскорей в салон пройдите!

15. Правильно сідай у громадський транспорт.

В общественный транспорт, прошу не забыть,
Положено в заднюю дверь заходить.
Вошли — проходите скорее в салон,
У двери не стройте надежный заслон.
На выход идите к передним дверям,
Но главное, что я советую вам,
Выход и вход лишь тогда совершать,
Когда будет транспорт на месте стоять.

16. Виходячи з транспорту, дотримуйся правил.

Если ты из трамвая выходишь
И собрался его обойти,
Обходи впереди, чтобы видеть,
Есть ли встречный трамвай на пути.
Когда трамвай зачем-нибудь обходишь,
Лишь спереди его ты обходи.

Пока обходишь, чтоб тебя не сбили,
За встречными машинами следи.
Проходят рельсы посреди дороги.
По этим рельсам движется трамвай,
Чтоб сесть в него — переходи дорогу,
Смотри по сторонам и не зевай.
А машину, автобус, троллейбус
Только сзади всегда обходи.
За машинами, что проезжают
По дороге, всегда следи.
Автобус же обходят только сзади —
Его машины могут обогнать.
Тебе, конечно, надо их все видеть,
Чтоб тут же под колеса не попасть.

17. НЕ МОЖНА! Відволікати водія розмовами.

Ёж с водителем болтал,
От дороги отвлекал,
Так его заговорил,
Что водитель позабыл
Остановки объявлять...

Стали все Ежа ругать:
— Ну-ка, Еж, в сторонку встань,
От водителя отстань,
Ты его не отвлекай,
С толку лучше не сбивай.

Разговоры прекрати,
Не мешай — иль выходи.

18. НЕ МОЖНА! Висовуватися з вікна транспорту.

Ехали звери, открыли окошко.
Тут же какая-то серая Кошка
Голову высунуть вдруг захотела
Публика ей возражать не посмела.

Едет в автобусе гордо она,
А голова из окошка видна.
Видит: навстречу спешит грузовик,
Рядом проехал — и в этот же миг

Ветер большой на дороге поднял,
С Кошки в окошке он шляпку сорвал!
Очень расстроилась серая Кошка.
Дети, не надо соваться в окошко!

19. НЕ МОЖНА! Розмовляти голосно — ти заважаєш іншим.

Две вороны каркать стали —
Всё проблемы обсуждали.
Шум вокруг ворон стоит,
Пассажиры это злит.

Все сбежать готовы скоро
От подобных разговоров.
Но куда же тут сбежишь? —
Едешь, терпишь и молчишь!

Так что в транспорте, детишки,
Не кричите громко слишком.
Понимайте положение,
Проявляйте уваженье!

20. НЕ МОЖНА! Смітити в транспорті.

Возмущается народ:
Белка семечки грызёт,
Шелухой засыпан пол.
К Белке Заяц подошёл:

— Белка, так не поступают,
Мусор на пол не кидают.
А сумела набросать —
Так сумей его убрать.

21. НЕ МОЖНА! Штовхати інших пасажирів.

Битком набит автобус был.
Медведь пробраться вглубь решил,
Всех пассажиров растолкал
И гордо в середине встал.

Ему кондуктор говорит:
— Хотя ты имеешь гордый вид,
Запомни: ты тут не один,
Не самый главный господин!

Ты помогай себе словами,
А не тычками и пинками!

Загадки

- Тротуаром йдуть малята,
Жваві хлопчики й дівчата.
Не кричать і не пустують —
Дуже ввічливо крокують.
Симпатичні всі на вроду
Наші дітки — ... (пішоходи)

- Всім перехожим я моргаю,
Щоб пильно глянули на мене.
Очей же я аж троє маю:
Червоне, жовте і зелене!
(*світлофор*)
- Ми побачили з тобою,
Як самою лиш рукою,
Тільки жезла він підняв —
Вантажівку вмить спиняв.
Що ж це за силач такий?
Це, малята, ... (*постовий*)
- Я правдиво вам скажу,
Всім це місце я вкажу.
Друзі, слово честі, —
Де схрестилися дороги,
Рух порядок має строгий —
Там і... (*перехрестя*)
- Що за коник полосатий
На дорозі коло хати?
«Зебра», кажуть, уляглась —
Звідкіля вона взялась?
«Зебра» в нас на переході —
Та чи є така в природі?
(*Пішохідна розмітка «Зебра»*)
- На дорозі звір лежить:
Весь у смужку, ніби спить.
У степу він народився,
А у місті нам згодився.
Цього звіра звати «зебра»,
В нього є смугасті ребра.
Знає кожний пішохід —
Це безпечний... (*перехід*)
- Хто від нещастя застерігає,
І нам завжди допомагає
Так, щоб не трапилось біди,
Усім дорогу перейти?
Для тебе світить і для мене
Червоне око та зелене.
Вартує завше він, моргає,
Ніколи він не спочиває.
Уранці, вдень, в вечірню пору
Всі люди вдячні... (*світлофору*)

- Він по черзі справно блима
Нам ліхтарними очима
Їх у нього цілих три,
Вони служать не для гри.
Як червоне блисне око,
Нас попереджає строго:
Знає це, напевне, кожний —
Стій на місці, йти не можна.
Світло жовте загорілось,
Ще постій, зроби-но милість,
Приготуйся вирушати,
Та не варто поспішати.
А зелене — добре світло —
Каже: «Йди!» — усім привітно.
Що ж таке це, малюки?
Відгадайте залюбки!
І сказав хтось із діток:
«Може, це такий грибок?»
Ні! Не гриб це мухомор, —
Це, малята, ... (*Світлофор*)
- Стоять вони всі при дорозі,
Допомогти людині в змозі,
Усюди — близько і далеко,
Надійні вартові безпеки.
Одні із них нам сповіщають,
А інші — щось забороняють,
Попереджають нас завжди,
Аби не трапилось біди.
Вартують на узбіччях тихо,
Оберігають нас від лиха.
Ти тільки будь уважним дуже,
Їх слухайся, шановний друже.
Це знає кожен, знає всякий —
Слід поважати дорожні... (*знаки*)
- Лежить Гася —
простяглася,
а як встане —
то й неба дістане.
(*Дорога*)
- Стоїть верба
серед села,
розпустила гілля
на кожне подвір'я.
(*Дорога*)

- Біжать чотири брати
І один одного не можуть наздогнати.
(Колеса)
- Як переходиш вулицю,
То завжди зупинись,
І перш за все з увагою
На мене подивись.
Я шлях вкажу надійний,
Де небезпек нема,
Триколірові очі
Я маю не дарма... (світлофор)
- Маленькі будиночки містом біжать,
Хлопчики й дівчатка в будиночках сидять.
(Автобус, трамвай, тролейбус)
- Тримаюсь лише на ходу,
А як зупиниш — упаду.
(Велосипед)
- Підморгне зеленим оком — ми йдемо,
Підморгне червоним — стоїмо...
(Світлофор)
- З рогами, а не коза,
Є сідло, а не кінь.
З педалями, а не рояль,
З дзвоником, а не двері.
(Велосипед)
- Полотно, а не доріжка,
Кінь біжить сороконіжка.
(Потяг)
- Довгий хвіст дугою тягне за собою.
(Тепловоз)
- Что за чудо: синий дом,
Окна светлые кругом.
Носит обувь из резины,
А питается бензином?
(Автобус)
- Дом по улице идет,
На работу всех везет.
Не на тонких курьих ножках,
А в резиновых сапожках.
(Автобус, троллейбус)
- Бежит, гудит,
В два глаза глядит,

- А станет —
Ярко-красный глазок глянет.
(Автомобиль)
- Чтоб тебя я повез,
Мне не нужен овес.
Накорми меня бензином,
На копыта дай резину.
И тогда, поднявши пыль,
Побежит...
(Автомобиль)
- Есть машина у людей,
Заменяет лошадей.
Где пройдет,
Там дым столбом встает.
(Автомобиль)
- Бегаёт в галошах
Быстрее, чем лошади.
(Автомобиль)
- Не летает, не жужжит,
Жук по улице бежит.
И горят в глазах жука
Два блестящих огонька.
Это дал завод ему:
И огни — глядеть во тьму,
И колеса, и мотор,
Мчался чтоб во весь опор.
(Автомобиль)
- Там, где строят новый дом,
Ходит воин со щитом.
Прогулялся валко, шатко —
Ровной сделалась площадка.
(Бульдозер)
- Словно рубанок землю строгаю,
Делать дороги я помогаю.
Где новостройка — всюду вниманье
Славной машине с трудным названием.
(Бульдозер)
- Они бывают разные —
Зеленые и красные.
Они по рельсам вдаль бегут.
Везде встречают их и ждут.
(Вагоны)

- У него — два колеса
И седло на раме.
Две педали есть внизу,
Крутят их ногами.
(Велосипед)
- Ясным утром вдоль дороги
На траве блестит роса.
По дороге едут ноги
И бегут два колеса.
У загадки есть ответ.
Это мой... (Велосипед)
- Два колесика подряд,
Их ногами вертят,
А поверх торчком
Сам хозяин крючком.
(Велосипед)
- Как известно, паровоз
Не бывает без колес.
Но колеса паровоза
Не похожи на мои.
У меня свои колеса,
Даже спицы в них свои.
То седло, что у меня,
Не годится для коня.
Рама есть, а стекол нет —
Детский я... (велосипед)
- Что за чудная машина?
Угадай и дай ответ:
Без заправки, без бензина
Можно весь объехать свет.
Знай педалями крути!
С ветерком нам по пути!
Угадали? С малых лет
Нам знаком... (Велосипед)
- На рояль я не похожий,
Но педаль имею тоже.
Кто не трус и не трусиха,
Прокачу того я лихо.
У меня мотора нет,
Я зовусь... (Велосипед)
- Этот конь не ест овса.
Вместо ног — два колеса.

- Сядь верхом и мчись на нем,
Только лучше правь рулем.
(Велосипед)
- У меня друзей — не счесть.
Среди них и козлик есть.
Он с веселым голоском —
Колокольчиком-звонком.
Взяв его за рожки,
Едут по дорожке!
(Велосипед)
 - День рожденья у меня —
Подарили мне коня.
Замечательный какой!
Голубой-преголубой.
Ездить нужно осторожно,
За рога держаться можно,
Жаль вот только гривы нет...
Что за конь?.. (Велосипед)
 - Бегу при помощи двух ног,
Пока сидит на мне ездок.
Мои рога в его руках,
А быстрота в его ногах.
Устойчив я лишь на бегу,
Стоять секунды не могу.
(Велосипед)
 - Не похож я на коня,
А седло есть у меня.
Спицы есть. Они, признаться,
Для вязанья не годятся.
Не будильник, не трамвай.
Но звоню я то и знай.
(Велосипед)
 - Вот так чудо-чудеса!
Подо мной два колеса.
Я ногами их верчу
И качу, качу, качу.
(Велосипед)
 - Была телега у меня,
Да только не было коня.
И вдруг она заржала,
Заржала — побежала.
Глядите, побежала
Телега без коня!
(Грузовик)

- Ходит скалка по дороге,
Грузная, огромная.
И теперь у нас дорога,
Как линейка, ровная.
(Дорожный каток, грейдер)
- Кто сумеет догадаться?
Вот идут четыре братца
По наезженной дороге,
Но они — совсем не ноги!
Никогда не расстанутся,
Два следа за ними вьются.
(Колеса)
- Шагаешь — впереди лежит.
Оглянешься — домой бежит.
(Дорога)
- Полотно, а не дорожка,
Конь, не конь — сороконожка —
По дорожке той ползет,
Весь обоз один везет.
(Железная дорога, поезд)
- Для уборки урожая
На поля я выезжаю
И за несколько машин
Там работаю один.
(Комбайн)
- Шумело на просторе
Золотое море.
Пароход пришел —
Выпил море и ушел.
(Комбайн)
- Среди моря я живу,
Я — корабль! Я — плыву!
Море желтое колышется,
В море жаворонок слышится.
(Комбайн)
- Огромный жук гудит в лесу:
«Ух, тя-же-ло! Но я ве-з-зу!
Бревно к бревну, сосна к сосне —
Доставить все под силу мне.»
(Лесовоз)
- Пьет бензин, как молоко.
Может бегать далеко.

- Возит грузы и людей.
Ты знаком, конечно, с ней.
(Машина)
- На резиновом ходу
Все дороги обойду.
Я на стройке пригожусь.
Я работы не боюсь.
Мне открыты все пути.
Вам со мной не по пути?
(Машина)
- Бывают ли у дождика
Четыре колеса?
Скажи, как называются
Такие чудеса?
(Машина для полива улиц)
- Я в любое время года
И в любую непогоду
Очень часто, в час любой
Провезу вас под землей.
(Метро)
- Многолюден, шумен, молод,
Под землей грохочет город.
А дома с народом тут
Вдоль по улицам бегут.
(Метро)
- Под землей огни горят.
Под землей дворцы стоят.
Под землей чудо мчится,
Сядь — и можешь прокатиться.
(Метро)
- Несется и стреляет,
Ворчит скороговоркой.
Трамваю не угнаться
За этой тараторкой.
(Мотоцикл)
- Что за чудо-великан?
Тянет руку к облакам,
Занимается трудом:
Помогает строить дом.
(Подъемный кран)
- Однорукий великан
Поднял руку к облакам.

- Он работник очень важный,
Строит дом многоэтажный.
(Подъемный кран)
- Я великан: вон ту громадную,
Многопудовую плиту
Я, словно плитку шоколадную,
Вмиг поднимаю в высоту.
(Подъемный кран)
 - Длинной шеей верчу —
Груз тяжелый подхвачу,
Где прикажут — положу,
Человеку я служу.
(Подъемный кран)
 - Поднимает великан
Груды груза к облакам.
Там, где встанет он, потом
Вырастает новый дом.
(Подъемный кран)
 - Жираф железный за окном
Многоэтажный строит дом.
(Подъемный кран)
 - Что за машина:
Шея, как у гуся,
Сила, как у слона?
(Подъемный кран)
 - Легко слона поднимает великан.
Зовут богатыря... *(Подъемный кран)*
 - Встало с краю улицы
В длинном сапоге
Чучело трехглазое
На одной ноге.
Где машины движутся,
Где сошлись пути,
Помогает людям
Дорогу перейти.
(Светофор)
 - Зорко смотрит постовой
За широкой мостовой.
Как посмотрит глазом красным —
Остановятся все сразу.
(Светофор)

- На самом перекрестке
Висит колдун трехглазый,
Но никогда не смотрит
Тремя глазами сразу.
(Светофор)
- У него глаза цветные,
Не глаза, а три огня.
Он по очереди ими
Сверху смотрит на меня.
(Светофор)
- Я глазами моргаю
Неустанно день и ночь.
И машинам помогаю,
И тебе хочу помочь.
(Светофор)
- Что за дворник удалой
Снег сгребал на мостовой?
Не лопатой, не метлой,
А железною рукой?
(Снегоочиститель)
- Чудо-дворник перед нами:
Загребущими руками
За одну минуту сгреб
Преогромнейший сугроб.
(Снегоочиститель)
- Рукастая, зубастая,
Идет-бредет по улице,
Идет и снег грабастает,
А дворник только щурится,
А дворник улыбается:
Снег без него сгребается.
(Снегоуборочная машина)
- Есть чудесный дворник — удалец-проворник!
С ним не справится сама даже зимушка-зима.
Сыплет, сыплет снег из тучи,
Нарастут горами тучи...
Только дворник, наш проворник, не пугается,
Он с охотой за работу принимается.
И с одною парой рук уберет все разом вдруг.
Тащат снег в грузовики две огромные руки.
А зима, знай, хмурится, снова чисты улицы.
Кто же этот дворник, удалец-проворник?
(Снегоочистительная машина)

- Овсом не кормят,
Кнутом не гонят,
А как пашет —
Семь плугов тащит.
(Трактор)
- С края на край
Режет черный каравай,
Бездорожье не преграда,
Нет дороги — и не надо:
Сам себе кладет под ноги
Две широкие дороги.
(Трактор)
- Я сильнее десяти коней.
Где в полях пройду весной —
Летом станет хлеб стеной.
(Трактор)
- Богатырь идет железный,
Но работник он полезный.
Тащит плуги за собой,
Разговор ведет с весной.
(Трактор)
- Спозаранку за окошком
Стук и звон, и кутерьма.
По прямым стальным дорожкам
Ходят красные дома.
(Трамвай)
- Дом чудесный — бегунок
На своей восьмерке ног
День-деньской в дороге:
Бегаёт аллейкой
По стальным двум змейкам.
(Трамвай)
- Кто далеко живет,
Тот пешком не пойдет.
Наш приятель тут как тут,
Всех домчит он в пять минут.
Эй, садись, не зевай,
Отправляется... (Трамвай)
- Из конца в любой конец
Привезет всех молодец!
Все мы в нем бываем,
Звать его... (Трамваем)

- По асфальту едет дом,
Ребятишек много в нем,
А над крышей вожжи,
Он ходить без них не может.
(Троллейбус)
- Удивительный вагон!
Посудите сами:
Рельсы в воздухе, а он
Держит их руками.
(Троллейбус)
- В два ряда дома стоят —
Десять, двадцать, сто подряд,
И квадратными глазами
Друг на друга глядят.
(Улица)
- На четыре ноги
Надеваем сапоги.
До того, как надевать,
Будем обувь надувать.
(Шины)
- Опоясал каменный ремень
Сотни городов и деревень.
(Шоссе)
- Не живой я, но шагаю,
Землю рыть я помогаю.
Вместо тысячи лопат
Я один работать рад.
(Шагающий экскаватор)
- Рученька-ручища,
Что в земле ты ищешь?
Ничего я не ищу,
Землю рою и тащу.
(Экскаватор)
- Там, где нужно сто лопат,
Я один трудиться рад.
(Экскаватор)
- К нам во двор забрался крот,
Роет землю у ворот.
Тонна в рот земли войдет,
Если крот раскроет рот.
(Экскаватор)

- Я могу работать сутки подряд,
Заменяя сразу двести лопат.
Ведь земли в моей железной горсти
Только-только в машине увезти.
(Экскаватор)
- У песочных ям,
У горы крутой
Стоит великан
С железной рукой.
(Экскаватор)
- У него есть ковш большой,
Он работает с душой.
И на каждой стройке люди
Молодца такого любят.
(Экскаватор)
- Сам вагон открыл нам двери,
В город лестница ведет.
Мы своим глазам не верим:
Все стоит, она идет.
(Эскалатор)
- Где такое бывает:
Человек стоит,
А лестница шагает?
(Эскалатор в метро)
- Мимо рощи, мимо яра
Мчит без дыма,
Мчит без пара
Паровозная сестричка.
Кто такая?
(Электричка)
- Держится за провода,
Бегаёт туда-сюда,
А за ним с десяток
Близнецов-ребят.
(Электричка)
- Нет ни дыма, нет ни пара,
Нет на нем и кочегара.
Он могуч, он и скор,
Ждет зеленый светофор!
(Электровоз)
- Пьёт бензин, как молоко,
может бегать далеко,

- возит грузы и людей.
Будь внимательнее при ней.
(Машина)
- Земля дрожит, силач бежит,
Тянет он за собой
Хвост огромный, стальной.
(Электровоз)
- Две пары ног на мостовой
и пара рук над головой.
(Троллейбус)
- У него 2 колеса
и седло на раме.
2 педали есть внизу,
крутят их ногами.
(Велосипед)
- Вот по рельсам мчит машина,
Держится за провода,
И не надо ей бензина,
Чтобы мчать туда-сюда.
(Трамвай)
- Носит хобот, а не слон,
Но слона сильнее он,
Сотни рук он заменяет:
Без лопаты, а копает.
(Экскаватор)
- Поднял кверху две руки —
Взял две жилы в кулаки.
Дай дорогу, постовой,
Побегу по мостовой.
(Троллейбус)
- Посмотри, силач какой:
На ходу одной рукой
Останавливать привык
Пятитонный грузовик.
(Регулировщик)
- Полосатая лошадка,
Её зеброю зовут.
Но не та, что в зоопарке,
По ней люди все идут.
(Переход)
- Чтоб тебе помочь
Путь пройти опасный

- Горит и день, и ночь —
Зеленый, желтый, красный.
(Светофор)
- Пьет бензин, как молоко,
Может бегать далеко.
Есть большой, есть карапуз,
Но везет тяжелый груз.
(Грузовик)
 - Знак зеленый загорится —
Значит, можно нам садиться.
Доставит вас, куда хотите,
Если очень вы спешите.
(Такси)
 - Дом на рельсах тут как тут,
Всех умчит он в пять минут.
Ты садись и не зевай,
Отправляется... (трамвай)
 - В школе вы — ученики,
А в театре — зрители,
А в музее, в зоопарке —
Все мы посетители.
А коль на улицу ты вышел,
Знай, приятель, наперед:
Всех названий стал ты выше,
Стал ты сразу... (пешеход)

Запитання-загадки

1. Яка «зебра» живе на проїжджій частині? (Острівець безпеки на середині широкої вулиці)
2. Як називається місце перетину двох доріг? (Перехрестя)
3. Який вигляд у знака, що позначає підземний перехід? (Квадрат синього кольору, на якому зображена людина, що спускається сходами)
4. Чи може машина проїхати на червоне світло? (Так, якщо це машини «швидкої допомоги», міліції, пожежна)
5. Як пішохід повинен ходити по вулиці? (По тротуару, тримаючись правої сторони)
6. Де слід обходити тролейбус або автобус, якщо він стоїть на зупинці? (Краще почекати, поки вони від'їдуть від зупинки, і спокійно перейти вулицю)
7. Не широка у ширину, але довга в довжину,
Де вода і глибина — дерев'яна вона. (Дорога)

8. Маленькі будиночки по вулиці біжать.
Хлопчиків і дівчаток будиночки везуть. (Автобус)
9. Проїжджа частина дороги з твердим покриттям. (Шосе)
10. Людина, яка їде в транспорті. (Пасажир)
11. Людина, яка рухається пішки. (Пішохід)
12. Вони бувають заборонними, дозвільними, інформаційними.
(Знаки)
13. Місце очікування автобуса. (Зупинка)
14. Транспорт, що працює від електрики. (Тролейбус, трамвай)
15. Номер телефону «швидкої допомоги». (103)
16. Місце, де на час залишають свій транспорт. (Стоянка)
17. Багатомісний автомобіль для перевезення пасажирів. (Автобус)
18. Водії-лихачі дуже люблять його робити. (Обгін)
19. Триокий постовий. (Світлофор)
20. Найсуворіші дорожні знаки. (Заборонні)
21. Доріжка вздовж дороги, не для машин. (Тротуар)
22. Це трапляється з тими, хто не дотримує Правил дорожнього руху. (ДТП)
23. Пішохідний перехід по-іншому. (Зебра)
24. Найнебезпечніше місце для пішоходів. (Перехрестя)
25. Це «говорить» жовтий колір світлофора. (Увага)
26. Частина автомобіля, під яку потрапляє роззява. (Колесо)
27. Його бояться порушники правил. (Інспектор)
28. У нього потрапляє водій, який загавиться. (Кювет)

Загадки про дорожні знаки

«Знаки все нужны, знаки все важны!»
Знаки важные дорожные —
Компас взрослых и ребят.
Дети! Будьте осторожны!
Знайте, что нельзя, что можно!
Выполняйте непременно
Все, что знаки говорят!

Ну, а теперь, все знаки,
Становитесь дружно в ряд
И все правила движения
Расскажите для ребят.

Ты скажи-ка мне, приятель,
Как зовётся указатель,
У дороги что стоит,
Скорость снизит мне велит?
(Знак дорожный)

ЗНАК «ВЪЕЗД ЗАПРЕЩЕН»

Знак водителей стращает,
Въезд машинам запрещает!
Не пытайтесь сгоряча
Ехать мимо кирпича!

ЗНАК «ПЕШЕХОДНЫЙ ПЕРЕХОД»

Здесь наземный переход,
Ходит целый день народ.
Ты, водитель, не грусти,
Пешехода пропусти!

ЗНАК «ДВИЖЕНИЕ ПЕШЕХОДОВ ЗАПРЕЩЕНО»

В дождь и в ясную погоду
Здесь не ходят пешеходы.
Говорит им знак одно:
«Вам ходить запрещено!»

ЗНАКИ «ДВИЖЕНИЕ ПЕШЕХОДОВ ЗАПРЕЩЕНО»

Где увижу знак такой,
Поверну-ка лучше я,
Чтобы не стряслось со мной
Никакого случая!

ЗНАК «ПОДЗЕМНЫЙ ПЕШЕХОДНЫЙ ПЕРЕХОД»

Знает каждый пешеход
Про подземный этот ход.
Город он не украшает,
Но машинам не мешает!

ЗНАК «МЕСТО ОСТАНОВКИ АВТОБУСА, ТРОЛЛЕЙБУСА, ТРАМВАЯ И ТАКСИ»

В этом месте пешеход
Терпеливо транспорт ждет.
Он пешком устал шагать,
Хочет пассажиром стать.

ЗНАК «ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНЫЙ ПЕРЕЕЗД»

Не один здесь знак, а много:
Здесь железная дорога!
Рельсы, шпалы и пути —
С электричкой не шути.

ЗНАК «БОЛЬНИЦА»

Если нужно вам лечиться,
Знак подскажет, где больница.

Сто серьезных докторов
Там вам скажут: «Будь здоров!»

ЗНАК «ДЕТИ»

Посреди дороги дети,
Мы всегда за них в ответе.
Чтоб не плакал их родитель,
Будь внимательней, водитель!

ЗНАК «ДОРОЖНЫЕ РАБОТЫ»

Знак «дорожные работы».
Чинит здесь дорогу кто-то.
Скорость сбавить нужно будет,
Там ведь на дороге люди.

ЗНАК «АВТОЗАПРАВочная станция»

Не доедешь без бензина
До кафе и магазина.
Этот знак вам скажет звонко:
«Рядышком бензоколонка!»

ЗНАК «ТЕЛЕФОН»

Если нужно дозвониться
Хоть домой, хоть за границу,
Знак поможет, скажет он,
Где искать вам телефон!

ЗНАК «ГОСТИНИЦА ИЛИ МОТЕЛЬ»

Если долгим был твой путь,
Надо лечь и отдохнуть.
Этот знак нам говорит:
«Здесь гостиница стоит!»

ЗНАК «ПУНКТ ПИТАНИЯ»

Коли вам нужна еда,
То пожалуйста сюда.
Эй, шофер, внимание!
Скоро пункт питания!

ЗНАК «ТЕХОБСЛУЖИВАНИЕ»

Ай-ай-ай! Какая жалость!
Что-то вдруг у нас сломалось.
Знак нам этот говорит:
«Здесь машинный Айболит!»

ЗНАК «ОПАСНЫЙ ПОВОРОТ»

Этот знак тревогу бьет —
Вот опасный поворот!
Ехать здесь, конечно, можно,
Только очень осторожно —
Никого не обгонять,
Пассажиров не менять.

Предупреждает этот знак,
Что у дороги здесь загзаг,
И впереди машину ждёт
Крутой... («Опасный поворот»)

ЗНАК «ДВИЖЕНИЕ НА ВЕЛОСИПЕДАХ ЗАПРЕЩЕНО»

Знак запомните, друзья,
И родители, и дети:
Там, где он висит, нельзя
Ездить на велосипеде!

ЗНАК «ПЕШЕХОДНЫЙ ПЕРЕХОД»

Этот знак такого рода:
Он на страже пешехода.
Переходим с куклой вместе.
Мы дорогу в этом месте.

ЗНАК «ДВИЖЕНИЕ НА ВЕЛОСИПЕДЕ ЗАПРЕЩЕНО»

Я привык к велосипеду,
И на нём я смело еду,
Но по знаковой дороге
Смело в ход пускаю ноги.

ЗНАК «ВЕЛОСИПЕДНАЯ ДОРОЖКА»

Чудо-конь — велосипед.
Можно ехать или нет?
Странный этот синий знак.
Не понять его никак!

ЗНАК «ВЪЕЗД ЗАПРЕЩЕН»

Видно, строить будут дом —
Кирпичи висят кругом.
Но у нашего двора
Стройплощадка не видна.

ЗНАК «ДВИЖЕНИЕ ЗАПРЕЩЕНО»

Белый круг с каемкой красной —
Значит, ехать не опасно.

Может, и висит он зря?
Что вы скажете, друзья?

ЗНАК «ПУНКТ МЕДИЦИНСКОЙ ПОМОЩИ»

Заболел живот у Ромы,
Не дойти ему до дома.
В ситуации такой
Нужно знак найти какой?

ЗНАК «ПУНКТ ПЕРВОЙ МЕДИЦИНСКОЙ ПОМОЩИ»

Мама с дочкою в тревоге:
Нужен доктор им в дороге.
Не смотрите грустным взглядом.
Помощь близко!
Помощь рядом!

ЗНАК «РЕМОНТ ДОРОГИ»

Можно встретить знак такой
На дороге скоростной,
Где больших размеров яма,
И ходить опасно прямо,
Там где строится район,
Школа, дом иль стадион.

ЗНАК «ВЕЛОСИПЕДНАЯ ДОРОЖКА»

Шли из школы мы домой,
Видим знак на мостовой,
Круг, внутри велосипед,
Ничего другого нет.

ЗНАК «ПУНКТ ПИТАНИЯ»

Тут и вилка, тут и ложка,
Подзаправились немножко,
Накормили и собаку...
Говорим «спасибо» знаку.

ЗНАК «МЕСТО ОТДЫХА»

Если ты устал в дороге,
Если ехать далеко,
Отдохни, шофер, немного,
Место здесь отведено.

ЗНАК «ПРОЕЗД НА ВЕЛОСИПЕДЕ ЗАПРЕЩЕН»

На дороге знак стоит
Строгим тоном говорит:
Запрещаю в этом месте —
Ехать на велосипеде!

Эй, водитель, осторожно!
Ехать быстро невозможно,
Знают люди все на свете:
Могут выбежать здесь... *(дети)*

Всем знакомые полоски
Знают дети, знает взрослый,
На ту сторону ведет —
(«Пешеходный переход»)

С тротуара вниз ведет
Под дорогу длинный вход.
Нет ни двери, ни ворот —
То... *(«Подземный переход»)*

Ну, а если пешеходу
Тротуар не по пути?
Если нужно пешеходу
Мостовую перейти?
Сразу ищет пешеход
Знак дорожный... *(«Переход»)*

Если ты спешишь в пути
Через улицу пройти,
Там иди, где весь народ,
Там, где знак есть ... *(«Переход»)*

ЗНАК «ПЕШЕХОДНЫЙ ПЕРЕХОД»

На дорожном знаке том
Человек идет пешком.
Полосатые дорожки
Постелили нам под ножки.
Чтобы мы забот не знали
И по ним вперед шагали.

Этот знак такого рода:
Он на страже пешехода.
Ну, подумайте немножко...
(«Пешеходная дорожка»)

Что за лестница вверху?
Ты идешь как по мосту.
От машин тебя спасет
Наш ... *(«Надземный переход»)*

Круглый знак с обводом красным —
Это значит — здесь опасно.
Тут, поймите, запрещенье...
(Пешеходного движения)

Ты не мыл в дороге рук,
Поел фрукты, овощи,
Хорошо, что рядом пункт...
(«Медицинской помощи»)

Что нам делать и как быть,
Должен знать и ты, и он,
В этом месте *(телефон)*

ЗНАК «ЖИЛАЯ ЗОНА»

Футбол — хорошая игра,
Пусть каждый тренируется
На стадионах, во дворах,
Но только не на улицах.
Детвора, дома, газоны,
Игры, смех, кругом народ.
Тут же знак — «Жилая зона»,
Здесь хозяин — пешеход.
А водитель, будь, смотри,
Аккуратней раза в три.

Если ты собрался с другом
В зоопарк или в кино,
Подружиться с этим знаком
Вам придется все равно,
Он домчит вас быстро, ловко
Знак... *(«Автобусная остановка»)*

ЗНАК «ОСТОРОЖНО, ДЕТИ»

Я хочу спросить про знак.
Нарисован знак вот так:
В треугольнике ребята
Со всех ног бегут куда-то.
Что это за знак?

ЗНАК «ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНЫЙ ПЕРЕЕЗД»

Очень этот знак серьёзен —
Будь здесь очень осторожен.
Говорит знак очень строго:
Здесь железная дорога.
Часто ездят поезда —
Не играй здесь никогда!

ЗНАК «ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНЫЙ ПЕРЕЕЗД БЕЗ ШЛАГБАУМА»

Белый треугольник, красная кайма.
Чудный паровозик
С дымом у окна.

Этим паровозиком правит дед-чудак.
Кто из вас подскажет,
Что это за знак?

ЗНАК «ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНЫЙ ПЕРЕЕЗД БЕЗ ШЛАГБАУМА»

Знак висит у переезда:
Беззаботности нет места.
Тут шлагбаум не положен.
Буду очень осторожен.

ЗНАК «ЖЕЛЕЗНОДОРОЖНЫЙ ПЕРЕЕЗД СО ШЛАГБАУМОМ»

Тормози скорей, шофер!
Можно врезаться в забор!
Кто нам путь загородил
И дорогу перекрыл?

Вот так знак, глазам не верю:
Для чего здесь батарея?
Помогает ли движенью
Паровое отопление?
Может быть, зимою вьюжной
Здесь шоферам греться нужно?
Почему же в летний зной
Знак не сняли с мостовой?

ЗНАК «ДВИЖЕНИЕ НА ВЕЛОСИПЕДАХ ЗАПРЕЩЕНО»

Шли из школы мы домой,
Видим знак на мостовой:
Круг, внутри велосипед,
Ничего другого нет.
Поразмыслил друг немного
И сказал: «Ответ один —
Знак гласит: ведет дорога
Прямо в веломагазин».

ЗНАК «ДВИЖЕНИЕ НА ВЕЛОСИПЕДЕ ЗАПРЕЩЕНО»

Я привык к велосипеду,
И на нём я смело еду,
Но по знаковой дороге
Смело в ход пускаю ноги.

ЗНАК «ДОРОЖНЫЕ РАБОТЫ»

«Ехать надо осторожно» —
Говорит нам знак дорожный.
В треугольнике, ребята,
Человек стоит с лопатой!

ЗНАК «КРУГОВОЕ ДВИЖЕНИЕ»

Отчего бы это вдруг
Стрелки дружно встали в круг?
И машины друг за другом
Мчатся весело по кругу.
Что такое, в самом деле,
Словно мы на карусели!
Мы на площади с тобой —
Здесь дороги нет прямой.

ЗНАК «ПУНКТ ПИТАНИЯ»

Тут и вилка, тут и нож,
Подзаправились немножко.
Покормили и собаку,
Говорим «спасибо» знаку!

ЗНАК «ДОРОЖНЫЕ РАБОТЫ»

Знак повесили с рассветом,
Чтобы каждый знал об этом:
Здесь ремонт идёт дороги —
Берегите свои ноги!

ЗНАК «ДОРОЖНЫЕ РАБОТЫ»

Нарисован человек,
Землю роет человек.
Почему проезда нету?
Может быть, здесь ищут клад?
И старинные монеты
В сундуке большом лежат?
Их сюда, наверно, встарь
Спрятал очень жадный царь.

ЗНАК «ТОННЕЛЬ»

Что за тёмная дыра?
Здесь, наверное, нора?
В той норе живёт лиса.
Вот какие чудеса!
Не овраг здесь и не лес,
Здесь дорога напрорез!
У дороги знак стоит,
Но о чём он говорит?

ЗНАК «НЕРОВНАЯ ДОРОГА»

Это что за чудо-юдо,
Два горба, как у верблюда?

Треугольный этот знак,
Называется он как?

ЗНАК «ПРОЧИЕ ОПАСНОСТИ»

Замечательный знак —
Восклицательный знак!
Значит, можно здесь кричать,
Петь, гулять, озорничать?
Если бегать — босиком!
Если ехать — с ветерком!
Отвечаю я вам строго:
— Здесь опасная дорога.
Очень просит знак дорожный
Ехать тихо, осторожно.

ЗНАК «МЕСТО СТОЯНКИ»

Я знаток дорожных правил,
Я машину здесь поставил.
На стоянке у ограды
В тихий час стоять ей надо.

ЗНАК «МЕСТО СТОЯНКИ»

Вот большой зеленый сквер,
А напротив буква «Р».
Непростая буква «Р»,
А в квадрате буква «Р».
Неужели возле сквера
«Р» нельзя произносить.

Надеемся, что вы всё поняли
И нас хорошо запомнили.
И будете нас узнавать
И правила не нарушать!

Подорожня азбука в загадках

(Відгадки в алфавітному порядку, написані справа наліво)

А

Выезжаем на природу!
Будем изучать погоду!
Собираем карты, глобус
И садимся на...

(суботва)

Б

Смотрят все, разинув рот,
Как огромный пароход,

Повидавший целый мир,
Тащит маленький...
(рискуб)

В

Как блесит на солнце рама!
Удивляется сосед —
Целый день учусь упрямо
Я водить...
(деписолев)

Г

А у нас в семье веселье —
Отмечаем новоселье!
Переехали за миг!
А помог нам...
(кивозург)

Д

Это что там под Луной?
Дыня с дом величиной?
В небесах парит корабль
Под названьем...
(ьлбажирид)

Е

Ёлка — радость у стола,
Но для площади мала.
Сквозь пургу и сквозь метель
К нам на праздник едет...
(ьле)

Ё

Кто там целый огород
На себе домой везёт?
На колючий шар похож.
Вы узнали? — Это...
(жё)

Ж

Муравейник на дороге,
Надо посмотреть под ноги.
Муравьи собрались в круг —
В плен захвачен черный...
(куж)

З

На педали давят ноги!
Эй! Не стойте на дороге!
Всех предупредить помог
Об опасности...

(коновз)

И

Мы кладём в багажник вещи,
Рядом ключ, отвёртка, клещи,
Молоток и клей «Момент».
Взяв в дорогу...

(тнемуртснн)

Й

Всё случается в дороге,
Можно поцарапать ноги.
И поэтому в поход
Мы берём с собою...

(дой)

К

Скорость, только ветра свист,
Всё шоссе как гладкий лист.
Укатать его помог
Нам асфальтовый...

(котак)

Л

Без деревьев мы ни шагу,
Мебель делаем, бумагу!
И для этого привёз
Их из леса...

(зовосел)

М

Под большими городами
Всё подземными ходами
Перепутано хитро —
Возит там людей...

(ортем)

Н

Чтоб в дороге не устать,
Надо правильно шагать,

Совершая марш-бросок —
Ногу с пятки на...

(косон)

О

Лавки, крыша-козырек
И с мороженым ларек!
Вам знакома обстановка?
Это место — ...

(аквонатсо)

П

Машут вслед листвою кроны,
А за ним бегут вагоны.
Весело под стук колёс
Мчит по рельсам...

(зоворап)

Р

Дайте мне скорей ответ!
Вот пройдёт немного лет
И с Земли быстрее света
К звёздам полетит...

(атекар)

С

Перед нами чудо-птица,
Всех прошу скорей садиться,
Отправляется в полёт
Быстрокрылый...

(тёломас)

Т

Из воды торчит кабина,
Здесь болото, здесь трясина,
Мы застряли, ну хоть плач,
Помогает нам...

(чагят)

У

Кто, отправившись в поход,
Целый дом с собой берет?
Груз тащить — такая пытка,
Медленно ползет...

(актилу)

Ф

По дороге на карете,
Едут взрослые и дети,
Бубенцов слышит звон.
Знаем, это — ...

(нотэаф)

Х

Чтоб ходить зимой гулять,
Надо шубу одевать!
Из сугробов строим город,
Нам не страшен сильный...

(долух)

Ц

Океанские просторы,
Волны высотой с горы.
Нет опасней, знаем сами,
Прячьтесь все, идёт...

(имануц)

Ч

Ни копыт и ни рогов,
Панцирь скроет от врагов!
Путешествует без страха,
Под защитой...

(ахапереч)

Ш

Мы летим под облаками,
Мы их трогаем руками,
Поднимает в небо пар
Наш большой воздушный...

(раш)

Щ

В дом приходим — моем руки!
Ну а туфли? Ну а брюки?
Не беда, легко и четко
Грязь убрать поможет...

(актёщ)

Ь

Чтобы ездить без проблем,
Знаки надо знать нам всем.

Только не поймём никак,
Где же в знаках...

(канз йикгям)

Ы

Я не знаю, в чём секрет,
Слов на эту букву нет,
Только буквЫ все важнЫ,
МЫ запомним букву...

(ы)

Ъ

Знаем, есть и въезд, и съезд,
Есть подъём и есть подъезд,
Нам без них нельзя никак,
Очень важен...

(канз йыдревт)

Э

Мы хотели ехать прямо,
Посреди дороги — яма,
И дорожный оператор
Шлёт нам в помощь...

(ротавакскэ)

Ю

Лето — жаркая пора,
Едет к морю детвора!
Под колес весёлый стук
Поезд движется на...

(гю)

Я

Это что там в дымке тает,
Птицей по волнам летает?
Паруса меняет вахта,
Держит нос по ветру...

(атхя)

Вірші

ГОЛОЛЕДИЦА

Не идет и не едет,
Потому что — гололедица.
Но зато
Отлично падается!

Почему ж никто
Не радуется?

В НОВОМ ДОМЕ МЫ ЖИВЕМ

Против школы новый дом.
В новом доме мы живем.
Мы по лестнице бежим
И считаем этажи.
Раз — этаж,
Два — этаж,
Три, четыре —
Мы в квартире!

ПРОКАЗНИКИ

Где ты был до сих пор?
Задержал светофор.
Красный — ясно —
Путь опасный,
Желтый — то же,
Что и красный,
А зеленый впереди —
Проходи!

О. Платонов

ЛОВКИЙ ПЕШЕХОД

Тут, наверно, скажет кто-то:
Это что за колдовство?
Не случилось ничего!
Ну, исчезли переходы —
Не заплачут пешеходы,
Сами выберут пути,
Где дорогу перейти!
Светофор не светофорит?
Ну, какое в этом горе?
Красный свет, зеленый свет!
Может, в нем и толку нет?

О. Платонов

Безопасный островок
Есть у перекрестка.
Ты его найдешь, дружок.
Круглый он, в полосу —
На твоём лежит пути
В центре перехода.
И вернее не найти
Друга пешехода.

Зебра в Африке живет.
Полосата очень,
Воду пьет, траву жуёт,
Порезвиться хочет.
А на улице у нас,
Здесь, у перекрестка,
Точно зебра в самый раз —
Переход в полосу.
Свет зеленый лучик шлет,
Он тебя, как мама,
Взяв за ручку, поведет
По полоскам прямо.

О. Коба

Глупый утенок играет в футбол,
хочется очень забить ему гол.
Гонит по улице мяч со двора...
Разве для улицы эта игра?

Здесь не футбольное поле с травой,
мчатся машины по мостовой.
Красный автобус, такси, грузовик —
тут под машиной очутишься вмиг.

Слушай, утенок, себя береги,
с улицы шумной скорее беги.
Сразу за домом, рядом со школой,
есть у ребят уголок для футбола.

Там целый день, хоть вприпрыжку, хоть вскачь,
Будешь гонять в безопасности мяч.

Г. Титов

Пристают к отцу ребята:
«Подари нам самокат».
Так пристали, что отец
Согласился наконец.
Говорит отец двум братцам:
«Сам я с вами не пойду,
Разрешаю вам кататься
Только в парке и в саду».
На бульваре старший брат
Обновляет самокат.
Младший брат не удержался
И по улице помчался.
Он летит вперед так скоро,
Что не видит светофора
Вот без тормоза, один,

Он попал в поток машин.
 Так и есть — шалун споткнулся,
 Под машину подвернулся
 Но водитель был умелый —
 У мальчишки ноги целы
 Жив остался в этот раз,
 Слезы катятся из глаз...
 Можно ездить по бульвару,
 По дорожке беговой,
 Но нельзя по тротуару,
 И нельзя по мостовой.

Н. Кончаловская

На двух колесах я качу.
 Двумя педалями верчу,
 За руль держусь, гляжу вперед,
 Я знаю — скоро поворот.
 Мне подсказал дорожный знак
 Шоссе спускается в овраг.
 Качусь на холостом ходу
 У пешеходов на виду.

С. Михалков

Жил в нашем городе маленький зайка.
 Был этот маленький зайка зазнайка.
 Надо пройти по проспекту немножко,
 Здесь пролегла в белых шашках дорожка.
 Желтая стрелка горит: «Переход»,
 Дружно идет по дорожке народ.
 Но бегал зайчишка в любую погоду
 Там, где на улице нет перехода.
 Прыгал у самого носа машин,
 Возле сердито надувшихся шин, —
 Слушаться старших никак не хотел,
 И на него грузовик налетел
 Так наш косой под машину попал,
 Глаза лишился, лапу сломал.
 Но мама и папа, сестренка и брат
 Сказали зайчишке: «Ты сам виноват!»
 Город, в котором с тобой мы живем,
 Можно по праву сравнить с букварем.
 Азбукой улиц, проспектов, дорог
 Город дает нам все время урок.
 Вот она, азбука, над головой:
 Знаки развешены вдоль мостовой.
 Азбуку города помни всегда,
 Чтоб не случилась с тобою беда.

Г. Титов

В снег и дождь, в грозу и бурю
 Я на улице дежурю.
 Мчатся тысячи машин.
 ЗИЛы, «Волги», М-один,
 Пятитонки и трамваи.
 Я проезд им разрешаю,
 Если ж руку подниму —
 Нет проезда никому!

С. Маршак

ТРИ ЧУДЕСНЫХ СВЕТА

Чтоб тебе помочь путь пройти опасный,
 Горим и день, и ночь — зеленый, желтый, красный.
 Наш домик — светофор, мы три родные брата,
 Мы светим с давних пор в дороге всем ребятам.
 Мы три чудесных света, ты часто видишь нас,
 Но нашего совета не слушаешь подчас.
 Самый строгий — красный свет, если он горит —
 Стой! Дороги дальше нет, путь для всех закрыт.
 Чтоб спокойно перешел ты, слушай наш совет:
 Жди! Увидишь скоро желтый в середине свет.
 А за ним зеленый свет вспыхнет впереди,
 Скажет он: «Препятствий нет, смело в путь иди!»
 Различать ты должен ясно
 Цвет зеленый, желтый, красный.
 На сигналы погляди, а потом переходи,
 Выполняй закон простой:
 Красный свет зажегся — СТОЙ!
 Желтый свет — вниманье, ЖДИ!
 На зеленый свет — ИДИ!

А. Северный

Там, где шумный перекресток,
 Где машин не сосчитать,
 Перейти не так уж просто,
 Если правила не знать.

Пусть запомнят твердо дети:
 Верно поступает тот,
 Кто лишь при зеленом свете
 Через улицу идет!

Н. Сорокин

Это всем должно быть ясно!
 Даже тем, кто ходит в ясли

Всем, кто в городе живет:
 Переходы не рискованны
 Только там, где нарисованы
 Шашек белые квадраты
 И на стрелке «Переход».

С. Михалков

Читает книжку глупый слон
 На самой мостовой,
 И невдомек ему, что он
 Рискует головой.

Нужно слушаться без спора
 Указаний светофора:
 Нужно правила движения
 Выполнять без возражения.

Это всем вам подтвердит
 Добрый доктор Айболит.

С. Яковлев

ДОМИК ВОЗЛЕ ПЕРЕХОДА

У дороги в домике
 Без сада и крылечка
 Проживают гномики,
 Два славных человечка:

Не играют в домино,
 В салки или прятки,
 А весь день глядят в окно.
 Все ли там в порядке?

Гном зеленый говорит:
 — Все спокойно. Путь открыт!
 Если вышел красный —
 Значит, путь опасный!

И днем, и ночью темною
 Окошки в нем не гаснут:
 Вот вышел гном зеленый,
 Вот появился красный.

У человечков важная
 И сложная работа —
 Неосторожным гражданам
 Мигнуть у перехода!

А. Усачев

ТРИ ДРУГА ПЕШЕХОДА В ЛЮБОЕ ВРЕМЯ ГОДА

Красный свет — твой первый друг —
 Деловито строгий.
 Если он зажётся вдруг —
 Нет пути-дороги.
 Жёлтый свет — твой друг второй —
 Даёт совет толковый:
 Стой! Внимание утрой!
 Жди сигналов новых!
 Третий друг тебе мигнул
 Своим зелёным светом:
 Проходи! Угрозы нет!
 Я порукой в этом!

При переходе площадей,
 Проспектов, улиц и дорог
 Советы этих трёх друзей
 Прими и выполни их в срок.
 Загорелся красный свет —
 Пешеходу хода нет!

СВЕТОФОР

Стоп, машина!
 Стоп, мотор!
 Тормози скорей,
 Шофёр!
 Красный глаз
 Глядит в упор —
 Это строгий
 Светофор.
 Вид он грозный
 Напускает,
 Дальше ехать
 Не пускает...
 Обождал шофёр
 Немножко,
 Снова выглянул
 В окошко.
 Светофор
 На этот раз
 Показал
 Зелёный глаз,
 Подмигнул
 И говорит:
 «Ехать можно,
 Путь открыт!»

СОВЕТЫ ПЕШЕХОДУ

Вот правило, нужное очень
И маленьким, и большим.
Хотите всегда вдоль обочин
Навстречу движенью машин.

Саша стать решил чемпионом,
И заняться решил марафоном.
Не страшна ему машин вереница,
Только ждет его не приз, а больница.

Не лезь сквозь ограждение,
Не нарушай запрет,
Усвой предупреждение:
Здесь перехода нет.

Внезапный выезд на дорогу
Ведет к печальному исходу:
Останови велосипед! —
Кричат друзья Ванюше вслед.

КТО ВИНОВАТ?

Снуют везде машины
Красные, синие.
В них сидят водители,
Чьи-нибудь родители!
Дети и не думают,
Что по их вине
Многие водители сидят сейчас в тюрьме.
Родители детей ругают,
А потом об этом забывают!
А через много-много лет
Дети, что мечтали о руле,
Становятся водителями,
Чьими-нибудь родителями.
И думают они о судьбе водителя, попавшего в ЧП.
Не знавшего, не ждавшего такого от детей.
Будьте осторожней, дети.
Внимательней по сторонам смотрите,
Прежде думайте, а потом идите!

СВІТЛОФОР

Як переходиш вулицю,
На розі зупинись
І перш за все уважно

На мене подивись.
Я шлях вкажу надійний,
Де небезпек нема.
Трикольорове око
Я маю не дарма.
Нехай воно і мружиться,
Ніколи я не сплю,
З малими дітьми в хованки
Я гратись не люблю.
В роботі я суворий
І стриманий завжди.
Тролейбуси, машини
Біжать сюди й туди.
Дивлюсь червоним оком —
Велю спинитись я,
Одне мені потрібно —
Це витримка твоя.
А блисне жовте око,
Іти не поспішай,
Бо жовтий — не зелений:
Потрапиш під трамвай.
Увага — і зелений
Привітно замигтів.
Він колір найкращий,
Щасливої путі!

Р. Скучайте

ПІДЗЕМНИЙ ПЕРЕХІД

Я проспект перетинаю,
Зовсім я не поспішаю.
І машини всі мені
Абсолютно не страшні.
Переходом довгим йду я,
Так поважно я крокую.
Можна йти сміливо тут —
Вільний шлях, безпечна путь.
Не турбуйтеся даремно,
Я — зразковий пішохід.
Знаю я, найкращий, певно, —
Цей підземний перехід.

ДОРОЖНІ ЗНАКИ

Руху правила єдині,
Їх повинні поважати,

Знати їх усі повинні —
І дорослі, і малята.
Добрий друг наш — знак дорожній
Ставиться не так собі,
Як подружиться з ним кожен,
Допоможе він тобі.
Щоб не трапилося всяке,
Шанувати треба знаки.
На дорозі небезпечно,
Тож обачним будь доречно.
Руху правила єдині,
Знати їх усі повинні.
Шануватимуть їх люди —
Скрізь тоді порядок буде!

* * *

Знають діти всі, напевно,
Перехід бува підземний.
Під землею люди йдуть —
І безпечна їхня путь.
Нагорі біжать машини,
Проїжджають безупину,
А внизу йде пішохід —
Дуже зручний перехід.
Він стрічає всіх привітно,
Навіть вдень горить тут світло.

* * *

На переході біля світлофору
Правил дотримуйся дуже суворо:
Спочатку ліворуч ти подивись:
Немає машин? — То йди, не барись!
Далі йти теж маєш право!
Як машин немає справа!

* * *

Знає будь-яка дитина:
Йти не можна, де машини.
Тому Коля і Тамара
Йдуть собі по тротуару.

* * *

Тротуари — це доріжки,
Ми по них ідемо пішки.

Всі, хто тротуаром ходить,
Звуться просто — пішоходи.

* * *

Світлофор потрібен всім:
І дорослим, і малим.
Друзі, він багато може, —
Пішоходам допоможе
Він дорогу перейти
Без лихих пригод в путі.
Ближче лиш червоним оком —
Нас застерігає строго,
Що не можна крокувати,
Необхідно почекати.
А засвітиться зелене:
І для тебе, і для мене
Шлях відкритий, можна йти,
Дуже раді я і ти.

* * *

Пес Бровко у місті жив,
Тут доріг багато.
Правила того він вчив,
Щоб усі їх знати:
Як дорогу перейти
І в належнім місці.
Як по тротуару йти,
Як ходити в місті.
Бо ж собачці треба знать,
Що і як робити.
Де машини швидко мчать —
Страшно там ходити.
Ця частина для машин
Проїжджою зветься.
А якийсь громадянин
Ось по ній несеться.
Недалеко й до біди —
І Бровко це знає.
— Там, людино, не ходи! —
Пес услід гукає.
— Є для того тротуар,
Тож зійди з дороги.
Можеш вийти на бульвар
Розминати ноги! —
Зрозумів спортсмен Бровка,

Обернувся лячно.
 — Служба в песика така... —
 Усміхнувся вдячно.
 Правила дорожні знаю,
 їх виконую завжди.
 Знаки на ходу читаю,
 Щоб не трапилось біди.
 В школу свій маршрут долаю,
 Шлях, що вдало вибрав я.
 Він безпечний, я це знаю,
 Знає це й моя сім'я.
 І дорогу переходжу
 Тільки там, де перехід.
 І на все я час знаходжу,
 На навчання і похід.
 Основне — це дисципліна,
 І тоді біда мине.
 Знати треба неодмінно,
 Що життя — це головне!

* * *

Любіть себе та інших поважайте,
 Своє життя й здоров'я бережіть.
 І правильну дорогу вибирайте,
 Якщо до старості бажаєте дожити.
 Щоб не спізнитись — ви не поспішайте.
 Раніше вийдіть, щоб спокійно йти.
 А по дорозі рот не роззявляйте,
 Щоб і життя, й здоров'я зберегти.
 Бо їде транспорт, всюди перехожі.
 Хтось на роботу, хтось з роботи йде.
 Чи сіє дощ, чи дні стоять погожі,
 А рух не зупиняється ніде.
 Летять машини, швидкість в них висока.
 Миттєво транспорт цей не зупинить.
 І хоч дорога, може, й не широка,
 Та через неї, діти, не біжіть.

Спіткнутись можна чи перечепитись...
 Летять машини, вам несила встать.
 Автомобіль не може зупинитись,
 Страшне нещастя може вас спіткати.

Дорогу виберіть до рідної вам школи,
 Щоб світлою й безпечною була.
 І навіпростець теж не ходіть ніколи,
 Собі й нікому не бажайте зла.

МОЯ ВУЛИЦЯ

Тут на посту завжди чергує
 Умілий спритний постовий.
 Всіма відразу він керує,
 Хто перед ним на мостовій.
 Ніхто у світі так не може
 Одним лиш помахом руки
 Перепинити перехожих
 І пропустити грузовики.

С. Михалков

ХТО НА НАШІЙ ВУЛИЦІ ГОЛОВНИЙ

Паличка-спинялочка чарівна
 І свисток у дядечка чарівний.
 Дуже наша вулиця гамірна.
 Дядечко на вулиці — головний.
 Тільки вгору паличку піднесе —
 І за мить спиняється геть усе.
 Стій, шофере, «бублика» не верти,
 Треба дітям вулицю перейти!
 Тільки свисне дядечко у свисток —
 Пішохід покvapливий стишить крок,
 Не зашкочить рухові пішохід,
 Переходить вулицю там, де слід.
 Зліва, справа крутиться сто коліс,
 Хоч би хто під колесо не підліз,
 Плин машин по вулиці день і ніч,
 Дати раду рухові — мудра річ.
 Та на те ж і паличка чарівна
 І свисток у дядечка чарівний...
 Дуже наша вулиця гамірна,
 Постовий на вулиці — головний!

О. Пархоменко

Ми — дорожні знаки, нас потрібно знати.
 Водіям і пішоходам, і хто їздить, і хто ходить,
 І дорослим, і малим знати знаки треба всім!
 Водіям автомобілів робимо приємне діло:
 Попередим і розкажем, допоможем, ще й покажем.

С. Яковлев

ЗНАЙОМСТВО З ДОРОЖНІМИ ЗНАКАМИ

Закінчилися уроки, в табель вписані оцінки,
 За хвилину — двісті кроків до трамвайної зупинки.

Світлофор зеленим світить, поспішаю, як ніхто —
З братом їдемо до діда у новенькому авто.

Ми домовилися вранці, він чекає на стоянці.
Ось і я — часу не гаймо, заспівав мотор — рушаймо!

Розрослись каштани, липи, без зупинки тут не можна.
СТОП — ці літери великі здалеку побачить кожний.

Мчать автобуси, мопеди, ми чекаємо за рогом.
Знак стоїть пріоритету, зветься «Головна дорога».

Брат машину зупиняє, озивається до мене:
— Світлофор три ока має — червоне, жовте і зелене.

Червоне — треба пам'ятати: йти не можна, слід чекати.
Мигає жовте — не хвилюйся: уважним будь і приготуйся.
Зелене — вітер, сніг чи злива: через дорогу йди сміливо.

Нам дорога ще далека, брат веде, позаду я.
Знак дорожній «Небезпека» застережить водія.

Глянь праворуч, глянь ліворуч, на дорозі діти — СТІЙ!
Дитсадок і школа поруч — обережніше, водій!

Прямо знак нас не пускає, це дорога на завод.
Брат ліворуч повертає — там немає перешкод.

Вийшла тіточка з під'їзду, у руках тяжкі валізи
І мерщій через дорогу під акації розлогі.
Брат сигналить — що за жарти?! Треба тіточці за парту!
Незалежно від погоди тут не можна пішоходам.
Далі он — хіба не видно — є доріжка пішохідна.
Магазин «Дитячий світ» — там підземний перехід.

Доганяємо за містом двійко велосипедистів:
Дружно тиснуть на педалі — мчать по центру магістралі.
Раптом — гульк — з-за повороту —
Грузовик якраз навпроти.
Хлопці, звісно, не чекали, розгубились, запетляли,
По дорозі круть та верть і в канаву — шкереберть!

Зупинився грузовик, вийшов літній чоловік.
Перебіг через дорогу — може, треба допомоги?
Ні, серйозно не забились, все щасливо закінчилось.
Хлопці рюмсають в канаві: — Ви пробачте, ми не знали,
Ми не бачили, не чули... «Ох» та «Ой», синці та гулі.
Подививсь водій, послухав: — Як не знаєш правил руху.
Краще зовсім вже не їздить, горе-велосипедисти!

Дальній путь за перевалом вибрав брат мені на втіху.
В цих місцях ми не бували, крізь тунель я ще не їхав.

Вітер за вікном шугає, б'є у колесо, чудний.
Брат на знак мені киває: — Зветься «Вітер боковий».
— Швидше їдь, — кажу до брата, — треба вітер обігнати.
Брат сміється: — Хлопче, що ти? Небезпечні повороти!

«Волга» поспішає, схоже, мчить за нами навздогін.
Та об'їхати не може — заборонено обгін.

Брат потрібний знак помітив — треба в бак пального влити.
Є у кожної машини бак об'ємний для бензину.
Якщо геть порожній бак — то не зрушити ніяк.

Зачаровані красою — через річку чудо-міст!
Зупинились — мчиться поїзд — залізничний переїзд.
У віконце дух полинний, сонце в небі колобком.
Спуск крутий, ріка в долині, міст і знак «Крутий підйом».

— Квіти! — братові гукаю, — почекай мене хвилинку.
— Знак, на жаль, не дозволяє, заборонена зупинка.

Гиц та гиц — то вниз, то вгору...
— Ну й дорога, брате любий!
Не рятують і ресори, цокотять у мене зуби!

Брат на гальма ставить ноги, я у шибку лобом — трісь!
Почалась вузька дорога — пригальмує і придивись.

Брат не любить поспішати — як би лиха не було.
Слід дистанцію тримати, гравій може вибить скло.

— Що то за знак? — питаю брата.
— Ці знаки всі повинні знати, на білім хрестики червоні,
Кров цебенить, поріз долоні, апендицит, комусь погано —
Вони завжди в пригоді стануть.

— Хочу пити, хоч краплинку! Брат говорить: — Не біда!
Скоро місце відпочинку, а там і питна вода.

Я забув! Не вимкнув праску! От так лихо! Що робити?
Для забудьків знак, будь ласка, — «Телефон» — біжу дзвонити.

Ось і ліс уже близенько, я не закриваю рота.
Просьте брат: — Сиди тихенько, тут ремонт, ідуть роботи.

В лісі місто на галяві, що це, сон а чи уява?
Білі корпуси просторі. — Це дитячий санаторій.
Між ялинок і дубків теремки для малюків.
Щоб малечу не лякати, сни від ліжок не прогнати,
Заборонний знак дорожний: тут сигналити не можна.

Скоро дідове подвір'я, дід у нас лісник, отак!
З лісу можуть вийти звірі, нам про це говорить знак.

Ми приїхали. Дідусь на порозі крутить вус,
Йде онуків зустрічати: — Здрастуйте, ходіть до хати.
Вже бабуся клопотала — напекла, наготувала.
Пирогів, гриби і квас на столі чекають вас.
Ну а потім — до роботи — розпиляємо колоди
І змайструємо під кленом годувальню для оленів.
Звільнимо струмок від листя, щоб лисички напилися,
Потім мурав'їні вежі загородимо від вепрів...

Приїздіть у ліс в суботу — вистачить для всіх роботи.
Пост ДАІ. Інспектор чемно радить пас прилаштувати,
Посміхається приємно: — Хай щастить вам, — каже брату.
О. Кононенко

ПОДИВІТЬСЯ: ПОСТОВИЙ

Став на нашій мостовій.
Швидко руку простягнув,
Паличкою враз махнув,
І за мить усе змінилось:
Всі машини зупинились,
Три ряди завмерли враз
І чекають на наказ.
Люди ж — лиш звільнився путь —
Через вулицю ідуть.
І стоїть на мостовій
Чародієм постовий.
Всі машини одному
Підкоряються йому.

Я. Пішумов

ЯКБИ

Іде по вулиці один
Якийсь дивак-громадянин.
Йому порадили: — Заждіть!
Червоне світло он горить
На світлофорі. Знає всяк:
Не можна йти тепер ніяк.

— Червоне світло? Не біда! —
Громадянин відповів.
Іде він, цей дивак на вид,
Не там, де напис «Перехід».
Він грубіянить на ходу:
— Де хочу — там і перейду!
Водій здивований, а все ж

Кричить: — Куди, роззяво, йдеш?!
Та швидше, швидше загальмуй,
Цього роззяву порятуй!..
А що якби водій сказав:
«На світлофор я наплював!»
Як заманеться їхав би?
А постовий пішов собі?
Трамвай би їхав, як хотів?
Ходив би кожен, як умів?
Ой!.. Там, де вулиця була,
Де кожен звик ходити,
Найнеймовірніші діла
Розпочалися вмиль.
Сигнали, крики: «Виручай!..»

Машина — просто на трамвай.
Трамвай наїхав на машину,
Машина врізалась в вітрину...

Та ні: стоїть на мостовій
Регулювальник-постовий,
Триокій світлофор висить,
І зна всі правила водій.
О. Бедарьов

ПРОХОДЬ ОБЕРЕЖНО...

Все місто повне руху:
Машини вряд біжать.
Яскраво світлофори
І день, і ніч горять.

Проходь же обережно,
Свій кожен крок узгодь, —
І тільки там, де можна,
І тільки там, де можна,
Ти вулицю уважно переходи!

Пильнуй же крок свій кожний
І за трамваем стеж —
Баритися не можна
І гав ловити теж.

Проходь же обережно,
Свій кожен крок узгодь, —
І тільки там, де можна,
І тільки там, де можна,
Ти вулицю уважно переходи!
С. Михалков

ЗАБОРОНЕНО І ДОЗВОЛЕНО

І проспекти, і бульвари —
Всі шумливі в наші дні,
Ти проходи по тротуару
Лиш по правій стороні!

Пустувати тут, де люди,
За-бо-ро-не-но!
Стать взірцевим пішоходом!
Це дозволено...

Як заходиш до трамвая,
Краще уперед пройди,
Не крутись, це заважає,
Стій спокійно чи сиди.

Їхать «зайцем» — знають всі —
За-бо-ро-не-но!
А бабусі дати місце —
Це дозволено...

Якщо ти гуляєш десь там,
Бігаючи, не забудь;
Переходиш перехрестя —
Особливо пильним будь.

Йти, коли червоне світло,
За-бо-ро-не-но!
На зелене — навіть дітям
Йти дозволено...

Б. Семернін

СВІТЛОФОРОВІ ОКУЛЯРИ

Світлофор дружив спочатку
З ясним сонячним зайчиком.
Із краплиною він грався,
На три кольори сміявся.
Але треба ж тому статись:
Почав зайчик жартувати.
Світлофорові з розгону
В око зазирнув червоне.
Колір ока вмить змінився —
І весь транспорт зупинився.
Згадайся: який колір
Засвітивсь на світлофорові?
Гралась крапля синя збоку,
Зазирилася в жовте око.
Доки крапля заглядала,

Зеленіти око стало.
Світлофора лікували,
Окуляри приписали,
Бачить сонце він і хмари
Тільки через окуляри.

В. П. Тищенко

Три сигнали світлофора
Що накажуть вам — закон.
Коли червоний загориться —
Ти повинен зупинитись.
Жовте світло — почекай.
А зелене світло сяє —
Рухатися дозволяє.

СВІТЛОФОР

Водіям хто помагає?
Це повинен знати ти!
Від біди оберігає:
Та і всім допомагає
Небезпечний шлях пройти!
Цей невтомний трудівник
Три великих ока має.
Він ніколи не дрімає,
Особливо в часи «пік»!

Три сигнали світлофора
Що накажуть — то закон!
Як червоний загориться —
Терміново зупиніться!
Жовте світло — почекай!
А зелене сяє світло,
Усміхаючись привітно, —
Сміло рухайтесь всі:
І малята, й дідуся!

Я згубив з тобою спокій,
Вже терпцю мого нема!
Ти сигнали зневажаєш.
Чи червоне, чи зелене
Увімкну я світло —
Мчиш, не глянувши на мене,
Мов життя твоє шалене
Геть тобі обридло!
Через тебе стид і срам!
На дорозі тарарам.

ТРАМВАЙ-ХВАЛЬКО

Біжить по вулиці трамвай,
Кричить: «З дороги утікай!»
Біжить проспектом, між дерев,
Кричить: «Я сильний, ніби лев!
Усяк з дороги хай змине —
Ніхто не стримає мене!»
Та світлофор червоний стрівся —
І вмить трамвай наш... зу-пи-нив-ся...

СВІТЛОФОР

Світлофор вогнем палає,
Він малят застерігає:
Ось біжать автомобілі:
Чорні, сині, жовті, білі.
Мчать тролейбуси, таксі —
В русі небезпечні всі.
Тож спинився враз — не йди,
Як не хочеш ти біди.
Загориться жовте світло,
Ніби сонечко розквітло —
Значить, скоро можна йти,
Перехрестя перейти.
А зелене як засяє.
Нас одразу привітає:
«Вільний шлях, малята, йдіть
Та здоровими ростіть!»

ПОМІЧНИК

Автоінспекторам допомагає —
З друзями службу патрульну несе,
Всюди зразок він у вуличнім русі,
Де ще такого ви знайдете, де?.. —
Чи то дідусь, чи сліпенька бабуся
Ідуть — через вулицю переведе!..
Ви запитаєте: хто ж він, Сашко той,
Що за людей вболіває весь час?
Чемний школяр, розумний і голий,
В нашому місті живе, серед нас!..
Мешканці юні! Дотримуйтесь строго
Правил безпечного руху!..
Тоді й вулиці, міста, й нестримні дороги
Зменшать число надзвичайних подій!
Що не кажіть, а Сашко таки знає
Правила руху й сигнальні вогні:

Вогник «червоний» — хлопчисько чекає,
«Жовтий» — чекає, не квапиться, ні.
Лиш на «зелений», прискоривши кроки,
Впевнено йде через вулицю він.
І проводжають прискіпливим оком,
Поглядом теплим шофери машин.
Так, поважає Сашко світлофори,
Що навіть пильний інспектор ДАІ
Радо киває йому і бадьоро,
Щиро шанують його водії!..
Знає Сашко, що на вулиці часом
Ой небезпечно буває пройти:
То ж він Миколу із 3-го класу
Їхньої школи відвів від біди:
Неслух побіг на проїжджу частину,
Перечепився — і зразу ж упав.
Мчить на Миколу вантажна машина —
Не зупиниться...
Встиг, врятував хлопця Сашко:
Плаче, скиглить невдаха,
Адже забивсь і штани розірвав,
Тільки не кається: «Я б одним махом
Встиг перебігти, коли б не упав...»
«Не зрозумів ти нічого, я бачу, —
Каже Сашко, — перебігти не встиг?..
Ось ти стоїш, переляканий, плачеш:
Гулю набив... Ти й загинути міг!»
Знають у місті Сашка й поважають:
Хлопець меткий, — хоч куди!
Всяке порушення він не минає,
Вже багатьох застеріг від біди.
Сам, що не вміє, — все розпитає.
Любить порядок він над усе.

ПОЛЕЗНЫЕ СОВЕТЫ

1. Оглянитесь-ка, подружки.
Где глаза у вас, где ушки?
Дело кончится печально,
Может быть немало бед:
Ведь дорога — не читальня
И не место для бесед!
2. Осторожно! У шофера
Ограниченный обзор.
Из-за дерева, забора
Плохо видит вас шофер.
И должны вы сами впрядь,

- В его сторону смотреть.
 3. Как дорогу перейти?
 Как тут транспорт обойти
 Спереди? А может, сзади?
 На картину эту глядя,
 Убедитесь вы, друзья,
 Что и так, и так нельзя!
 Безопасно, пешеход,
 Только там, где переход!
4. Хоть колес всего лишь пара,
 Но зато есть тормоз, фара,
 Отражатель (красный свет) —
 Это твой велосипед.
 А на случай перехода —
 Превращайся в пешехода!
5. Как шофер ни тормозит,
 А машина все скользит.
 На колесах, как на лыжах:
 Ближе, ближе, ближе, ближе!
 Для спасенья есть возможность:
 Лучший тормоз — осторожность!
6. Дети группой ходят парами
 Не дорогой — тротуарами.
 По дорожкам пешеходным.
 По полоскам переходным.
 Где опасность велика —
 Развернулись два флажка!
 Двое взрослых обязательно,
 Да и мы глядим внимательно!

О ГАИ

1. Машина едет по шоссе
 И скорость набирает.
 Водитель, осторожен будь,
 Инспектор наблюдает.
 Инспектор охраняет нас,
 Порядок на дороге.
 Он каждый день и каждый час
 Приедет по дороге.
2. На углу, на мостовой
 Стоит гордо постовой.
 По дороге мчит шофер
 И не видит светофор.
 «Осторожно! Путь закрыт!» —
 Так гаишник говорит.

- «Вы, водитель-нарушитель,
 На дорогу не глядите,
 Не заметили вы знак
 И попали вы впросак.
 Встали вы на переход,
 А там ходит пешеход,
 И поэтому сейчас
 Оштрафую-ка я вас!».
 Тут шофер вскричал: «Ура!
 Как милиция права!»
3. У ГАИ веселья мало,
 Но зато полно забот.
 Рано утром на дороге
 Она ответственность несет.
 Если кто-то сбил кого-то
 Или врезался куда,
 Она сразу разберется
 Без ссор, но раз и навсегда.

ПРАВИЛА В СТИХАХ

На дороге целый день
 Сильное движение,
 Не остановить поток
 Даже на мгновение.

Чтобы не случилось
 Опасных столкновений,
 Существуют Правила
 дорожного движения.

Транспорт разный на дороге:
 Легковой и грузовой,
 Государственный и частный,
 Пассажирский городской.

По проезжей части ездят
 Все по правой стороне,
 Это Правило движенья
 Действует в стране.

Пешеходы на дороге
 Были бы в опасности,
 Но для них есть тротуар
 Вдоль проезжей части.

На шоссе за городом
 Тротуаров нет:

По краям обочина,
А за ней кювет.

Люди на обочине
Двигаться должны
Транспорту навстречу
С левой стороны.

Переход через дорогу
Мы всегда найдем:
Полосатая дорожка
Нарисована на нем.

Рядом знак дорожный ставят:
«Пешеходный переход»,
Здесь дорогу переходит
Весь сознательный народ.

Если же под перекрестком
Есть подземный переход,
По нему через дорогу
Ходит каждый пешеход.

Перекресток переехать
И дорогу перейти
Вам нельзя одновременно,
Не столкнувшись на пути.

Регулирует движение
Сложное приспособление
Под названием СВЕТОФОР.

Светит ярко он нам с вами
Разноцветными огнями,
И про них наш разговор.

Загорелся красный Свет,
Это значит — хода нет.
Светофор сигналист строго:
«Не ходите на дорогу!»

Если желтый свет горит,
Подождать он нам велит.

А когда горит зелёный,
Это значит — путь свободный.
Светофор вам говорит:
«Переход для вас открыт!»

Если светофора
Нет на переходе,

Посмотрите влево
Прежде, чем пойдете.

Посреди дороги
Вправо посмотрите,
Транспорт пропустите,
А потом идите.

Где вдоль улицы барьер,
Там нет перехода.
Транспорт движется за ним,
Не сбавляя хода.

За барьером можно сразу
Под колеса угодить:
Ведь тяжёлую машину
Нелегко остановить.

На проезжей части
Не катайтесь, дети,
Ни на самокате,
Ни на велосипеде.

Мчатся по дороге
Быстрые машины,
Там вы попадёте
Прямо к ним под шины.

Если транспорт на дороге
У обочины стоит,
Он обычно пешеходам
Закрывает общий вид.

Грузовик или автобус
Обходить опасно,
Это каждый пешеход
Должен знать прекрасно.

Чтоб дорогу видеть слева
И машины пропустить,
Грузовик или автобус
Надо сзади обходить.

Спереди трамвай обходят
Пешеходы, зная,
Что опасность им грозит
От встречного трамвая.

Во дворе играют дети,
По дороге транспорт ездит.

Не случилась чтоб беда,
Не ходи играть туда.

И всегда в любой игре
Оставайтесь во дворе.
На проезжей части
Может быть несчастье.

Вікторини

Вікторина 1

1. Де потрібно чекати автобус, трамвай, тролейбус?
2. Коли можна починати посадку в громадський транспорт?
3. Розкажи, який порядок посадки і виходу з громадського транспорту.
4. Чому не можна виходити з автобуса в бік проїзної частини?
5. Як мають поводитися пасажирів в громадському транспорті?
6. Де безпечніше переходити проїзну частину після виходу з громадського транспорту?
7. Коли пасажирам дозволено виходити на проїжджу частину?
8. У чому небезпека раптового виходу на проїжджу частину із-за транспортного засобу, що стоїть біля тротуару (або узбіччя)?
9. Які сигнали пішохідного світлофора ви знаєте, що вони означають?
10. Як на проїжджій частині вулиць і доріг позначений пішохідний перехід?
11. Де та як мають ходити пішоходи по вулиці?
12. У яких місцях пішоходам дозволено переходити вулицю?
13. Де потрібно стояти в очікуванні трамвая, тролейбуса, автобуса?
14. Які правила поведінки в транспорті загального користування ви знаєте?
15. Як потрібно переходити вулицю після виходу з трамвая, автобуса?
16. Який порядок посадки у автобус і вихід з нього?
17. Як треба правильно переходити вулицю, дорогу?
18. Чи можна перебігати через вулицю, дорогу?
19. Чому пішоходам не можна ходити по проїжджій частині вулиці, дороги?
20. Скільки сигналів у пішохідного світлофора?
21. На які групи діляться дорожні знаки?
22. Хто має знати дорожні знаки?
23. У яку сторону потрібно подивитися, дійшовши до середини вулиці?

Як називається...

24. Безквитковий пасажир?
25. Дорога для трамвая?
26. Будинок для автомобіля?
27. Безрейковий трамвай?

Вікторина 2

1. Як називають будь-яку людину, яка знаходиться на дорозі? (*Особа*)
2. Як називають пристрій, призначений для перевезення людей, вантажів і обладнання? (*Транспортний засіб*)
3. Як називають особу, яка керує будь-яким транспортним засобом? (*Водій*)
4. Як називає особу, крім водія, що знаходиться у транспортному засобі або на ньому? (*Пасажир*)
5. Як називають смугу землі з поверхнею штучної споруди, яку використовують для руху транспортних засобів і пішоходів? (*Дорога*)
6. Як називають особу, яка знаходиться поза транспортним засобом на дорозі й не виконує на ньому роботу? (*Пішохід*)
7. Як називають особу, яка пересувається в інвалідному візку без двигуна по дорозі? (*Пішохід*)
8. Який немеханічний транспортний засіб людина може вести руками по дорозі, щоб прирівнюватися до пішохода? (*Велосипед*)
9. Який механічний транспортний засіб може вести по дорозі особа, щоб його можна було прирівняти до пішохода? (*Мотоцикл*)
10. Який пристрій може застосовувати на дорозі пішохід для перевезення вантажу своїми силами? (*Візок*)
11. Який пристрій може використовувати пішохід для перевезення в теплу пору дітей та осіб з обмеженими можливостями? (*Візок*)
12. Як називають особу, яка наділена в установленому порядку повноваженнями з регулювання дорожнього руху за допомогою сигналів, установлених Правилами дорожнього руху, та яка безпосередньо здійснює зазначене регулювання? (*Регулювальник*)
13. Яким знаком спереду і ззаду позначають транспортний засіб, що використовується для перевезення дітей? (показати) (*Діти*)
14. Які сто букв можуть зупинити рух транспорту? (*Сто «П»*)
15. Як визначити, що автомобіль збирається здійснити поворот? (*Водій завчасно повинен включити покажчик повороту*)
16. З якого віку, згідно ПДР, дозволено керувати велосипедом за руху на дорозі? (*Із 14 років*)

17. Скільки очей у світлофора? *(Три)*
18. Що називають дорогою? *(Територію для руху)*
19. Як можуть розташовувати перехрестя? *(Т-подібно, Х-подібно)*
20. Де найчастіше встановлюють засоби БДД? *(На перехрестях)*
21. Браслети, але не прикраси для рук. *(Наручники)*
22. Як потрібно обходити транспорт, який стоїть? *(Ніяк, треба ді-йти до переходу)*
23. Яке колесо під час руху автомобіля залишається нерухомим? *(Запасне)*

Бліц-турнір

1. Місце, де на вахті стоїть міліціонер? *(Пост ДАІ)*
2. Дуже хочеться їсти. Який ми шукаємо знак? *(Ресторан або їдальня)*
3. Який знак вас напоїть? *(Питна вода)*
4. Ніч... Зупинитися б на відпочинок. Але де? Хто скаже? *(Місце відпочинку)*
5. Людина, яка їде в транспорті. *(Пасажир)*
6. Як називають той пост, де на вахті стоїть міліціонер? *(ДАІ)*
7. До якої групи належать знаки, схожі на червоне око світлофора? *(Заборонні)*
8. Людина, яка йде по тротуару. *(Пішохід)*
9. Як називаються ті знаки, що зображені в блакитному колі? *(Зобов'язувальні)*
10. Пристрій для регулювання руху транспорту і пішоходів. *(Світлофор)*

ДОДАТОК 2

ПРАВИЛА ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ

Додаток 2.1

КАЗКИ

ЇЖАЧОК

Жив їжачок у красивому, красивому лісі, у своєму будиночку.

Одного разу прасував він рушники, і в цей час йому зателефонувало зайченя. Зайченя запросило їжачка погуляти.

Їжачок зрадив, побіг гуляти і забув про включену праску. Минуло близько п'яти хвилин, як він згадав, що забув вимкнути праску. Побігли вони із зайченням до будиночка і там побачили стовп диму.

Їжачок і зайченя почали закидати пожежу землею, вони загасили вогонь, але будиночок згорів ущент. Після цього випадку їжачок знайшов новий будиночок, і перед тим, як іти гуляти, він завжди перевіряв, чи все вимкнув.

А. Чернят'єва, учениця 7-А класу

НА УРОЦІ ОСНОВ ЗДОРОВ'Я

Жили собі дві подруги Крапка і Кома.

І ось пішли вони на урок основ здоров'я.

На уроці вчитель Знак Питання став розповідати учням правила безпечної поведінки в разі пожежі. Потім він попросив, щоб учні їх записували.

І ось Крапка підняла руку і сказала:

— Дозвольте розповісти про випадок, який зі мною стався?

— Розкажи, — сказав учитель.

— Якось у мене вдома від перегріву зайнявся телевізор. Я спочатку висмикнула провід із розетки, а потім накрила його товстим покривалом.

— Молодець, Крапка, що запобігла пожежі, але більше не залишай телевізор увімкненим. Пам'ятай, недбалість призводить до біди.

— А хто знає, ще через що відбувається пожежа?

— Я знаю! — сказала Кома.

— Гаразд, розкажи.

— Пожежа відбувається через дитячі пустощі з вогнем, коротке замикання в електромережі, залишену праску, сушіння одягу над газовою плитою...

Раптом пролунав дзвінок, і Крапка з Комою пішли додому. Тепер усі діти знають правила безпеки. Ось так Крапка з Комою допомогли дітям про них дізнатися.

ЛІСОВА ПОЖЕЖА

Настало літо.

Видалося воно дуже сухим і спекотним. Почастішали лісові пожежі.

На жаль, ця біда не обійшла й один маленький лісок. У ньому жило дуже багато звірів, і всі вони дуже любили своє житло. Звірята дуже злякалися, коли побачили, що ліс горить!

Ніхто нічого не міг зробити. Зайченята, лисиці, куниці, білки та й інші звірі намагалися гасити пожежу, але зусилля були марними.

— Надії немає! — сказала зайчиха.

— Залишилися ми без домівки! — завив сірий вовк.

На щастя для звірів, усе закінчилося щасливо. Багато добрих людей прийшло на допомогу.

Рятувальники з вертольотів боролися з вогнем і вже до вечора пожежу загасили.

Як же раділи звірі! Зайченята стрибали, бігали лисиці, білочки метушилися. Усі були щасливі, що лихо минуло їх.

КАЗКА ПРО НЕСЛУХНЯНИЙ СІРНИК

В одному невеликому містечку жив собі сірник. Він був веселим, пустотливим хлопчиком. Дуже вже він полюбляв стрибати, та так стрибав, що забував про все на світі. Спалахував і одразу займався. Стрибаючи, він зачіпав штори, предмети в будинку, на кухні, виходячи на вулицю — дерева, будинки, кущі, траву й усе,

що йому траплялося на шляху. Все це згоряло. Люди стали його боятися. Сірнику це страшенно не подобалося, тому що тільки люди могли дати йому життя. Адже це вони його виготовляли. І ось одного разу він прийшов до майстра, який робив сірники, і попросив його про допомогу. Адже він хотів приносити користь людям, а чинив тільки шкоду. Майстер добре подумав і вирішив сірникові допомогти. Придумав йому будинок, де можна сховатися і відпочити — сірникову коробку. Поклав його не самого, а з братиками. Із тих пір неслухняний сірник мешкає в сірниковій коробці.

А. Бологан, учениця 7-А класу

КАЗКА ПРО ВОГОНЬ

Жив-був вогонь. Був він дуже небезпечним і задирикуватим. Гуляв, де хотів, нікого не жалів, спалював усе підряд і був найлютішим ворогом усього живого. Зустрів вогонь людину:

— Слухай, людино, давай поміряємось силою.

Та погодилася, ось почався бій. Людина заманила його до річки й сама стрибнула у воду, вогонь за нею. Схопила людина мокрою рукою язик полум'я та хотіла загасити. Заблагав вогонь:

— Не гаси мене, вірою і правдою буду тобі служити.

Пожаліла його людина. Ось так і почав служити вогонь людям, став другом. Але коли потрапляє до рук маленьких дітей або дорослих, які поводяться з ним недбало чи неухважні до нього, то він показує свій характер: намагається втекти від них і гуляти лісами, луками, деревами. Недарма є прислів'я: «Дерево з вогнем не дружить». І якщо недбало поводитися з вогнем — може прийти біда!

ЛЕГЕНДА ПРО ПРОМЕТЕЯ

У давні часи, коли всім світом правив Зевс, люди, що тільки-тільки розселилися на землі, були слабкими, безсилими, полохливими. Вони не вміли ні думати, ні розуміти того, що бачили навколо. Із жахом дивилися вони на грозові хмари, пекуче сонце, безкрає море й високі гори. Від усього, що їх лякало, люди ховалися в печери. Не було в них тоді ні житла, ні родинного вогнища: люди не варили їжу, не грілися біля вогню. І було таке життя жалюгідним існуванням. Пожаль людеy своїм великим серцем титан Прометей і сміливо порушив заборону Зевса: не давати людям вогню. Пробравшись до палацу, титан взяв невелику іскру вогню і, сховавши її в порожньому стеблі очерету, приніс людям на землю. Із тих пір засяяли яскраві вогники багатьох на землі. Біля них збиралися люди цілими родинами, смажили м'ясо, грілися, танцювали.

Тепер люди зажили веселіше й дружніше, і титан Прометей щиро цьому радів. Він навчив людей приборкувати вогонь, плавити мідь, кувати зброю. Завдяки Прометею люди почали думати й, напевно, вперше відчували себе людьми.

Але Прометей був жорстоко покараний громовержцем Зевсом за свій учинок. Його вигнали з гори богів — Олімпу — і прикували до скелі. Щоранку прилітав до Прометея орел і викльовував йому печінку. За ніч рана заживала, а вранці героя знову чекали муки. Але Прометей відмовився забрати в людей вогонь назад, і його муки тривали вічно.

КАЗКА ПРО ПОЖЕЖУ

Одного разу поліз Олексійко на стіл за цукерками й побачив сірники. Цукерки строкатою гіркою височіли в білій блискучій вазочці, а сірники лежали поруч у маленькій охайній коробочці з красивим малюнком. Хлопчик тут же забув про солодощі й потягнув коробку до себе. Олексійко часто бачив, як мама включає газ і підносить до конфорки запалений сірник. На плиті одразу розквітала велика блакитна квітка. Олексійко знав, що це вогонь. Хоча йому й говорили, що вогонь страшний, він ніколи не вірив, тому що вогонь був гарний, і на нього було цікаво дивитися. Він ніби вабив до себе.

Нікого з дорослих на кухні не було, і хлопчик вирішив сам зробити таку ж красиву вогняну квітку. Тим паче, що нічого складного в цьому немає! Треба всього лишень чиркнути сірником і піднести його до плити.

Сірники були такі гарні, такі однакові, світленькі, з акуратними темними голівками. Олексійко взяв одного й чиркнув по коробочці. У ту ж мить сталося щось страшне: з-під сірника вискочила крихітна іскорка й почала танцювати по кухні, підпалюючи все навколо. Де вона зупинялася, там негайно з'являлася чорна горіла пляма. Кухня наповнилася чадом, димом, і пролунав жахливий голос:

— Дякую тобі, неслухняний хлопчику! Ти зняв чарівне закляття, накладене на мене добрим чарівником Мерідоном багато тисяч років тому. Він заточив мене в цей сірник і сказав, що я зможу звільнитися тільки тоді, коли якась дитина чиркне сірником по коробці та з'явиться іскра. Але всі діти знають, що сірники в руки брати не можна, тому довгі роки тужила я у в'язниці. Нарешті, мені попався ти, чудовий неслухняний Олексійко!

Голос зареготав зовсім близько, і на Олексійка глянуло з диму жахливе вогняне обличчя з чорними очима.

— Тебе зачарував добрий чарівник? — злякано запитав він. — Значить, ти зла?

— Так, я зла чаклунка Огнільда! Тепер я зможу доробити до кінця свою важливу справу!

— А яка в тебе справа? — тремтячим голосом поцікавився хлопчик.

— Я повинна спалити всю землю, щоб не залишилося ні кущика, ні травинки, ні листочка, ні будиночка, ні людини!

— Як? — зовсім перелякався Олексійко. — А що ж тоді залишиться?

— Величезне багаття, — відповіла Огнільда й почала чаклувати:

До мене, сили лихі,
Сонце ховайся у вогні!
Крен, вені, лам'я!
Розгорається полум'я!
Крен, вені, раз, два, три!
Все навколо мене гори!

Чаклунка танцювала по кухні. Олексійко стояв ледь живий від жаху: замість волосся в неї був чорний дим, замість рук — вогненні струмені. Вона махала ними та їла все підряд: стіл, полиці, фіранки. А потім вона подивилася на хлопчика й розкрила свій величезний рот.

Тут Олексійко не витримав і кинувся бігти. Він вискочив з будинку й побачив, як Огнільда махає йому з вікна своїми вогняними руками:

— Нікуди ти від мене не сховаєшся! Я все одно знайду тебе і з'їм!

— Що я наробив? — розплакався хлопчик. — Навіщо я взяв сірники? Адже говорила мама, що не можна їх чіпати!

Раптом на плече йому сів маленький метелик.

— Це ти звільнив Огнільду? — запитав він.

— Я, — винувато відповів Олексійко. — Допоможи мені, будь ласка, усе виправити!

— Це дуже складно. Нам треба поспішати, поки Огнільда не спалила все навколо. Сідай до мене на спину, я віднесу тебе до чарівника Мерідона, тільки він може перемогти Огнільду.

— Як же я на тебе сяду, он ти який маленький, — сумно сказав Олексійко.

— Але я ж не простий метелик. Адже прості метелики не розмовляють. Я добра фея Ліонелла. Зараз я махну своєю чарівною

паличкою й ти станеш таким маленьким, що легко помістишся між моїх крил.

У його лапках з'явилася тоненька, як волосинка, золота паличка:

Тірлі-дірлі-велеса!
Починаю чудеса!
Зменшуйся, зменшуйся,
У крихту-гнома перетворюйся!

Раз — і хлопчик став меншим за хлібну крихту! Два — у нього на голові з'явився зелений ковпачок, а на ногах зелені чобітки із золотими пряжками. Три — і ось вони вже в повітрі!

— А навіщо ти перетворила мене на гнома? — перекикуючи вітер, запитав Олексійко.

— Ми летимо в чарівну країну, туди простим людям не можна! — відповіла фея.

Унизу під ними проносилися зелені ліси, квіткові галявини, річки й гори, потім вони летіли над синім морем, і, нарешті, утомлений метелик приземлився на березі смарагдово-зеленого острова.

Олексійко відразу зрозумів, що острів чарівний, бо тут усі розмовляли: і птахи, і комахки, і навіть дерева.

— Привіт, — процвірінькала невідома строката пташка. — А чого це від тебе гаром пахне?

Хлопчик відразу згадав про свою біду й перестав милуватися чудовими дивовижними речами, які його оточували. І нічого йому вже було не цікаво: ні квіти, які танцюють, ані вітер, що співає, ні мурахи, які перекидалися.

— Я звільнив Огнільду! — прошепотів Альоша.

— Який жах! — вигукнула пташка. — Як же таке могло статися? Адже всі знають, що Огнільда може звільнитися, тільки якщо дитина візьме в руки сірники. Або... Ні, не може бути! Ти зачарований хлопчик? Ти брав сірники?!

— Так! — кивнув Олексійко. — Тепер я хочу все виправити.

— Віднеси його до Мерідона, будь ласка! — попросила Ліонелла строкату пташку. — Я так втомилася, що не можу летіти далі.

— Звісно! Швидше сідай на мене! Не можна втрачати ні хвилини! — і пташка злетіла в блакитне небо, несучи Олексійка на своїй пухнастій спинці.

Острів зверху був круглим, як тарілка. Посеред нього височіла висока гора, на схилах якої росли дерева. Тільки одна дорога вела до самої вершини гори, на якій блищав золотими куполами палац доброго чарівника Мерідона.

Чарівник був удома. Він сидів у кріслі з хмар і читав величезну товсту книгу. Вона висіла перед ним у повітрі, а маленькі метелики перегортати сторінки. Мерідон виявився високим старцем із довгою білою бородою й сивим волоссям. На ньому був білий плащ і високий гострий ковпак.

Тільки-но Олексійко увійшов до зали, де сидів чарівник, як згустилися сутінки. Мерідон похмурився. Він подивився на хлопчика, сплеснув руками і вигукнув:

— Як ти міг узяти в руки сірники? Адже дітям заборонено їх чіпати! Ай-ай-ай.

Він почав літати по залу й хапати з полиць сувої з чаклунськими заклинаннями.

— Не те, знову не те, — хвилювався він.

Нарешті Мерідон знайшов потрібний сувій.

— Швидше, у нас зовсім не залишилося часу, — крикнув він Олексійкові. Хлопчик підбіг до нього, чарівник встав на срібний килимок, накрив Олексійка своїм білим плащем і, плеснувши в долоні, швидко проговорив:

День і ніч,
Гори геть,
Розступіться ліси-поля,
Повернися скоріш земля!
На літаючому килимі
У Олексія у дворі!

Раз — і вони опинилися в Олексійковому дворі. Але спочатку хлопчик навіть не впізнав, куди він потрапив. Усе навколо вигоріло, було чорним, а на згарищі танцювала Огнільда.

Мерідон змахнув чарівною паличкою і прокричав:

— У склянці вода!
У будинку біда!
Птах — у клітці!
Огнільда — у в'язниці!

З неба хлинув срібний дощ. Зла чаклунка завилала, розсипалася на мільйон іскор і перетворилася на вогненного собаку.

Добрий чарівник знову змахнув своєю чарівною паличкою і повторив заклинання. Огнільда знову вибухнула вогненным салютом і перетворилася на вогнище.

— Ай, як погано! Своєю неслухняністю, Олексійко, ти зробив її дуже сильною. Мені не впоратися з нею! — із жахом сказав Мерідон. Його волосся розтріпалося, а чарівний білий плащ покрили чорні плями кіптяви.

Олексійко зовсім зневірився, але тут їм на допомогу прийшла пожежна команда. На великій червоній машині пожежні увірвалися у двір і почали поливати Огнільду водою. Вона зашипіла, перетворилася на маленьке багаттячко, потім в іскру, а потім востаннє спалахнула й обсипалася на землю купкою попелу.

Олексійко подивився на згорілий будинок і заплакав.

— Ніколи більше не буду брати в руки сірники. Така маленька сірничінка, і така величезна біда!

— Не плач! — погладив його по голові Мерідон. — Це добре, що ти все зрозумів. Я ж чарівник. Я можу повернути все назад.

Він почав водити в повітрі чарівною паличкою і щось шепотіти. Олексійко заплющив очі, а коли їх відкрив, то побачив, що від пожежі не залишилося й сліду. Будинок, двір, дерева стояли як і раніше. Він озирнувся навколо, Мерідона ніде не було.

— А як же я? — злякався хлопчик. — Я що, так і залишуся гномом?

Але ніхто йому не відповів, бо він був таким крихітним, що ніхто його не бачив і не чув.

Олексійко сів у високу траву й почав думати, що йому робити. Якби все можна було повернути назад, то ні за що на світі не доторкнувся б він до сірників. Але час не можна повернути назад. І доброго чарівника тепер теж не повернути.

— Не плач, — почув він раптом тихий голосочок. — Я допоможу тобі.

— Ліонелла! — зрадів Олексійко. Це, дійсно, була фея. Вона відпочила й повернулася до Олексійка, щоб перетворити його знову на хлопчика.

Ліонелла доторкнулася до нього чарівною паличкою і проспівала:

Тірлі-дірлі-велеса!
Починаю чудеса!
Відтепер ти не малий!
Ставай знову Олексій!

Раз — і хлопчик знову став як і раніше.

— Спасибі тобі, — прошепотів він метелику й побіг додому.

З тих пір Олексійко ніколи більше бавився із сірниками.

Прислів'я та приказки

- ♦ Від іскри сир-бор загоряється.
- ♦ Від іскри Москва загорілася.
- ♦ Стережись, не обпечись!
- ♦ Не підкладай до вогню соломи, не підпалюй, так і не згорить.

- ♦ Не жартуй із вогнем, обпечешся.
- ♦ Вогонь не вода — охопить, не виплиवेश.
- ♦ Вогонь не вода — пожитки не спливають.
- ♦ Від іскри пожежа народжується.
- ♦ Іскра мала великий вогонь родить.
- ♦ Поки іскра в попелі, тоді й гаси.
- ♦ Вогонь та вода все розтрощать.
- ♦ У вогні й залізо плавке.
- ♦ Не грай, кішко, з вогнем — лапу обпечеш.
- ♦ Іскру загаси до пожежі, біду відводь до удару.
- ♦ Сльози пожежі не гасять.
- ♦ Поганий мир вогню з водою.
- ♦ Червоний півень пройшовся.
- ♦ Сінові з вогнем не ужитися.
- ♦ Дерево з вогнем не дружить.
- ♦ Сірники не іграшка, вогонь не забава.
- ♦ Упустиш вогонь — не загасиш.
- ♦ Де вогонь, там і дим.
- ♦ Диму без вогню не буває.
- ♦ Дороге в разі пожежі й відро води.
- ♦ Вогонь хороший слуга, але поганий господар.
- ♦ Яким би малим вогник не був, завжди від нього дим.
- ♦ Сірник — невеличкий, а вогонь — велетень.
- ♦ І мала іскра спалює міста.
- ♦ Кожна людина заздалегідь думає про пожежу.
- ♦ Краще багаття маленьке, ніж пожежа велика.
- ♦ Один на пожежі не боець.
- ♦ Полум'я — це благо і життя, якщо не забути загасити його вчасно.
- ♦ Із вогнем воюють, а без вогню журяться.
- ♦ Людина без вогню не живе жодного дня.
- ♦ При вогні як при сонці світло, при вогні й узимку тепло.
- ♦ Вогонь — друг і ворог людини.
- ♦ Від іскор пожежа народжується.
- ♦ Не жартуй із вогнем — можеш згоріти.
- ♦ Сірники не чіпай — у них вогонь.
- ♦ Не май звички носити в кишені сірники.
- ♦ Пече піч, її не чіпай, бо в ній — вогонь.
- ♦ Маленький сірник спалює великий ліс.
- ♦ Усе пройшло, як вогнем спалило.
- ♦ Від вогню і камінь трісне.
- ♦ У хаті іскра пустотлива.
- ♦ Водою пожежу гасять, а розумом — попереджають.

- ♦ У руках сірник був, та хату спалив.
- ♦ Вогонь — суддя недбалості людей.
- ♦ Боятися як вогню.
- ♦ Пожежній справі вчиться — наперед знадобиться.
- ♦ Уранці, увечері й удень обережний будь із вогнем.

Вірші

ПОЖАР

Мать на рынок уходила,
Дочке Лене говорила:
«Печку, Леночка, не тронь.
Жжётся, Леночка, огонь!»

Только мать сошла с крылечка,
Лена села перед печкой,
В щелку красную глядит,
А в печи огонь гудит.

Приоткрыла дверцу Лена —
Соскочил огонь с полена,
Перед печкой выжег пол,
Влез по скатерти на стол,
Побежал по стульям с треском,
Вверх пополз по занавескам,
Стены дымом заволок,
Лижет пол и потолок.

Но пожарные узнали,
Где горит, в каком квартале.
Командир сигнал дает,
И сейчас же — в миг единый —
Вырываются машины
Из распахнутых ворот.

Вдаль несутся с гулким звоном.
Им в пути помехи нет.
И сменяется зеленым
Перед ними красный свет.

В пять минут автомобили
До пожара докатили,
Стали строем у ворот,
Подключили шланг упругий,
И, раздувшись от натуги,
Он забил, как пулемет.

Заклубился дым угарный.
Гарью комната полна.

На руках Кузьма-пожарный
Вынес Лену из окна.

Он, Кузьма, — пожарный старый,
Двадцать лет тушил пожары,
Сорок душ от смерти спас,
Бился с пламенем не раз.

Ничего он не боится,
Надевает рукавицы,
Смело лезет по стене,
Каска светится в огне.

Вдруг на крыше из-под балки
Чей-то крик раздался жалкий,
И огню наперерез
На чердак Кузьма полез.

Сунул голову в окошко,
Поглядел. «Да это кошка!
Пропадешь ты здесь в огне.
Полезай в карман ко мне!..»

Широко бушует пламя.
Разметавшись языками,
Лижет ближние дома.
Отбивается Кузьма,
Ищет в пламени дорогу,
Кличет младших на подмогу,
И спешат к нему на зов
Трое рослых молодцов.

Топорами балки рушат,
Из брандспойтов пламя тушат.
Черным облаком густым
Под ногами вьется дым.

Пламя ежится и злится
Убегает, как лисица.
А струя издалека
Гонит зверя с чердака.

Вот уж бревна почернели...
Злой огонь шипит из щели:
«Пощади меня, Кузьма,
Я не буду жечь дома!»

«Замолчи, огонь коварный! —
Говорит ему пожарный. —
Покажу тебе Кузьму!
Посажу тебя в тюрьму!

Оставайся только в печке,
В старой лампе и на свечке!»

На скамейке у ворот
Лена горько слезы льет.
На панели перед домом —
Стол, и стулья, и кровать...
Отправляются к знакомым
Лена с мамой ночевать.

Плачет девочка навзрыд,
А Кузьма ей говорит:
«Не зальешь огня слезами,
Мы водой потушим пламя.
Будешь жить да поживать,
Только чур — не поджигать!

Вот тебе на память кошка,
Посуши ее немножко!»

Дело сделано. Отбой.
И опять по мостовой
Понеслись автомобили,
Затрубили, зазвонили.
Мчится лестница, насос,
Вьется пыль из-под колес.

Вот Кузьма в помятой каске.
Голова его в повязке,
Лоб в крови, подбитый глаз —
Да ему не в первый раз.
Поработал он недаром —
Славно справился с пожаром.

МЫ — ПОЖАРНЫЕ

На машине ярко-красной
Мчимся мы вперед.
Труд тяжёлый и опасный
Нас, пожарных, ждёт.

Вой пронзительной сирены
Может оглушить,
Будем и водой, и пеной
Мы пожар тушить.

И в беду попавшим людям
Сможем мы помочь,
Ведь с огнём бороться будем
Смело день и ночь!

РАБОТА ПОЖАРНЫХ

За сутками сутки и ночью, и днем
Готовы пожарные к битве с огнем.
И нету на службе секунды для сна,
Секунды — у них дорогая цена!

Едва о беде сообщит телефон,
Помчится на выручку дивизион.

Но мало отважными, смелыми быть,
Чтоб злой и коварный огонь победить.
А следует много знать и уметь,
Чтоб четко и быстро огонь одолеть.

Всегда осторожными будьте с огнем —
Всем скажут пожарные строго.
Пусть реже и реже для нас с каждым днем
Зовёт на пожар к вам тревога.

ОТВАЖНЫЕ ОГНЕБОРЦЫ

Мы расскажем вам о тех,
Кто людей спасает,
И по зову на пожар
Первым приезжает.

Пламя злое затушить —
Это их забота.
Жар бесстрашно погасить —
Вот у них работа.

Эти люди лучше всех!
Сильные и смелые,
Не боятся ничего
Мастера умелые!

Скажем прямо, очень плохо,
Если рядом катастрофа,
И пожар в дверной проём,
Как хозяин, входит в дом.

СПАСАТЕЛИ МЧС

Над огнём завесой плотной
Дым летает беззаботно,
Но живут надеждой люди —
Помощь вовремя придёт!
МЧС всегда на страже
И в беде спасает граждан.

В спецкостюмах, касках прочных
Здесь бойцы легко и точно
Все команды выполняют,
Ведь прекрасно каждый знает:
Долг всегда святой у них —
До конца спасать живых!

Водяной струёй и пеной
Огнеборцы непременно
Уничтожат пламя жар
И возникнувший пожар.

МЫ — ПОЖАРНЫЕ

Мы по тревоге мчимся в никуда,
В дыму пожара видно только пламя.
И мечется в сознании — беда! —
И чёрный, едкий дым перед глазами.
Мы чем-то скорой помощи сродни,
И, как в бою, нас не разлить водою.

Бывает, не уйти из западни,
Расставленной огнём для нас с тобою.
А в пекле, словно в тропиках, жара,
А пламя рвёт одежду острым жалом.

За нами вслед идут диспетчера
Опасными маршрутами пожаров.
Стена огня и мы с тобой — стеной,
Стеной за тех, кто где-то рядом с нами,
Чтоб никогда не властвовал огонь,
Чтобы нигде не бушевало пламя.

Пусть ласточки над городом летят.
Родятся дети, корабли рождаются.
И пусть они всегда спокойно спят
И видят сны, которые сбываются.

ПОЖАРНАЯ МАШИНА

Машина пожарная — красного цвета.
А ну-ка, подумай, зачем нужно это?
Затем, чтобы каждый, увидев, бежал
В сторонку и ехать бы ей не мешал.

Ужасная скорость! Гудок, будто вой.
«Стоять всем на месте!» — свистит постовой.
Только машине красного цвета
Проезд разрешен напрямик вдоль проспекта.

Пожарные в касках сидят в два ряда.
В цирке пожар. Они едут туда.
Крыша горит и пылает арена!
За дело пожарные взялись мгновенно.

Только мелькают по лестнице пятки,
Ныряют в огонь смельчаки без оглядки.
Спасают верблюда, выводят слона...
Вот где сноровка и сила нужна.

Пожарный под куполом как акробат:
Там две обезьянки от страха вопят.
Под каждой подмышкой торчит по мартышке,
Он их достал и вернулся назад.

Огонь побежден. Он утих и погас,
А цирк подновят и откроют для нас.
Пожарной машине красного цвета
И смелым пожарным спасибо за это!

ПЫХТЕЛКИ ПЕЧКИ

Я пыхчу, пыхчу, пыхчу,
Накормить вас всех хочу,

Но коль бросите включенной,
Дел таких наворочу!
Выкипит всё-всё тотчас,
Это раз,
Раскалюсь я добела,
Это два,
Всё спалю я, что горит,
Это три.

ПЕСЕНКА СПИЧЕК

Спички детям не игрушка —
Знает каждый с юных лет.
Потому что мы подружки
Огонькам — без нас их нет.

Зажигаем мы конфорки,
Чтоб готовился обед,
И костер запалим ловко,
И свечу, даря ей свет.

Служим людям мы столетья,
И виновны только в том.
Что, попав случайно к детям,

Против воли все кругом
Поджигаем, не жалея —
И квартиру, и леса.
И детей тогда спасают
Лишь пожарных чудеса.

НЕ БЕРИТЕ В РУКИ СПИЧКИ!

Чтобы лес, звериный дом,
Не пылал нигде огнём,
Чтоб не плакали букашки,
Не теряли гнёзда пташки,
А лишь пели песни птички,
Не берите в руки спички!

СОВЕТ ВЗРОСЛЫМ

Спички детям не игрушка —
Не забудьте их убрать!
Не оставьте на подушке,
Не бросайте под кровать!

Попадут ребенку в руки,
И устроит он пожар.
Вам тогда одни лишь муки,
Превратится жизнь в кошмар!

ПЛОХОЙ ДЯДЯ

Этот дядя не жалеет,
Что в лесу окурок тлеет...
На такого дядю глядя,
Мы, ребята, скажем речь:
— Как же вам не стыдно, дядя?
Лес нам надо убересть!

ОГОНЬ

Он таким бывает разным —
Голубым и рыже-красным,
Ярко-жёлтым и, ещё же,
Олимпийским быть он может.

Тот огонь, что с нами дружен,
Очень всем, конечно, нужен,

Но опасен, если бродит
Сам собою на свободе!

Очень скоро подрастёте
И в огромный мир войдёте.
Кто-то станет сталеваром,
Кто-то станет кашеваром,

И в пожарные — на смену
Вы придёте непременно!..

И ещё профессий море,
Где, с огнём дружа и споря,
Вам придётся жить, друзья,
Ведь без этого нельзя!

А сейчас, шая, от скуки,
Не берите спички в руки,
Зажигалки, свечи тоже,
Ведь беда случиться может!

НЕ ШУТИТЕ С ОГНЁМ!

Я — огонь! Я — друг ребят.
Но когда со мной шалят,
Становлюсь тогда врагом
И сжигаю все кругом!

ОЧЕНЬ ВАЖНЫЕ ПРАВИЛА!

Чтобы пожаров избежать,
Нужно много детям знать.

Деревянные сестрички
В коробочке — это спички.
Вы запомните, друзья,
Спички детям брать нельзя!

Если увидишь огонь или дым,
Скорее звони, телефон — 101.

Если слаб огонь, скорей
Ты водой его залей.

Но не вздумай воду лить
Там где электричество,
Телевизор и утюг,
Миксер и розетку

Обходите стороной,
Маленькие детки.

ОЧЕНЬ-ОЧЕНЬ ВАЖНЫЕ ПРАВИЛА!

Ребята, помните о том,
Что нельзя шутить с огнём,
Кто с огнём неосторожен,
У того пожар возможен.

Спички не тронь!
В спичках огонь!
Не играй, дружок, со спичкой,
Помни ты, она мала,
Но от спички-невелички
Может дом сгореть дотла.

Возле дома и сарая
Разжигать огонь не смей!
Может быть беда большая
Для построек и людей.

Если имущество хочешь сберечь
Не уходи, когда топится печь!

Когда без присмотра оставлена печь —
Один уголек может дом ваш поджечь.

Не играй с электроплиткой.
Спрыгнет с плитки пламя прыткое!

С газом будь осторожен,
От газа пожар возможен!

Нельзя над газовой плитой
Сушить промокшую одежду!
Вы сами знаете, какой
Большой пожар грозит невежде!

Не суши белье над газом.
Все сгорит единым разом!

Погладить рубашку и брюки
Утюг вам поможет. Всегда
Сухими должны быть руки
И целыми провода.

Включен утюг, хозяев нет,
На простыне дымится след.
Ребята, меры принимайте,
Утюг горячий выключайте!

Во избежанье всяких бед
Огню на елку хода нет!

Запомните, дети,
Правила эти:
Ты о пожаре услышал,
Скорей об этом дай сигнал!

Пусть помнит каждый гражданин
Пожарный номер — 101!

ЕСЛИ ОГОНЬ В ДОМЕ

С открытым огнем обращаться опасно!
Не жги ты ни свечки, ни спички напрасно.
А если зажег — никуда не роняй:
Прожорливо пламя горячее, знай!

Но если случилось свечу уронить,
Бросайся огонь без заминки тушить:
Материей плотной, тяжелой накрой,
А после залей поскорее водой!

Дым и огонь не к добру, так и знай,
Взрослых на помощь скорей призывай,
И в «101» поскорее звони:
Срочно пожарных! Помогут они!

И под кроватью не прячься — учти,
Что от огня просто так не уйти.
Не оставайся в квартире с огнем,
А выбирайся доступным путем:
Мокрым платком нос и рот завяжи,
К двери входной через дым поспеши!

ОПАСНОСТИ ПРАЗДНИЧНОГО САЛЮТА

Посмотрите, там и тут
В небе плещется салют...
Здорово, конечно,
Если всё успешно.

Но опасность на пути
Стережёт — не обойти!
Если что пойдёт не так,
Если в фейерверке брак,
Или прочь не отбежали,
Иль в окно кому попали,

В общем, столько тут вопросов!
Не пускай салют без спроса!

Хочешь ты салют устроить?
Хорошо, не станем спорить,
Только, чтоб не пострадать,
Нужно в помощь взрослых звать!

ПОЖАРООПАСНЫЙ БАЛКОН

На балконе места нет:
Книг пакет, газет пакет,
Полки, что не сделал папа,
Сумки, тапочки и шляпа,
Деревянный сундучок,
Тот, что просто за порог
Выбросить на свалку
Очень-очень жалко, —
То ли надо, то ль не надо...
В общем, что-то вроде склада
Наши лоджия, балкон...
Вот, ребята, вам закон:
Маме, папе помогите,
Все завалы разберите!
Им напомним, ребята,
За бардак такой — расплата:
Вещи лишние и тара
Плюс искра — огонь пожара!

УХОДЯ, ТУШИТЕ СВЕТ!

Знай, любые провода
Повреждённые — беда!
Ведь они опасны слишком —
Замыкание как вспышка!

Дать друзьям такой совет
Просто каждый может:
Уходя, тушите свет
И приборы тоже!

ТРЕВОЖНЫЙ ЗВОНОК

Три звонка летят по школе,
Быстрою с птицей споря,
Но без давки и спокойно
Двинемся колонной стройной —

Место построения
Знаем без сомнения!

И пути движенья тоже —
Тренировка нам поможет!
Если что-то вдруг случится,
То должно всё получиться
Так, как на учениях,
Здесь — не развлечения!

Тут играть не время в прятки —
Брось все вещи да тетрадки —
Вдруг опасный поворот?
Ведь о жизни речь идёт!

Вдруг пожар уже в пути,
Всё серьёзно, не шути!
Маму, папу пожалей
И из школы прочь скорей!

ОПАСНАЯ ЗАБЫВЧИВОСТЬ

Ленту гладила Анята
И увидела подруг,
Отвлеклась на три минуты
И забыла про уют.

Тут уж дело не до шутки!
Вот что значит — три минутки!
Ленты нет, кругом угар,
Чуть не сделался пожар.

ОГНЕОПАСНАЯ ИГРУШКА

Смастерил Сергей пугач,
Пострелял немного.
А теперь Сережу врач
Лечит от ожога.

От такого пугача
Путь обычный — до врача!

ОГНЕОПАСНАЯ ПРИВЫЧКА

Как-то раз прилег Иван
С сигареткой на диван.
В результате утром рано —
Ни дивана, ни Ивана.

ВРЕДНЫЙ СОВЕТ ОТ ДЯДИ ОСТЕРА

Спички — лучшая игрушка
 Для скучающих детей.
 Папин галстук, мамин паспорт —
 Вот и маленький костер.
 Если тапочки подкинуть,
 Или веник подложить,
 Можно целый стул зажарить,
 В тумбочке сварить уху.
 Если взрослые куда-то
 Спички спрятали от вас,
 Объясните им, что спички
 Для пожара вам нужны.

ПОЖАРНЫМ

Бригадами ударными
 Работают пожарные,
 Они на совесть трудятся,
 Не спят ни день, ни ночь.
 И в ночь, и в утро мглистое
 Всегда готовы, быстрые,
 Стрелой лететь по улице,
 В беде скорей помочь.
 Бригады очень слажены,
 Работают, отважные,
 Их не пугает огненный
 Порою ураган.
 Красивые, свободные,
 Спасут добро народное,
 И укротится огненный
 Пред ними океан.

Сегодня пускай не завоют сирены,
 Сегодня не будет пожаров пускай,
 Сегодня начальник всем вам непременно
 С утра пожелает: «Браток, отдыхай!».
 Пусть, наконец, усмирится стихия,
 Детишки не будут с огнём баловать,
 Исчезнут и злые люди, лихие,
 Способные горе другим причинять.
 Исчезнут неряхи, что могут забыться
 С окурком в руке в сладком утреннем сне,
 Пусть в этот день ничего не случится,

Пусть он побудет спокойным вполне!
 И это послужит достойным подарком —
 Дороже всех слов, всех подарков — вдвойне!
 Пусть в этот день будет лишь жарко
 На солнышке тёплом в чудесной весне!

Никто не застрахован от несчастий:
 Огонь бездушен, с человеком крут.
 Не зря, не зря бойцы пожарной части
 Нелёгкой службе верность берегут.
 Огонь — стихия, уважать не должен,
 Но всё ж, когда пожарный на пути,
 Стихия знает: будет уничтожен
 Любой пожар, любой огня мотив.
 Готов пожарный погасить и пекло,
 Ворвавшись в пламя, о себе забыв,
 Чтоб не осталось в пекле даже пепла.
 Его работа — смелости порыв.
 Пожарные и день, и ночь на страже.
 Лишь 101 — и вот они спешат.
 От всей души пожарному мы скажем:
 Как можно меньше вызовов, солдат!

Что привлекает в профессии вашей?
 Будни романтикой не украшены,
 Тихо и буднично длятся дежурства,
 Нет в ожиданье большого искусства.
 Но раздаётся звонок по тревоге —
 И боевая машина в дороге.
 Борются с пламенем слаженно, дружно.
 Бойцам приглашений особых не нужно.
 Может, не кожа на них, а броня,
 Если они не боятся огня?

Загадки

- Я мохнатый, я кудлатый,
 Я зимой над каждой хатой,
 Над пожаром и заводом,
 Над костром и пароходом.
 Но нигде-нигде меня
 Не бывает без огня.

(Дым)

- Серое сукно
Тянется в окно,
Вьется, взвивается,
В небо устремляется.
(Дым)
- Что выше крыши,
Ловчее мыши?
(Дым)
- Белый столб стоит на крыше
И растет все выше, выше.
Вот дорос он до небес —
И исчез.
(Дым)
- Родился я в печке,
Завился в колечки,
Сплясал трепака
И ушел в облака.
(Дым)
- На улице столбом,
В избе скатертью.
(Дым)
- В доме печку затопили,
А заслонку не открыли.
Не пошёл он по трубе,
А столбом стоит в избе.
(Дым)
- Батько тільки народився, а син уже по вулиці гуляє. (Вогонь, дим)
- Мати товста, дочка червона, син — сокіл — під небеса пішов. (Піч, вогонь, дим)
 - А обличчя в сажотруса
Не буває чистим-чистим.
На щоках і навіть віках
У нього чорніє...
(Кіпоть)
 - Нагодуєш — живе,
напоїш — помре.
(Вогонь)
 - Все їсть не наїдається,
А поп'є — вмирає.
(Вогонь)

- У камені спав,
По залізу встав,
По дереву пішов,
Як сокіл пролетів.
(Вогонь)
- Без рук, без ніг,
А на гору швидко повзе.
(Вогонь)
- Жувати — не жую, а все поїдаю.
(Вогонь)
- Кротким пленником годами
Я живу внутри печи
И варю супы с борщами,
Выпекаю калачи.
Я даю тепло для дома,
Но во мне всегда, поверь,
Пострашней раскатов грома
Кровожадный спрятан зверь.
(Огонь)
- Шипит и злится,
Воды боится.
С языком — а не лает,
Без зубов — а кусает?
(Огонь)
- Без него мы как без рук,
Нам он самый лучший друг,
Но порою он, ребята,
Может стать врагом заклятым!
(Огонь)
- Он друг ребят,
Но когда с ним шалят,
Он становится врагом
И сжигает всё кругом.
(Огонь)
- Отец горяч и красен,
Бывает он опасен.
А сын взовьется птицей,
К отцу не возвратится.
(Огонь и дым)
- Рыжий зверь в печи сидит.
Рыжий зверь на всех сердит.
Он от злости ест дрова

Целый час, а может два.
Ты его рукой не тронь
Искусает всю ладонь.

(Огонь)

- Он таким бывает разным —
Белым, голубым и красным,
Ярко-жёлтым и, ещё же,
Олимпийским быть он может.
(Огонь)
- Гривастий,
Немов рудий кінь,
У каміні стрибає...
(Вогонь)
- Жар-птих літає,
Золоті пера упускає.
(Вогонь)
- Він поглинає все навколо,
Бушує він, як озвіріє.
А вдома він — хороший друг,
І світло дасть, і нас зігріє.
(Вогонь)
- Він може сильно бушувати
І все навколо спопелити.
Якщо не хочеш жертвою стати,
Так поспішай водою залити.
(Вогонь)
- Всі мене люблять
І всі мене гублять.
(Вогонь)
- Могу я кротким быть порой,
Ваш дом согрею я зимой.
Но коль со мной играть возьмутся —
Могу пожаром обернуться!
(Огонь)
- Чуть родился — он забавный,
Тихий, слабый, но коварный.
Подрстет — трещит и жжется,
Роем искр опасно вьется
И, танцуя на углях,
Вызывает часто страх.
(Огонь)

- На кухне — пьезозажигалка,
Надёжней спичек та «мигалка».
Нажмешь на этот инструмент —
Она родится в сей момент.
(Искра)
- Полено в топке полыхает
И «звезды» эти в нас бросает.
Одна горящая частица
Пожаром может обратиться.
(Искра)
- Вони, як бризки від вогню,
Все норовлять обпалити мене.
(Искри)
- І мала, і зла, і трохи свічу.
Але вже якщо прилечу — багато горя принесу.
(Искра)
- Біле їсть, чорне упускає. (Горить скінка)
- Молотком шахтёр стучит,
Камень чёрный добывает.
Он потом в печи горит,
Дом зимой наш согревает.
(Уголь)
- Черный конь
Прыгает в огонь.
(Кочерга)
- Его обычно разжигают,
Но тем же словом называют
Уют семейный, дом и кров,
Где есть забота и любовь.
(Очаг)
- Что исходит от огня,
Греет вас, тебя, меня?
(Тепло)
- У тебя есть, у меня,
У ботинка, у огня.
(Язык — язык пламени)
- Хозяйка топит печь на кухне,
Скажи, когда огонь потухнет,
То что останется от дров?
Назовь мне слово ты готов?
(Зола)

- Я — коварный поджигатель!
Вы огня хотите — нате!
Я — всесильный окислитель
Если только дров дадите.
(Кислород)
- Висит — молчит,
А перевернешь, шипит,
И пена летит.
(Огнетушитель)
- В рубашке в ярко-красной,
В работе безотказный.
Прибор по имени ОП-5
Обязан школьник каждый знать!
(Огнетушитель)
- Лезет в пламя напролом
Инвентарь пожарный...
(Лом)
- На колесах, а не воз.
С водой, а не паровоз.
Бока в поясах,
Всегда на часах.
(Пожарная бочка)
- Красная макушка,
Два ушка, два дужка,
Пусто так бренчит,
А наполнишь — молчит.
(Пожарное ведро)
- Таять может, да не лед.
Не фонарь, а свет дает.
(Свеча)
- Тонкая девчонка, белая юбчонка, красный нос,
Чем длиннее ночи, тем она короче.
(Свеча)
- Голова огнем пылает,
Тело тает и сгорает.
Я полезной быть хочу:
Лампы нет — я посвечу.
(Свеча)
- Стоит столб, горит свет,
А углей (проводов) нет.
(Свеча)

- От огня горит и тает,
Помещение освещает.
В пироге на день рожденья
Может быть как украшенье.
(Свеча)
- Свечка слёзы проливала,
Просто крошечною стала.
Пламя весело не бьётся.
Как теперь свеча зовётся?
(Огарок)
- В деревянном домике
Проживают гномики.
Уж такие добряки —
Раздают всем огоньки.
(Спички)
- Спят смирно дочки
В фанерном домочке.
У сонь, у тихонь
В головках огонь.
(Спички)
- В маленьком амбаре
Держат сто пожаров.
(Спички)
- Это тесный-тесный дом:
Сто сестричек жмутся в нем.
И любая из сестер
Может вспыхнуть, как костер!
Не шути с сестричками,
Тоненькими...
(Спичками)
- Летела мошка —
Осиновая ножка.
На стог села —
Все сено съела.
(Спичка)
- В чисто убранной светличке
Дремлют сестры-невелички.
Эти сестры весь денек
Добывали огонек.
(Спички)

- Зажигалка-невеличка
В коробочке — это...
(Спичка)
- Из неё — у спички голова,
Говорят, в ушах у нас она.
Ею пахнет от чертей в аду.
Поняли, о чём я речь веду?
(Сера)
- Она все спички победила.
В горячем газе ее сила.
Устала — надо заправлять,
Пылала чтоб она опять.
(Зажигалка)
- Красный петух по улице бежит.
(Пожар)
- Что бывает, если птички
Зажигают в доме спички?
(Пожар)
- Кто опасен всей округе
Знойным днем, в шальную вьюгу?
Кто оставит нас без крова,
Без пальто в мороз суровый?
(Пожар)
- С собою спички не носи,
Увидел пламя — погаси.
От игры с огнём — беда:
Дом сгорает без следа.
(Пожар)
- Пламя здесь стеной стоит
Очень страшное на вид.
А вокруг сильнейший жар —
Старый дом объял...
(Пожар)
- Пламя бьётся из-под крыши,
Крик о помощи мы слышим,
Суетятся все, кошмар!
Это бедствие — ...
(Пожар)
- Загорелся если дом,
Как беду ту назовём?
(Пожар)

- Поливая дом водой,
Мы спасём его с тобой.
И огнетушитель тоже
В этом деле нам поможет.
Как зовётся та беда,
Привела нас что сюда?
(Пожар)
- С гривой рыже-золотистой
Скачет конь по крыше быстрый,
Где промчится — угли, дым,
Пепел саваном седым.
Очень страшен, пышет жаром,
А зовется он ...
(Пожаром)
- Я тушить пожар помог,
Заработал там ... (ожог)
Но горда моя семья —
Спас кота соседа я!
- Если вдруг пришла беда,
Бьём мы в колокол всегда.
Наводнение, пожар —
Все сбегутся: мал и стар.
(Набат)
- Туристы в лагерь свой придут,
Его под вечер разведут.
Он будет долго полыхать,
Своим теплом их согревать.
(Костёр)
- Привал устроили туристы —
Разбили лагерь в поле чистом.
Поленья где теперь трещат?
И искры от чего летят?
(Костёр)
- Мы деревья не ломали —
Веток мы в лесу набрали.
Кто из вас сказать берётся,
Как то топливо зовётся?
(Хворост)
- Искры водят над костром хоровод.
Улетают от огня в небосвод.
Но погаснут огоньки, несомненно,
И оставят почерневшее полено.
(Головешка)

- Вот тучи брызнули дождём,
Светло вдруг стало, точно днём.
Что ослепительно сверкает,
Гром оглушительный рождает?
В лесу деревья поджигает?
(Молния)
- Наполнен порохов снаряд.
Он ждёт команды от ребят.
Огнями разными сверкает,
Под облака когда взлетает.
(Петарда)
- И рубашки, и штанишки,
Гладит он для вас, детишки,
Но запомните, друзья,
Что играть вам с ним нельзя!
(Утюг)
- То назад, то вперёд
Ходит, бродит пароход.
Остановишь — горе,
Продырявит море.
(Утюг)
- Раскалился слишком вдруг
Электрический утюг,
Что должны вы сделать, детки?
Вынуть вилку из...
(Розетки)
- Выпал на пол уголек
Деревянный пол прожег.
Не смотри, не жди, не стой,
А залей его ...
(Водой)
- Жжется печь — ее не тронь,
Потому что в ней...
(Огонь)
- Шалун со спичками шалил
Шалун в больницу...
(Угодил)
- Ростом невеличка
Маленькая спичка.
Только трогать спички
Не имей...
(Привычки)

- Если младшие сестрички
Зажигают дома спички,
Что ты должен предпринять?
Сразу спички те ...
(Отнять)
- Если где хранится мусор
Или просто разный хлам,
Надо будет потрудиться
Навести порядок там.
Метлу, лопату взяли
И быстро все ...
(Убрали)
- Если имущество хочешь сберечь
Не уходи, когда топится...
(Печь)
- Включен утюг, хозяев нет,
На простыне дымится след.
Ребята, меры принимайте,
Утюг горячий...
(Выключайте!)
- Ты о пожаре услышал,
Скорей об этом дай...
(Сигнал)
- Полыхает дом. Кошмар!
Укротит она пожар.
(Пожарная машина)
- В места огнеопасные
Спешат машины...
(Красные — пожарные машины)
- Бесстрашный герой, что всегда на посту,
Он чует беду и огонь за версту.
Неравный ведет со стихией он бой,
Стремится всегда защитить нас с тобой.
(Пожарный)
- Победит огонь коварный
Тот, кого зовут...
(Пожарный)
- Герои легендарные,
В огонь идут...
(Пожарные)

- В брезентовой куртке и каске,
Забыв про кольчужную бронь,
Решительно и без опаски
Бросается рыцарь в огонь.
(Пожарный)
- Если вдруг пожар случится,
Кто быстрее всех примчится
На машине ярко-красной,
Чтоб залить огонь опасный?
(Пожарный)
- Пожарного часто в огне защищала
Такая «фуражка» — она из металла.
(Каска)
- С острием железным,
С загнутым крюком
Инвентарь пожарный.
Вам он не знаком?
(Багор)
- Когда бензин горит отменно,
Его легко затушит...
(Пена)
- Вещество летучее это
С едким запахом и без цвета.
Из конфорки на кухне струится,
Чиркнешь спичкою — враз загорится.
(Газ)
- Ёмкость, что содержит газ,
Назовёт мне кто из вас?
(Баллон)
- Есть на кухне агрегат,
Что еду готовить рад.
Чиркнем спичкой, и тотчас
Огоньком взметнётся газ.
(Плита)
- Четыре солнца у бабушки на кухне,
Четыре солнца горели и потухли.
Готовы щи, компот, блины,
До завтра солнца не нужны.
(Газовая плита)
- По тропинкам я бегу,
Без тропинки не могу.

- Где меня, ребята, нет,
Не зажжётся в доме свет.
(Ток)
- Он в грозу нас не подводит
В землю молнию уводит.
(Молниеотвод)

ДОДАТОК 3

БЕЗПЕЧНА ПОВЕДІНКА В РІЗНИХ
ЖИТТЄВИХ СИТУАЦІЯХ

Додаток 3.1

МЕТРО

Із давніх часів люди намагалися приручити час. Винайшли годинники — піскові, водяні, сонячні, механічні. Вигадали календар на 12 місяців. Та все марно. Зрештою, люди зрозуміли, що час приручити неможливо. Але якщо берегти і витрачати його з розумом, то можна отримати від нього в подарунок кілька зайвих секунд, хвилин, годин і навіть днів. Люди перестали ганятися за часом, а навчилися заощаджувати його. Зокрема, допомагає їм у цьому й метро. Адже ніхто не заперечуватиме, що метро набагато зручніше і швидше від трамвая, автобуса, тролейбуса.

Метро — перехідний транспорт від електричного міського до залізничного. Але за кількістю пасажирів на одиницю площі він їх залишив далеко позаду.

Щоб почуватися безпечно в підземному транспорті, треба знати й виконувати правила користування метрополітеном.

Почнемо зі східців. Вони тут незвичайні, наче в казці, самі несуть людей. Їх називають ескалатором. Ідучи ним, треба триматися за поручень, щоб у разі раптової зупинки не впасти.

Пригадай подібну ситуацію з мультика «Ну, постривай!», коли вовк летів донизу в мисці, збиваючи всіх із ніг. До речі, заєць там теж порушив правила — біг ескалатором, перестрибуючи по дві сходинки.

Небезпечна ситуація може виникнути й на платформі — не підходь близько до її краю. Щоб не підсковзнутися, щоб хтось не штовхнув тебе. А якщо впустиш щось на рейки, то будь розумним пасажиром — не стрибай униз, знай, що в чергового по станції є спеціальні кліщі для діставання предметів.

Сидіти на східцях теж не рекомендується, навіть якщо ти дуже стомився. Бо твій одяг може застрягнути між сходинками.

Без потреби не йди ескалатором, який не працює. Відомі випадки, коли під вагою пасажирів, які крокували, ескалатор починав рухатися, а потім некеровано розганявся.

Якщо в тебе чи в когось із пасажирів щось упало, не намагайся лавірувати між чужими ногами, — усе одно не збереш розсипані речі. Чергова має спинити ескалатор, щоб ти міг їх спокійно зібрати.

Якщо вразі аварії чи технічних неполадках поїзд зупиниться в тунелі — не панікуй і виконуй усі команди працівників метрополітену.

Метро розраховано на вихованих пасажирів. Кинута на платформі бананова шкірка може стати загрозою для багатьох людей. І не притримані двері вестибюля можуть набити комусь гулю. Пам'ятай про це.

Настає час, коли й люди, які живуть у маленьких містах чи селах, приїжджають до великих міст і «знайомляться» з метро. Будь готовий і ти до зустрічі з ним.

Найбільш вірогідні в метро нещасні випадки і травми, пов'язані з неминучою штовханиною сотень людей, які сконцентрувались у вузьких підходах до ескалатора й на платформах. Адже на відміну від тисняви на зупинках наземного транспорту піти їм нікуди, навкруги самі тільки стіни. Ось цим і відрізняється метро від усіх інших видів транспорту.

Тисняви біля ескалаторів можна уникнути, підходячи до натовпу, який рухається, збоку. Коли пасажир рухається в середині натовпу, він позбавлений можливості вільного маневрування і повною мірою відчуває на собі ефект лійки, тобто, коли багато людей пропихується в один вузький отвір. Перебуваючи збоку, можна пригальмувати, відійти вбік, перечекати основний потік.

У нормальних умовах це загрожує лише зім'ятими сумками й боками. Але важливі звички. Правильно вироблені звички! Тому що, опинившись у тій же черзі в умовах панічної тисняви, можна, не бажаючи того, опинитися на ескалаторі, що загрожує вже не тільки синцями. А якщо залишитися збоку, можна повернутися або, у крайньому випадку, вскочити на балюстраду.

Перебуваючи в метро, ПОТРІБНО:

- ◆ Уникати тисняви біля ескалаторів.
- ◆ У разі утворення затору йти вбік або застрибувати на балюстраду.
- ◆ На ескалаторах тримати дітей на руках або за руку.
- ◆ Не давати дітям грати біля краю платформи.
- ◆ Якщо впали на колію, то біжіть до місця зупинки перших вагонів. Або ляжте між рейками в жолоб і щільно притуліться до його дна, пропустивши поїзд поверх себе.

- ♦ У разі падіння людини між вагонами потрібно криком і круговими рухами руки попередити чергового по станції. Або заблокувати двері в розкритому стані.

НЕ МОЖНА:

- ♦ На ескалаторі: намагатися піднімати рухомі поручні та просовувати туди пальці, сидати на ескалатор, щоб поли вашого одягу не затиснуло між сходами, вставати на «гребінку», розташовану внизу ескалатора, вузькими каблуками, ставити на перила речі.
- ♦ Стояти на платформі близько до краю.
- ♦ Смітити в метро, тому що, послизнувшись, людина може впасти під потяг.
- ♦ Стрибати на рейки, якщо ви щось упустили.

Правила користування метрополітеном

1. Будьте обережні під час входу й виходу з ескалатора.
2. Не бігайте по ескалатору.
3. Не підсовуйте руку під рухомий поручень.
4. Не заходьте за обмежувальну лінію на східцях ескалатора і не ставте речей на поручнях.
5. Не заходьте в метрополітен із морозивом.
6. Не заходьте за обмежувальну лінію на платформі.
7. Не підходьте близько до краю платформи.
8. Не кидайте сміття на рейки.
9. Чекайте прибуття поїзда спокійно, не пустуйте.
10. Не підходьте близько до вагонів, поки поїзд не зупиниться.
11. Якщо що-небудь впало на рейки, ні в якому разі не діставайте самостійно.

Додаток 3.2

ЗАЛІЗНИЧНИЙ ТРАНСПОРТ

Історична довідка

Сучасну залізницю винайшов видатний англійський учений Джордж Стефенсон (1781–1848). У вересні 1825 року його паровоз, «Локомоушен» № 1, здійснив першу поїздку по лінії Стоктон — Дарлінгтон завдовжки 21 км зі швидкістю близько 12 км/год. У Росії першу залізницю з паровою тягою побудував талановитий уральський майстер Мирон Юхимович Черепанов

(1803–1849), якому допомагав його батько Юхим Олексійович (1774–1842). Паровоз Черепанових почав ходити в серпні 1834 року в Нижньому Тагілі на Вийському заводі. Залізною дорогою, завдовжки 854 метри, перевозили вантажі зі швидкістю 13–16 км/год. У 1836–1838 рр. була побудована Царськосільська залізниця загального користування (27 км), що з'єднала Петербург із Царським Селом і Павлівськом. Найважливішим будівництвом того часу стала двоколійна залізниця Петербург — Москва завдовжки 649,7 км. У наш час залізниці Росії завдовжки вже 87 тисяч км, а загальна довжина у світі 1300 000 км. Залізниці діють майже у всіх країнах світу.

Залізничний транспорт надійний і зручний для подорожей країною. Підрахунки показують, що їхати потягом приблизно в три рази безпечніше, ніж їхати автомобілем. Але в ньому, як і в громадському транспорті, є зони (місця) підвищеної небезпеки.

Причини залізничних аварій

Аварії та катастрофи на залізничному транспорті відбуваються через природні причини і з вини людини.

Природні причини аварій і катастроф:

- землетруси,
- повені,
- обвали, зсуви, селі, снігові лавини,
- урагани,
- природні пожежі.

Причини, пов'язані з діяльністю людини:

- несправності залізничної колії,
- несправність поїзда,
- несправності засобів сигналізації,
- помилки диспетчерів,
- неуважність і халатність машиністів.

Найчастіше відбуваються:

- сходження потяга з рейок,
- зіткнення,
- наїзди на перешкоди на переїздах,
- пожежі й вибухи безпосередньо у вагонах.

Проте, їхати потягом приблизно в 3 рази безпечніше, ніж летіти літаком, і в 10 разів безпечніше, ніж їхати автомобілем.

Основні профілактичні правила

Знайте, що з точки зору безпеки найкращі місця в потязі — центральні вагони, купе з аварійним виходом-вікном або те, що розташоване ближче до виходу з вагона, нижні полиці.

Як тільки ви опинилися у вагоні, дізнайтеся, де розташовані аварійні виходи й вогнегасники.

Правила безпечної поведінки в потязі:

- під час руху поїзда не відкривайте зовнішніх дверей, не стійте на підніжках і не висовуйтеся з вікон;
- ретельно укладайте багаж на верхніх багажних полицях;
- не зривайте без необхідності стоп-кран;
- запам'ятайте, що під час пожежі не можна зупиняти потяг на мосту, у тунелі та в інших місцях, де ускладниться евакуація;
- паліть тільки у встановлених місцях;
- не возіть із собою горючі, хімічно- і вибухонебезпечні речовини;
- не включайте в електромережу вагона побутові прилади;
- почувши запах горілої гуми або побачивши дим, негайно звертайтеся до провідника.

Правила поведінки в разі залізничної аварії

У разі аварії чи екстремального гальмування поїзда закріпіть-ся, щоб не впасти. Для цього потрібно схопитися за поручні й упертися у стіну або сидіння ногами. Найбезпечніше опуститися на підлогу вагона. Після першого удару не розслабляйтеся і тримайте м'язи напруженими доти, поки не стане остаточно ясно, що руху більше не буде.

Правила поведінки після залізничної аварії

Відразу після аварії швидко виходьте з вагона через двері або аварійні виходи-вікна (залежно від обставин), так як висока ймовірність пожежі. За необхідності розбивайте вікно купе тільки важкими підручними предметами. Залишаючи вагон через аварійний вихід, вибирайтеся тільки на польову сторону залізничної колії, узявши з собою документи, гроші, одяг чи ковдри.

У разі пожежі у вагоні закрийте вікна, щоб вітер не роздував полум'я, і йдіть від пожежі в передні вагони. Якщо це неможливо — ідіть у кінець поїзда, щільно закриваючи за собою всі двері. Перш ніж вийти в коридор, підготуйте захист для дихання: шапки, шарфи, шматки тканини, змочені водою. Пам'ятайте про те, що в разі пожежі гарячі стіни вагона виділяють токсичний газ, небезпечний для життя.

Якщо в результаті аварії розлилося паливо, відійдіть від поїзда на безпечну відстань, тому що можливі пожежа й вибух. Якщо дріт, по якому йде струм, обірваний і торкається землі, віддаляйтеся від нього стрибками або короткими кроками, щоб убезпечити себе від крокової напруги. Відстань, на яку розтікається електрострум по землі, може бути від 2 до 30 м (залежить від вологості землі).

Рух біля залізничних колій

Залізничний переїзд — це перетин шляху із залізничними коліями на одному рівні.

Залізничні переїзди поділяються на дві категорії — регульований і нерегульований. Регульовані переїзди можуть охороняти або не охороняти. Якщо переїзд охороняють усю добу, то його обладнують шлагбаумом. Звукова і світлова сигналізація автоматично включається під час наближення залізничного потяга.

Якщо перед залізничним переїздом немає дорожньої розмітки чи дорожніх знаків, що визначають кількість смуг руху, переходити переїзд можна лише тоді, коли переконаєшся у відсутності потяга, локомотива або дрезини, що наближаються. При цьому слід керуватися дорожніми знаками, розміткою, світловою і звуковою сигналізацією, положенням шлагбаума, а також указівками й сигналами чергового по переїзду.

Забороняється переходити залізничний переїзд за опущеного шлагбаума або такого, що починає опускатися, а також, якщо до переїзду в межах видимості наближається потяг. Якщо потяг (локомотив, дрезину) видно навіть на великій відстані, перетинати переїзд не можна.

Правила поведінки біля залізничної колії

Біля залізничної колії будь особливо уважним і дотримуй таких правил:

1. Переходити через залізницю треба через мости чи підземні тунелі. Якщо їх немає, то пішоходи мають переходити залізницю по настилах, у місцях, де встановлені вказівники «Перехід через колію», або на залізничних переїздах.
2. Не можна переходити колії, коли видно поїзд, що наближається.
3. Не можна підлізати під закритий шлагбаум чи виходити на переїзд, коли шлагбаум починає закриватися.
4. Переходити залізничні переїзди, де немає шлагбаумів, треба особливо обережно, переконавшись, що не видно й не чути поїзда, який наближається.

5. Забороняється ходити по насипу біля залізниці, адже можна потрапити під колеса.
 6. Заборонено гратися на колії, ходити по рейках, а взимку кататися на санках і лижах із залізничного насипу. Це може призвести до нещасних випадків.
- Пам'ятай! Біля залізничних колій слід бути особливо уважним.

Додаток 3.3

ОДИН УДОМА

Дуже часто буває так, що батькам необхідно піти з будинку в невідкладних справах, а дитину ні з ким залишити. Це потребує відповідальності як від батьків, так і від дітей, які залишаються в будинку одні. У цьому випадку батьки мають бути впевнені, що їхня дитина знає правила поведінки в будинку, а діти мають знати дуже добре ці правила і дотримувати їх.

По-перше, дітям категорично забороняється брати сірники, гострі предмети, що колять чи ріжуть.

По-друге, користуватися газовою плитою, вентилями на ній у разі відсутності батьків заборонено.

По-третє, не можна відкривати дверей стороннім людям ні за яких обставин. Не підходити до дверей на дзвінки і не користуватися телефоном.

Не можна користуватися під час відсутності батьків телевізором, оскільки може виникнути вибухонебезпечна ситуація.

Виходячи гуляти на вулицю, ви маєте пам'ятати й про правила користування ліфтом. Кожна людина зобов'язана виконувати правила користування ліфтом і не бавитися з його управлінням. Не можна сідати в ліфт із незнайомими людьми. Це небезпечно.

У дворі або на вулиці не можна розмовляти з незнайомими і вже, звісно, нікуди з ними не вирушати, як би цікаво це не було.

Якщо батьки впевнені, що ти вже досить дорослий і розумієш усі правила поведінки, можеш поводитися згідно до цих застережень, то вони можуть спокійно залишити свого малюка одного вдома.

Додаток 3.4

УЗИМКУ. УВАГА — ОЖЕЛЕДИЦЯ!

Ожеледиця — це шар щільного льоду, який утворюється на поверхні землі й на предметах, що оточують людину, під час

замерзання переохолоджених крапель дощу або туману за невеликої низької температури навколишнього повітря.

Ожеледиця небезпечна для життя і здоров'я людей, руху транспортних засобів по дорогах.

Щоб уникнути надзвичайних ситуацій від ожеледиці, необхідно:

- виходити з будинку в такому взутті, що не ковзається по кризі (із неслизькою підшвою);
- посипати піском або сіллю доріжки, сходинки під'їздів житлових будинків;
- особливу увагу звертати на правила переходу проїжджої частини доріг, за можливістю користуватися підземними переходами. Потрібно пам'ятати, що на слизькій дорозі гальмівний шлях транспортних засобів подовжується в декілька разів;
- надавати допомогу жінкам і літнім людям;
- надавати першу допомогу постраждалим під час падіння на слизькій дорозі (допомогти звестися на ноги, за необхідності допомогти дістатися до лікувальної установи).

Користуючись цими нехитрими правилами, людина зможе убезпечити себе в разі ожеледиці.

Добре кататися взимку з гірок на санках. Санки швидко мчать по снігу, який уже перетворився на крижану гору. Діти спеціально готують такі гірки. Погано лише тоді, коли такі ж крижані доріжки утворюють і в місцях, де ходять перехожі. На них можуть упасти літні люди, маленькі діти або чийсь мами, сестри. Нерідко це закінчується тяжкими травмами. І добре, якщо людина не залишиться інвалідом на все життя. А діти, які готують такі доріжки, абсолютно не замислюються про людей, що знаходяться поруч. Якщо ти хочеш приготувати таку доріжку, щоб із друзями покататися, то роби її, будь ласка, не в місцях, де ходять люди!

Уважним під час ожеледиці потрібно бути і на проїжджій частині дороги. У цей час особливо небезпечно переходити дорогу в будь-якому місці. Обов'язково необхідно користуватися підземними переходами: саме там найбезпечніше. Якщо ж його немає, то слід дійти до світлофора, пам'ятаючи, що гальмівний шлях машин набагато подовжується в разі ожеледиці. Будь уважний! Пам'ятай, водієві важко відразу зупинити свою машину. Якщо він вчасно натиснув на гальма, і колеса зупинилися й уже не крутяться, то під час ожеледиці вони продовжують ковзати з такою ж високою швидкістю за інерцією і не скоро ще зупиняться. Переходячи дорогу, треба бути надзвичайно уважним і не розмовляти. Уважно спостерігати за дорогою і транспортом, що рухається. Про це слід

пам'ятати самим і нагадувати тим, хто забуває про небезпеку крижаної траси.

Додаток 3.5

ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ В РАЗІ СХОДЖЕННЯ БРИЛ ЛЬОДУ І ПАДІННЯ БУРУЛЬОК ІЗ ДАХІВ БУДІВЕЛЬ

У зимовий час на дахах будівель накопичується велика кількість снігу та криги, а також утворюються бурульки, які досягають значних розмірів. Під час відлиги відбувається сходження снігу з дахів будинків і падіння бурульок. Перебуваючи в небезпечній зоні, можна отримати дуже важкі й небезпечні травми і навіть загинути.

Щоб не опинитися в подібній ситуації, слід:

- не наближатися до дахів будівель, із яких можливе сходження снігу, і не дозволяти перебувати в таких місцях дітям;
- якщо небезпечне місце огорожено, не можна заходити за огорожу, а слід обійти небезпечні місця;
- після того, як сніг і льод упадуть із країв даху, вони можуть сходити і з середини. Якщо на тротуарі видно сліди снігу, який упав раніше, або крижані горбики від води, що капала з бурульок, то це вказує на небезпеку в даному місці.

Будьте уважні й обережні, перебуваючи поблизу будівель узимку.

Додаток 3.6

ПІДЗЕМНІ КОМУНІКАЦІЇ

Кожен із нас не раз помічав і обходив на вулицях відкриті каналізаційні та інші колодязі. А деякі, менш щасливі, не помічали й не обходили, потрапляючи всередину.

Більше за повністю відкриті колодязі небезпечні напівзакриті, бо людина може їх не помітити. Крім падіння, люди отримують травми від важких, зазвичай чавунних, кришок, які можуть защемити чи вдарити зверху.

Найбільшу загрозу незакриті й напівзакриті люки становлять для дітей. Якщо доросла людина зазвичай відбувається синцями та переломами, то дитина може потонути в магістральній каналізаційній трубі чи отримати смертельну травму від удару кришкою по голові.

Трапляється, що дітей, які впали в каналізаційний колодязь і яких далеко віднесло напором води, не знаходять узагалі.

Дуже важку травму може отримати велосипедист, який наїхав переднім колесом на нещільно закритий люк. Саме тому всі люки необхідно закривати так, щоб виступи на кришці обов'язково збігалися з пазами на кромці люка. У всіх інших випадках люк повинен вважатися відкритим!

На кришку будь-якого люка краще не наступати, а якщо наступати, то тільки посередині, а не скраю, тоді залишиться можливість відстрибнути на асфальт. Обходити колодязі, а також решітки, що закривають паводкові стоки і подібні конструкції має стати звичкою, умовним рефлексом, які не потребують додаткового осмислення.

Будь-яка ознака прориву водопровідних або теплових труб має насторожувати людину, яка йде поруч. Це можуть бути дзюркотливі і гудкові звуки, які чути з-під землі, легка вібрація ґрунту під ногами, вода, що біжить з-під землі, калюжі з коловоротами посередині, пара, що виривається з-під землі, просідання або спучування асфальту. Ні в якому разі не наближайтеся до таких місць. Пам'ятайте: реальний прорив води може бути набагато ширшим, ніж той, який ви побачили!

У яку сторону відбулося вимивання ґрунтів — можна тільки здогадуватися. Особливо потрібно пильнувати, помітивши поблизу пару — вона може вказувати на прорив теплоцентралі чи труби гарячого водопостачання. Падіння в яму з холодною водою неприємне, збиткове щодо псування одягу, але не смертельне. Падіння в гарячу воду може призвести до болісної загибелі.

Помітивши ознаки прориву води, не займайтеся самодіяльністю, не намагайтеся подивитися ближче, тим більше не ремонтуйте — негайно повідомте в теплову мережу або найближчі організації про те, що трапилося!

За можливості обгородіть небезпечне місце й дочекайтеся ремонтну бригаду. І все ж, за статистикою, найбільше люди, що вийшли на вулицю, гинуть не в колодязях і вимоїнах, а під колесами автотранспорту.

Додаток 3.7

БЕЗПЕЧНА ПОВЕДІНКА В НАТОВПІ

У повсякденному житті кожної людини час від часу виникають надзвичайні події, що загрожують її особистій безпеці, а інколи можуть мати трагічні наслідки.

Під час масових розважальних заходів, коли скупчується велика кількість людей, може виникнути паніка — почуття страху, що охоплює групу людей і переростає в некерований процес.

У людей різко підвищується емоційність сприйняття того, що діється навкруги, знижується відповідальність за свої дії.

У такій атмосфері досить тільки одному виявити бажання втекти з небезпечного району, як людська маса починає сліпо копіювати його дії.

Люди частіше за все гинуть не від самої небезпеки, а від страху й паніки, що виникають у натовпі. Про це треба знати, завжди пам'ятати і вміти передбачати.

Статистика свідчить, що в місцях, де збирається дуже багато людей, наприклад, у школі, кінотеатрі, на стадіоні тощо, некеровані панічні дії натовпу можуть призвести навіть до людських жертв.

У багатьох випадках люди страждають через особисту необережність та безпечність, невміння або небажання передбачати наслідки власних необдуманих вчинків, оцінити ступінь своєї захищеності. Якщо ми станемо дотримувати елементарних правил, будемо вести себе більш обачливо, то збережемо своє життя і здоров'я.

Щоб не загинути в натовпі, найкраще правило — не потрапляти в нього або обійти.

Якщо це неможливо, ні в якому разі не йти проти натовпу. Необхідно завжди пам'ятати, що існує небезпека бути затиснутим і затоптаним!

Люди в паніці не помічають тих, хто знаходиться поряд. Кожен думає про особистий порятунок. У закритому приміщенні всі пориваються вперед, до виходу. Найбільша давка буває у дверях, перед сценою, біля арени тощо.

Тому, заходячи в будь-яке приміщення, слід звертати увагу на запасні й аварійні виходи, уявляти, як до них дістатися.

Не наближайтеся до вітрин, стін, скляних дверей, до яких вас можуть притиснути. Потрапивши в натовп, не опирайтеся йому. Глибоко вдихніть, зігніть руки в ліктях, підніміть їх, щоб захистити грудну клітину. Не тримайте руки в кишенях, не чіпляйтеся ні за що руками — їх можуть зламати. Якщо є можливість, застебніть одяг. Високі підбори можуть коштувати тобі життя, як і розв'язаний шнурок. Позбавтеся сумки, парасольки тощо. У жодному разі не намагайся підняти речі, які впали, життя дорожче.

Головне завдання в натовпі — не впасти. Якщо тебе збили з ніг і ти опинився на землі, спробуй згорнутися клубком і захистити голову руками, прикриваючи потилицю. За будь-якої можливості треба спробувати встати.

Пам'ятай закони натовпу, навчись приймати адекватні рішення, щоб вийти з таких ситуацій, а не піддавайся паніці!

Поведінка в натовпі

- ◆ Уникайте великих скупчень людей.
- ◆ Не приєднуйтеся до натовпу, хоч як би не хотілося подивитися на події.
- ◆ Якщо опинилися в натовпі, дозвольте йому нести вас, але спробуйте вибратися з нього.
- ◆ Глибоко вдихніть і розведіть зігнуті в ліктях руки трохи у сторони, щоб грудна клітка не була здавлена.
- ◆ Намагайтеся опинитися подалі від високих і великих людей, людей із громіздкими предметами й великими сумками.
- ◆ Будь-якими способами намагайтеся втриматися на ногах.
- ◆ Не тримайте руки в кишенях.
- ◆ Рухаючись, піднімайте ноги якомога вище, ставте ногу на повну стопу, не дріботіть, не піднімайтеся навшпиньки.
- ◆ Якщо тиснява стає загрозливою, негайно, не роздумуючи, звільніться від будь-якої носі, перш за все від сумки на довгому реміні й шарфа.
- ◆ Якщо щось упустили, у жодному разі не нахилийтеся, щоб підняти.
- ◆ Якщо ви впали, постарайтеся якомога швидше піднятися на ноги. При цьому не спирайтеся на руки (їх віддавлять або зламають). Намагайтеся хоч на мить стати на підшви або на носки. Здобувши опору, «виринайте», різко відштовхнувшись від землі ногами.
- ◆ Якщо встати не вдається, скрутіться клубком, захистіть голову передпліччями, а долонями прикрийте потилицю.
- ◆ Потрапивши в переповнене людьми приміщення, заздалегідь визначте, які місця в разі екстремальної ситуації найбільш безпечні (проходи між секторами на стадіоні, скляні двері та перегородки в концертних залах тощо), зверніть увагу на запасні й аварійні виходи, подумки проробіть шлях до них.
- ◆ Легше всього сховатися від натовпу в кутах залу або поблизу стін, але складніше звідти дістатися до виходу.
- ◆ У разі паніки намагайтеся зберегти спокій і здатність тверезо оцінювати ситуацію.

Додаток 3.8

ЗАХОПЛЕННЯ В ЗАРУЧНИКИ

Будь-яка людина за збігом обставин може виявитися заручником у злочинців. При цьому злочинці можуть домагатися досягнення політичних цілей, отримання викупу тощо. У всіх випадках ваше життя стає предметом торгу для терористів. Захоплення може відбутися в транспорті, в установі, на вулиці, у квартирі.

Якщо ви опинилися в заручниках, рекомендуємо дотримуватися таких правил поведінки:

- ♦ несподіваний рух або шум можуть спричинити жорстокий опір із боку терористів. Не допускайте дій, які можуть спровокувати терористів до застосування зброї та призвести до людських жертв;
- ♦ будьте готові до застосування терористами пов'язок на очі, кляпів, наручників або мотузок;
- ♦ терпіть прикрощі, образи та приниження, не дивіться злочинцям в очі (для знервованої людини це сигнал до агресії), не ведіть себе зухвало;
- ♦ не намагайтеся чинити опір, не проявляйте зайвого героїзму, намагаючись роззброїти бандита чи прорватися до виходу або вікна;
- ♦ якщо вас змушують вийти з приміщення, кажучи, що ви взяті в заручники, не чиніть опір;
- ♦ якщо з вами перебувають діти, знайдіть для них безпечне місце, постарайтеся закрити їх від випадкових куль, за можливістю перебувайте поруч із ними;
- ♦ за необхідності виконуйте вимоги злочинців, не суперечте їм, не ризикуйте життям оточуючих і власним, намагайтеся не допускати істерик і панік;
- ♦ у разі, коли необхідна медична допомога, говоріть спокійно й коротко, не нервуючи бандитів, нічого не робіть, поки не отримаєте дозволу.

Додаток 3.9

РТУТЬ

Ртуть відома з прадавніх часів. Вона згадується в працях Аристотеля, Теофраста, Плінія Старшого, Вітрувія та інших давніх учених. Латинська назва металу «гідраргіум», яку дав ртуті грецький лікар Діоскорид, означає в перекладі «срібна вода». Більше двохсот років тому М. В. Ломоносов дав просте і зрозуміле визначення

поняття «метал»: «Метали — тіла тверді, ковкі, блискучі». Справді, залізо, алюміній, мідь, золото й багато інших металів відповідають такому визначенню. У будь-якого правила є винятки — у природі приблизно 80 металів і лише один із них за звичайних умов знаходиться в рідкому стані — це ртуть.

Ртуть розчиняє багато металів, утворюючи амальгаму. Її використовували для покриття мідних церковних куполів тонким шаром золота. У такий спосіб був позолочений купол Ісаакіївського собора в 1812–1858 роках у Санкт-Петербурзі за проектом Опоста Монферрана. Більше ста кілограмів червоного золота було нанесено амальгуванням на мідні листи, із яких виконаний гігантський купол собора. Поверхню мідних листів ретельно очищали від жиру, шліфували, полірували, а потім покривали альмагamoю — розчином золота і ртуті. Після цього листи нагрівали до тих пір, поки ртуть не випаровувалася, а на листі залишалася тонка плівка золота. Пари ртуті при цьому отруювали людей. За свідченням сучасників, золочення куполу коштувало життя 60 робітників.

Статистика сьогодення багата на надзвичайні ситуації, пов'язані з використанням ртуті в промисловості, побуті.

Ртуть — метал сріблясто-білого кольору, у звичайних умовах легко рухома рідина, що в разі ударяння поділяється на дрібні кульки, у 13,5 разів важча за воду. Температура виплавлення: +38,9 °C. З підвищенням температури випаровування ртуті збільшується. Пари ртуті та її сполуки дуже отруйні.

Потрапляючи до організму людини через органи дихання, ртуть акумулюється та залишається там на все життя. Вона може потрапити всередину не лише через повітря. Небезпечний метал може міститися в рибі з будь-якої частини світу, наприклад, з африканської Гани, де з допомогою ртуті відокремлюють золото від піску та каменів. Ртуть опиняється у воді, потім в організмі риб, далі в людському. Встановлено максимально припустиму концентрацію парів ртуті: для житлових, дошкільних, навчальних і робочих приміщень — 0,0003 мг/м³. Концентрація парів ртуті в повітрі понад 0,2 мг/м³ викликає гостре отруєння людини.

Симптоми гострого отруєння проявляються через 8–24 години: починається загальна слабкість, головний біль, біль під час ковтання та підвищення температури; згодом — болі в животі, розлад шлунку, ураження ясен.

Хронічне отруєння є наслідком удихання малих концентрацій парів ртуті протягом тривалого часу і, як правило, протікає без певних ознак захворювання. Потім з'являються зниження працездатності, швидка стомлюваність, сонливість, порушення

мовлення, послаблення пам'яті й головний біль, в окремих випадках можливі катаральні явища верхніх дихальних шляхів, кровотечі ясен, тремтіння рук, повік та розлад шлунку. Ртуть уражає нервову систему, а тривалий вплив її викликає навіть божевілля.

Застосування ртуті

Її широко застосовують під час виготовлення різних приладів (барометри, термометри, манометри, вакуумні насоси, полярографії тощо), у ртутних лампах, як рідкий катод у виробництві їдких лугів і хлору електролізом, як каталізатор за синтезу оцтової кислоти, для амальгамації золота та срібла. Крім того, сполуки ртуті застосовують у медицині.

Головним джерелом ртуті вважають електростанції, що працюють на вугіллі. Лише в Німеччині через труби таких електростанцій у повітря та воду потрапляють майже три тонни ртуті.

Застосування ртуті має не лише негативні наслідки. Наприклад, у незначних дозах ртуть міститься в так званих «економних лампочках», які, на відміну від звичайних ламп накаливання, споживають менше енергії. Загальний обсяг ртуті, яку використовують у заощадливих лампах, зазвичай великий. Але порівняно з тим, що можна заощадити в електростанціях, це набагато менше.

Вироблення одного кіловата годин електричного струму призводить до викиду в атмосферу 15 мікрограмів ртуті. Але оскільки заощадливі лампи споживають менше енергії, електростанції викидають менше ртуті, бо потрібно менше струму. Якби ще при цьому використані електричні лампочки не викидали на смітник, а здавали для переробки у спеціальні пункти, тоді можна було б не хвилюватися за довкілля. На жаль, в Україні немає таких спеціальних пунктів.

Як свідчать факти, у Німеччині та країнах ЄС за останні роки скоротилися викиди ртуті в атмосферу за рахунок того, що: температуру тіла там вимірюють цифровими термометрами, обмін старих ртутних термометрів аптеки проводять на пільгових умовах, амальгами в кабінетах стоматологів збирають у спеціальні контейнери. Чи не є це добрим прикладом для нас?

Дії в разі розливання ртуті в приміщенні

Якщо в приміщенні розбито ртутний термометр:

- ♦ виведіть із приміщення всіх людей, насамперед дітей, інвалідів, людей похилого віку;
- ♦ відчиніть навстіж усі вікна в приміщенні;

- ♦ максимально ізолюйте від людей забруднене приміщення, щільно зачиніть усі двері;
- ♦ захистіть органи дихання хоча б вологою марлевою пов'язкою;
- ♦ негайно починайте збирати ртуть: збирайте спринцівкою великі кульки й відразу скидайте їх у скляну банку з розчином (2 г перманганату калію на 1 літр води); більш дрібні кульки збирайте щіточкою на папір і теж скидайте в банку. Банку щільно закрийте кришкою. Використовувати пилосос для збирання ртуті забороняється;
- ♦ вимийте забруднені місця мильно-содовим розчином (400 грамів мила і 500 грамів кальцинованої соди на 10 літрів води) або розчином перманганату калію (20 грамів на 10 літрів води);
- ♦ зачиніть приміщення після обробки так, щоб не було з'єднання з іншими приміщеннями, і провітрюйте протягом трьох діб;
- ♦ за можливості, підтримуйте в приміщенні температуру не нижче 18–20 °C для скорочення термінів обробки протягом проведення всіх робіт;
- ♦ вичистіть та промийте міцним, майже чорним розчином марганцівки підлогу взуття, якщо ви наступили на ртуть.

Якщо ртуть розлита більше, ніж у термометрі:

- ♦ зберігайте спокій, уникайте паніки;
- ♦ виведіть із приміщення всіх людей, надайте допомогу дітям, інвалідам і людям похилого віку;
- ♦ відчиніть навстіж усі вікна;
- ♦ ізолюйте максимально забруднене приміщення, щільно зачиніть усі двері;
- ♦ негайно викликайте фахівців із питань надзвичайних ситуацій і цивільного захисту населення. Можете зателефонувати в міліцію.

Боротьба з великою кількістю ртуті та її парів дуже складна. Хіміки називають її демеркуризацією, яка проводиться двома способами:

- ♦ хіміко-механічним — механічний збір кульок ртуті з подальшою обробкою забрудненої поверхні хімічними реагентами (після такого способу обробки приміщення потребує посиленого провітрювання);
- ♦ механічним — механічний збір кульок ртуті з поверхні з наступною заміною підлоги, штукатурки або капітальним ремонтом будівлі (цей спосіб може застосовуватися разом із хіміко-механічним).

Якщо ви виявили або побачили кульки ртуті в будь-якому іншому місці, будь ласка, негайно сповістіть про це місцеві органи з питань надзвичайних ситуацій та цивільного захисту населення або міліцію.

Додаток 3.10

ОБЕРЕЖНО, СОБАКА!

Не ставай ініціатором конфлікту з незнайомим собакою. Навіть найсердитіший пес не кидається на людину першим. Собаки не вміють говорити «Добридень!», не користуються виделкою й ножом, але й у них є свій етикет. Минаючи агресивного собаку, не можна пильно дивитися йому в очі й усміхатися. По-собакому це означає показувати зуби й вихвалитися силою. Краще в такому випадку поводитися скромно. Бо раптом собаці захочеться перевірити твої бійцівські якості?..

Не біжи, не втікай. Повернися до собаки обличчям, не допускай, щоб він підійшов до тебе збоку чи ззаду.

Поспостерігай за котятами — вони цей прийом виконують на п'ятірку.

Не замахуйся на собаку й не кричи: «Іди туди, звідки прийшов!» Накажи йому: «Стояти!», «Сидіти!», «Лежати!». Це допоможе йому заспокоїтися та взяти себе «в лапи».

Якщо на тебе напав бездомний пес, підстав йому лікоть і, коли він схопить, спробуй заштовхати лікоть якнайдалі в глотку, доки хватка не ослабне.

Особливо небезпечний собака, що присів, — він готовий стрибнути. Тобі треба захистити горло — притисни підборіддя до грудей і вистав уперед руку.

Собаки не люблять, коли людина, на яку вони нападають, змінює позу. Скористайся цим. Можеш упасти на коліна чи лягти на землю долілиць і завмерти. Канадський листоноша Дік Макферсон винайшов свій спосіб захисту від собак. Якось на нього напала ціла зграя бродячих псів. Оцінивши ситуацію, листоноша став рачки і з лютим гарчанням кинувся на найбільшого собаку. І переміг.

Якщо тебе вкусив собака — промий рану мильною водою, помаж йодом, забинтуй. Негайно звернися до лікаря, щоб зробити щеплення проти страшної хвороби — сказу.

І найголовніше — не виганяй із дому свого чотириноного друга. У кожного собаки має бути хоча б один турботливий друг серед людей. І тоді, навіть якщо в нього на серці коти шкребтимуть, він не псуватиме одяг і настрій першому-ліпшому перехожому.

Пам'ятай: у собаки є зуби...

1) Запам'ятайте — цього робити не можна!

1. Чіпати миску з їжею.
2. Дразнити собаку їжею.
3. Відбирати їжу та іграшки.
4. Чіпати цуценят.
5. Підходити до незнайомого собаки.
6. Чіпати собаку, який спить.
7. Рознімати собак, що б'ються.
8. Підходити до зграй бродячих собак.
9. Дразнити собак.
10. Дозволяти кусати вас за руки.
11. Дивитись у вічі собаці, що нападає.

2) Що робити, якщо на вас напав собака?

Найкращий спосіб захисту — це втеча, але треба правильно оцінити свої сили й можливості або захищатися підручними засобами (палиця, парасолька, камінь тощо) і спеціальними засобами (відлякувач собак, електрошокери).

3) Які місця укусу найбільш небезпечні для людини?

Чим ближче ділянка до головного мозку, тим гірше. Тобто найменш небезпечні укуси на ногах.

4) Чим небезпечний укукус хворого собаки?

Можна заразитися сказом — особливо небезпечною інфекцією.

Сказ — гостра вірусна хвороба теплокровних тварин і людини, що характеризується прогресувальним ураженням центральної нервової системи, смертельним для людини. Зараження відбувається під час укусу чи ослинення хворою (скаженою) твариною пошкоджених шкірних покривів. Від людини вірус не передається. Основне джерело: лисиці, вовки, а також домашні тварини: собаки, кішки тощо.

Симптоми сказу: похмурість, дратівливість, лякливість, примхливість, загальний пригнічений стан із відсутністю апетиту та одночасною схильністю гризти й жадібно заковтувати неїстівні предмети (землю, каміння), рвати зубами взуття і свою підстилку. Собака болісно реагує на світлові подразники, його хода стає нетвердою, зростає безпричинна агресивність, прагнення вкусити або, навпаки, втекти і сховатися, час від часу він видає дивний гавкіт із підвиванням, постійно тече з пащі слина. Закінчується все це паралічем задньої частини тіла і нижньої щелепи.

5) Що робити, якщо вкусив собака?

- Негайно промити місце укусу милом. Мити треба досить інтенсивно, протягом 10 хвилин. Глибокі рани рекомендується промивати струменем мильної води, наприклад, за допомогою шприца або катетера. Не потрібно припікати рани чи накладати шви.
- Обробити рану перекисом водню або йодом.
- Звернутися до лікаря.
- Затримати собаку (або дізнатися адресу господаря).
- З'ясувати, чи щеплений собака від сказу.

Додаток 3.11

ЯК УБЕРЕГТИСЯ ВІД БЛИСКАВКИ

Згідно зі статистикою, у світі щодня трапляється 40 000 гроз, щомиті виблискуює 117 блискавок.

ЗНАЙТЕ: у разі утворення в будь-якій точці горизонту фронту потужних купчасто-дощових, баштоподібних хмар слід уважно спостерігати за розвитком хмарності.

ПАМ'ЯТАЙТЕ: вітер не дає правильного уявлення про рух грози. Грози часто йдуть проти вітру!

Безпосередньо перед початком грози зазвичай стає безвітряно чи вітер змінює напрямок, налітають різкі шквали, після чого починається дощ.

Якщо гроза застала вас на природі:

- ♦ У лісі сховайтеся серед невисоких дерев із густими кронами.
- ♦ У горах сховайтеся за 3–8 метрів від вертикального схилу.
- ♦ На відкритій місцевості сховайтеся в сухій ямі, канаві, яру.
- ♦ Усі металеві предмети складіть за 15–20 м від людей; сидіть згрупувавшись, зігнувши спину, опустивши голову на зігнуті в колінах ноги, ступні ніг з'єднати разом. Покладіть під себе, ізолюючись від ґрунту, поліетилен, гілки, лапник, каміння, стовбури, одяг тощо.
- ♦ На воді — спустіть щоглу або заземліть її на воду через кіль або весло.
- ♦ Якщо гроза застала вас під час купання, негайно вийдіть із води: продовжуючи купатися, ви смертельно ризикуєте.

Якщо гроза застала вас удома:

- ♦ Від'єднайте всі електроприлади.
- ♦ Витягніть із телевізора кабель вуличної антени.

- ♦ Закрийте всі вікна та квартирки і не наближайтеся до них, так як повітря є провідником електрики.
- ♦ У сильну грозу — знаходьтеся в центрі кімнати, подалі від заземлених батарей, кранів, а в дерев'яних будинках — печей.

Якщо гроза застала вас у машині:

- ♦ З'їжджайте з височин, зупиніться, заглушіть двигун, вимкніть радіоприймач.
- ♦ Не зупиняйтеся поряд із високими деревами та лініями електропередачі.
- ♦ Залишайтеся у салоні машини, за можливості не зачіпаючи металевих частин кузова машини.

ПАМ'ЯТАЙТЕ: під час грози КАТЕГОРИЧНО ЗАБОРОНЕНО користуватися мобільними телефонами!

У разі зустрічі з кульовою блискавкою не можна бігати чи робити різких рухів, тому що струс повітря може спровокувати вибух.

- ♦ Відступіть під захист якого-небудь випадкового прикриття, прикриваючи обличчя руками.
- ♦ Якщо блискавка реагує на ваш рух, лягайте на землю і прикрийте шию і голову руками.
- ♦ У приміщенні — пройдіть до сусідньої кімнати і ляжте на підлогу, під ліжко або стіл.

Додаток 3.12

УРАГАН, БУРЯ, СМЕРЧ

Ураган — це атмосферний вихор великих розмірів зі швидкістю вітру до 120 км/год, а в приземному шарі — до 200 км/год.

Буря — тривалий, дуже сильний вітер зі швидкістю більше 20 м/с, спостерігається зазвичай за проходження циклону і супроводжується сильним хвилюванням на морі та руйнуваннями на суші.

Смерч — атмосферний вихор, що виникає в грозовій хмарі й поширюється донизу, часто до самої поверхні землі у вигляді темного хмарного рукава або хобота діаметром у десятки і сотні метрів. Існує недовго, переміщаючись разом із хмарию.

Небезпека для людей за таких природних явищ полягає в руйнуванні дорожніх і мостових покриттів, споруд, повітряних ліній електропередачі та зв'язку, наземних трубопроводів, а також ураженні людей уламками зруйнованих споруд, скла, що летять із великою швидкістю. Крім того, люди можуть загинути й отримати

травми в разі повного руйнування будівель. За сніжних і курних бурь небезпечні снігові замети і скупчення пилу («чорні бурі») на полях, дорогах і населених пунктах, а також забруднення води.

Основними ознаками виникнення ураганів, бурь та смерчів є: посилення швидкості вітру й різке падіння атмосферного тиску; зливові дощі та штормове нагання води; бурхливе випадання снігу і ґрунтового пилу.

Якщо ви перебуваєте в районі, де можливі урагани, бурі та смерчі, ознайомтеся з:

- ♦ сигналами оповіщення про наближення стихійного лиха;
- ♦ способами захисту людей і підвищення стійкості будівель (споруд) до дії ураганного вітру та штормового нагання води;
- ♦ правилами поведінки людей під час ураганів, снігових і піщаних бурь, смерчів;
- ♦ способами і засобами ліквідації наслідків ураганів, смерчів, штормового нагання води, сніжних і піщаних бурь, а також прийомами надання допомоги постраждалим, які опинилися в завалах зруйнованих будівель і споруд;
- ♦ місцями укриття в найближчих підвалах, сховищах або найбільш міцних і стійких будівлях членів вашої сім'ї, родичів і сусідів;
- ♦ шляхами виходу й районами розміщення в разі упорядкованої евакуації із зон підвищеної небезпеки;
- ♦ адресами й телефонами управління ЦО і НС, адміністрації та комісії з надзвичайних ситуацій вашого населеного пункту.

Після отримання сигналу про штормове попередження починайте:

- ♦ зміцнення даху, пічних і вентиляційних труб;
- ♦ забивання вікон у приміщеннях, які розташовані на горищах (ставнями, щитами з дощок або фанери);
- ♦ звільнення балконів і території двору від пожежонебезпечних предметів;
- ♦ до збору запасів продуктів і води на 2–3 доби на випадок евакуації в безпечний район, а також автономних джерел освітлення (ліхтарів, газових ламп, свічок);
- ♦ переходьте з легких будівель у більш міцні або в захисні споруди цивільної оборони.

Як діяти під час урагану, бурі, смерчу

Якщо ураган (буря, смерч) застав вас у будинку, відійдіть від вікон і займіть безпечне місце біля стін внутрішніх приміщень, у коридорі, біля вбудованих шаф, у ванних кімнатах, туалеті, коморах,

у міцних шафах, під столами. Загасіть вогонь у печах, відключіть електроенергію, закрийте крани на газових мережах.

У темний час доби використовуйте ліхтарі, лампи, свічки; увімкніть радіоприймач для отримання інформації управління ЦО і НС та комісії з надзвичайних ситуацій, за можливістю, перебувайте в заглибленому укритті, у сховищах, льохах тощо. Якщо ураган, буря або смерч застали вас на вулицях населеного пункту, тримайтеся якомога далі від легких споруд, будівель, мостів, естакад, ліній електропередачі, щогл, дерев, річок, озер і промислових об'єктів. Для захисту від уламків скла, що летять, використовуйте листи фанери, картонні й пластмасові ящики, дошки та інші підручні засоби. Намагайтеся швидше сховатися в підвалах, льохах і ПРУ, що є в населених пунктах. Не заходьте в пошкоджені будівлі, так як вони можуть зруйнуватися за нових поривів вітру.

У разі снігової бурі ховайтеся в будівлях. Якщо ви опинилися в полі чи на дорозі, виходьте на магістральні дороги, які періодично розчищають і де більша ймовірність надання вам допомоги.

У разі курної бурі закрийте обличчя марлевою пов'язкою, хусткою, шматком тканини, а очі окулярами. У разі надходження сигналу про наближення смерчу необхідно негайно спуститися в укриття, підвал будинку або льох, або сховатися під ліжком та іншими міцними меблями. Якщо смерч застает вас на відкритій місцевості, ховайтеся на дні дорожнього кювету, в ямах, ровах, вузьких ярах, щільно притискаючись до землі, закривши голову одягом чи гілками дерев. Не залишайтеся в автомобілі, виходьте з нього й ховайтеся, як зазначено вище.

Додаток 3.13

«МОБІЛЬНИК» І ВАША БЕЗПЕКА

«Мобільник», як і будь-який прилад, є джерелом електромагнітного випромінювання, яке негативно впливає на організм людини. Тому намагайтеся убезпечити себе від цього шкідливого випромінювання, виконуючи такі рекомендації:

- ♦ Розмову по мобільному телефону необхідно зробити короткою.
- ♦ В умовах нестійкого прийому потужність апарата автоматично підвищується, і таким чином значно посилюється його шкідливий вплив. Рекомендується утриматися від тривалих розмов або знайти місце зі стійким прийомом.
- ♦ Якщо у вас є дача або заміський будинок, найкращий вихід — використовувати стаціонарну зовнішню кругову або спрямовану антену.

- ♦ Застосування комплектів «*Mini Hands Free*» зменшує опромінення голови і перерозподіляє його на все тіло. Але дріт комплексу працює як перевипромінювальна антена.
- ♦ Не псуйте антену телефону. Зміна її геометричних розмірів, вигин, крутіння неминує погіршує якість прийому та потужність передавача збільшується. Використовуйте тільки фірмові антени виробників апарату.
- ♦ Завжди користуйтеся дротовим телефоном, коли є така можливість.
- ♦ Найчастіше замінійте розмову на SMS-повідомлення.
- ♦ Виключіть можливість використання стільникового телефону дітьми.
- ♦ Купуючи телефон, вибирайте з найменшою потужністю випромінювання (переважно стандарт зв'язку GSM 1800 і CDMA 800).
- ♦ Носіть мобільний телефон у сумці, кишені верхнього одягу або в руці.
- ♦ Не варто носити телефон на поясі (для чоловіків) і на грудях (для жінок).

Пам'ятайте:

- ♦ Чим більший час розмови по телефону, тим більше шкідливого впливу на людину.
- ♦ Вибирайте телефон із більшою чутливістю приймача — це не тільки збільшує відстань упевненого зв'язку, але й дозволяє використовувати передавач меншої потужності на базовій станції.

Додаток 3.14

ІНФЕКЦІЙНІ ХВОРОБИ

До надзвичайних ситуацій природного походження відносять інфекційні хвороби, тобто хвороби, які передаються від хворої людини до здорової.

На них хворіють не лише люди, але й тварини. Причому деякі хвороби тварин легко передаються людям. Так люди можуть заражатися від собак, кішок, корів, коней, овець, голубів, курей під час догляду за ними або в разі споживання молока чи м'яса хворих тварин.

Останніми роками все частіше в осінньо-зимовий період можливі епідемії простудних захворювань. Причому, збудник цього захворювання під впливом навколишнього середовища постійно мутує (тобто змінюється), що ускладнює створення протигрипозних

вакцин. Що ж потрібно робити, щоб уникнути простудних захворювань?

Насамперед, дотримувати чистоти й правил гігієни, які не лише знижують небезпеку захворювання, але й укріплюють здоров'я.

Чистота тіла, дотримання чистоти в житлових і адміністративних приміщеннях, у дворі, місцях спільного користування, на кухні тощо оберігає людину від попадання в організм мікроорганізмів заразливих захворювань. До особистої гігієни відносять: догляд за шкірою, порожниною рота, дотримання режиму, заняття фізкультурою і загартовування організму, догляд за одягом і взуттям.

Велике значення для здоров'я людини має догляд за шкірою, оскільки шкіра оберігає організм людини від проникнення мікробів, від різних пошкоджень. Шкіра регулює теплообмін, оскільки через неї виділяється надлишкове тепло. Але шкіра легко забруднюється пилом, що знаходиться в повітрі, на землі й різних предметах, із якими стикається людина. Разом із пилом на шкіру потрапляють мікроби, у тому числі й хвороботворні. Щоб шкіра була чистою, потрібно щодня вмиватися з милом, митися до пояса чи приймати душ. Вода, призначена для вмивання чи душу, має бути кімнатної температури: прохолодна вода освіжає, надає бадьорості, укріплює нервову систему й загартовує організм.

Руки треба постійно тримати в чистоті, оскільки вони більше забруднюються. Їх необхідно мити перед їжею, а також після прибуття додому, після відвідин туалету.

Не рідше за один раз на тиждень потрібно митися в лазні під гарячим душем або у ванні з подальшою зміною натільної та постільної білизни.

Щоб зберегти зуби, необхідно регулярно чистити їх зубною пастою (уранці й перед сном), періодично відвідувати лікаря-стоматолога.

Одяг і взуття завжди мають бути чистими. Тому їх необхідно чистити щодня. Знятий верхній одяг потрібно тримати в шафі або на вішалці в передпокої.

Одним із основних шляхів поширення вірусних захворювань є контактний, коли збудники передаються безпосередньо від хворої людини. Під час розмови, чхання та кашлю хворі виділяють у повітря безліч найдрібніших крапельок, у яких знаходяться мільярди мікробів. Здорова людина разом із повітрям вдихає і їх. Небезпеку поширення збудників подібним шляхом можна значно зменшити, якщо хворий, кашляючи, чхаючи або розмовляючи, прикриватиме ніс і рот хусткою чи марлевою пов'язкою. Здоровим людям у період поширення простудних захворювань рекомендується, за

можливістю, обмежити користування громадським транспортом і не вступати в контакт із хворими людьми.

Поширені інфекційні захворювання і в літній період. У цей час збудники інфекційних хвороб можуть передаватися під час купання у воді (водний шлях), вживання їжі, води та продуктів, заражених мікробами (харчовий шлях).

Інколи інфекція поширюється комахами — переносниками збудників багатьох хвороб. До них відносяться комарі, мухи, кліщі, воші тощо.

У цей літній період дотримання заходів і правил особистої та громадської гігієни набуває первинного значення.

Під час літнього відпочинку купатися потрібно лише у спеціально відведених для цього місцях.

Овочі та фрукти потрібно ретельно обмивати кип'яченою водою; молоко й воду вживати лише після кип'ятіння.

Продукти харчування й питну воду слід зберігати лише в щільно закритій тарі. Посуд має бути чистим. Перед уживанням хліб рекомендується обпалювати на пальнику або прогріти в духовці, печі.

Після прийому їжі посуд має бути негайно вимитий гарячою водою з милом і поставлений у шафу. Хліб та інші продукти харчування слід теж заховати в тару і в шафу.

Обідній стіл потрібно вимити гарячою водою і витерти. Після цього підмести кімнату.

Велике значення має утримання в чистоті житлових приміщень. У квартирі треба щодня проводити вологе прибирання — стирати пил зі всіх предметів і меблів, протирати підлогу, стежити за чистотою місць загального користування (щодня мити і чистити раковини, плити, вологою ганчіркою протирати підлогу коридору, передпокою тощо).

Дітям також треба утримувати в чистоті не лише своє тіло, але й одяг, взуття, приміщення. Це головна умова здоров'я людини!

Додаток 3.15

БЕЗПЕКА НА РИБАЛЦІ ВЛІТКУ

Рибалити полюбують і дорослі, і діти. Приємно посидіти з вудочкою на березі річки, помилуватися на схід сонця, перехитрити примхливу рибку. От і готують рибалки снасті та човни, очікуючи улову. Та під час відпочинку з вудочкою теж не слід втрачати обережності.

Щоб уникнути падіння у воду під час вудіння з човна, рибалка має бути акуратним та обережним. Снасті й обладнання, необхідні для вудіння, тримайте під рукою, уклавши їх уздовж борту і на днищі човна позаду себе, а все інше покладіть на кормове сидіння. Під час користування човном заборонено:

- ♦ перевантажувати човен;
- ♦ стрибати у воду з човна й купатися;
- ♦ сидіти на бортах, розгойдувати човен;
- ♦ користуватися човном дітям до 16 років без супроводу дорослих.

Під час лову не поспішайте. Якщо потрібно змінити місце в човні, робіть це пригнувшись і тримаючись за сидіння чи борт човна, не перегинайтеся через борт. Не забудьте взяти рятувальний круг або жилет.

Під час використання спінінга займіть надійне та зручне положення, уставши обличчям до носа або корми, злегка розставивши ноги. Якір спускайте тільки з носа або корми човна, витягуйте пригнувшись, м'яко. Трапляється, що якір зачіпляється за підводні предмети, тому в разі раптового відчеплення або обриву якірного мотузка можна випасти з човна.

Уважно дивіться вперед, по курсу руху: усі, навіть невеликі, предмети, що плавають, обов'язково обходьте. Перед початком повороту переконайтесь у відсутності плавзасобів або плавців позаду. Не перетинайте курс іншим судам і катерам — це категорично заборонено.

За посилення хвилювання на воді тримайте човен у розріз хвилі — носом до вітру. Якщо берег близько, сховайтеся з підвітряної сторони, у бухті, затоці.

Під час грози безпечніше знаходитися на березі під чагарником або невисокими деревами. Якщо ж гроза застала вас на воді, укладіть весла в човен, опустіться на днище, сховайтеся під плащем від дощу й перечекайте негоду.

Запам'ятайте, що в разі аварії човен спочатку лягає на бік, а потім перевертається дном угору.

Безглуздо забиратися на човен, що перекинувся, він нестійкий і неминуче перекинеться знову. Якщо ви не вмієте плавати, не панікуйте: вхопіться за човен із носа або корми і, діючи рукою та ногами, постарайтесь виплисти на міліну.

Човен, що перекинувся, може врятувати декількох чоловік. Треба тільки обережно триматися за корму або ніс човна, занурившись у воду до підборіддя. Якщо човен перекинувся на річковій бистрині, тримайтеся за човен і чекайте найближчої мілини.

Ви любите відпочивати на воді та прагнете, щоб це приносило задоволення?! Тоді пам'ятайте, що головне в цій справі:

- ◆ навчитися плавати;
- ◆ навчити товариша;
- ◆ навчитися рятуватися й рятувати на воді;
- ◆ знати правила поведінки на воді у будь-яку пору року;
- ◆ дотримувати дисципліни на воді й біля неї.

Додаток 3.16

СОНЯЧНИЙ І ТЕПЛОВИЙ УДАР

Удар може бути тепловий і сонячний. Перший виникає в результаті загального перегрівання організму, другий — за дії прямих сонячних променів. Обидва різновиди проявляються зовсім однаково й вимагають однотипних дій. Про удар, що наближається, сигналізують шум у вухах, «мушки» перед очима, нудота, запаморочення, слабкість, блідість, холодний піт.

Ваші дії:

- ◆ Посадіть постраждалого (а якщо потерпіли ви, то попросіть кого-небудь) у тіні. Попросіть нахилитися й низько опустити голову, тим самим забезпечивши приплив крові до головного мозку.
- ◆ Розстебніть комір, послабте пояс, ремінь.
- ◆ Побризкайте на обличчя чистою холодною водою.
- ◆ Змочіть ватку нашатирним спиртом або одеколоном і піднесіть до носа, а потім розітріть скроні. Якщо потерпілий знепритомнів, укладіть його й зробіть все, про що говорилося вище. Не допомогло? Дзвоніть у «Швидку»! А поки вона в дорозі, продовжуйте надавати допомогу.
- ◆ Змочіть у холодній воді носову хустку, косинку, футболку й покладіть на чоло потерпілому й на місця, де проходять великі судини: на бічну поверхню шиї, під пахви, у пахові області. Можна обгорнути хворого мокрим простиралом.
- ◆ Щоб підсилити приплив крові до серця й голови, підніміть вгору праву руку постраждалого, а ліву ногу, піднявши, туго забинтуйте від пальців до стегна будь-якими подручними засобами. Через 15 хвилин зніміть пов'язку і повторіть процедуру, помінявши положення рук і ніг. Якщо почалася блювота, поверніть голову постраждалого набік, щоб блювотні маси не потрапили в дихальні шляхи.

Додаток 3.17

ПЕРША ДОПОМОГА В РАЗІ УКУСУ ОТРУЙНОЇ ЗМІЇ

1. Укладіть потерпілого, постарайтеся якомога швидше відсмоктати отруту з ранки, постійно її спльовуючи (якщо у вас є садна, пошкодження слизової оболонки губ або порожнини рота, то краще доручити це комусь із ваших супутників).
2. Обробіть ранку йодом, одеколоном або спиртом, прикладіть холодний предмет, не даючи потерпілому вставати і ходити (можливий шок). Якщо змія укусила в ногу, прибинтуйте її до іншої ноги. Далі, підклавши що-небудь під ноги, підніміть їх. У разі укусу в руку зафіксуйте її в зігнутому положенні. Укутайте потерпілого тепліше.
3. У випадку сильного болю дайте потерпілому 1–2 таблетки анальгін у чи баралгін. Щоб прискорити виведення отрути, дайте побільше чаю та лужної мінеральної води.
4. Викличте «швидку допомогу», а якщо це неможливо, за допомогою ваших супутників доставте потерпілого протягом двох годин на ношах або попутним транспортом у найближчу лікарню.

За наявності поливалентної протизміїної сироватки (у геологів, прикордонників) введіть її не пізніше ніж через 2 години після укусу.

Що ніколи не потрібно робити:

- ◆ накладати джгут на кінцівку вище місця укусу (це порушує кровообіг, сприяє омертвінню тканин, накопиченню продуктів розпаду);
- ◆ припикати місце укусу вогнем, хімічними речовинами;
- ◆ розрізати ранку на місці укусу (це призведе до зараження рани, порушення обміну речовин в уражених тканинах).

Додаток 3.18

ПЕРША ДОПОМОГА В РАЗІ УЖАЛЕННЯ КОМАХАМИ (ОСАМИ, БДЖОЛАМИ ТОЩО)

1. У разі ужалення 1–2 комахами видаліть пінцетом чи нігтями жало разом з отруйним мішечком (обережно, щоб не роздавити мішечок до вилучення жала). Протріть місце укусу перекисом водню, йодом або нашатирним спиртом. На місце набряку покладіть міхур із льодом або грілку з холодною водою (для уповільнення всмоктування отрути). У випадку появи головного

болю, блювоти, судом дайте 20–25 крапель кордіаміну й викличте лікаря.

2. У разі виникнення алергічної реакції (свербіж, печія і жар у тілі, оніміння рук і ніг, слабкість, набряки обличчя й гортані, блювота) негайно викличте за допомогою сусідів «швидку допомогу». Від хворого не відходьте, оскільки може статися анафілактичний шок, за якого можливі втрата свідомості, зупинка серця й дихання.

Даєте хворому разом із кордіаміном будь-який антигістамінний препарат (димедрол, діазолін, супростін, тавегіл тощо).

Пам'ятайте: укуси декількох десятків комах смертельні!

Додаток 3.19

ПОВЕДІНКА В ШКОЛІ

Школа — це не тільки приміщення, до якого кожного ранку приходять учні, це ще й велика країна Знань, країна дитинства та юності. Школа завжди турбується про своїх мешканців, розкриває секрети різних наук, збагачує міцними знаннями, необхідними в житті кожної людини. Недарма український народ склав багато прислів'їв про знання та навчання.

- ♦ Знання людині, що крила пташині.
- ♦ Мудрим ніхто не родився, а навчився.
- ♦ Учення — світ, а невчення — тьма.
- ♦ Наука в ліс не веде, а з лісу виводить.

Правила для учнів (1)

- ♦ Вчасно приходити на заняття.
- ♦ Бути охайно вдягненим, узутим, зачесаним.
- ♦ Сумлінно вчитися, уважно слухати пояснення вчителя, виконувати всі його завдання.
- ♦ Допомогати товаришам, бути чесним і правдивим.
- ♦ Брати участь у корисних справах свого класу, школи.
- ♦ Обережати природу, берегти шкільне майно, свої й чужі речі.
- ♦ Зразково поводитися.
- ♦ Слухатися та поважати батьків, учителів, виконувати їх вимоги та вимоги чергових учнів.

Правила для учнів (2)

1. Сумлінно вчитися. Уважно слухати пояснення вчителя, виконувати всі його завдання.

2. Старанно працювати, брати участь у самообслуговуванні. Прагнути більше дізнатися про людей праці, їхні професії.
3. Брати участь у корисних справах свого класу, школи. Допомогати товаришам у навчанні й праці, бути чесним і правдивим.
4. Обережати рідну природу. Бережно ставитись до шкільного й суспільного майна, до своїх і чужих речей.
5. Дотримувати режиму дня. Цікаво й корисно проводити вільний час: читати, малювати тощо.
6. Дотримуватись правил особистої гігієни. Щодня робити ранкову зарядку, займатися спортом.
7. Слухатись батьків, старших членів сім'ї, виконувати домашні обов'язки.
8. Зразково поводитись у школі, у громадських місцях, на вулиці. Бути уважним, ввічливим. Виконувати вимоги вчителів і чергових учнів.
9. Завжди бути охайно одягненим і зачесаним, на уроки приходити в шкільній формі.
10. Гарно вчитися!

Правила ввічливого школяра

- ♦ Якщо ти зайшов до класу, то обов'язково привітайся з усіма, хто вже прийшов.
- ♦ Якщо ти зустрів у коридорі чи на вулиці свою вчительку, яка йде з кимось ще, то вітатися потрібно з усіма.
- ♦ Хлопчик завжди пропустить дівчинку вперед, допоможе сісти, донесе портфель.
- ♦ У їдальні не поспішай узяти щось першим. Поїв — прибери за собою. Подякуй кухарям.
- ♦ Будь чемним та люб'язним завжди і за будь-якої ситуації.
- ♦ Зважай на бажання і настрої однокласників.
- ♦ Відповідально стався до своїх учнівських обов'язків.
- ♦ Не перебивай того, хто говорить.
- ♦ Піклуйся про відсутніх.

Як ти вчиниш, якщо:

- ♦ урок почався, а ти запізнівся?
- ♦ ти тільки на уроці помітив, що забув зошит удома?
- ♦ ти зайшов до класу і побачив, що залишив на підлозі брудні сліди?
- ♦ ти став свідком, коли старшокласники вимагають гроші у твого однокласника?
- ♦ черговий попросив тебе підняти папірці, які ти не кидав?

Додаток 3.20

ЯК НЕ СТАТИ ЖЕРТВОЮ ЗЛОЧИНУ В ШКОЛІ...

- ♦ Якщо ти — об'єкт для вимагань, ніколи не захищай цінні речі, не став під загрозу своє життя. Не рятуйся від здирників втечею. Швидше за все, вони наздоженуть тебе й сильно поб'ють. У разі першого ж вимагання віддай гроші (каблучку, браслет, дороге взуття, модну куртку, плеєр, телефон), зроби це добровільно. Не чекай, коли почнуть катувати. Життя дорожче!
- ♦ Якщо друзі підбивають тебе довести свою сміливість і завзятість, умовляючи вкрасти щось у магазині або пограбувати нетверезого, краще відмовся та постарайся позбутися такої компанії. Це не витівка, а серйозний кримінальний злочин. Поговори про сумніви щодо правильності дій своїх друзів із батьками чи іншими дорослими людьми, яким ти довіряєш.
- ♦ Приятель пропонує жартома викрасти чийсь машину чи потримати в будинку якісь речі. Відмовся під будь-яким приводом: батько вб'є, мати знайде чуже і влаштує скандал, дядько — міліціонер, ти вже на обліку в міліції.
- ♦ Якщо за тобою в школу приходить незнайомиць і каже, що його прислала мама (тато, бабуся з дідусем), і пропонує піти з ним — відмовся!
- ♦ Не виходь із класу під час уроку, навіть якщо посланець — старшокласник, який запевняє, що йому доручили покликати тебе до директора. Дочекайся перерви й попроси вчителя провести тебе в кабінет.
- ♦ Не заходь у шкільний туалет, якщо там тусується велика компанія чи стоїть незнайома доросла людина.
- ♦ Товариш пропонує оглянути горище чи підвал? Не ходи сам і його відмов.
- ♦ На вечірці у нових знайомих тобі пропонують наркотики? Скажи про погане самопочуття і піди. Ні наркотики, ні ліки, дію яких ти не знаєш, приймати не варто.
- ♦ Не ведися на примітивне: «Що, слабо?» і «Ти, що матусин синочок (донька)?». Ти ж не такий дурний! Не ставай жертвою маніяків.

Невже, спитаєш, навколо одні злодії, маніяки, хулігани та злочинці? І небезпека стати жертвою така велика? Ні, звісно. Просто здебільшого ти сам винуватець усіх нещасть.

Не напрошуйся на неприємності! Наївність і довірливість до добра не доведуть. Не довіряй стороннім людям. Краще перестрахуватися.

Додаток 3.21

**ЯК ДІЯТИ УЧНЯМ
ТА ВИКЛАДАЧАМ У РАЗІ ПОЖЕЖІ В ШКОЛІ**

1. Насамперед слід негайно повідомити про пожежу в пожежну охорону, зачинити двері в класі, де горить. Якщо через вікно побачите охоплене вогнем приміщення, не намагайтеся увійти в нього. Відчинені двері не тільки випустять дим, а й перешкоджають евакуації — раптовий приплив повітря може призвести до поширення вогню з великою швидкістю.
2. Повідомити про пожежу адміністрації школи, ужити належних заходів щодо евакуації дітей та інших людей із приміщення. Тут особливо важливо не панікувати. Евакуацію проводять з усього приміщення школи, навіть коли пожежу виявлено тільки в якійсь його частині.
3. Почувши сигнал тривоги, учні стають біля парт і за вказівкою вчителя залишають по одному класну кімнату. Прямують до місця збору, останнім іде вчитель із класним журналом. Слід зачинити двері класної кімнати й усі інші двері на шляху евакуації.
4. Діти з одного класу спускаються (по одному) сходами тільки з одного боку, залишаючи другий для інших класів, за винятком тих випадків, коли сходи дуже вузькі. Не обганяйте одне одного та не штовхайтеся.
5. Усі, кого не було в класі під час сигналу тривоги, мають негайно йти до місця збору й приєднатися до свого класу чи групи.
6. У разі потреби організовують пошуки людей, яких не виявили на місці збору.
7. Нікому не можна повертатися в приміщення, наприклад по одяг чи книги, без дозволу працівників пожежної частини або директора школи.
8. На місці збору кожен клас чи група людей займають чітко визначене місце й перебувають там до певних вказівок із боку адміністрації.
9. Місце збору повинне бути під навісом чи в іншому приміщенні.
10. Серед евакуйованих, що зібралися на пункті, проводять переклик (за класним журналом), аби з'ясувати, чи всі евакуювалися зі школи. Директор школи після сигналу тривоги йде до збірного пункту й там приймає рапорти від усіх підрозділів.
11. Для дітей з обмеженими можливостями та неврівноваженою психікою мають бути заздалегідь передбачені спеціальні заходи з евакуації.

12. Під час евакуації належить заборонити розмови, щоб було добре чути розпорядження.
13. Уже до прибуття пожежної охорони слід знати, де саме, у якому приміщенні пожежа і чи всіх евакуювали. Має бути план евакуації зі школи. Начальника прибулого пожежного підрозділу зустрічають, маючи повну інформацію.

Як поводитися під час пожежі в навчальному закладі, коли поруч із учнем немає дорослої людини:

1. Пожежа у твоєму класі, приміщенні, у якому ти перебуваєш:
 - якщо можеш вийти з класу через двері, рятуйся сам і допоможи іншим;
 - якщо вихід перекрито вогнем, але поряд є зовнішня пожежна драбина, використовуй її;
 - під час пожежі не можна ховатися в глухих кути, під парти, шафи, у комори тощо;
 - захищай органи дихання і затули щілини під дверима (ліпше вологими ганчірками);
 - подавай сигнали рятувальникам.
2. Пожежа в коридорі:
 - перш ніж визирнути в коридор, торкнися тильним боком долоні до ручки входних дверей. Якщо вона гаряча, не відчиняй — там пожежа;
 - якщо ручка дверей холодна, визирни в коридор. Коли там вогонь або багато диму, зачини двері;
 - якщо диму небагато і він іде знизу, це означає, що пожежа на нижніх поверхах. Не спускайся вниз, знайди в класі, зачини двері, чекай на допомогу рятувальників;
 - якщо неможливо залишити приміщення, а в тебе є мобільний зв'язок, зателефонуй за номером «101», щоб повідомити про себе. Стояти слід у приміщенні з виходом до вікна;
 - якщо пожежа сталася вище поверхом, спускайся вниз сходами, захистивши органи дихання.

Профілактика

У перший день навчальної чверті проводять інструктаж з усіма дітьми і персоналом щодо процедури евакуації на випадок пожежі. Його повторюють раз на чверть чи півріччя, про що роблять відповідний запис у класному журналі. Варіанти евакуації можуть змінювати.

У приміщеннях та на території закладу освіти заборонено курити і розкидати запалені сірники, застосовувати в приміщеннях відкритий вогонь (паяльні лампи, факели тощо). Не дозволено розкладати вогнища, спалювати сміття, відходи, пакувальні матеріали.

Слід постійно тримати робоче місце в чистоті. Використовувати пожежний інвентар та інструменти можна тільки за призначенням. Не користуватися в приміщеннях електрокип'ятильниками, електрочайниками (крім спеціально відведених і обладнаних для цього місць), не залишати без нагляду ввімкнені в електромережу кондиціонери, комп'ютери, радіоприймачі тощо.

Черговим учням після закінчення уроків слід зачинити вікна, вимкнути освітлення, електроживлення приладів та обладнання (за винятком чергового освітлення та електрообладнання, яке, за вимогами технології, має працювати цілодобово).

Оглянути приміщення, переконатися, що немає порушень, які можуть призвести до пожежі, і тільки після цього замкнути двері. У разі виявлення порушень доповісти черговому вчителю, класному керівнику, керівнику навчального закладу чи працівникові, який його заміщує.

Кожен учасник навчально-виховного процесу, який виявив пожежу або її ознаки (задимлення, запах горілого чи тління, підвищення температури в приміщенні тощо), зобов'язаний: негайно повідомити про це за телефоном «101» у пожежну частину (слід чітко назвати адресу об'єкта, місце виникнення пожежі, що саме горить, а також своє прізвище); задіяти систему оповіщення людей про пожежу й під керівництвом дорослих розпочати евакуацію із будівлі в безпечне місце відповідно до плану евакуації. Заборонено використовувати пожежний інвентар та обладнання для потреб, не пов'язаних із пожежогасінням.

Додаток 3.22

ЗНАЮЧИ ПРАВА — ПАМ'ЯТАЙ ПРО ОБОВ'ЯЗКИ

Декларація прав дитини, ухвалена ООН

Ви маєте право:

- ♦ просити про допомогу та емоційну підтримку;
- ♦ протестувати проти несправедливого ставлення й критики;
- ♦ мати особисту думку, переконання;
- ♦ помилятися, шукаючи правильний шлях;
- ♦ надавати можливість людям самим вирішувати свої проблеми;

- ♦ говорити «Дякую, НІ!», «Вибачте, НІ!»;
- ♦ побути на самоті, навіть тоді, коли іншим забажається вашої присутності;
- ♦ мати свої особисті, які завгодно, почуття, незалежно від того, чи розуміють їх оточуючі;
- ♦ мати різновиди власних рішень та способів дій;
- ♦ домагатися зміни домовленості, яка вас не влаштовує.

Ви можете, але не зобов'язані:

- ♦ бути доскональними на 100 %;
- ♦ прямувати за всіма іншими, наслідувати інших;
- ♦ робити приємне неприємним вам людям;
- ♦ любити людей, які вам шкодять;
- ♦ вибиватися із сил заради інших;
- ♦ миритися з неприємною для вас ситуацією;
- ♦ жертвувати своїм внутрішнім світом заради інших;
- ♦ зберігати стосунки, що стали для вас принизливими;
- ♦ робити більше, ніж вам дозволяє час;
- ♦ робити те, що ви насправді не можете зробити;
- ♦ дотримувати нерозумних вимог;
- ♦ нести на собі тягар чийсь неправильної поведінки.

Від народження ти маєш певні права, які гарантовані й захищені державою.

Їх ти маєш знати й реалізовувати щодня. Але пам'ятай: твої права не мають порушувати права інших. З часом у тебе збільшиться кількість обов'язків і відповідальності. Існують закони, які визначають твої обов'язки. Ти мусиш їх знати.

Незнання закону не звільняє тебе від відповідальності за свої вчинки, дії чи бездіяльність.

Пам'ятай! Саме ти відповідаєш за своє здоров'я. Від твого ставлення до здоров'я залежиш не тільки ти сам. Твоя позиція впливає на твоїх друзів, знайомих, батьків, на твоїх майбутніх дітей.

Додаток 3.23

ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ УЧНІВ

Учні мають право:

- ♦ на вибір форми навчання, факультативів, спецкурсів, позашкільних і позакласних занять;

- ♦ на користування навчально-виробничою, науковою, матеріально-технічною, культурно-спортивною та лікувально-оздоровчою базою навчального закладу;
- ♦ на доступ до інформації з усіх галузей знань;
- ♦ брати участь у різних видах науково-практичної діяльності: конференціях, олімпіадах, виставках, конкурсах тощо;
- ♦ брати участь у роботі органів громадського самоврядування навчального закладу;
- ♦ брати участь в обговоренні і вносити власні пропозиції щодо організації навчально-виховного процесу, дозвілля учнів (вихованців);
- ♦ брати участь у добровільних самодіяльних об'єднаннях, творчих студіях, клубах, гуртках, групах за інтересами тощо;
- ♦ на захист від будь-яких форм експлуатації, психічного і фізичного насилля, що порушують права або принижують честь, гідність;
- ♦ на безпечні й нешкідливі умови навчання, виховання та праці;
- ♦ на відпочинок під час перерв, у неділю, святкові та канікулярні дні.

Учні зобов'язані:

- ♦ оволодівати знаннями, уміннями, практичними навичками, підвищувати загальнокультурний рівень;
- ♦ дотримувати вимог статуту, правил внутрішнього розпорядку;
- ♦ бережливо ставитись до державного, громадського й особистого майна;
- ♦ дотримувати законодавства, моральних, етичних норм;
- ♦ брати посильну участь у різних видах трудової діяльності, що не заборонені чинним законодавством;
- ♦ дотримувати правил особистої гігієни;
- ♦ піклуватися про своє здоров'я й безпеку свого життя й однокласників;
- ♦ дотримувати чистоти й порядку в приміщенні та на території закладу;
- ♦ діяти на благо навчального закладу, піклуватися про честь і авторитет установи;
- ♦ дотримувати правил співдружності (поважати погляди та переконання інших людей, поважати жінок, дівчат, працівників навчального закладу, піклуватись про батьків, допомагати їм у веденні домашнього господарства);
- ♦ дотримувати ділового стилю одягу;

- ♦ займатись самообслуговуванням, брати участь у суспільно-корисній праці з урахуванням віку, статі, фізичних можливостей, нормативів і вимог гігієни.

Учням забороняється:

- ♦ проявляти грубість, вульгарність;
- ♦ палити в приміщеннях і на території навчального закладу;
- ♦ використовувати петарди;
- ♦ уживати алкогольні вироби, наркотичні й токсичні речовини;
- ♦ псувати державне, громадське й особисте майно.

Заохочення і покарання учнів

Учнів, які відзначилися в навчанні, праці, заохочують подякою із занесенням до особової справи, Похвальним листом «За відмінні успіхи в навчанні», Похвальною грамотою «За особливі успіхи у вивченні окремих предметів», цінними подарунками, туристичними путівками тощо.

По закінченні школи учні, які мають високий рівень навчальних досягнень, нагороджуються Похвальними грамотами, золотими й срібними медалями.

За рішенням виконкому для учнів, які мають високий рівень навчальних досягнень, та переможців олімпіад установлюють учнівські стипендії.

У випадку порушення норм і правил поведінки, псування шкільного майна, навчального обладнання, невиконання внутрішнього розпорядку школи до учнів можуть застосовувати такі заходи дисциплінарного покарання:

- ♦ зауваження вчителя;
- ♦ зауваження чи догана директора школи;
- ♦ догана директора школи в присутності всіх учнів;
- ♦ направлення подання щодо порушника до підрозділу кримінальної міліції у справах неповнолітніх для вирішення питання про притягнення батьків (осіб, що їх замінюють) до адміністративної відповідальності та взяття на профілактичний облік у встановленому законодавством порядку;
- ♦ клопотання про позбавлення учня статусу школяра, виключення зі школи.

Рішення про позбавлення статусу школяра приймається на загальних зборах колективу з урахуванням думки органів учнівського самоврядування, громадської думки та погодження із відділом у справах сім'ї та молоді.

Учнів, які порушили адміністративне право або скоїли злочин, за поданням правових органів ставлять на облік як правопорушників, а в разі притягнення до кримінальної відповідальності — виключають зі школи.

За нанесення умисних матеріальних збитків майну чи обладнанню учнями матеріальну відповідальність несуть батьки або особи, які їх замінюють.

Додаток 3.24

ЛІТЕРАТУРНИЙ МАТЕРІАЛ

Казки

ЯК ЛЮДИНА ПРИРУЧИЛА СТРУМІНЬ

Давним-давно... Коли люди ще тільки навчилися будувати великі будинки, жив собі Дикий Струмін. Він нікому не бажав підкорятися: гуляв, де хотів, скільки хотів і коли хотів. Ні вітер, ні холод, ні спека не могли йому перешкодити.

Дикий Струмін дружив із Хмарою і Громом. Разом вони чинили різні капості: то дерево спалить, то посіви людей знищать, то в містах пожежі утворять. Люди боялися Дикого Струменю і проклинали його. Усі мріяли про богатиря, який би переміг Струмін.

Минуло багато-багато років... І з'явився такий Богатир! Він вирішив битися з Диким Струменем. Довго бився Богатир, але врешті-решт переміг! Узняв він до себе в будинок Дикий Струмін, навчив різним корисним речам. І став Струмін не Диким, а Корисним Електричним помічником людським.

Але іноді, коли люди погано поводяться з ним, він знову перетворюється на Дикий.

Т. Колотова, учениця 2-А класу

ІСТОРІЯ ПРО ТЕ, ЯК Я ДІЗНАВСЯ ПРО ЕЛЕКТРИКУ

Маленькі діти дуже допитливі. Їм про все хочеться дізнатися, потримати в руках.

От і я був таким допитливим. Але дорослі часто забороняють дітям найцікавіше. Вони постійно говорять: це не можна, цього не чіпай, туди не лізь. А як мені хотілося...

Моя матуся часто говорила мені, що не треба грати з розетками й дротоми. Там живе електрика, яка не любить, коли до неї лізуть

хлопчики. Спочатку я слухався маму, але мені було дуже цікаво: як електрика поміщається в такі маленькі предмети?

Ось одного разу, коли матуся кудись пішла, я спробував вставити вилку в розетку. На зріст тоді я ще був маленький. Вилка ніяк не хотіла встромлятися. Довелося мені вставити навшпиньки. І якось так вийшло, що мої маленькі пальчики потрапили між розеткою і вилкою... Ух, як мені стало боляче! Я голосно заплакав. Прибігла матуся. Заспокоїла мене, посварила і розповіла, що буває з дітьми, які пхають різні предмети в розетки.

Із тих пір я назавжди запам'ятав, що електрика — це не іграшка.

О. Мілякін, учень 2-А класу

СЮРПРИЗИ ТА ПРИМХИ НОВОРІЧНОЇ ЯЛИНКИ

Підходив до кінця грудень. Діти почали готуватися до Нового року. За тиждень до кінця чверті вони принесли з дому ялинкові іграшки. Коли все це багатство виклали на стіл, здалося, що на ньому виросла ціла подарункова гора.

Але почався урок, і про ігри на деякий час забули. Читали повість Пушкіна «Постріл». Діти захопилися розповіддю, хлопчикам особливо сподобався Сільвіо, який без промаху влучав із пістолета в муху.

На перерві Гена схопив хлопавку й оголосив:

— Я Сільвіо. Хто хоче зі мною битися?

За мить Гена і Льоня стояли один проти одного, піднявши хлопавки.

Але тут у відчинені двері заглянув учитель фізики Микола Петрович.

— Хлопчики! — крикнув він. — Ви що робите? І себе покалічите, і школу підпалите.

— Це ж прості іграшки, — сказав Гена.

— Іграшки, та не прості, а вогнєнебезпечні. Перше правило поводження з ними: не направляйте вогнєнебезпечні іграшки на людей. А є ще друге, третє... Дайте-но глянути.

Із цими словами вчитель підійшов до гори іграшок і став перебирати їх. Дуже швидко гора розділилася на дві купи: в одній лежали ялинкові прикраси, конфетті, срібний дощ, в іншій — хлопавки, петарди, бенгальські вогні. Він пояснював:

— Ось, наприклад, ця хлопавка. Якась вона зім'ята. Ми її відкладемо. Хто знає, що в неї всередині зіпсувалося? Така може і просто в руках вибухнути. Якщо іграшка була пошкоджена, зім'ята, намочена, її не можна використовувати.

— Миколо Петровичу, а як з цією поводитися? — запитала Надія, простягаючи петарду, на якій було щось написано іноземною мовою.

— А найкраще — ніяк. Обов'язково повинен бути напис або інструкція російською, українською. І справа не в тому, що ми в мовах слабкі. Навіть прочитавши напис, ми не дізнаємося, які в тій країні правила безпеки й чого слід побоюватися.

Купа придатних іграшок зменшувалася, а вчитель продовжував:

— Ось, візьмемо цю. Бачите, вона начебто пудрою присипана? Це найнебезпечніша іграшка: хто знає, що це за порошок? А ось на цей термін придатності давно минув. Її теж — у сторону. А ракети взагалі в приміщенні не запускають. Ракету можуть запускати тільки дорослі. А ви станьте осторонь і нагадайте, щоб вони міцно її закріпили.

— А що всередині ракети? Давайте розберемо, — запропонував Юрко.

— Вогнєнебезпечні іграшки ні в якому разі не можна розбирати!

Учитель склав забраковані іграшки до коробки і сказав:

— А ці я знищу. І ще одне правило: іграшки, які вибухають, не носіть у кишені.

Ялинка пройшла весело. І жодна хлопавка, жоден бенгальський вогонь не підвів дітей. Звісно, Микола Петрович був одним із головних учасників свята. Коли постріли і спалахи скінчилися, він відкрив вікно й додав:

— А це останнє за рахунком правило: після використання цих іграшок провітрюйте приміщення, щоб не дихати їх димом.

М. Першин

ПІДКОРЮВАЧІ КРИГИ

На уроці географії читали про відважних мандрівників — підкорювачів Північного полюсу. За вікном ішов сніг, і всім здавалося, що вони теж пливуть Північним Льодовитим океаном.

Коли пролунав дзвінок, Льоня сказав хлопцям:

— Пограємо в мандрівників? У нас і свій Льодовитий океан є.

Усі зрозуміли, що він має на увазі озеро в лісопарку неподалік від школи. У центрі озера був невеликий острів, і Льоня запропонував вважати його полюсом.

Увесь клас зібрався в кригову експедицію. Але вчителька зупинила їх:

— А ви знаєте, скільки часу треба готуватися до такої експедиції?

— Подумаєш! — засміявся Гена. — Ми ж не до цього полюсу йдемо.

— Так, але небезпеки на вас чатують справжні. Наприклад, що ти, Гено, будеш робити, якщо провалишся під кригу?

— Так у мене поруч хлопці будуть. Вони мене витягнуть.

— Якщо ви всі поруч будете, то дуже дружно всі й провалитесь. На кризі слід триматися на деякій відстані один від одного, бо вона може не витримати вашої ваги.

— Ну, якщо я провалюся... — замислився Гена, але тут найсильніший у класі — Юрко — сказав:

— Так я його однією рукою витягну.

— І знову помилка, — похитала головою вчителька. — Так ти можеш опинитися у воді разом із Геною. Якщо людина провалилася під кригу, не слід підходити до неї близько.

Треба лягти на кригу, розпластатися, щоб зайняти якомога більшу площу, і кинути потопальнику мотузку, шарф або протягнути палицю. Вибравшись із води, не можна відразу підніматися, треба спершу відповзти або відкотитися подалі від ополонки.

А відмінниця Віра додала:

— Я ще знаю таке правило: до того, хто провалився, треба підходити з того боку, звідки він ішов.

— А от і ні! — закричав Гена. — Адже так ти слідом за ним провалишся.

— Віра права, — заперечила вчителька. — Хіба ти знаєш, який лід з іншого боку? А з цієї він перевірений, принаймні, за кілька кроків до ополонки.

— Найкраще взагалі не провалюватися, — підсумував Гена.

— Це правда, — кивнула вчителька. — Але для цього треба пам'ятати кілька простих правил: крига менш міцна біля берега й там, де видно відкриту воду, наприклад, де в озеро впадає струмок. Якщо на кризі є доріжка, іди нею.

Уникай місць, де крига вкрита снігом і де в неї щось вмерзло: палиці, старі шини та інші предмети. Перш ніж ступити на кригу, постукай по ній палицею, якщо виступила вода, краще одразу піти з цього місця.

— Значить, так, — скомандував Льоня. — Беремо з собою мотузку, палиці й ідемо.

— Усе правильно, тільки доведеться трохи почекати, — зупинила його вчителька. — Осіння крига ще тонка. А от коли морози встановляться, сміливо вирушайте до свого «полюсу».

М. Першин

СКАЗКА О ДОМОВЕНКЕ

Жил на свете домовенок:
Пузик, лапки, нос да уши!
Непослушный был ребенок,
Никого-то он не слушал!
Говорила ему мама:
— Не влезай на подоконник!
Но такой он был упрямый,
Просто маленький разбойник!
Он туда немедленно встал
Посмотреть, что за окошком,
Зазевался и упал.
Ну, ударился немножко.
Домовенок с синяком
И большой красивой шишкой,
Но зато теперь знаком
С этим правилом малыша!
Ты запомни постарайся:
С высоты легко упасть!
Высоко не забирайся,
Чтоб в больницу не попасть.
Говорила мама строго:
— Видишь, на стене розетка,
Никогда ее не трогай!
Навсегда запомни, детка:
Там живет электроток,
Очень страшный и опасный!
Удержаться он не смог,
Просьбы мамины напрасны!
Ах, опасный! Мы проверим!
Сразу нос туда сует:
Там в розетке что за звери?
Кто же в дырочках живет?
А из дырок искры — скок!
Больно жалят домовенка —
Укусил электроток
Любопытного ребенка!
Ты запомни навсегда:
Ток не зря запрятан в клетке,
Если выпустишь — беда!
Ничего не суй в розетку!
— Спички ты, внучок, не трожь!
Как-то бабушка сказала.
— А не то весь дом сожжешь!

Но пока она вязала,
Домовенок тут как тут:
Спички взял и газ включил —
Видел он, как спички жгут,
Но огонь как подскочил!!!
Почему-то получилось
Все совсем не как у взрослых!
Все вокруг воспламенилось,
Начался пожар серьезный!
Побежал огонь по полкам,
Воет, рвется он к окну,
Занавески злобным волком
Он в один момент слизнул!
Домовенок испугался:
— Ой, бабуля, мы горим!
Но на помощь тут примчался
Весь отряд пожарный к ним!
Командир сказал: — А ну-ка,
Вы чего тут натворили?
Смотрит бабушка на внука:
— Ведь тебе же говорили,
Спички в руки не бери
И с огнем ты не играй,
А иначе все сгорит
И поедem жить в сарай!
В доме есть такая полка,
Где хранятся порошки,
Мыло, ножницы, иголки,
С разной «химией» мешки.
Домовенку строго папа
Говорил: — Опасность здесь!
Но такой уж он растяпа:
Раз нельзя, то надо влезть!
Он достал из шкафа миску,
Воду теплую налил,
Бросил мыло и ириску,
Порошком все «посолил».
А потом из разных банок
Начал сыпать все подряд,
Положил туда рубанок:
То-то папа будет рад!
Это он готовил супчик,
Для семьи обед варил.
Но совсем забыл голубчик
Все, что папа говорил.
В миске страшно зашипело,

Вспухла пена, все накрыв.
Вдруг она позеленела,
И раздался страшный взрыв!
Домовенок очень грустный
Целый час стоял в углу.
Хорошо, что супчик вкусный
Не в тарелках — на полу!
Мыло, сода, порошок
Не игрушки для ребенка!
Видишь, как нехорошо
Получилось с домовенком!
Шел в оранжевых штанишках
Домовенок вдоль реки:
Как всегда, на лбу две шишки,
На коленках синяки.
А навстречу шла собака:
Серый хмурый крупный пес,
Явно только что из драки:
Попарапан черный нос,
Шерсти клоч из бока выдран,
И репейник на груди.
Из воды сказала выдра:
— Домовенок, отойди!
Никогда, малыш, не трогай
Незнакомых злых собак.
Покусать они ведь могут,
Не спасешься ты никак!
— Вот еще, чего бояться? —
Домовенок говорит.
— Ну, с чего бы ей кусаться?
У нее добрейший вид!
Смажем ранки мы зеленкой,
А потом пойдем играть.
Пес взглянул на домовенка,
За штанишки его — хватить!
Побежал мальчишка к дубу.
Влез, на веточке дрожит,
Серый пес, оскалив зубы,
Домовенка сторожит.
Домовенок громко плакал.
Вот такие вот дела.
Только к вечеру собака
По своим делам ушла.
Знай, собак на свете много,
Кто-то друг, а кто-то враг.
Ты, пожалуйста, не трогай

Никогда чужих собак.
 Как-то летом, в жаркий день
 Домовенок на площадке
 Отыскал густую тень
 И заснул под липой сладко.
 Голос ласковый сквозь сон:
 — Хочешь чипсов и конфет?
 Согласился сразу он,
 Только слышит вдруг в ответ:
 — Жалко, я же ведь не знал,
 Что увижусь здесь с тобой,
 Я с собою их не взял.
 А пойдем ко мне домой!
 Старичок с седой бородкой
 Перед ним стоит с клюкой:
 Весь такой хороший, кроткий,
 Положительный такой.
 — Ну, пойдемте, — отвечает
 Домовенок и встает.
 Вот так ужас, он не знает,
 Что старик ему все врет!
 Это злой волшебник Скоен.
 Он из глупых домовят
 Варит зелье колдовское.
 К нему ведьмы прилетят
 За волшебным зельем этим.
 Чтобы гадости творить!
 Никогда не смейте дети
 С незнакомыми ходить!
 Хорошо, что фея Валла
 Домовенку помогла,
 На цветах поколдовала,
 Злого мага прогнала!
 А была такая штука:
 Домовенок как-то раз
 Наступил на крышку люка,
 Его дворник еле спас!
 Говорили вредной крошке:
 Люки надо обходить,
 Не ступай на крышку ножкой,
 Чтобы в люк не угодить!
 Ну и что, что говорили,
 Не послушался опять.
 На дороге лужи были,
 Он пошел их измерять.
 Тут — глубокая, здесь — мелко,

А вот в этой, интересно?
 Люк, как черная тарелка,
 Что в тарелке — неизвестно!
 Домовенок на мели
 Направляет вглубь ручьи,
 Листья, словно корабли.
 Интересно, они чьи?
 Это что за тайный флот,
 Что там в люке за страна,
 И куда же все плывет?
 Жаль, что гавань не видна!
 Домовенок встал на крышку,
 Наклонился заглянуть.
 Люк в момент слизнул мальчишку:
 Домовенок стал тонуть!
 Мимо дворник шел усатый,
 Он услышал громкий плеск,
 Крышку он поддел лопатой
 И в глубокий люк залез.
 Еле выловил рукою
 Домовенка из воды:
 — Это что же это такое?
 До сих пор не знаешь ты,
 Что нельзя вставать на крышку?
 Ведь она перевернется!
 Непослушный шалунишка!
 Домовенок лишь трясется.
 Все он понял. Никогда
 Люки трогать он не станет!
 Там лишь грязная вода.
 Он на люк теперь не встанет!
 Их совсем не так уж много,
 Но вам твердо надо знать:
 Электричество не трогать,
 Высоко не залезать,
 Все, что спрятано на полках,
 И в шкафах закрыто где-то:
 Спички, ножницы, иголки,
 Все опасные предметы,
 И на улице, и дома
 В руки никогда не брать.
 И к собакам незнакомым
 Во дворе не приставать.
 Домовенок как-то летом
 В путешествие собрался,
 Но никто не знал об этом.

Папа страшно волновался.
 Обзвонили всех знакомых,
 Всей семьей его искали:
 Во дворе, в саду и дома.
 И милицию позвали.
 — Может, кто его обидел?
 Он уехал, например!
 Говорил на кухне сидя
 Дядя-милиционер.
 Может быть, его украли,
 Заблудился он в лесу?
 Если где он, мы не знаем,
 Как же я его спасу?
 В это время «потеряшка»
 Подходил уже к реке:
 С хитрой картой на бумажке.
 С сухарями в рюкзаке.
 Смотрит: плот о берег бьется!
 Значит так — корабль есть.
 Но никак не удастся
 Капитану на борт сесть!
 Наконец-то он забрался,
 Отвязал тяжелый плот,
 По течению помчался:
 Где-то море его ждет!
 Дождь пошел, холодный ветер
 Домовенку в спину дул.
 Он отдал бы все на свете:
 Кто б его домой вернул!
 Вспомнил он про водопады
 И про хищных злых зверей.
 — Мне домой вернуться надо,
 Да согреться поскорей!
 Домовенок горько плачет:
 Где там берег? Далеко!
 По плоту лягушка скачет:
 — Помогу тебе легко!
 Ну, а если завтра снова
 Соберешься ты в поход?
 Домовенок, дай мне слово,
 Что не тронешь больше плот,
 Не пойдешь гулять без спроса,
 Дальше своего двора
 Ты не сунешь больше носа!
 Образумиться пора!
 — Я согласен, лягушонок!

Ты домой меня верни! —
 Тихо всхлипнул домовенок. —
 Там родители одни!
 Лягушонок плот тяжелый
 До дорожки дотолкал.
 Домовенок веселый
 По дорожке побежал.
 Он бежал обратно к маме,
 Торопился со всех сил.
 Фартук ей залил слезами
 И прощенья попросил!
 Он теперь такой послушный,
 Что примерней не сыскать.
 Если станет ему скучно,
 Книжки будет он читать!
 Шалуном он был когда-то.
 Стать послушным каждый может!
 Эти правила, ребята,
 Надо выучить Вам тоже!
 Если кто-то неизвестный
 Приглашает погостить,
 Вы ему ответьте честно:
 — Мне к чужим нельзя ходить!
 Ни зимой, ни даже летом,
 Вы запомните друзья:
 Путешествовать по свету
 Без родителей нельзя!
 Ноги в лужах не мочите,
 Крышки люков обходите,
 Маму слушать обещайте,
 Правила не нарушайте!

КАЗКА ПРО ЕЛЕКТРИЧНИЙ СТРУМ

Сидів якось Олексійко удома. Мама не дозволила йому гуляти, бо на вулиці йшов дощ, і було дуже холодно. Хлопчик лежав у своїй кімнаті на килимі й грав у війну. Та коли перемиг усіх ворогів, йому стало нудно, і він почав озиратися навколо в пошуках якогось цікавого заняття. Спочатку він хотів залізти на підвіконня, але потім згадав, що високо забиратися не можна. А на підлозі нічого цікавого не було. Він заплющив очі й почав грати в «темний лабіринт». Олексійко повз рачки уздовж стіни й, натикаючись руками на іграшки, намагався вгадати, що ж таке він знайшов. Повз він, повз, і раптом рука натрапила на щось кругле. Хлопчик відкрив очі й побачив розетку. Вона була схожа на смішну мордочку з двома

круглими очима. Хлопчик довго розглядав її. Дірочки були як дві таємничі печерки.

— Цікаво, — подумав Олексійко. — А раптом там хтось живе?

Він, звісно, пам'ятав, що мама дуже суворо забороняє чіпати розетки, бо в них електричний струм. Але в дірочках було темно й загадково. Хлопчик спробував заглянути туди спочатку одним оком, потім іншим. Потім він притулювся до розетки вухом і замружився: раптом там живуть чарівні чоловічки, які зараз зачалися в темряві й перешіптуються?

Але всередині було тихо. Олексійко відкрив очі та здивувався. Навколо було темно. Далеко попереду мерехтів таємничий вогник. Він був такий гарний і схожий на маленьку далеку зірочку. Хлопчик зрадів і побіг йому назустріч. Він біг і біг, а вогник наближався. Раптом Олексійко помітив, що поруч із ним з'явився ще один. І ще, і ще. Вогників стало так багато, як зірок на небі. Вони іскрилися і переливалися, як святковий салют.

— Як красиво! — подумав Олексійко. Вогники пливли йому назустріч. Їх була вже ціла хмара. Хлопчик зупинився і примружився. У темряві він побачив крихітні фігурки. Ця іскриста хмара колихалася саме над ними.

— Це ж маленькі чоловічки! — раптом зрозумів хлопчик.

Це дійсно були чарівні чоловічки. У руках у них були крихітні гострі палички, на кінчиках яких виблискували вогняні іскри. І очі в чоловічків теж яскраво горіли в темряві. Тільки обличчя в них були жакливі. Ледве Олексійко розгледів їх злісні зморщені мордочки, як тут же схотілося йому втекти звідси, якомога далі.

Він біг темною дорогою, а позаду світло розгорялося все сильніше, усе яскравіше. Олексійко побачив, що біжить він уздовж чорної кам'яної стіни. За стіною щось гуло й гарчало, наче там рвалися на волю тисячі страшних злих звірів.

Ззаду теж почулися крики. Іскристий натовп наближався з неймовірною швидкістю. Олексійко біг з усіх сил, але чоловічки наздоганяли його. Вони вже тяглися до ніг і жалили його своїми гострими списами. Олексійко біг і біг, попереду з'явилися два світлих кола. Чим ближче вони ставали, тим ясніше розумів хлопчик, що це два віконця електричної розетки, через які чарівні сили і затягнули його в це темне царство. А злі чоловічки як мурашки вже повзали по ньому й боляче кололи своїми вогняними паличками. Олексійко заплющив очі й з останніх сил вистрибнув у отвір розетки.

Сидить він на підлозі: одяг у деяких місцях обгорів, увесь у дірочках, шкіра обпечена болить, а в глибині розетки мерехтять іскорки. І чується тихий злісний голосок:

— Підійди, підійди до розетки!

— Ну, вже ні! — відповів хлопчик і відповз від розетки пода-лі. — Я тепер до електрики близько не підійду.

Посидів він на підлозі й, шкандибаючи, пішов до матусі. З тих пір ніколи більше не чіпав він розетку.

КАЗКА ПРО НЕЗНАЙОМЦІВ, ІЗ ЯКИМИ НІКУДИ НЕ МОЖНА ХОДИТИ

Якось увечері влітку, коли було тепло, Олексійко та його друг Віталько придумали чудову гру. Вони видиралися на пластмасову гірку, кричали один одному:

— Бачу нову планету! Приземляємося! Покинути космічний корабель!

Після цього вони з вереском і гиканням скочувалися донизу й ішли в розвідку. Іноді один із них зображував землянина, а другий — іншопланетне чудовисько. Землянин завжди перемагав, тому ролі на кожній планеті обов'язково змінювалися, щоб нікому не було образливо.

Стало зовсім темно, мати покликала Віталька додому. А Олексійко йти не хотів. Його мати теж уже визирала у вікно й кричала:

— Синку, пора вечеряти і спати!

Але нова гра виявилася такою цікавою, що Олексійко вирішив провести розвідку на наступній планеті без Віталька.

— Усе, остання планета й додому! — вирішив хлопчик і почав дертися нагору.

— Бачу Фіолетову планету! — закричав він сам собі. — Команда! Приготуватися до висадки!

Він узяв із собою іграшкову рацію і з'їхав донизу.

— Вітаю тебе, Земляніне! — пролунало в нього над вухом.

Олексійко здивовано підняв голову й побачив усміхненого дідуся.

— Вітаю, — ввічливо відповів хлопчик. — А Ви хто?

— Я мешканець Фіолетової планети! — відповів дідусь.

— Але ви зовсім не схожі на іншопланетянина, — розчаровано сказав Олексійко.

— Звісно, адже насправді ми перебуваємо на Землі. Я повинен виглядати як звичайна людина! — пояснив дідусь. — А хочеш злітати до мене в гості?

— Як це? — здивувався хлопчик.

— Просто. Мій зореліт захований недалеко звідси. Я його ретельно замаскував. Ми можемо швиденько злітати й подивитися Фіолетову планету. Ти, певно, ще жодного разу не літав на справжньому зорельоті? — посміхнувся дідусь у білу бороду.

— Ні, не літав, — зітхнув Олексійко. — Але мені не можна без дозволу йти з двору з незнайомими людьми. Матуся розсердиться!

— Давай познайомимось! — запропонував дідусь. — Мене звуть Чорногроз.

— А мене — Олексійко, — відповів хлопчик.

— Ну, от і познайомилися! — зрадів Чорногроз. — Тепер ти можеш зі мною піти?

— Узагалі-то ні, — обережно відповів Олексійко. — Мені не можна ходити з тими, кого не знає моя мати. Можливо, ви спочатку познайомитеся з нею?

— Ні, — насупився Чорногроз, — мені з дорослими знайомитися не можна.

— Чому? — засмутився хлопець.

— Тому, — незрозуміло відповів дідок. — Гаразд, покатаю на зорельоті якого-небудь іншого хлопчика, не такого боягузливого, як ти.

— Я не боягуз, просто матуся не дозволяє! — вигукнув Олексійко.

— Я й не кажу, що ти боягуз. Шкода, що ти не зможеш помацати місяць, побачити зірки близько-близько і познайомитися з мешканцями Фіолетової планети. У нас там ростуть справжні цукеркові дерева.

— Це як? — зацікавився хлопчик.

— Звісно: є дерева льодяникові, на них ростуть льодяники, є карамельні, на них висять гронами карамельки, а є шоколадні, на них шоколадні цукерки, а іноді навіть цілі шоколадки! А ще в нас усюди клумби, на них замість квітів пряники та печиво, і доріжки на нашій планеті викладені арахісом у шоколадній глазурі та цукерками «морські камінчики». Але прикро, що ти не зможеш побачити місто іграшок.

— Місто іграшок? — сумно перепитав Олексійко.

— Так, там усюди лежать іграшки, ти міг би взяти будь-які: і машинки, і конструктор, і різні головоломки, і багато іншого.

— А скільки іграшок можна взяти? — не втримався хлопчик.

— Скільки влізе в зореліт. Ти не хвилюйся, він у нас великий, навіть більший, ніж вантажівка, більший, ніж автобус, майже як будинок! — замахав руками Чорногроз.

— А ми не довго? — запитав про всяк випадок Олексійко.

— Ні! Ми тільки туди й назад. Ти не хвилюйся, матуся навіть помітити не встигне, що ти йшов із двору! — зрадів дідусь.

— Гаразд, — махнув рукою хлопчик. — Побігли!

Чорногроз міцно схопив його за руку, і вони щодуху побігли по доріжці, геть із двору.

Бігли вони довго. Олексійко навіть утомився і задихався.

— Далеко ще? — запитав він, ледве встигаючи за прудким інопланетянином.

— Ні, зовсім трохи залишилося! — відповів дідусь.

Вони зупинилися біля великого сірого будинку, і дідусь потягнув хлопчика в під'їзд.

— Стривай, — злякався Олексійко. — А де ж зореліт?

— Це і є зореліт, — суворо сказав Чорногроз. — Я ж сказав тобі, що замаскував його! Ти що, не пам'ятаєш?

— Пам'ятаю, — відповів хлопчик. Йому стало дуже страшно, заходити в темний під'їзд не хотілося. Будинок зовсім не був схожий на замаскований космічний корабель.

— Пішли! — смикнув його за руку Чорногроз. — Пора летіти, а то в нас на Фіолетовій планеті скоро зсуєтє, і ти не зможеш полазити цукерковими деревами та погуляти містом іграшок.

Олексійко рішуче ступив у під'їзд. Як тільки двері за ними зачинилися, все загуло, затряслося, у темряві почали спалахувати різнокольорові зірочки, потім раптом чорна стіна перед ними поїхала донизу, й Олексійко з дідусем опинилися в холодній сірій пещері.

— А де ж кнопочки й лампочки? — спитав Олексійко. — Як ти керуєш кораблем?

— Ха-ха-ха! — жажливо зареготав Чорногроз і плеснув у долоні. У ту ж мить хлопчик опинився в клітці. Він потряс ґрати, які були холодні й шорсткі. На ґратчастих дверцятах висів великий замок.

— Я до мами хочу, — тихо сказав Олексійко.

Чорногроз огидно захихотів і почав танцювати навколо клітки. Він кружляв і підстрибував, борода зникла, він став високим і страшним: замість ніг — копита, замість обличчя — вовча морда, на плечах чорна мантия, а в руках виблискувала чарівна паличка.

— Ти злий інопланетянин? — спитав Олексійко. — І ти сказав неправду про цукеркові дерева й про місто іграшок?

— Я взагалі не інопланетянин! — прогуркотів Чорногроз. — І немає ніякої Фіолетової планети. Я все придумав, щоб заманити тебе до свого замку. Я великий злий чаклун! Тепер я зможу зварити чарівне зілля і стати всемогутнім! Я завоюю весь світ!

— А я тобі навіть? — заплакав Олексійко.

— Чарівне зілля ми маємо випити разом: коли неслухняний хлопчик спробує мого зілля, він перетвориться на мене, а коли я вип'ю те, що залишилося, я перетворюся на нього, на звичайного хлопчика, і мені буде відкритий вхід у світ людей! Тисячу років я збирав чаклунські трави, усе в мене було, не було тільки неслухняної дитини! Сотні років я шукав хлопчика, який погодиться піти з незнайомцем, але всі вони були слухняними, нікого не вдавалося мені вмовити, і ось, нарешті, я зустрів тебе!

— А навіщо тобі весь світ? — спитав Олексійко.

— Щоб зробити його сірим і холодним, як моя печера, щоб діти ніколи більше не сміялися, квіти не росли, щоб не було Нового року та свят, щоб усі люди жили в підземеллі! — грізно сказав злий чарівник.

— Що я наробив, — прошепотів Олексійко. — Не дарма матуся говорила, що не можна нікуди ходити з чужими! Через мене тепер увесь світ пропаде. І навіть матуся з татом! Чому я не послухався?! Якби тільки можна було все повернути назад!

Але нічого вже було не змінити. Альоша зовсім замерз і засмутився. Він ніяк не міг придумати, як би звільнитися з клітки й перешкодити підступному задумові Чорногроза.

Тим часом злий чаклун розвів вогонь, повісив над ним кришталевий котел і почав чаклувати:

Трава Борагір
З вершин Чорних гір,
Трава Гараресу
З дрімучого лісу,
Квітка Чугай-юга
Зі згорілої галявини,
Синій мох Фаргалі
З підводної скелі.

Чарівний кристал,
Що сто років я шукав!
Багаття моє іскрилося,
Зілля варися!

З-під котла злетіло яскраве полум'я, іскри розсипалися по всій печері, зілля запузирилося, завило й почало клекотіти. Чорногроз помішував його своєю чарівною паличкою і щось нашіптував зовсім тихо. Так тихо, що Олексійко жодного слова не зміг розібрати. Йому було дуже-дуже страшно.

— Готово! — радісно закричав Чорногроз. — Тепер треба почекати, поки воно охолоне, і все! Скільки років я чекав, і дочекався!

— Який жах! — подумав Олексійко. — Стільки років цей злий чаклун не міг захопити світ, а я своїм непослухом усе зіпсував!

Тим часом Чорногроз зачерпнув золотим ополоником чарівного зілля з котла, налив його в срібний кубок і пішов до Олексійка, вимовляючи останню частину заклинання:

— На чорного птаха
Нехай перетвориться
Зілля моє!
Буль-муль-куль-п'є!

За його спиною чарівне зілля вискочило з котла, закрутилося, перетворилося на величезну кулю, потім розтеклося по печері, зібралось в товстий стовп, у нього почали рости крила, голова, з'явилися загнутий чорний дзьоб і лапи, на яких відразу заблищали страшні залізні кігті, настобурчилось чорне пір'я. Страшний птах змахнув крилами й вилетів у вікно.

— Пий, — простягнув Чорногроз Олексійкові чаклунський кубок.

І тут хлопчик зрозумів, як він може врятуватися: коли вже він не послухався батьків, то й Чорногроза він теж не послухається! Олексійко схопив кубок і вихлюпнув зілля на чаклуна.

— Ай-ай-ай! — закричав злий чарівник. — Що ти наробив! У мене більше немає зілля!

Він спочатку позеленів, потім почервонів, потім зіщулювся і перетворився на крихітного чоловічка. З нірки в кутку печери вискочила мишка, схопила його й потягла до себе.

— Яка кумедна іграшка. Посаджу його в клітку, хай розважає моїх мишенят! — пискнула вона й помахала Олексійкові лапкою.

Клітка, у якій сидів хлопчик, відкрилася, і він вибіг із печери. Раз, і він опинився на вулиці, у своєму рідному місті, перед сірим будинком, у який привів його Чорногроз. Перед під'їздом юрмилися люди. Вони щось голосно обговорювали й розмахували руками. Олексійко підійшов ближче й побачив величезну купу чорних пір'їн.

— Це був літак, він розсипався в повітрі, і посипалося ось це! — казала одна тітонька.

— Ні, — це хтось викинув багато-багато подушок, набитих пером, — говорила інша.

Усі сперечалися і лаялися. Більше за всіх лаявся двірник, який тільки що прибрав усе подвір'я. Несподівано чорне пір'я почало танути на очах, його ставало все менше й менше, а потім воно зовсім зникло!

— Оце так дива! — сказали всі хором і розійшлися у своїх справах. Люди ще довго обговорювали незвичайну подію і припускали, що ж це могло бути. І тільки Олексійко знав про страшного чорного птаха, у якого перетворилося чарівне зілля.

Він швидко-швидко біг додому, бо на вулиці було вже зовсім темно. У дворі з ліхтариком ходили батьки, сусіди й міліціонер.

— Олексійко! — кинулася до нього мати. — Де ж ти був? Ми так злякалися!

— Мене викрав злий чарівник Чорногроз! — сказав хлопчик.

— Як це «викрав»? — суворо насупив брови міліціонер. — Коли викрадають, треба голосно кричати й кликати на допомогу. Ніхто у дворі нічого не чув!

— Ну, не викрав, — почервонів Олексійко. — Я сам із ним пішов.

— Як сам? — ахнули всі.

— Він обіцяв мені показати цукеркові дерева й місто іграшок, — зітхнув Олексійко. — От я й повірив. Але я його переміг і зміг повернутися.

— Але я ж тобі казала, що з чужими не можна ходити! Це ніколи не закінчується нічим хорошим! — сплеснула руками мати.

— Тобі пощастило, — із розумним виглядом сказав Віталько, який теж брав участь у пошуках друга. — Чарівник міг виявитися більш могутнім, і тоді тобі нізащо не вдалося б так легко перемогти його. Ось я ніколи не ходжу з незнайомими людьми. Я з ними навіть не розмовляю!

— Молодець! — погладив Віталька по голові міліціонер. Олексійку він погрозив пальцем і запитав: — Тепер ти зрозумів, що батьків треба слухатися і з чужими людьми йти з двору не можна?

— Зрозумів, — винувато сказав хлопчик.

Тато підхопив його на руки й поніс додому.

— Як добре, що в цієї казки щасливий кінець, — сказала мати. — Тобі просто пощастило. Більше так не роби!

— Не буду! — пообіцяв Олексійко і дотримався своєї обіцянки. Тепер він знав, що все, що говорять незнайомі люди, може виявитися неправдою. Навіть якщо ці люди дуже симпатичні й привітливі, дуже може бути, що в кишені в них чарівна паличка для злих чудес!

З незнайомцями він більше нікуди з двору не йшов. Навіть коли його звали попити чаю з тістечками або подивитися цуценят, або пограти в конструктор, або покататися на справжньому космічному кораблі. Краще грати з Вітальком і вигадувати нові планети. Це набагато цікавіше й безпечніше!

КАЗКА ПРО ЛЮКА

Якось навесні, коли величезні бурульки на дахах почали стрімко танути, а сніг перетворився на веселі струмки, які перегородили дорогу й змушували перехожих здійснювати неймовірні стрибки, Олексійко вийшов у двір. На ногах у нього були нові гумові чобітки, тому він не боявся промочити ноги й сміливо входив у найглибші калюжі. Він уявляв себе відважним мандрівником, що підкоряє безмежні моря. Калюжі й справді були величезними, а Олексійко маленьким.

— Олексійко, не ходи по калюжах! — крикнула з вікна мати. — Там глибоко, ти можеш промочити ніжки! І ні в якому разі не вставай на люки.

— Добре, добре! — махнув рукою хлопчик. — Не буду.

Але, звісно ж, він як завжди не послухався. Чим глибше він входив у калюжу, тим більше зачаровували хвили, що розходилися в різні боки. Вони були майже як справжні.

— Ту-ту, — прогудів Альоша, уявляючи себе величезним білим пароплавом. — Праворуч керма, ліворуч керма, стоп машина!

Він озирнувся і з цікавістю виявив, що всіляке зимове сміття, яке відтало під теплим сонечком, не просто пливе по воді, а струнками рядами разом із дзвінким струмком, який витікає з великої калюжі, пропадає в решітці люка. Альоша порився в кишені, знайшов смачну карамельку, роздивлявся її якийсь час, потім рішуче сунув цукерку в рот, а з шарудячого фантика зробив маленький кораблик.

Уявивши себе підйомним краном, він поклав кораблик на долоньку та з шипінням і гудінням пішов до початку струмка. Тоненький струмочок починав свій звивистий шлях від величезного сніжного замету, вкритого брудною крижаною кіркою. Спочатку Олексійко спробував його на міцність і штовхнув ногою. Замет виявився міцним. Тоді хлопчик подумав, що з'їхати з нього, як із гірки, буде дуже навіть весело. Він почав було дертися по слизькому боці підтанувшої купи, але потім раптом передумав: одна справа посеред калюжі в гумових чоботях, і зовсім інша — заїхати в неї на попі. А цим запросто могла закінчитися його маленька пригода. Куди цікавіше було б відправити свій кораблик у далеке плавання. Саме цим він і зайнявся.

— Ту-ту, — зобразив Олексійко пароплавний гудок. — Повний вперед!

Із цими словами хлопчик опустив кораблик у струмок. Вода весело підхопила легке суденце, закрутила і потягла в невідому дальчій. Олексійко з радісними криками помчав слідом, піднімаючи

фонтани бризок. Пригода виявилася захопливою: спочатку кораблик зіткнувся з ворожим судном. Це виявилася синя тріска. Вона була товста й важка, тому судно хлопчика легко обігнало її і кинулось далі. За поворотом його чекало нове випробування: великий сірий кіт спробував виловити кораблик і ледь не потопив його, стукнувши лапою по воді зовсім поруч. Холодні бризки потрапили на його вусату мордочку, і нападник боягузливо втік з поля бою.

Ні водоспад, ні скеля у вигляді старої консервної банки, ні шторм, піднятий колесами величезної вантажівки не змогли перервати цю чудову подорож. Але несподівано кораблик потрапив у вир і пропав у решітці старого люка. Олексійко обережно підійшов і заглянув у темну глибину. Далеко-далеко внизу щось дзвеніло, гуло й шептало. Олексійко підійшов ще ближче, потім ще. Внизу щось виблискувало. Хлопчик рішуче встав на кришку, щоб краще розгледіти таємничу темряву на дні люка. Тільки-но він наступив на люк, як кришка негайно перекинулася, а хлопчик із жахливою швидкістю полетів донизу. Він летів і летів, це тривало так довго, що Олексійко навіть перестав боятися. Він почав озиратися, але нічого цікавого не побачив, оскільки навколо була непроглядна темрява. Хлопчик задер голову, але й угорі було темно.

— Цікаво, — подумав хлопчик...

Але додумати він не встиг, бо раптово уперся ногами в щось м'яке, кілька разів підстрибнув угору, як на батуті, й остаточно впав. Хтось підхопив його й кудись потяг.

— Агов, хто тут? — крикнув Олексійко.

Але ніхто не відповів. Чувся лише плюскіт води й далека музика.

— Неподобство, — вирішив Олексійко. — Я ж навіть не знаю, куди мене тягнуть!

Несподівано зверху на нього щось пролилося і весь його одяг почав світитися.

— Ну, ось, — засмутився він. — Забруднився, тепер матуся буде лаятися. Хто тут бешкетує?

— Ніхто не бешкетує! — прошипів тихий вкрадливий голос. — Невже незрозуміло: у підземному царстві завжди темно, тут усі мешканці повинні світитися, інакше вони загубляться!

— Але я ж не тут живу, я сюди випадково потрапив! — обурився Олексійко.

— Ні, не випадково! Рано чи пізно сюди потрапляють усі неслухняні діти! — суворо квакнув під ногами інший голос.

— Уклонися, — прошепотів зовсім поруч тоненький голосок.

Олексійко здивовано озирнувся і з подивом помітив, що його оточують чоловічки з риб'ячими хвостами, які світяться. У темряві

вони були схожі на позолочені ялинкові іграшки, тільки обличчя в них були недобрі.

— Кому «вклонися»? — невдоволено спитав хлопчик.

— Царю, царю, — зашепотіли з усіх боків. — Кланяйся швидко!

— Якому ще царю? — уперся Олексійко. — Хто тут цар?

— Я! — пролунало в нього прямо над вухом.

Хлопчик навіть присів від жаху: поруч із ним стояла величезна рибина. Ні, не рибина! Це було чудовисько з головою, пащею, як у акули, клешнями, як у краба, і товстим лускатим хвостом.

— Ти хто? — затинаючись, пробелькотів Олексійко.

— Я — підземний цар Темновод! — прогарчало чудовисько. — Тепер ти мій полонений! Гей, слуги, замкніть його в мушлі!

Осяйні чоловічки підхопили Олексійка і швидко понесли кудись у темряву. Він навіть зрадів, бо стояти поруч із Темноводом було жахливо. Слуги підземного царя тягли його чорними лабіринтами. Під ногами в них хлюпало і плямкало, десь далеко дзюрчала вода, пахло вогкістю і холодним підвалом. Раптом він побачив велику мушлю, яка ляскала стулками, немов величезним ротом.

— Зараз вона мене з'їсть! — примружився Олексійко. — Навіщо тільки я встав на люк, адже говорила ж мені матуся, що не можна!

Чоловічки розгойдали його й закинули прямо в пащу мушлі, яка світилася. Вона зачинилася, як валіза, й Олексійко опинився в непроглядній темряві. Тепер навіть чоловічків, які світилися, не було видно.

— Напевно, це не жива мушля, а звичайна коробка, — сказав сам собі хлопчик. — Мені пощастило, вона мене не з'їсть.

— Оце ще, — презирливо фиркнув хтось поруч. — Я не їм неслухняних хлопчаків!

— Хто тут? — пискнув Олексійко.

— Нікого. Це я, мушля, з тобою розмовляю.

— Відпусти мене до мами, — почав благати хлопчик. — Я більше ні за що у світі не підійду до люка.

— Навіть якщо я тебе випущу, ти все одно далеко не підеш. Служники Темновода схоплять тебе. Та й знаю я вас таких, завжди батьків не слухаєте! — пробурчала мушля.

— Мушлю, люба, скажи, як звідси вибратися? — заплакав хлопчик. — Я тепер завжди слухатимуся мати й тата!

Але, схоже, мушля заснула. Або просто не хотіла йому відповісти. Олексійко довго лежав у темряві й думав, як би вибратися з підземного царства. Йому було холодно й страшно. Він подумав, що ніколи більше не побачить батьків, не відзначить Новий рік, не отримає подарунків на день народження, не пограє в хованки

з друзями, і стало йому так себе шкода, що хлопчик гірко-гірко розплакався.

— Гаразд, — зітхнула мушля. — Так і бути, допоможу я тобі. Відгадаєш загадку — випущу, ні — так і залишишся тут назавжди. Згоден?

— Звісно, — вигукнув Олексійко. — Загадуй!

— Ну, слухай! Тільки уважно, даю тобі тільки одну спробу:

Без нього б ти не зміг
Жоден відкрити замок.
Сніг розтопить сонця промінь,
А замок відкриє...

— Ключ! — закричав Олексійко. — Ключ! Правильно?

— Правильно, — зітхнула мушля і відкрилася. — Чуєш, далеко-далеко шумить вода, це підземна річка, у ній живе Срібна риби-на, знайди її, тільки вона зможе тобі допомогти.

— Дякую тобі, добра мушлю, — сказав хлопчик. — Я тобі обі-цяю, що ніколи більше сюди не потраплю!

— Ну-ну, — хихикнула мушля. — Запам'ятай і друзям своїм розкажи, бо більше ніколи ні за що не відпущу я жодної неслухня-ної дитини!

Олексійко помахав їй рукою і побіг темним коридором. Плескіт води чувся то далі, то ближче, нарешті, вода заплескалась в нього прямо під ногами.

— Цікаво, — подумав хлопчик. — Це і є підземна річка? А якщо це річка, то де тут шукати Срібну рибину?

Річка була темною, а тому — невидимою в темряві. Олексійко міг її тільки чути. Він обережно пішов берегом, акуратно перевіря-ючи чобітками свій шлях: хлопчик дуже боявся впасти в глибоку холодну воду. Він ішов дуже довго й сильно втопився. Але присісти було абсолютно нікуди: під ногами тільки мокра земля і слизька твань. Несподівано в темряві щось блиснуло, раз, другий. Щось швидко-швидко плило темною річкою.

— Агов, — закричав Альоша. — Ви випадково не бачили Срібну рибину?

— Хто це мене шукає? — пролунало зовсім поруч, і хлопчик побачив велику-превелику рибу, її луска грала сріблом, очі світи-лися, а в роті блищали гострі зуби.

— Це я Вас шукаю, — злякано промовив Олексійко. — Я дуже хочу вибратися з Підземного царства.

— Так? Цікаво, а як ти сюди потрапив? — суворо запитала Сріб-на риби-на.

— Я не послухався матусю і наступив на люк! — чесно зізнався Олексійко.

— Але я не знаю, як звідси потрапити в царство людей, — від-повіла риби-на. — Тобі зможе допомогти тільки стара жаба, яка живе на березі підземного озера. Багато сотень років охороняє вона цю таємницю... Якщо ти відгадаєш мою загадку, то я відвезу тебе до неї.

— Звісно! — відповів хлопчик. — Я добре вмю відгадувати за-гадки!

— Ну, слухай:

Якщо ступиш — впадеш
І навіки пропадеш!
На асфальті темний круг —
Це що таке?...

— Люк! — зраділо закричав Олексійко. — У мене саме так усе й було: я наступив, упав, довго-довго летів униз і потрапив у Під-земне царство, до злого Темновода!

— Правильно, — погодилася Срібна риби-на. — Сідай на мене та міцніше схопись за плавник, відвезу я тебе до старої жаби.

Виліз хлопчик на рибу, вхопився міцно, і попливли вони темною річкою. Риба пливла так швидко, що зустрічний ві-тер ледь не скинув Олексійка у воду. Крижані бризки потра-пляли йому на обличчя, руки замерзли, але він дуже хотів повернутися до мамі, тому мужньо терпів, про всяк випадок заплющивши очі від страху. Поруч раз у раз виглядали з води чудовиська, які світилися: вони витягали свої зміїні шиї, шльопали по воді товстими хвостами, клацали зубами і зави-вали на різні голоси.

Нарешті, риби-на зупинилася і сказала Олексійкові:

— Усе, приїхали, злазь!

Хлопчик обережно помацав чобітками землю. Вона була твер-да, виходить, риба підвезла його до берега.

— А де ж жаба? — запитав її Олексійко.

— Не знаю, де ж тут, — відповіла риби-на. — Почекай і вона з'явиться. А мені пора, у мене справи.

І вона попливла геть, махнувши хлопчику на прощання сріб-ним хвостом.

Олексійко знову залишився один. Під ногами повзали якісь багатонігі, вусаті створіння, вони билися, шипіли й намагалися вкусити хлопчика за чобітки. Особливо нахабних, які намагалися залізти на ногу, він сердито струшував.

У Підземному царстві було страшенно холодно, Олексійко повністю змерз і дуже хотів їсти, але навряд чи тут була людська їжа.

— Квак! — пролунало в нього за спиною.

— Доброго дня! — зрадів хлопчик. — Це ви стара жаба?

— Не така вже я і стара, — кокетливо відповіла жаба. — Мені всього 300 років! А навіщо ти мене шукав?

Жаба була величезною і товстою. Вона ледве-ледве світилася в темряві. Тільки двоє круглих очей яскраво блищали й переливалися всіма барвами веселки.

— Срібна риба сказала, що тільки Ви знаєте вихід із Підземного царства.

— Ха-ха-ха! — розсміялася жаба. — Хто ж тобі таке сказав? Із нашого царства немає виходу!

— Як? — розплакався Олексійко. — І я ніколи не зможу повернутися додому?

— Я цього не говорила. Звідси немає виходу, але вийти можна! — відповіла жаба.

— Як це? — не зрозумів хлопчик.

— А от так! Відгадай мою загадку, і я допоможу тобі повернутися, — квакнула жаба.

— Добре! — погодився Олексійко. — Загадуйте!

— Безмежними океанами,
Через сині моря,
Він пливе до далеких країн,
З борту звисивши якоря!

— Кораблик! — зрадів хлопчик. — Правильно?

— Правильно, — кивнула жаба. — Це і є підказка, як потрапити в царство людей.

— Так? — здивувався Олексійко. — І як же?

— А ти подумай: як ти сюди потрапив? — хитро примружилася жаба.

— Наступив на люк.

— А чому наступив? — посміхнулася вона.

— За корабликом побіг, — усе ще не розумів Олексійко.

— Ось! Треба почати з того, чим усе закінчилося! — багатозначно повідомила жаба. — Ти маєш знайти свій кораблик, сісти на нього, сказати чарівне заклинання й тоді знову опинишся вдома!

— А де ж мені шукати кораблик? — засмутився хлопчик. — Підземне царство таке величезне, до того ж тут темно. Ніколи мені його не знайти!

— Та ось же він, Срібна риба висадила тебе прямо поруч із ним, — хихикнула жаба.

Навколо було темно й Олексійко, звісно ж, нічого не бачив. Він присів і понишпорив руками по землі, там було багато всілякого сміття, але кораблика він не знайшов. Зате стукнувся головою об щось велике й шарудливе.

Жаба засміялася й посвітила очима в бік хлопчика. Її погляд, немов прожектор, висвітлив великий корабель із щоглою і справжніми вітрилами.

— Але це не мій кораблик! — здивувався Олексійко. — Мій був маленький, із цукеркового фантика! А цей справжній.

— Не впізнав? Правильно! У Підземному царстві все змінюється, і навіть паперовий кораблик став зовсім не таким, яким ти відправив його в плавання. Забирайся скоріше на палубу, поки я не передумала! — сказала жаба. — Запам'ятовуй чарівне заклинання:

Ти лети, кораблик мій,
Неси мене додому!
Ділі-милі-били-бук!
Відкривайся хитрий люк!

Олексійко видерся на палубу, взявся руками за щоглу і сказав:

— Спасибі тобі, добра жабо! Я обіцяю, що ніколи більше не буду наступати на кришку люка і друзям усім розповім цю страшну історію!

— Обов'язково розкажи, — кивнула жаба. — Нехай знають, що більше я нікому не допомагатиму. Хто на люк устане, той сюди потрапить, а хто сюди потрапить, назад ніколи не повернеться!

Хлопчик помахав їй рукою, заплющив очі й голосно промовив:

— Ти лети, кораблик мій,
Неси мене додому!
Ділі-милі-били-бук!
Відкривайся хитрий люк!

Раз! І навіть крізь прикриті повіки Олексійко відчув тепле сонячне світло. Він радісно відкрив очі й закричав від щастя, бо знову стояв у своєму рідному дворі, а під його ногами лежав маленький кораблик із шарудячого фантика. Хлопчик обережно підняв його й відніс до струмка:

— Ти пливи, кораблику, тільки я більше за тобою не побіжу. Я тепер знаю, що буває з дітьми, які наступають на люки.

— Олексійку! Обідати! — визирнула з вікна мати.

— Іду! — відповів їй хлопчик, помахав рукою кораблику й побіг додому.

МИШЕНЯ КРИХІТКА ВИХОДИТЬ НА ЛІД

Після того, як по телевізору показували фігурне катання, мишеня Крихітка твердо вирішило зайнятися цим красивим видом спорту.

— Купи мені ковзани, мамо, — сказало воно. — Я хочу стати фігуристом!

— Куди тобі? — замахала мати лапками. — Упадеш! Розіб'єшся!

— Це я впаду? Це я розіб'юся? — наполягало на своєму мишеня. — Ось побачиш, я ще чемпіоном стану. В одиночному катанні...

Купила мати своєму Крихітці новенькі блискучі ковзани — і пішло воно на каток. Вийшло на лід, а лапки роз'їжджаються в різні боки. Не втрималося Крихітка — і розтягнулося на льоду. Піднялося і знову — ляп. Устало, обтрусилося — і покотилося. Котиться, а зупинитися не може.

— Відійди! — кричить. — Заб'ю! Іди з дороги!

А на катку в цей час змагання юних фігуристів проходили. Мишеня зовсім не знало про це. Воно летіло без зупинки. Усе крутилося, миготіло, пливло в нього перед очима. Крихітка нічого не бачило, нічого не чуло, нічого не розуміло.

Кролик Качан якраз закінчував виступ, коли на нього, звідки не візьмися, наскочило мишеня. Кролик ледве не впав, але все ж таки встиг підхопити й підняти над собою маленького Крихітку.

Швидкість мишеняти передалася кролику — і вони стрімко закружляли під веселе схвалення публіки. Спортивний суддя ослик Алфавіт розгубився, тому що замість одиночного катання кролика Качана раптом вийшло щось інше. Але суддя швидко знайшов вихід зі скрутного становища:

— У парному катанні чемпіонами Крижаной Ковзаніади стали кролик Качан і мишеня... мишеня... Як тебе звуть, мишеня?

— Крихітка...

— І мишеня Крихітка! — під оплески глядачів оголосив суддя. — Переможці нагороджуються пам'ятними подарунками! Оркестр, туш!

Тут заграла музика. Усі почали вітати кролика й мишеня. А потім, як глядачі заспокоїлися і настала тиша, мишеня Крихітка підійшло до мікрофону і пропищало тоненьким голоском:

— Незважаючи на те, що мені пощастило стати чемпіоном, я все одно... навчуся на ковзанах кататися! Ось побачите!

ДУРНІ

Одного разу кролик сидів під деревом і вголос розмірковував про життя. «Наш світ сповнений тривоги, небезпека чатує на кожному кроці, — задумливо говорив він собі. — По-перше, може статися біда: землетрус, обвал або ураган. По-друге, увесь час боїшся голоду: адже запаси їжі й води можуть скінчитися. І, нарешті, на тебе завжди можуть напасти злодії чи розбійники...»

Тут кролик згадав про якісь свої важливі справи — і втік.

Кролик навіть не знав, що три мешканця джунглів почули його промови й на смерть перелякалися. Це були чайка, земляний черв'як і мавпа.

Чайка жахалася від думки про землетрус та ураган і тремтячим голосом промовила:

— А раптом небо впаде на мене, коли я буду спати?! Добре ще, якщо воно впаде вдень, — я зможу полетіти геть. Але якщо воно впаде, коли я сплю, воно ж розчавить мене!

Земляний черв'як злякався голоду:

— О, якщо закінчатся запаси в ґрунті, якими я харчуюся, тоді я помру, помру!

А мавпа відразу ж подумала про злодіїв і зі сльозами на очах сказала:

— Найбільше на світі я дорожу землею. Але на ніч мені доводиться залишати її, тому що я не звикла спати на землі. Що, якщо злодії й розбійники прийдуть і вкрадуть землю, поки я сплю!

Із тих пір чайка завжди спить на спині, задерши свої крихітні лапки, щоб підперти небо, якщо воно раптом звалиться.

Земляний черв'як одразу випльовує все, що з'їдає, щоб не зменшити запаси ґрунту.

А мавпа щоночі тричі спускається з дерева, щоб помацати землю й перекопатися, що розбійники ще не вкрали її.

Маленькі казки

ГРІМ І БЛИСКАВКА

Грому — що, Грім не боїться Блискавки. Правда, віч-на-віч переговорювати з нею в нього все якось не виходить. Дуже вже гаряча ця Блискавка: як спалахне!

У цей час Грім і носа на світ білий не показує. Не бачити його, не чути. Але зате як помітить, що Блискавки немає на горизонті, — тут уже його не втримаєш.

— До яких пір, — гримить, — терпіти все це?! Та я за таку справу!..

Так розійдеться, так розшумиться — тільки послухайте його! Уже він не змовчить, уже він викладе все, так і знайте!

...Шкода, що Блискавка чути його не може.

РТУТЬ

Почула Ртуть, як люди залізо плавлять, і тепер до неї доторкнутися не можна: тікає, не дається. Усе боїться, як би і її не взяли в переплавку.

Навіть на роботі, у термометрі, не може Ртуть позбутися страху. Тільки-но відчує тепло — як припустить по стовпчику! А потім схаменеться, зупиниться і показує як ні в чому не бувало: «Температура нормальна — тридцять шість і шість».

Страх жене її далі, та самолюбство не пускає. Ось так і стоїть Ртуть на одній точці, не знаючи, як бути, і тільки після доброго струсу остаточно приходить до тями.

НАПРУГА

— Напруга! Подумаєш — висока напруга! — скрипить товста білизняна Мотузка, невдоволено позираючи на перегорілий Електричний Провід. — Понавішати б на тебе покривал та підковдр — ось тоді б дізнався, що таке справжня напруга!

ТЕПЛОТА

Мерзнуть вікна. Вони зовсім побіліли від холоду, і нічого-нічого не видно за ними.

Але варто дихнути на них потепліше — і вікна скинуть крижані окови й відкриють вам стільки цікавого!

І ви здивуєтеся, як багато можуть вони вмістити — ці маленькі замерзлі вікна...

Ф. Кривін

Частівки

Є. Внуцьких, учениця 2-А класу

ЭЛЕКТРИЧЕСТВО В БЫТУ

В каждом доме есть приборы —
электричеством полны,
Только помнить надо людям,
Что опасные они.

Ах, ток! Эх, ток!
Электрический поток.

Если молния сверкает,
Выключайте в доме свет.
И тогда у вас не будет,
Огорчения и бед!

Ах, ток! Эх, ток!
Электрический поток.

Если ты включил утюг,
Помни: ток не только друг.
Чтоб пожара избежать,
Утюг нужно выключать!

Ах, ток! Эх, ток!
Электрический поток.

Если с мокрыми руками
К бытовым приборам лезть,
То ударит тебя током,
Может даже кожа слезть!

Ах, ток! Эх, ток!
Электрический поток.

Телевизор выключая,
Не тяни за провода.
Ведь для этого к розетке
Вилка есть специальная!

Ах, ток! Эх, ток!
Электрический поток.

В розетку не толкай ты
Посторонние предметы.
И безопасным будет отдых,
И прекрасным лето!

Ах, ток! Эх, ток!
Электрический поток.

Если 100 электроприборов
К одной розетке подключать,
То запомнить надо людям:
Им беды не избежать!

Ах, ток! Эх, ток!
Электрический поток.

На улице не трогай
электропровода,

Чтоб не было печали,
и в дом не шла беда.

Ах, ток! Эх, ток!
Электрический поток.

* * *

Чтобы слёзы вам не лить
Дождевым потоком,
Не знакомьтесь никогда
За руку вы с током!

Всем с напёрстком нужно шить
Чтобы пальцы зашитить.
Хоть невзрачен он на вид,
Он иголку укротит!

Нараспашку я без шапки —
Нынче модно так ходить!
Только модникам придется
От уколов слезы лить!

С вилок бегать по квартире —
Можно сделать харакири!
Не запомнишь если это,
Будешь ложкой есть котлету.

Хорошо! Весна идет!
С ног нас валит гололед.
Подними свой нос повыше —
Вон летит сосулька с крыши!

Чтобы к солнцу быть поближе.
Влез зимою я на крышу.
Поскользнулся, наземь хлоп...
Спас меня большой сугроб.

Не ори ты другу в ухо,
Может он лишиться слуха.
А с глухим не поболтать,
Письма будешь лишь писать.

Стихи

ОПАСНО-БЕЗОПАСНАЯ ПОЭМА

К нам пришёл сегодня гость,
И случайно сел на гвоздь.
Гость смертельно побледнел,

Встал со стула робко.
Он на кресло пересел
(Там лежала кнопка).
Бедный гость из-за стола
Вылетел, как птица...
А внизу его ждала бабушкина спица.
С полки вдруг упал топор,
Нож, пила и гвозди...
Гость несчастный с этих пор
К нам не ходит в гости.

НАХОДЧИВЫЙ ДИМА

Ноль, один, два, три, четыре,
Дима был один в квартире.
Тишина со всех сторон.
Вдруг проснулся телефон.

Зазвенел, заголосил:
Трубку снять скорей просил.
В трубке голос незнакомый:
— Мальчик, взрослые есть дома?

Если дома, позови!
Свое имя назови!
— Папы с мамой дома нет. —
Дима произнёс в ответ. —

А зовут меня Димон.
Засмеялся телефон.
Незнакомец попрощался,
Передать привет просил.

Дима трубку положил
И опять один остался.
Час прошёл, потом второй...
В дверь звонок: «Димон, открой!»
Прибегает Дима к двери:

— Кто там? — Папа! —
— Нет. Не верю.
Папа мой в командировке.
Вы меня надули ловко:

Я узнал вас: вы звонили.
Обмануть меня решили?
Но не всё смогли узнать.
Дверь не стану открывать!

— Слишком парень ты колючий,
Ничего, подыщем ключик.

Больно ты, Димон, крутой
Не мальчишка — Буратино!

Может рядом есть Мальвина?
Так, держись — достану вас!
Я — ужасный Карабас!

Но находчивый Димон
Вспомнил вдруг про телефон.
Крикнул громко и сердито
Из-за двери он бандиту:

— Можешь не стараться
В дверь напрасно прорываться.
Хоть в квартире я один,
Знаю цифры 101, а ещё 102, 103!

Оглянись-ка, посмотри —
Ждут тебя ударные быстрые пожарные!
Если хватит вдруг удар,
Ждёт со скорой санитар!

А захочешь смыться —
Ждёт тебя милиция!
Телефон быть другом может
Если надо — он поможет!

А. Усачов, А. Березіна

Літературна вікторина

1. Хто назве більше казок, де порушення основ безпеки життєдіяльності призвело до сумних наслідків? Поясніть чому.
 - «Колобок» — *(Довіра до незнайомців)*
 - «Вовк і семеро козенят» — *(Не відкривай двері чужим)*
 - «Снігова королева» — *(Не можна чіплятися за транспорт)*
 - «Гуси-лебеді», «Сестриця Оленка та братик Іванко» — *(Слухай старших)*
 - «Кицькин дім» — *(Гра із сірниками)*
2. Який казковий персонаж порушив відразу 2 заповіді ОБЖ, про які йому, до речі, нагадувала мама: іти знайомою стежкою, нікуди не звертати, не вступати в розмови зі сторонніми?
3. Кто з казкових героїв зробив відразу декілька помилок, неможливих для знавців ОБЖ: зайшов у чужий будинок, їв із чужого посуду, спав на чужому ліжку.

Загадки

1. Біля віконця я сиджу,
На весь світ у нього дивлюся.
(Телевізор)

2. Живе в ньому весь Всесвіт,
А річ звичайна.
(Телевізор)

3. Не радіо, а каже,
Не театр, а показує.
(Телевізор)

4. Чарівний ящик подивися,
У ньому річки й озера,
Рослини й гори,
Він про все розповість,
Увесь світ тобі покаже.
(Телевізор)

5. Не бабуся, не мама,
А казки розкаже.
Скляна рама
Увесь світ покаже.
(Телевізор)

6. Диво-ящик — у ньому вікно.
У тому віконечку кіно.
(Телевізор)

7. Что за чудо, что за ящик?
Сам — певец и сам рассказчик,
И к тому же заодно
Демонстрирует кино.
(Телевизор)

8. В деревянном домике
Проживают гномики.
Уж такие добряки —
Раздают всем огоньки.
(Телевизор)

9. В нашей комнате одно
Есть волшебное окно.
В том окне чудес полно.
Что же это за окно?
(Телевизор)

10. На столе, в колпаке,
Да в стеклянном пузырьке
Поселился дружок —
Развеселый огонек.
(Настольная лампа)

11. Посмотри на мой бочок,
Во мне вертится волчок.

- Никого он не бьет,
Но зато все взобьет.
(Миксер)
12. Костлявая птица
В гнезде суетится,
Крыльями бьет,
Снует взад-вперед,
Гнездо, как чаша,
А в чаше — каша.
(Миксер)
13. Нет ушей, а слышит,
Нет рук, а пишет.
Нет языка, а поет и говорит.
(Магнитофон)
14. Музыкант, певец, рассказчик,
А всего кружок да ящик.
(Магнитофон)
15. Я вам, не хвастая, скажу:
Всех друзей омоложу!
Идут ко мне унылыми —
С морщинками, со складками,
Уходят очень милыми —
Веселыми и гладкими!
Значит, я надежный друг,
Электрический...
(Утюг)
16. Плышет электроход
То назад, то вперед.
(Утюг)
17. Гладит все, чего касается,
А дотронешься — кусается.
(Утюг)
18. То взад, то вперед
Ходит, бродит пароход.
Остановишь — горе!
Продырявишь море!
(Утюг)
19. Пройдусь слегка горячим я,
И гладкой станет простыня.
Могу поправить недоделки
И навести на брюках стрелки.
(Утюг)

20. Влез на стол он из-под лавки,
Осмотрелся на подставке,
Гибким хвостиком вильнул,
Складки с галстука слизнул.
(Утюг)
21. В Полотняной стране
По реке Простыне
Плывет пароход
То назад, то вперед.
А за ним такая гладь —
Ни морщинки не видать.
(Утюг)
22. Провела я солнце
За свое оконце,
К потолку подвесила,
Стало дома весело.
(Лампочка)
23. Золотая птичка
Вечером в дом влетает —
Весь дом освещает.
(Лампочка)
24. Мигнет, моргнет,
В пузырек нырнет,
В пузырек под потолок:
Ночью — в комнате денек!
(Лампочка)
25. Я пыхчу, пыхчу, пыхчу,
Больше греться не хочу.
Крышка громко зазвенела:
«Пейте чай, вода вскипела!»
(Чайник)
26. Из горячего колодца
Через нос водица льется.
(Чайник)
27. Он с хоботом резиновым,
С желудком парусиновым.
Как загудит его мотор,
Глотает он и пыль, и сор.
(Пылесос)
28. Есть у нас в квартире робот.
У него огромный хобот.
Любит робот чистоту

- И гудит, как лайнер «ТУ».
Он охотно пыль глотает,
Не болеет, не чихает.
(Пылесос)
29. Пыль увижу — заворчу,
Заворчу и проглочу.
(Пылесос)
30. Славлюсь я хорошим вкусом,
Я глотаю вкусный мусор.
Я жужжу, как сотни ос,
Я веселый...
(Пылесос)
31. Я вдыхаю много пыли, чтобы вы здоровы были.
(Пылесос)
32. Ходит-бродит по коврам,
Водит носом по углам.
Где прошел — там пыли нет,
Пыль и сор — его обед.
(Пылесос)
33. В нашей кухне целый год
Дед Мороз в шкафу живет.
(Холодильник)
34. Большой и белый пес
К стене хвостом прирос,
Ему пасть открывают,
Еду в пасть кидают,
Он сидит, не ест, не спит —
В животе еду хранит.
(Холодильник)
35. В этом белом сундучище
Мы храним на полках пищу.
На дворе стоит жарница,
В сундучище — холодище.
(Холодильник)
36. Стоит на кухне белый дом,
Торжественный на вид.
Как будто твердым молоком
Со всех сторон покрыт.
(Холодильник)
37. За белой дверцей стужа, лед.
Там Дед Мороз, друзья, живет.
(Холодильник)

38. Полюбуйся, посмотри —
Полюс северный внутри!
В нем сверкает снег и лед,
Там сама зима живет.
И домой из магазина
Привезли нам эту зиму.
(Холодильник)
39. Летом папа наш привез
В белом ящике мороз.
И теперь мороз седой
Дома летом и зимой
Бережет продукты:
Мясо, рыбу, фрукты.
(Холодильник)
40. Что за дом со шнуром?
Даже летом стужа в нем.
(Холодильник)
41. Привезли на кухню ящик —
Белый-белый и блестящий,
И внутри все белое
Ящик холод делает.
(Холодильник)
42. По волне, волне
Плывет музыка ко мне.
(Радио)
43. Мой друг живет со мной в квартире,
Не разъезжает по стране,
Но все, что делается в мире,
Он раньше всех расскажет мне.
Поднимет утром на зарядку,
Потом мне песенку споет,
Он загадает мне загадку
И от меня ответа ждет.
(Радио)
44. Светит ночью еле-еле
Возле маминой постели.
(Ночник)
45. Печатная машинка с монитором.
(Компьютер)
46. В пору зимних холодин
Обогреет вас...
(Камин)

47. Умный друг,
Сам без рук,
А чужими пользуется.
(Компьютер)

48. Вот волшебный сундучок,
Его не тронешь — он молчок,
Но стоит ручку повертеть,
Он будет говорить и петь.
(Радиоприемник)

49. Через реки, через горы
Слышим музыку и говор.
Нам услышать их помог
Этот чудо-сундучок.
(Радиоприемник)

50. Взяв я хліб м'який,
А повернув хрусткий.
(Тостер)

51. Електроприлад для підсмажування шматочків хліба. (Тостер)

52. Пристрій, що охолоджує повітря в приміщенні. (Кондиціонер)

53. Підлоговий світильник на високій підставці. (Торшер)

54. Прилад для кип'ятіння води. (Кип'ятильник)

55. Прилад для варіння кави. (Кавоварка)

56. У мене багато років
Їжачок живе в кімнаті.
Як підлогу змажеш воском —
Він натре його до блиску.
(Підлоготер)

57. У нашому домі під віконцем
Гаряченька є гармонька:
Не співає і не грає —
Будинок вона обігріває.
(Обігрівач, батарея)

58. Сам металевий,
Мозок електричний.
(Робот)

59. Далекими селами, містами,
Хто йде проводами?
Світла Величність!
Це ...
(Електрика)

60. Поверчу чарівний круг
І мене почує друг.
(Телефон)

61. Через поле і лісок
Подається голосок.
Він біжить дротами —
Скажеш тут, а чути там.
(Телефон)

62. Простягнув струну
Через всю країну.
Далеко-далечко
Пливе моє слівце.
(Телефон)

63. На стіні висить коробка,
З нею поруч на гачку
Ручка з трубкою на шнурку.
(Телефон)

64. Не будильник, а дзвенить,
Не приймач, а каже.
Згадайтеся, хто ж він?
Ну, звісно, ж...
(Телефон)

65. Ми на ній варимо і підігріваємо обід.
У неї є корпус і провід.
Включається в розетку.
(Електрична плитка)

66. Наша тетушка игла
Строчку по полю вела.
Строчка в строчку,
Строчка в строчку,
Будет платье
Вашей дочке.
(Швейная машина)

67. На поляне шерстяной
Пляшет тонконожка.
Из-под туфельки стальной
Выползает стежка.
(Швейная машина)

68. Колесико-колесо,
Сколько добра нанесло:
Платье — дочке, сыну — сорочку.
А отцу и маме что?

Подумайте сами —
Что это?

(Швейная машина)

69. Везде сует свой нос витой.
Дыру проткнет в стене,
Чтобы узнать, а что на той,
Обратной стороне.

(Дрель, сверло)

70. Телом вертким, как змея,
В доску вкручиваюсь я.

(Дрель, сверло)

71. Называется «патрон»,
Но стрелку не нужен он:
Нет в нем пороху и пули,
Пузырек в него ввернули.

(Патрон для электролампы)

АЗБУКА БЕЗОПАСНОСТИ

А

Адрес свой везде и всюду
Никогда я не забуду:
Если даже заблужусь,
Вспомню адрес — и найдусь!

Б

Бритвой щеки можно брить,
Можно карандаш точить.
Бритва острая! Смотри!
Без спросу бритву не бери!

В

Высоты я не боюсь:
Я без страха заберусь
На забор высокий самый,
Если рядом будет... мама!

Г

Грязь на руках, на продуктах, одежде
Не замечает неряха-невежда.
Надо запомнить, дружок, хорошенько:
Дети-грязнули болеют частенько!

Д

Дверь незнакомцам не открывай,
Словам и подаркам не доверяй.
Скажи: «Скоро мама с работы придет,
Сама, если надо, вам дверь отопрет!»

Е

Ехать на зеленый свет
Можно всем, тут спору нет,
Но запомните: опасно,
Если свет зажжется красный.

Ж

Жарким днем на южном пляже
Эскимо всегда в продаже.
Но известно всем и ясно:
Много есть его опасно!
И ангина, и бронхит
В каждой порции сидит!

З

Зебра — место перехода,
Это знают пешеходы.
Наш знакомый постовой
Показал нам знак такой!

И

Играй во дворе возле дома,
Играй на площадке знакомой.
Но стройка и улица — не для игры!
И правило это для всей детворы.

К

Ключи от квартиры с собой я ношу,
И дверь мне открыть никого не прошу.
Свой ключ никому не доверю,
Ведь он стережет мои двери!

Л

Лестница крутая,
Я по ней взбегаю,
И под ноги я смотрю,
— Осторожней! — говорю.

М

Мама все мои секреты знает
И всегда мне во всем помогает.

Если что-нибудь случится вдруг,
Мама — самый верный друг.

Н

Ножницы стригут отлично,
Но и колются прилично.
Просто так их не бери,
Очень острые они!

О

Окошко открыто,
На улицу смотрю.
Но я не наклоняюсь вниз,
Не налегаю на карниз.
В окно смотреть прекрасно,
Но не безопасно!

П

Пламя! Я спичку, ребята, зажег!
Папа мне сам разрешил и помог!
— Только, — сказал он, — сынок, осторожно!
Спичкой обжечься нечаянно можно.

Р

Розетка из стены на нас
Взирает парой дырок-глаз,
Предупреждает: «Вам меня
Бояться надо, как огня!»

С

Суeta — плохой помощник.
В час, когда пришла беда,
Лишь спокойствие поможет,
Паникерство — никогда!

Т

Телевизор Петя смотрит целый день,
А гулять и заниматься ему лень.
Ну а вечером не может он уснуть:
Разболелась голова — не повернуть.
Объясняет Пете Коля, старший брат:
— Это, братец, телевизор виноват.

У

Угощают часто нас.
Только помни каждый раз:

Бери угощение лишь у знакомых,
А не у чужих, с виду добрых и скромных.

Ф

Фейерверки — забава прекрасная,
Звезды в небо мы сами пускаем,
Но при этом не забываем:
Фейерверки — забава опасная!

Х

Холодный сок с мороженым
Пить вместе не положено.
Конечно, лакомство на вид,
Но после горло заболит.

Ц

Царапина на пальце,
Поверь мне, не пустяк.
Ее помазать йодом
Нельзя забыть никак!

Ч

Через дорогу я с братом иду,
За руку брата, конечно, веду.
Смотрим налево, направо глядим,
Смело идем, если нету машин.

Ш

Шум работать нам мешает,
Шум бабулю раздражает,
От шума голова болит.
Так зачем же шум шумит?

Щ

Щекотаться, братцы, можно,
Только очень осторожно:
Очень часто от щекотки
Начинается икотка.

Э

Эскалатор — лестница,
Лестница-кудесница.
Будь на ней внимателен,
Правила старательно
Выполняй и не зевай,
Руку маме подавай,

И за поручень держись,
На ступеньках не вертись!

Ю

Южное солнце нам дарит загар.
Только случится на теле пожар,
Если под солнцем пробудешь весь день.
Позагорал полчаса, сразу в тень!

Я

Я по городу иду,
Я в беду не попаду,
Потому что твердо знаю —
Правила я выполняю.
Что за правила такие?
Очень, в общем-то, простые:
С ними будет жизнь прекрасна,
Весела и безопасна!

С. Обоєва

ДОДАТОК 4

ПАМ'ЯТКИ ТА ІНСТРУКЦІЇ ДЛЯ УЧНІВ

Додаток 4.1

ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ НА ДОРОЗІ

Правила безпечної поведінки на дорозі

1. Ходити слід тільки тротуаром, пішохідною або велосипедною доріжкою, а якщо немає — по узбіччю.
2. У разі їх відсутності можна рухатися краєм проїзної частини дороги назустріч руху транспортних засобів.
3. Там, де є світлофор, дорогу слід переходити тільки на зелений сигнал світлофора.
4. У місцях, де немає світлофорів, дорогу безпечно переходити підземним або надземним пішохідним переходом, а за їх відсутності пішохідним («зебра»).
5. Якщо немає пішохідного переходу, необхідно йти до найближчого перехрестя. Якщо поблизу немає ні пішохідного переходу, ні перехрестя, дорогу переходимо найкоротшим шляхом. І тільки там, де дорога без огорожень і добре видно в обидва боки, подивившись уважно ліворуч і праворуч.
6. Не можна перелазити через огороження.
7. Якщо дорога широка, і ти не встиг перейти, перечекати можна на «острівці безпеки».
8. Якщо поруч є дорослі, попросіть у них допомогти вам перейти дорогу.
9. Грати в ігри на дорозі й на тротуарі небезпечно. Суворо заборонено вибігати на проїжджу частину з-за дерев, автомобілів та інших об'єктів, які заважають водієві побачити вас вчасно.

Правила поведінки в транспорті загального користування

До міського транспорту загального користування відносять автобус, тролейбус, трамвай, метро і таксі.

Пасажири не мають відволікати водіїв під час руху. Чекаати автобус чи тролейбус потрібно на спеціальному посадочному майданчику або на тротуарі.

Входити і виходити з автобуса й тролейбуса дозволено після повної зупинки.

Пасажиру заборонено

Відкривати двері транспортного засобу, висовуватися у віка під час його руху, перешкоджати закриттю дверей транспортного засобу, а також викидати сміття та інші предмети, що призводять до забруднення доріг і навколишнього середовища.

Вийшовши з автобуса чи тролейбуса, потрібно дійти до пішохідного переходу й там переходити дорогу. При цьому краще йти на той пішохідний перехід, який знаходиться позаду транспортного засобу.

Якщо в салон заходять літні пасажири, школярі мають поступитися їм місцем.

Додаток 4.2

ПАМ'ЯТКА МАЛЕНЬКИМ ПІШОХОДАМ

Любі діти!

Нашими вулицями та дорогами рухається багато великих і маленьких автомобілів, мотоциклів, автобусів, тракторів та інших машин. Кожна дитина, щоб не потрапити в біду, має бути уважною та обережною. Дотримуйте простих правил, переходячи через проїжджу частину.

Завжди переходьте дорогу на пішохідних переходах. Ваш надійний друг — зелений сигнал світлофора, але й ліворуч, і праворуч потрібно теж дивитися.

Переходячи через дорогу, зупиніться, подивіться ліворуч, потім праворуч і знову ліворуч.

Якщо проїжджа частина вільна від транспорту, починайте переходити дорогу. При цьому продовжуйте дивитися уважно й не відволікайтеся. НІКОЛИ не вибігайте на дорогу з-за транспорту, що стоїть, — автомобіль, який швидко рухається, різко зупинитися не може.

НІКОЛИ не грайтеся на проїжджій частині.

У вечірній час діти для водіїв стають менш помітними. Носіть яскравий одяг з елементами із світлоповертальних матеріалів.

Там, де немає тротуарів, слід йти по узбіччю дороги назустріч руху.

Пам'ятка пішоходу

Пішоходу заборонено

1. Рухатися краєм проїжджої частини дороги за наявності тротуару, пішохідної або велосипедної доріжки, узбіччя, за якими можливий рух пішоходів.
2. Затримуватися і зупинятися на проїжджій частині дороги, у тому числі на лінії горизонтальної дорожньої розмітки, що розділяє зустрічні й попутні потоки транспортних засобів, за винятком зупинки на острівцях безпеки.
3. Переходити проїжджу частину поза підземного, надземного, наземного пішохідних переходів на ділянці дороги:
 - з розділовою зоною, розділовою смугою;
 - із загальним числом смуг руху шість і більше;
 - де встановлено дорожні огорожі.
4. Виходити на проїжджу частину дороги із-за нерухомого транспортного засобу або іншого об'єкта, що обмежує оглядовість дороги, не переконавшись у відсутності транспортних засобів.

Додаток 4.3

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ УЧНІВ ІЗ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

1. Ходіть тільки по тротуарах.
2. Переходьте вулицю в місцях, де є лінії або покажчики переходу, а де їх немає — на перехрестях по лінії тротуару.
3. Переходячи вулицю, подивіться ліворуч, а дійшовши до середини — праворуч.
4. На вулицях і дорогах, де рух регулюють, переходьте проїжджу частину тільки на зелений сигнал світлофора або на відповідний жест регулювальника.
5. Не перебігайте дорогу перед транспортом, який близько йде.
6. Переходячи через дорогу, не варто вести жваву бесіду — розмови відволікають.
7. Не влаштовуйте ігор і не катайтеся на ковзанах, велосипеді по проїжджій частині.

♦ **ТИ ЗНАЄШ!** Кататися на велосипедах, роликах можна тільки у дворі, на спеціальних майданчиках. Вибігати на дорогу за собакою, м'ячем — небезпечно!

- ♦ **ТИ ЗНАЄШ!** Слід бути дуже уважним, переходячи через дорогу. Найбільш безпечні переходи — підземні й наземні. Якщо їх немає, переходи по «зебрі» або попроси дорослих.
- ♦ **ТИ ЗНАЄШ!** Переходити дорогу можна тільки на «зелене» світло. Але спочатку переконайтеся, що машини встигли зупинитися.

Додаток 4.4

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ УЧНІВ (УКЛЕЮЄТЬСЯ В ЩОДЕННИК)

Учні, будьте дисципліновані на вулиці!

1. Ходіть тільки тротуаром!
2. Переходьте вулицю у місцях, де є лінії або покажчики переходу, а де їх немає — на перехрестях по лінії тротуарів.
3. Переходячи вулицю, подивіться ліворуч, а дійшовши до середини — праворуч!
4. На вулицях і дорогах, де рух регулюють, переходьте проїжджу частину тільки на зелений сигнал світлофора або на дозвільний жест регулювальника.
5. Не перебігайте дорогу перед транспортом, що близько йде!
6. Не їздіть на підніжках і виступах транспорту!
7. Автобус, тролейбус або трамвай, що стоїть на зупинці, не обходьте, а почекайте, поки вони від'їдуть.
8. Не влаштовуйте ігор і не катайтеся на ковзанах, лижах і санках на проїжджій частині!
9. Їзда на велосипеді вулицями та дорогами дозволяється дітям, не молодшим 14 років.
Збережемо собі життя і здоров'я!

Пам'ятка

Стаючи пасажиром, ти зобов'язаний

1. Посадку (висадку) здійснювати після зупинки транспортного засобу лише з посадочного майданчика, а в разі відсутності такого — із тротуару чи узбіччя. Якщо це неможливо, то з боку проїзної частини, за умови, що це буде безпечно та не створюватиме перешкод іншим учасникам руху.
2. Вагон зупинився повністю. Зачекай, коли водій відчинить усі двері для виходу і входу. Відійди від дверей трохи вбік, щоб пропустити пасажирів, які виходять.

3. Діти твого віку заходять у транспорт через передні двері, пропускаючи вперед інвалідів, людей похилого віку, маленьких дітей.
4. Не чіпляйся за кузов автомобіля. Можеш травмуватися або потрапити під колеса машини.
5. Не штовхайся, не галасуй, входячи й виходячи.
6. Сідай на сидіння тільки тоді, коли є вільні місця.
7. Не висовуйся з вікна, нічого не викидай із нього.
8. Не малюй на склі. Це негарно, а також воно забруднюється. Не сміти в салоні.
9. Поводься спокійно, не бігай, не галасуй, не відволікай увагу водія.
10. Не забувай поступитися місцем інваліду, людині похилого віку, малим дітям.
11. Із салону виходь через двері, які найближчі до тебе. До виходу готуйся заздалегідь, щоб не створювати «пробку» в потоці людей.
12. Не тримай двері, не бий їх ногами, не ламай.
13. Не вистрибуй, не виходь доти, доки транспорт зовсім не зупинився. Не висни на підніжці.
14. Зійшовши вниз, відійди одразу вбік, щоб не заважати іншим людям.
15. Не обходь транспорт. Зачекай, аж коли він від'їде.

Додаток 4.6

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ УЧНІВ: БЕЗПЕЧНА ПОВЕДІНКА НА ВУЛИЦІ

- ♦ Якщо ти хочеш кудись піти, обов'язково попередь батьків, куди, із ким ти йдеш і коли повернешся, а також розкажи свій маршрут руху.
- ♦ Під час ігор не залазь у безгосподарні машини, підвали та інші подібні місця.
- ♦ Подбай, щоб твій маршрут не пролягав лісом, парком, безлюдними і неосвітленими місцями.
- ♦ Якщо тобі здалося, що тебе хтось переслідує, перейди на іншу сторону дороги, знайди до магазину, на автобусну автостоянку, звернися до будь-якої дорослої людини.
- ♦ Якщо ти десь затримався, попроси батьків зустріти тебе.
- ♦ Якщо твій маршрут проходить автомагістраллю, іди назустріч транспорту.

- ♦ Якщо машина гальмує біля тебе, відійди від неї подалі.
- ♦ Якщо тебе зупинили й попросили показати дорогу, намагайся пояснити все на словах, не сідаючи до машини.
- ♦ Якщо незнайома людина відрекомендувалася як приятель твоїх родичів або батьків, не поспішай запрошувати її додому, попроси дочекатися приходу дорослих на вулиці.
- ♦ Якщо тобі назустріч іде галаслива компанія, перейди на іншу сторону дороги, не вступаючи ні з ким у конфлікт.
- ♦ Якщо до тебе пристали незнайомі люди, загрожує насильство — голосно кричи, привертай увагу перехожих, чини опір. Твій крик — твоя форма захисту! Твоя безпека на вулиці багато в чому залежить від тебе!

Додаток 4.7

ПАМ'ЯТКА ЮНОГО ПІШОХОДА

- ♦ Учні, будьте дисципліновані на вулиці! Ходіть тільки тротуаром!
- ♦ Переходьте проїзну частину тільки на дозвільний сигнал світлофора пішохідним переходом!
- ♦ Переходячи вулицю, подивіться ліворуч, а дійшовши до середини — праворуч!
- ♦ Пішохід не має виходити на проїжджу частину з-за нерухомого транспорту, не оглянувши попередньо вулицю!
- ♦ Пішоходам заборонено перебігати проїжджу частину перед транспортом, що близько рухається!
- ♦ Не влаштовуйте ігор і не катайтеся на ковзанах, лижах і санках на проїжджій частині вулиці!
- ♦ Дотримуйте правил користування міським громадським транспортом.
- ♦ Пішохід зобов'язаний застерегти своїх товаришів від порушення Правил дорожнього руху!

Додаток 4.8

ІНСТРУКЦІЯ З ПРАВИЛ БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ НА ДОРОГАХ ТА В ТРАНСПОРТІ

1. Виходячи на вулицю, подивися спочатку ліворуч, потім праворуч, щоб не заважати перехожим.
2. Маршрут до школи вибирай найбезпечніший, той, де треба рідше переходити вулицю або дорогу.

3. Коли йдеш вулицями міста, будь обережний. Не квапся. Іди тільки тротуаром або по узбіччю.
4. Менше переходів — менше небезпек.
5. Іди кроком правою стороною тротуару.
6. По узбіччю йди кроком подалі від краю дороги.
7. Не виходь на проїжджу частину вулиці чи дороги.
8. Проходячи повз ворота, будь особливо обережний. Із них може вийхати автомобіль.
9. Обережно прохось повз автомобіля, що стоїть. Пасажири можуть різко відкрити двері й ударити тебе.
10. Переходь вулицю тільки пішохідними переходами.
11. Перш ніж переходити вулицю, подивись ліворуч. Якщо проїжджа частина вільна, іди. Дійшовши до середини вулиці, зупинись. Якщо рух транспорту почався, зачекай на «острівці безпеки». Тепер подивися праворуч. Якщо проїжджа частина вільна, закінчи перехід.
12. Вулицю, де немає пішохідного переходу, треба переходити від одного кута тротуару до іншого. Так безпечніше.
13. Якщо на вулиці великий рух, попроси дорослого або співробітника міліції допомогти їй перейти.
14. Чекай транспорт на посадочній площадці або тротуарі біля покажчика зупинки.
15. Сідаючи у автобус і трамвай, дотримуйся порядку. Не заважай іншим пасажирам.
16. У автобус і трамвай заходь через задні двері.
17. Виходь тільки через передні двері. Заздалегідь готуйся до виходу, пройшовши вперед.
18. Заходячи і виходячи з транспорту, не поспішай і не штовхайся.
19. Трамвай обходь спереду. Автобус — позаду. Виходячи з автобуса, трамвая, потрібно тротуаром дійти до пішохідного переходу й тільки ним переходити на іншу сторону.
20. Коли переходиш вулицю, стеж за сигналом світлофора: червоний — СТОП — усі мають зупинитися; жовтий — УВАГА — чекай наступного сигналу; зелений — ІДІТЬ — можна переходити вулицю.
21. Перебуваючи в транспорті, не ходи салоном, тримайся за поручень, не виглядай із вікон, не висувай руки, не натискай без потреби на аварійні кнопки.
22. Не влаштовуй ігор на проїжджій частині або поблизу дороги. Не катайся на велосипедах, роликових ковзанах тощо на проїжджій частині дороги.

23. Не перебігай вулицю або дорогу перед транспортом, який близько йде.
24. Не чіпляйся за транспорт, який проходить повз.

Додаток 4.9

ПРАВИЛА ПОВЕДІНКИ ПІД ЧАС ЕКСКУРСІЙ**Запам'ятайте!**

1. Дітей під час екскурсій мають супроводжувати не менше двох дорослих.
2. Діти шикуються в колону по двоє і беруть один одного за руки. Бажано, щоб під час руху колоною в руках у дітей не було ніяких предметів або іграшок.
3. Один дорослий знаходиться попереду групи, інший — позаду.
4. Кожен супровідник тримає червоний прапорець.
5. Маршрут руху групи має бути таким, щоб на шляху було якомога менше перетинань проїзної частини.
6. Група дітей має рухатися по тротуару або пішохідній доріжці, дотримуючись правої сторони.
7. Якщо тротуар або пішохідна доріжка відсутні, дозволено вести групу дітей по узбіччю дороги, але тільки у світлий час доби.
8. Перед перетинанням проїзної частини групу дітей слід зупинити на тротуарі, щоб колона згрупувалася.
9. Під час руху через проїзну частину супровідники мають стояти на проїзній частині по обидві сторони від групи обличчям назустріч руху транспортних засобів із піднятими червоними прапорцями.
10. Діти мають вести себе в колоні спокійно й дисципліновано.

Додаток 4.10

ІНСТРУКЦІЯ З БЕЗПЕЧНОЇ ПОВЕДІНКИ ДІТЕЙ НА ОБ'ЄКТАХ ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ

Щоб зменшити ризик і не стати жертвою залізничного транспорту, необхідно дотримувати таких правил:

- ♦ рухаючись уздовж залізничної колії, не підходьте ближче 5 м до крайньої рейки;
- ♦ на електрифікованих ділянках не піднімайтеся на опори, а також не торкайтеся спусків, що йдуть від опори до рейок, і електродотів, які лежать на землі;

- ♦ переходьте залізничні колії тільки у встановлених місцях, користуйтеся при цьому пішохідними мостами, тунелями, переходами, а там, де їх немає — настилами й у місцях, де встановлені покажчики «Перехід через колії»;
- ♦ перед переходом колій пішохідним настилом необхідно переконатися у відсутності потяга, який їде назустріч. У разі наближення поїзда, локомотива або вагонів зупиніться, пропустіть їх і, переконавшись у відсутності таких на сусідніх коліях, продовжуйте перехід;
- ♦ переходячи через колії, не підлізайте під вагони й не перелазьте через автозчеплення;
- ♦ підходячи до залізничного переїзду, уважно стежте за світловою та звуковою сигналізацією, а також положенням шлагбаума. Переходьте через колії за відкритого шлагбаума, а в разі його відсутності, коли немає потягу, який близько йде;
- ♦ очікуючи поїзд, не влаштовуйте на платформі рухливих ігор. Не біжіть по платформі поруч із вагоном поїзда, який прибуває (минає), і не стійте ближче двох метрів від краю платформи під час проходження потягу без зупинки;
- ♦ підходьте безпосередньо до вагона після повної зупинки поїзда. Посадку у вагон і вихід з нього проводьте тільки з боку перону або посадкової платформи, будьте уважні — не оступіться і не потрапте в зазор між посадковою площадкою вагона та платформою;
- ♦ під час руху потягу не відкривайте зовнішні двері тамбурів, не стійте на підніжках і перехідних площадках, а також не висовуйтеся з вікон вагонів. У разі зупинки поїзда на перегоні не виходьте з вагону;
- ♦ у разі екстреної евакуації з вагона намагайтеся зберігати спокій, беріть із собою тільки найнеобхідніше. Надайте допомогу під час евакуації пасажиром із дітьми, літнім людям та інвалідам. Виходячи через бокові двері та аварійні виходи, будьте уважні, щоб не потрапити під зустрічний потяг.

Додаток 4.11

ІНСТРУКЦІЯ З ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ В РАЗІ ВИЯВЛЕННЯ СНАРЯДІВ, МІН, ГРАНАТ І НЕВІДОМИХ ПАКЕТІВ, ЯКІ НЕ РОЗІРВАЛИСЯ

1. Помітивши залишений у транспорті, під'їзді будинку тощо пакет (сумку, коробку тощо), ні в якому разі не чіпайте його: можливо, у ньому знаходиться вибуховий пристрій.
2. Повідомте про свою знахідку черговому співробітнику міліції.
3. Якщо ви знайшли пакет, сумку, коробку в міському транспорті, повідомте про це водієві.
4. Якщо ви все ж таки виявилися випадковим свідком терористичного акту, не втрачайте самовладання. Постарайтеся запам'ятати людей, що тікали з місця події, можливо, це і є злочинці.
5. Постарайтеся надати посильну допомогу постраждалим від вибуху або від пострілів до прибуття машин «швидкої допомоги». Передайте свої відомості співробітникам спецслужб, які прибули на місце події.
6. Не грайте з вибуховим пакетом, якщо якимось чином він опинився у вас. Можна отримати важкі опіки.
7. Не кидайте в багаття патрони. Вони можуть вистрілити й поранити вас.
8. Стережіться вибухів: кисневих балонів, посудин під тиском, порожніх бочок із-під бензину та розчинників, газо-повітряних сумішей.
9. Виявивши підозрілий предмет, схожий на снаряд, міну, гранату, не наближайтесь до нього й не кидайте каміння. Снаряд може вибухнути. Місце розташування підозрілого предмета захистіть і повідомте про знахідку в міліцію за телефоном 102. Повідомте про знахідку дорослим і дочекайтеся прибуття міліції.

ЗАБОРОНЕНО

1. Зсувати з місця, кидати, піднімати вибухонебезпечні предмети.
2. Збирати і зберігати боєприпаси. Намагатися їх розбирати, нагрівати й ударяти.
3. Виготовляти зі снарядів предмети побуту.
4. Використовувати снаряди для розведення багать, приносити їх у приміщення.
5. Збирати і здавати в металобрухт боєприпаси.

Додаток 4.12

ІНСТРУКЦІЯ З ПРОФІЛАКТИКИ НЕГАТИВНИХ СИТУАЦІЙ У ДВОРІ, НА ВУЛИЦЯХ, УДОМА Й У ГРОМАДСЬКИХ МІСЦЯХ

1. Перш ніж вийти з квартири (будинку), подивіться у вічко й переконайтеся, що на площадці (біля дверей) немає сторонніх, в іншому випадку перечекайте.
2. Ніколи не заходьте в ліфт зі сторонніми (незнайомими), а також у під'їзд або на сходову площадку, якщо там стоять підозрілі люди, особливо група людей.
3. Якщо на вас усе ж напали в ліфті, постарайтеся натиснути кнопку «Виклик диспетчера», але не кричіть, особливо в тих випадках, коли не впевнені, що поблизу є люди, здатні допомогти.
4. Проводячи час у дворі, тримайтеся подалі від компаній підлітків, які старші за вас, що перебувають у стані алкогольного чи наркотичного сп'яніння, грають в азартні ігри тощо.
5. Ніколи не сідайте в транспорт (машину, мотоцикл тощо) з незнайомими людьми.
6. Не виносьте на вулицю дорогі речі (магнітофон тощо), якщо біля будинку немає старших.
7. Не носіть із собою коштовності, гроші (без особливої на те необхідності).
8. Не лазьте підвалами, горищами, дахами.
9. Гуляючи на вулиці, намагайтеся триматися ближче до свого дому, перебувати зі знайомою компанією. Остання умова обов'язкова, якщо ви йдете далеко від дому, особливо в чужий район, на танці (дискотеку), базар, до магазину, на концерт тощо. При цьому бажано, щоб дорослі знали, де ви знаходитесь.
10. Благання про допомогу — це не свідчення боягузтва, а необхідний засіб самозахисту, іноді — порятунок.
11. Якщо ви потрапили в пастку — нападників більше, вони сильніші, поблизу немає нікого, хто міг би прийти на допомогу, то краще віддайте гроші або річ, яку вони вимагають. Пам'ятайте, що ваше життя і здоров'я дорожче за все.
12. Якщо вас починають переслідувати, ідіть (біжіть) туди, де багато людей, більше світла (уночі) тощо.
13. Ніколи не грайте в азартні ігри, особливо на гроші зі старшими хлопцями або дорослими, узагалі з незнайомими людьми.

14. Із метою особистої безпеки (профілактики викрадень) необхідно:

- намагатися не залишатися на самоті, особливо на вулиці, дорогою до школи й назад, із місця дозвілля;
- частіше змінювати маршрути свого руху до школи, магазину, до друзів тощо;
- ніколи не заговорювати з незнайомими, а тим паче із підозрілими людьми;
- не сідати в чужі машини, не їздити з незнайомими людьми;
- завжди повідомляти батькам про те, куди й коли ви прямуєте, у кого, скільки й де збираєтеся бути, коли та яким шляхом збираєтеся повертатися (якщо є можливість, повідомте номер телефону, інші координати, за якими вас можна знайти).

Додаток 4.13

ІНСТРУКЦІЯ З ЕЛЕКТРОБЕЗПЕКИ

1. Неухильно дотримуйте порядку включення електроприладів у мережу: шнур спочатку підключайте до приладу, а потім до мережі. Відключення приладу проводиться у зворотній послідовності.
2. Ідучи з будинку або навіть із кімнати, обов'язково вимикайте електроприлади (праску, телевізор тощо).
3. Не вставляйте вилку у штепсельну розетку мокрими руками.
4. Ніколи не тягніть за електричний дріт руками, може статися коротке замикання.
5. Ні в якому разі не підходьте до оголеного дроту і не торкайтеся до нього. Може вдарити струмом.
6. Не користуйтеся праскою, чайником, плиткою без спеціальної підставки.
7. Не торкайтеся до води, яка нагрівається, і судини (якщо вона металева), за включеного в мережу нагрівача.
8. Ніколи не протирайте включені електроприлади вологою ганчіркою.
9. Не вішайте квіткові горщики над електричними дротами.
10. Не можна гасити електроприлади, які загорілися, водою.
11. Не торкайтеся провислих або дротів, які лежать на землі.
12. Небезпечно влазити на дахи будинків і споруд, де поблизу проходять лінії електропередач, а також на опори (стовпи) повітряних ліній електропередач.

13. Не намагайтеся проникнути в розподільні пристрої, трансформаторні підстанції, силові щитки — це загрожує смертю!
14. Не використовуйте папір або тканину як абажур для електролампочок.
15. Не намагайтеся проводити ремонт електроприладів, коли вони включені (у електромережі).
16. У разі загоряння електроприладів, якщо ви не можете з цим впоратися, викликайте пожежну службу.

Додаток 4.14

ПРАВИЛА ПОВОДЖЕННЯ ІЗ СІРНИКАМИ

Запам'ятай!

- ♦ Не грайся із сірниками і не розпалюй самостійно вогнищ.
- ♦ Не носи запалені палки.
- ♦ Не пускай підпалених паперових літачків.
- ♦ Нічого не підпалюй.
- ♦ Не запалюй збільшувальними скельцями папір, ганчір'я, суху траву.
- ♦ Не засвічуй свічку без дорослих, не бався запальничкою.
- ♦ Не забудь номер служби безпеки «101».

Додаток 4.15

ПРАВИЛА ЦІ ПАМ'ЯТАЙ ЗАВЖДИ, ЩОБ НЕ ТРАПЛЯЛОСЬ З ТОБОЮ БІДИ!

Під час експлуатації електронагрівальних приладів заборонено:

1. Експлуатувати електронагрівальні прилади без підставок із негорючих матеріалів.
2. Залишати без нагляду включеними в мережу електроприймачі.
3. Користуватися несправними або пошкодженими приладами, розетками, вимикачами, електромережами.
4. Розміщувати ввімкнені електронагрівальні прилади неподалік від горючих матеріалів і конструкцій.
5. Сушити речі на електронагрівальних приладах.
6. Експлуатувати обігрівачі з відкритим нагрівальним елементом.
7. Застосовувати нестандартні (саморобні) електронагрівальні прилади.

Займання у квартирі

1. Повідомте про пожежу в пожежну охорону.
2. Відішліть на вулицю людей похилого віку й дітей.
3. Якщо немає небезпеки ураження електрострумом, приступайте до гасіння пожежі водою з крана на кухні, ванній або внутрішніх пожежних кранів; використовуйте також цупку мокру тканину, мішковину, брезент тощо.
4. Струмінь води направляйте на вогнища найбільш сильного горіння. Час від часу міняйте напрямок струменя, щоб попередити поширення вогню. Не слід лити воду по диму у верхню частину полум'я.
5. У разі небезпеки ураження електроенергією вимкніть автомат у щитку вашої квартири, що знаходиться на сходовій площадці.
6. Гасячи меблі, що палають, розподіляйте воду по можливо більшій поверхні, охопленій вогнем. Фіранки, гардини, штори зірвіть і гасіть на підлозі. Також на підлозі гасіть одяг.
7. Пальні рідини гасити водою не можна. Гасіть землею, піском, вогнегасниками, а якщо їх немає — накрийте пляму, що горить, змоченою у воді цупкою, важкою тканиною.
8. Електропроводи під струмом закидайте сухим піском або гасіть вуглекислотним вогнегасником.

Додаток 4.16

ПАМ'ЯТКА З ПРАВИЛ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ В ПОБУТІ

- ♦ Користуючись електроенергією, вмикайте в електромережу тільки справні електроприлади і за наявності під ними вогнетривкої підставки. Не розміщуйте включені електроприлади близько від легкозаймистих предметів і дерев'яних конструкцій.
- ♦ Не допускайте одночасного включення в електромережу декількох потужних споживачів електроенергії, що викликають перевантаження мережі.
- ♦ Стежте, щоб електричні лампи не торкалися паперових і тканинних абажурів.
- ♦ Небезпечно заклеювати електропроводи шпалерами. Застосовувати старі з'єднувальні шнури, подовжувачі. Усе це призводить до порушення ізоляції і короткого замикання електропроводів.

- ♦ Небезпечно користуватися несправними вимикачами, розетками, штепселями, підключати оголені кінці за допомогою скручування проводів до електромережі. У цих випадках відбувається перегрів електропроводів і горіння ізоляції.
- ♦ Серйозну небезпеку становить використання нестандартних, саморобних запобіжників («жучків»). Електромережу від перевантажень і коротких замикань захищають стандартні запобіжники.
- ♦ До монтажу і ремонту електроприладів залучайте лише спеціалістів.
- ♦ Не забувайте, що газ, який застосовують у побуті, вибухонебезпечний, тому під час користування газовими приладами необхідно дотримувати правил пожежної безпеки.
- ♦ Не нахиляйтеся низько над газовою плитою під час приготування їжі — ваш одяг може спалахнути.
- ♦ Не можна за наявності запаху газу в приміщенні запалювати сірники, палити, застосовувати відкритий вогонь.
- ♦ Неприпустимо залишати газові прилади без нагляду. Над газовою плитою не можна сушити білизну.

Додаток 4.17

ПАМ'ЯТКА «ЯК ПОВОДИТИСЯ ІЗ СОБАКОЮ»

1. Не підходь близько до собаки, що знаходиться на прив'язі.
2. Не чіпай і не гладь чужих собак.
3. Не лякайся і не кричи, якщо до тебе біжить собака. Зупинися. Собака частіше нападає на людину, яка рухається.
4. Не чіпай миску з їжею.
5. Не дражни собаку їжею.
6. Не відбирай їжу та іграшки.
7. Не чіпай цуценят.
8. Не підходь до незнайомого собаки.
9. Не чіпай собаку, який спить.
10. Не рознімай собак, які б'ються. Не підходь до зграй бродячих собак.
11. Не дражни собак.
12. Не дозволяй кусати себе за руки.
13. Не дивися в очі собаці, що нападає.

Додаток 4.18

ПАМ'ЯТКА. ЯКЩО НА ТЕБЕ НАПАВ СОБАКА

1. Стань боком і впевненим голосом віддай кілька команд («Фу!», «Не можна!», «Сидіти!»).
2. Не роблячи різких рухів, поклич господаря (якщо він знаходиться поблизу).
3. Якщо тобі допомогти нікому, іди від собаки, повільно прискорюючи крок.
4. Не дивися собаці в очі — це може спровокувати його на активні дії.
5. Якщо собака присідає — він готується стрибнути. Захисти горло (притисни підборіддя до грудей і вистав уперед лікті).
6. Якщо в разі укусу є пошкодження шкірних покривів, негайно звернися до лікаря.

Додаток 4.19

ПАМ'ЯТКА З БЕЗПЕКИ В ПРИРОДНИХ УМОВАХ**Швидка допомога в лісі**

- ♦ Потрібно обов'язково розповісти дорослому: якщо ужалила бджола; якщо упав та сильно забив руку тощо.
- ♦ Коли порізав палець, необхідно підняти руку та звернутись по допомогу до дорослого.
- ♦ Запаморочилась голова на сонці — слід сісти в тінь та покликати дорослих.
- ♦ Якщо змок, необхідно переодягтися і не ходити в мокрих шкарпетках та взутті.
- ♦ Мити руки потрібно навіть у лісі. Це знижує ризик зараження різними хворобами.
- ♦ Дотримуй техніки безпеки під час пересування.
- ♦ Підтримуй гарний настрій. В екстремальних ситуаціях першим захворіє той, хто до цього морально схильний.

Небезпека в разі виникнення пожежі в лісі

- ♦ Краще за все розводити вогнище на тому місці, де воно було раніше.
- ♦ Не можна розводити вогнище на сухій траві та під сухими деревами.

- ♦ Краще не розводити дуже великі вогнища або вогнища в разі сильного вітру, тому що іскри можуть запалити дерева, що ростуть поряд.
- ♦ У суху спекотну погоду краще не розпалювати вогнище.
- ♦ Не можна розводити вогнище в печері, тому що в разі пожежі в замкнутому просторі можна задихнутися від диму.
- ♦ Перед поверненням додому треба обов'язково переконатися, що вогнище згасло. Не можна залишати вугілля, яке жевріє, — вітер може роздути з нього полум'я.
- ♦ Краще за все залити вогнище водою або засипати землею.
- ♦ Не можна знаходитися біля вогнища в одязі, що може легко загорітися.
- ♦ Небезпечно знаходитись біля вогнища з розпущеним волоссям.

Додаток 4.19

**ПАМ'ЯТКА ДЛЯ НАСЕЛЕННЯ
В РАЗІ СТИХІЙНОГО ЛИХА****Що робити, якщо надійшло штормове попередження?**

1. Щільно закрийте й закріпіть усі двері та вікна. На все скло наклейте хрест-навхрест смужки пластиру.
2. Підготуйте запас води та їжі, медикаментів, ліхтарик, свічки, газову лампу, приймач на батарейках, документи й гроші.
3. Вимкніть газ і електрику.
4. Приберіть із балконів (із дворів) предмети, які можуть бути віднесені вітром.
5. Із легких будівель перейдіть у більш міцні чи в сховища цивільної оборони.
6. У сільському будинку переберіться в найбільш простору й міцну його частину, а найкраще в підвал.
7. Тримайтеся подалі від берега річки.
8. Якщо у вас є машина, постарайтеся від'їхати якнайдалі від епіцентра урагану.
9. Дітей з дитячих садів і шкіл мають бути відправити по домівках. Якщо штормове попередження надійшло занадто пізно, дітей розміщують у підвалах або центральній частині будівель.

Найкраще перечекати ураган, смерч у сховищі, заздалегідь підготовленому укритті або хоча б у підвалі. Однак частіше штормове попередження лунає за кілька хвилин до приходу стихії, і за цей час не завжди вдається дістатися до укриття.

Як вести себе в разі смерчу, урагану, якщо ви опинилися на вулиці?

1. Тримайтеся подалі від будинків і будов, високих стовпів, дерев, щогл, опор і електропроводів.
2. Не можна знаходитися на мостах, шляхопроводах, естакадах, у місцях зберігання легкозаймистих і отруйних речовин.
3. Сховайтесь під мостом, залізобетонним навісом, у підвалі, погребі. Можна лягти в яму чи будь-яке поглиблення. Очі, рот і ніс захистіть від піску та землі.
4. Не можна залізати на дах і ховатися на горіщі.
5. Якщо ви їдете на машині по рівнині, зупиніться, але не покидайте автомобіль. Щільніше закрийте його двері й вікна.
6. Якщо ви в міському транспорті, негайно покиньте його й шукайте сховище.
7. Якщо стихія застала вас на піднесеному чи відкритому місці, повзіть у сторону якогось укриття (до лісу), яке могло б погасити силу вітру, але стережіться гілок і дерев, які падають.
8. Коли вітер ущух, не виходьте відразу з укриття, бо через кілька хвилин шквал може повторитися.
9. Зберігайте спокій і не панікуйте, допомагайте потерпілим.

Додаток 4.21

ПАМ'ЯТКА ПРО ЗАХОДИ ПРОФІЛАКТИКИ СКАЗУ

Сказ — гостре вірусне інфекційне захворювання, небезпечне для людей і тварин, завжди закінчується смертю. На сказ хворіють усі ссавці.

Зараження відбувається через укуси, здрипування, заслинення хворою твариною, а також за контакту з предметами, забрудненими інфікованою слиною.

Постраждалі від укусів тваринами мають знати, що збудник сказу може перебувати в слині хворої тварини за 10 днів до появи перших ознак захворювання. Серед домашніх тварин джерелом зараження людей найчастіше стають собаки й кішки, серед диких — лисиці, вовки, енотовидні собаки й різні гризуни.

Слід звернути увагу, що від укусів частіше страждають діти, яким необхідно уникати непотрібних контактів із тваринами. Особливі заходи безпеки слід ужити в разі контактів із дикими тваринами, у тому числі гризунами, під час відпочинку на природі влітку. Неправильна поведінка часто призводить до різних ускладнень, важких укусів, каліцтва, які загрожують здоров'ю і життю людей.

Усі домашні тварини мають бути зареєстровані у ветеринарній станції. Щороку їм слід робити щеплення проти сказу, які проводять безкоштовно.

У разі будь-якого захворювання тварини й особливо за появи симптомів сказу (рясна слинотеча, утруднення ковтання, судоми), негайно звертайтеся до найближчої ветеринарної станції, ні в якому разі не займайтеся самолікуванням.

Якщо ваша тварина вкусила людину, не тікайте, а повідомте потерпілому свою адресу й доправте собаку чи кішку для огляду й спостереження ветеринарним лікарем ветеринарної станції. Власник тварини несе повну адміністративну, а в разі нанесення важких каліцтв і смерті потерпілого — кримінальну відповідальність за порушення «Правил утримання тварин».

Сказ людини можна попередити тільки профілактичними щепленнями, ефективність яких залежить від терміну звернення за медичною допомогою.

Із метою профілактики сказу всі постраждалі від укусів, здрипування й ослинення тваринами мають негайно звернутися за медичною допомогою до травматологічного пункту за місцем проживання для проведення курсу антирабічних щеплень.

Звертаємо увагу, що щеплення проти сказу людям проводять безкоштовно.

У медичній практиці застосовують вакцину, яка практично не дає ускладнень і виробляє високий рівень імунітету. Курс щеплень вітчизняною антирабічною вакциною становить лише 6 уколів, вакцину вводять у дозі 1,0 мл у дельтоподібний м'яз (плече).

Пам'ятайте, що тільки своєчасно проведені антирабічні щеплення можуть попередити захворювання на сказ!

Додаток 4.22

ОСНОВНІ ПРАВИЛА БЕЗПЕКИ

- ◆ Передбачати небезпеку!
- ◆ За можливості її уникати!
- ◆ За необхідності — діяти!

Безпека в разі надзвичайних ситуацій

НЕ чіпай, не розкривай, не перекладай знахідку — повідом співробітнику міліції або дорослим.

НЕ панікуй, старайся розмовляти спокійним голосом у разі захоплення терористами, не конфліктуй із викрадачами.

НЕ привертай уваги терористів своєю поведінкою, не чини опору, не виражай невдоволення, стримуй крики і стогони, не роби різких рухів.

НЕ рухайся в разі поранення — це зменшить крововтрату.

НЕ нехтуй їжею — це збереже сили й здоров'я.

Безпека руху

НЕ піддавай себе небезпеці на дорозі, не заважай руху транспорту.

Не вибігай на вулицю і не перебігай дорогу перед транспортом, який близько йде.

НЕ вискакуй на проїжджу частину перед автобусом, не роби цього поблизу поворотів і перехресть або в погано освітленому місці.

НЕ катайся на велосипеді по дорогах, не можна їздити вдвох, не тримаючись за кермо.

Безпека в разі скупчення людей

НЕ опиняйся в центрі натовпу — відступати з цих позицій важко.

НЕ втрачай спокою і самовладання, якщо міліція почала операцію із розсіювання натовпу.

НЕ кричи, не роби рухів, які можуть бути сприйняті як агресивні.

НЕ перебувай біля скляних вітрин магазинів, стін будинків, дерев, якщо натовп прийшов у рух.

НЕ йди проти напрямку руху натовпу, намагайся не падати, кинь громіздкі речі.

Безпека на вулиці

НЕ гуляй на самоті в малолюдних місцях, не заходь у підворіття, ізолювані місця.

НЕ відповідай на глузування і не піддавайся на провокації.

НЕ погоджуйся на розмови й контакти з незнайомими людьми.

НЕ сідай у машину до незнайомих людей.

НЕ показуй стороннім гроші, плеєр, мобільний телефон.

Безпека поблизу річок і водойм

НЕ підходь до небезпечних місць поблизу річок і водойм, крутих спусків, берегів.

НЕ купайся в безлюдних місцях, не маючи плавзасобів, без нагляду дорослих.

НЕ виходь на кригу в період льодоставу та льодоходу.

Безпека на залізниці

НЕ гуляй поруч із залізницею.

НЕ переходь через залізничні колії — тільки через міст.

НЕ стрибай із платформи перона.

Безпека вдома

НЕ заходь один у темний під'їзд.

НЕ сідай у ліфт із незнайомими людьми.

НЕ пускай нікого в будинок, коли знаходишся один, навіть співробітників міліції, ЖЕУ та інших.

НЕ кажи в домофон або по телефону незнайомим, що знаходишся вдома без дорослих.

НЕ висовуйся з відкритого вікна, із балкона.

НЕ дражни домашніх тварин.

НЕ гладь брудних, хворих тварин.

Протипожежна безпека

НЕ грай із вогнем, сірниками, запальними та горючими сумішами.

НЕ залишай відкритий вогонь без нагляду на кухні.

НЕ користуйся несправними електроприладами: з оголеним або пошкодженим шнуром, вилкою, деформованим корпусом.

НЕ користуйся несправною розеткою.

НЕ використовуй піротехнічні засоби, петарди.

Додаток 4.23

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ БАТЬКІВ ДІТЕЙ МОЛОДШИХ КЛАСІВ

*«Ніщо не переконує краще прикладу».
Французьке прислів'я*

Шановні батьки!

У віці 6–8 років дитина має засвоїти:

- ♦ хто є учасником дорожнього руху та його обов'язки;
- ♦ основні терміни й поняття правил (велосипед, дорога, дорожній рух, залізничний переїзд, маршрутний транспортний засіб, механічний транспортний засіб, мопед, мотоцикл, перехрестя, пішохідний перехід, лінія тротуарів, проїжджа частина, розділова смуга, регулювальник, транспортний засіб, поступіться дорогою);
- ♦ обов'язки пішоходів;
- ♦ обов'язки пасажирів;
- ♦ регулювання дорожнього руху;
- ♦ сигнали світлофора й регулювальника;
- ♦ попереджувальні сигнали;
- ♦ рух через залізничні колії;

- ♦ рух у житлових зонах;
- ♦ перевезення людей;
- ♦ особливості руху на велосипеді.

Дохідливо, систематично й ненав'язливо знайомте з правилами, які має знати дитина.

Методичні рекомендації щодо прищеплювання дитині стійких навичок безпечної поведінки в будь-якій дорожній ситуації:

- ♦ у дорожній обстановці навчайте орієнтуватися й оцінювати дорожню ситуацію;
- ♦ роз'ясніть необхідність бути уважними, обережними й обачними на дорозі;
- ♦ виховуйте потребу бути дисциплінованими, виробляйте позитивні звички з безпечної поведінки на дорозі;
- ♦ роз'ясніть необхідність бути постійно пильними на дорозі, але не залякуйте транспортною ситуацією;
- ♦ указуйте на помилки пішоходів і водіїв;
- ♦ роз'ясніть, що таке дорожньо-транспортні пригоди (ДТП) і що спричиняє їх;
- ♦ закріплюйте знання безпечної поведінки за допомогою ігор, діафільмів, читайте книги, вірші, загадки про дорожньо-транспортні ситуації;
- ♦ використовуйте прогулянки для закріплення і пояснення правил роботи світлофорів. Показуйте дорожні знаки та дорожню розмітку, а якщо регулювальник буде регулювати рух, то поясніть його сигнали, частіше звертайтеся до дитини із запитаннями про дорожній рух.

ПАМ'ЯТАЙТЕ!

- ♦ Дитина вчиться законам безпечної поведінки на дорозі в батьків і дорослих. Не шкодуйте часу на навчання дітей поведінки на дорозі.
- ♦ Бережіть дитину!
- ♦ Намагайтеся зробити все можливе, щоб захистити її від нещасних випадків на дорозі!

Додаток 4.24

ІНСТРУКЦІЯ ДЛЯ БАТЬКІВ І ДІТЕЙ ІЗ ПРАВИЛ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

Шановні батьки! Прочитайте разом із дітьми та дотримуйте порад.

- ♦ Перебуваючи на вулиці з дитиною, міцно тримайте її за руку!
- ♦ Ходіть тільки тротуарами або пішохідними доріжками, тримаючись правої сторони, а якщо їх немає — лівим узбіччям дороги назустріч транспорту, який рухається. Так безпечніше.
- ♦ Переходьте дорогу лише на зелений сигнал світлофора або пішохідними переходами, а за їх відсутності — на перехрестях лінією тротуарів або узбіч.
- ♦ Пам'ятайте, що на пішохідному переході не завжди буває безпечно! Переконайтеся, що всі автомобілі поступаються вам дорогою!
- ♦ Переходьте дороги впоперек, а не навкоси, інакше ви довше будете знаходитися на проїжджій частині, а, отже, у небезпеці!
- ♦ Коли переходите дороги, відкиньте інші думки, припиніть розмови, спостерігайте за рухомим транспортом.
- ♦ Щоб малюк не з'явився несподівано на проїжджій частині, із транспорту виходить першим дорослий, потім — дитина.
- ♦ Виходячи з автобуса, не прагніть відразу перебігти дорогу. Почекайте, коли транспорт піде, і дорогу буде видно в обидві сторони. Пам'ятайте, що автобус небезпечно обходити як спереду, так і ззаду!
- ♦ Намагайтеся перейти дорогу за один прийом. Якщо червоний сигнал світлофора застав вас на середині проїжджої частини, то зупиніться, не робіть крок назад не дивлячись, не кидайтеся з боку в бік. Так водієві буде легше вас об'їхати.
- ♦ Не можна грати на дорогах і поблизу них. Для цього є спеціальні майданчики!
- ♦ Перехід дороги в несприятливу погоду вимагає особливої уваги, так як знижується огляд через негоду, заважають капюшон, комір, шарф тощо. Речі не мають заважати огляду дороги.
- ♦ Якщо ви купили дитині велосипед, скутер, мопед, навчіть її спочатку користуватися транспортом на закритому майданчику, вивчіть разом Правила дорожнього руху. На дорогах загального користування дозволено рух на велосипеді лише з 14 років, на мопеді та скутері — із 16!
- ♦ Для руху в темний час доби придбайте для дітей верхній одяг, ранці зі світловідбивачами.

- ♦ У разі перевезення дітей до 12 років у автомобілях використовуйте спеціальні дитячі пристрої для утримання!
- ♦ Не залишайте дітей на дорозі без нагляду!
- ♦ Із першокласниками обов'язково кілька разів разом пройдіть шлях від дому до школи, щоб вивчити безпечний маршрут!

Додаток 4.25

ПОРАДИ ДЛЯ БАТЬКІВ

Інтернет-безпека дітей

Поради з безпеки в Інтернеті для дітей від 7 до 8 років

Семи- і восьмирічні діти тільки починають розвивати почуття своєї моральної та статевої індивідуальності та зазвичай цікавляться життям старших дітей. Вони довірливі й не сумніваються у авторитетах.

Що 7–8-річні роблять в Інтернеті?

Діти цього віку люблять подорожувати Інтернетом і грати в мережеві ігри. Можливо, вони використовують електронну пошту й можуть також заходити на сайти і чати, відвідувати які батьки не дозволяли.

Поради з безпеки

- ♦ Створіть список домашніх правил Інтернету за участю дітей.
- ♦ Привчіть дітей відвідувати лише ті сайти, які ви дозволили.
- ♦ Тримайте комп'ютери з підключенням до Інтернету в загальних кімнатах.
- ♦ Використовуйте розраховані на дітей пошукові машини (на зразок *MSN Kids Search*) або пошукові машини з фільтрами інформації.
- ♦ Використовуйте засоби блокування небажаного матеріалу (наприклад, *MSN Premiums Parental Controls*) як доповнення — не заміну — до батьківського контролю.
- ♦ Створіть сімейну електронну скриньку замість того, щоб дозволяти дітям мати власні адреси.
- ♦ Навчіть дітей радитися з вами перед розкриттям інформації через електронну пошту, чати, дошки оголошень, реєстраційні форми та особисті профілі.
- ♦ Навчіть дітей не завантажувати програми, музику або файли без вашого дозволу.

- ♦ Використовуйте фільтри електронної пошти для блокування повідомлень від конкретних людей або тих, що містять певні слова чи фрази.
- ♦ Не дозволяйте дітям цього віку користуватися службами миттєвого обміну повідомленнями.
- ♦ Дозволяйте дітям заходити на дитячі сайти тільки з гарною репутацією і контрольованим спілкуванням.
- ♦ Поговоріть із дітьми про їхніх друзів в Інтернеті й про те, чим вони займаються так, якщо б мова йшла про друзів у реальному житті.
- ♦ Говоріть із дітьми про здорове статеве життя, так як в Інтернеті діти можуть легко натрапити на порнографію чи сайти «для дорослих».
- ♦ Привчіть дітей повідомляти вам, якщо що-небудь або хто-небудь у мережі турбує або загрожує їм. Залишайтеся спокійними та нагадайте дітям, що вони в безпеці, якщо розповіли вам. Похваліть їх і спонукайте підійти ще раз, якщо випадок повториться. Отримайте додаткову інформацію про поведінку з інтернет-злочинцями та хуліганями.

Як діють інтернет-злочинці?

Злочинці встановлюють контакти з дітьми в чатах, під час обміну миттєвими повідомленнями, електронною поштою чи на форумах. Для вирішення своїх проблем багато підлітків звертаються за підтримкою на конференції. Зловмисники часто саме там і діють, вони намагаються досягти своєї мети увагою, турботою, добротою і навіть подарунками, нерідко витрачаючи на ці зусилля значні час, гроші й енергію. Зазвичай вони добре інформовані про музичні новинки й сучасні захоплення дітей. Вони вислуховують проблеми підлітків і співчують їм. Але поступово зловмисники вносять до бесіди відтінок сексуальності або демонструють матеріали відверто еротичного змісту, намагаючись послабити моральні заборони, які стримують молодих людей.

Деякі злочинці діють швидше інших і відразу ж заводять сексуальні розмови. Такий більш прямолінійний підхід може включати рішучі дії або приховане переслідування жертви. Зловмисники можуть також розглядати можливість зустрічі з дітьми в реальному житті.

Кому з молодих людей загрожує небезпека?

Підлітки є найбільш вразливою групою і піддані найбільшій небезпеці. Вони прагнуть досліджувати свою сексуальність, піти

з-під контролю батьків і зав'язати нові відносини поза родиною. Незважаючи на те, що спілкування в Інтернеті може бути повністю анонімним, вони більше схильні до небезпеки, навіть якщо до кінця не усвідомлюють можливих наслідків. Молоді люди, найуразливіші для зловмисників, це, як правило:

- ♦ новачки в Інтернеті, не знайомі з мережевим етикетом;
- ♦ недружелюбні користувачі;
- ♦ ті, хто прагне спробувати все нове, що пов'язане з гострими відчуттями;
- ♦ ті, хто активно шукає уваги й прихильності;
- ♦ бунтарі;
- ♦ самотні або покинуті;
- ♦ цікаві;
- ♦ ті, які відчувають проблеми із сексуальною орієнтацією;
- ♦ ті, кого дорослі можуть легко обдурити;
- ♦ ті, кого приваблює субкультура, що виходить за рамки розуміння їхніх батьків.

Діти думають, що вони уявляють собі всю небезпеку інтернет-злочинців, однак насправді це далеко не так.

Що батьки можуть зробити для підвищення безпеки?

- ♦ Розкажіть своїм дітям про існування зловмисників і про потенційні небезпеки Інтернету.
- ♦ Маленьким дітям не слід користуватися чатами — занадто велика небезпека. Тільки коли ваша дитина підросте, можна дозволити спілкуватися там, де є контроль над повідомленнями (або, кажучи комп'ютерною мовою, «модерація»). Узагалі має сенс, щоб діти спілкувалися тільки в таких чатах.
- ♦ Якщо ваші діти користуються чатами, вам слід знати, якими саме і з ким вони там розмовляють. Особисто відвідайте чат, щоб перевірити, на які теми ведуться дискусії.
- ♦ Переконайте дітей, що ніколи не можна залишати загальний чат. Багато сайтів мають «приватні кімнати», де користувачі можуть вести бесіди наодинці — у адміністраторів немає можливості читати ці бесіди. Такі «кімнати» часто називають «Приватом».
- ♦ Комп'ютер, підключений до інтернету, має знаходитися в загальній кімнаті; ніколи не встановлюйте його в кімнаті дитини. Злочинцеві набагато важче зав'язати стосунки, якщо екран комп'ютера ви добре бачите. Але сісти поруч з дитиною, коли вона знаходиться в мережі, необхідно в кожному випадку.

- ♦ Поки діти маленькі, краще, щоб вони користувалися загальною електронною адресою родини, а не власною.
- ♦ Поясніть дітям, що ніколи не слід відповідати на миттєві повідомлення або листи електронною поштою, що надійшли від незнайомців. Якщо діти користуються комп'ютерами в місцях, що знаходяться поза вашим контролем, — громадській бібліотеці, школі або вдома у друзів — з'ясуйте, які захисні засоби там використовують.
- ♦ Якщо, незважаючи на всі запобіжні заходи, ваші діти познайомилися в Інтернеті зі зловмисником, не звинувачуйте їх. Уся повнота відповідальності завжди лежить на правопорушникові. Докладайте рішучих дій для припинення подальших контактів дитини з цією особою.

Як ваші діти можуть знизити ризик стати жертвами переслідувань?

Діти можуть робити такі запобіжні заходи:

- ♦ Ніколи не скачувати зображення з невідомого джерела — вони мають відвертий сексуальний характер.
- ♦ Використовувати фільтри електронної пошти.
- ♦ негайно повідомляти дорослим про всі випадки в Інтернеті, які викликали збентеження або переляк.
- ♦ Використовувати нейтральне у статевих відносинах екранне ім'я, яке не містить сексуальних натяків і не видає ніяких особистих відомостей.
- ♦ Ніколи й нікому в Інтернеті не повідомляти інформацію про себе (включаючи вік та стать) або про родину; ніколи не заповнювати особисті профілі в мережі.
- ♦ Припиняти будь-які контакти електронною поштою, у системі обміну миттєвими повідомленнями або в чатах, якщо хтось починає ставити запитання особистого характеру або такі, що містять сексуальні натяки.
- ♦ Слід повісити поряд із комп'ютером сімейну угоду, що нагадує дітям про необхідність зберігати свою конфіденційність в Інтернеті.

Додаток 4.26

ПАМ'ЯТКИ**Правила безпечної поведінки вдома й на вулиці**

- ♦ Не відчиняй двері незнайомцям, не приймай подарунки від незнайомців, не сідай у машину до незнайомців.
- ♦ Попереджай батьків про своє місцезнаходження під час прогулянки.
- ♦ Грайся на ігрових, а не на будівельних майданчиках чи біля проїжджої частини.
- ♦ Катайся на роliках, скейтборді, велосипеді тільки на безпечних майданчиках і доріжках.
- ♦ Не перебувай довго на сонці, носи капелюх.
- ♦ На прогулянку до лісу вдягайся так, щоб тіло було максимально закрите.
- ♦ Не чіпай незнайомі ягоди та гриби: вони можуть бути отруйними.
- ♦ Бери їжу тільки чистими руками, вживай вимиті овочі та фрукти.
- ♦ Не куштуй самостійно ліки — це небезпечно!

Правила безпечної поведінки на дорозі

- ♦ Ходи тільки правою стороною тротуару.
- ♦ Переходячи дорогу, спочатку подивися ліворуч, потім — праворуч, переходи дорогу лише за відсутності транспорту.
- ♦ Користуйся підземним переходом, переходи вулицю у спеціальних місцях, позначених дорожньою розміткою «зебра» або знаком «Пішохідний перехід».

Правила безпечної поведінки з електроприладами

- ♦ Вимикаючи електроприлад, не витягуй вилку з розетки за шнур.
- ♦ Не торкайся мокрими руками електроприладів, які перебувають під напругою.
- ♦ Не користуйся несправними електроприладами, розетками.
- ♦ Не грайся сірниками та запальничками: ігри з вогнем можуть призвести до пожежі.
- ♦ Не залишай без нагляду увімкнені електроприлади та газові плити: це теж може спричинити пожежу.
- ♦ Дотримуйся правил протипожежної безпеки в турпоході, відпочиваючи на природі.

Правила безпечної поведінки на воді

- ♦ Купайся тільки в сонячну погоду за температури повітря не нижче 20–25 °С і води не менше 18–20 °С та завжди під наглядом дорослих.
- ♦ Для купання відведено спеціальні місця, в інших місцях купатися заборонено.
- ♦ Якщо ти не вмієш плавати, не заходь у воду глибше, ніж до пояса.
- ♦ Не запливай за знаки огорожі акваторії пляжу.
- ♦ Не пірнай, якщо не знаєш глибини та рельєфу дна.
- ♦ Не запливай далеко на надувному матраці.
- ♦ Не підпливай близько до катерів, скутерів, моторних човнів.
- ♦ Не грай у небезпечні ігри у воді.
- ♦ Не подавай хибних сигналів тривоги.
- ♦ Не забруднюй воду та берег.

Пам'ятай: купатися можна не більше 10–15 хв, щоб не переохолоджувати організм.

Додаток 4.27

**БЕСІДИ З УСІХ ВИДІВ ДИТЯЧОГО ТРАВМАТИЗМУ
НАПЕРЕДОДНІ КАНІКУЛ**

Клас _____ Класний керівник _____ (П.І.Б.)

1. Правила дорожнього руху

- ходити тільки по правій стороні тротуару;
- дорогу переходити не поспішаючи;
- не можна переходити дорогу навскіс;
- переходячи дорогу, слід подивитися ліворуч, дійшовши до середини, зупинитися і подивитися праворуч;
- якщо не встигли перейти вулицю і рух транспорту почався, слід зупинитися на середині вулиці й зачекати, поки рух припиниться;
- якщо немає тротуарів, слід триматися лівого боку дороги, тобто йти назустріч транспорту, що рухається.

2. Правила електробезпеки

- під час вимикання електроприладів забороняється витягувати вилку з розетки за шнур;
- категорично забороняється користуватися несправними електроприладами;

- не торкатися мокрими руками електроприладів, які знаходяться під напругою;

Пам'ятайте: зовнішніми ознаками несправності електропроводки або приладів є специфічний запах горілої ізоляції, поява іскри, перегрівання штепсельних розеток і вилок.

3. Вибухонебезпечні предмети

- до виявлених вибухонебезпечних предметів ні в якому разі не можна торкатись, перекладати, розряджати, зберігати;
- забороняється використовувати снаряди для розведення вогню;
- не можна збирати, здавати снаряди в металобрухт;
- виявивши вибухонебезпечні предмети, необхідно терміново повідомити міліцію, школу, військкомат.

4. Правила протипожежної безпеки

- дотримуйтесь правил протипожежної безпеки під час встановлення ялинок, під час проведення новорічних свят;
- гра з вогнем — одна з причин пожежі;
- дотримуйтесь правил протипожежної безпеки в турпоході.

5. Правила поведінки на воді

- купатися можна тільки в сонячну безвітряну погоду за температури повітря не нижче 20–25 °С і води — не менше ніж 18–20 °С;
- купатися дозволено тільки у спеціально відведених місцях;
- заборонено заходити у воду глибше ніж по пояс людині, яка не вміє плавати;
- не запливайте за знаки огорожі акваторії пляжу;
- грубі ігри та пустощі у воді небезпечні для життя;
- не забруднюйте воду й берег;
- не подавайте хибних сигналів тривоги;
- не користуйтеся надувними матрацами, катерами та іншими предметами, які не призначені для плавання.

6. Правила поведінки на кризі

- не виходьте на кригу, міцність якої вам невідома;
- не виходьте на кригу під час льодоходу, весняної відлиги, снігу й сильних перепадів температури повітря;
- не збирайтесь на кризі великими групами;

- не заїжджайте на лижах із крутого берега на неперевірену кригу.

7. Правила культури поведінки

- завжди прагніть бути культурною людиною;
- поступайтесь місцем людям похилого віку;
- поважайте старших, не будьте грубим;
- не гуляйте пізніше 22 години;
- не сидіть цілодобово біля телевізора, комп'ютера;
- більше читайте художньої літератури.

8. Категорично забороняється

- ходити на території новобудов;
- купатися без догляду дорослих;
- розводити вогнище в лісі, поблизу ліній електропередач;
- їздити на велосипеді на тій частині дороги, де рухається транспорт.

9. Суворо дотримуйтесь правил:

- дорожнього руху;
- користування газовими, електричними приладами;
- поведінки дітей на воді;
- користування пасажирським ліфтом;
- протипожежної безпеки;
- прогулянки на велосипеді.

Після проведення бесід із профілактики дитячого травматизму діти розписуються в тому, що слухали їх.

ДОДАТОК 5

ХВИЛИНКИ БЕЗПЕКИ

«Хвилинка» — це короткочасне заняття з безпеки руху (1–2 хвилини), яке проводиться педагогом безпосередньо перед тим, як діти підуть додому (групи продовженого дня) або наприкінці останнього уроку в початкових класах.

Чому треба переходити дорогу на перехрестях і пішохідних переходах?

Водій знає, що в цих місцях дозволений рух пішоходів, він знижує швидкість, більш уважний. Пішохід, який переходить не там, де належить, сам може постраждати й заважає водіям.

Чому не можна переходити дорогу на червоний або жовтий сигнал світлофора?

Коли для пішоходів включений червоний сигнал, для водіїв горить зелений. Водій, коли бачить зелений сигнал, їде швидко й не очікує появи пішоходів. Навіть якщо машин не видно, треба втриматися від бажання перейти дорогу й почекати зеленого сигналу для пішоходів.

Чому небезпечно перебігати дорогу?

Перебігаючи, спостерігати за дорогою складно, а в переході дороги головне — уважно дивитися сторонами, тому що дорога оманлива: здається, що безпечно, але раптом виїжджає машина з провулка або з-за іншої машини.

Чому небезпечно переходити дорогу навскоси?

Коли йдеш навскоси, повертаєшся спиною до машин і можеш їх не побачити. Крім того, перехід стає довшим, а значить небезпечнішим.

Як водій бачить пасажирів у автобусі?

Водій спостерігає за посадкою, висадкою і пасажирами в салоні у спеціальні дзеркала. Тому йому не треба повертати голову, щоб побачити, що робиться позаду.

Що може статися, якщо запізнитися з виходом із автобуса?

Водій може закрити двері. Якщо запізнишся з виходом, тебе може зачепити дверима. Якщо при цьому впадеш, то можеш потрапити під колеса.

Чим небезпечний вихід на проїжджу частину з-за нерухомого транспортного засобу?

Автомобіль або автобус, що стоїть, перешкоджає огляду дороги, і пішохід може не помітити іншу машину. Особливо небезпечні машини-вантажівки, автобуси, тролейбуси і трамваї. Але й легкові автомобілі можуть заважати. Слід пам'ятати: якщо на вулиці стоїть машина, за нею може бути прихована небезпека.

Чи може створити небезпеку автомашина, яка рухається?

Може. Часто на дорозі їдуть поруч кілька машин. При цьому нерідко одна закриває іншу. Пішохід може не помітити одну з машин. Особливо небезпечно, якщо одна машина обганяє іншу.

Чи може бути небезпечною дорога, на якій дуже мало автомашин?

Пішохід може подумати, що дорога порожня, і почне переходити, не подивившись сторонами. А машина може раптово з'явитися — виїде з двору або провулка. Переходячи дорогу, завжди слід уважно дивитися сторонами.

Як визначити, далеко машина чи близько?

Треба визначити, чи довго автомашині їхати до того місця, де стоїть пішохід. Якщо довго, то це означає, що машина далеко. Якщо всього кілька секунд — означає, що близько. Іноді здається, що автомобіль далеко, проте, якщо він їде швидко, переходити дорогу небезпечно. Переходячи проїжджу частину, слід обов'язково враховувати швидкість руху транспорту.

Чому не можна ходити проїжджою частиною дороги?

Навіть краєм проїжджої частини йти небезпечно — може зачепити машина. Ходити слід тільки тротуарами.

Як ходити дорогою, на якій немає тротуару?

Коли немає тротуару (пішохідної доріжки) слід іти по узбіччю обличчям до руху, щоб бачити ті машини, які їдуть назустріч.

Яка небезпека нерідко виникає, коли школяр підходить до свого дому?

Помітивши свій будинок, учень бажає швидко перейти проїжджу частину, і може не помітити автомашину, яка в цей момент їде по дорозі.

Як визначити, що водій автомобіля збирається повернути праворуч?

Автомобіль займає перший (правий) ряд, у нього включено правий ліхтарик, який блимає, — укажчик повороту.

Чим небезпечні автомашины з причепами?

По-перше, у разі повороту причіп заносить, і він може зачепити пішоходів. По-друге, неуважний пішохід, побачивши, що кузов автомашини проїхав мимо, може почати переходити вулицю і потрапить під причіп.

Чому небезпечно переходити дорогу вдвох під руку або тримаючись за руку?

Коли переходить дорогу ціла колона дітей, триматися за руки безпечно. Коли ж переходять дорогу двоє-троє, то з появою небезпеки діти можуть почати тягнути один одного в різні боки.

Чому пішохідний перехід без світлофора небезпечніший, ніж перехід зі світлофором?

Перехід без світлофора небезпечніший, тому що потрібно вміти визначити, далеко машина чи близько, швидко їде або повільно, потрібно вміти помітити невеликі машини, мотоцикл. При цьому часто з-за автомашини, яка повільно їде, виїжджає інша, яка їде швидко. Позаду машини, яка проїхала, може виїхати зустрічна.

Чи завжди бачить пішохода водій автомашини?

Не завжди: водієві доводиться спостерігати за багатьма іншими водіями й пішоходами.

У чому небезпека руху по дорозі з маленькими дітьми?

Маленькі діти ще не вміють орієнтуватися на дорозі, можуть вивратися з рук і побігти в будь-який момент. Старші мають міцніше

тримати молодших і не випускати їх попри спроби вирватися. Особливо часто це буває, коли виходять з автобуса, тролейбуса, трамвая, таксі, навпроти свого будинку, коли на іншій стороні вулиці з'явилися батько, мати, бабуся, дідусь чи товариші.

Чим небезпечний для пішохода момент, коли одна машина обганяє іншу?

У цей час одна машина виїжджає з-за другої і швидкість машини, яка обганяє, набагато більша. Пішохід може не помітити машину, яка обганяє, поки вона не виїде вперед, але тоді вже буде пізно. Водій машини, що обганяє, теж не буде бачити пішохода, поки не виїде з-за тієї машини, яку обганяє.

Чим небезпечний для пішохода момент, коли роз'їжджаються дві зустрічні машини?

Тут теж одна машина виїжджає з-за другої. Тому водій і пішохід можуть не помітити один одного, тому що огляд буде обмежений.

Скільки метрів автомашина їхатиме, гальмуючи, якщо водій захоче зупинитися?

Навіть коли людина хоче зупинитися на бігу, вона деяку відстань «проскочить». А машині потрібно залежно від швидкості 10, 15, 20 і більше метрів. Крім того, поки водій натисне на гальма, машина проїде кілька метрів без гальмування.

Чи можна озиратися, переходячи дорогу?

Звісно, не можна. На дорозі за секунду автомобіль проїжджає 10–12 метрів і навіть більше. Але ми звикли на шум, крик, поклик, озиратися, не замислюючись про наслідки.

Ви підійшли до перехрестя: поки підходили, увесь час горів зелений сигнал. Чи можна переходити?

Якщо вулиця порівняно широка (більше 10–12 метрів), краще почекати нового циклу зеленого сигналу, щоб не опинитися на переході за червоного сигналу світлофора.

Чому небезпечно стояти на середині вулиці?

Коли людина стоїть на середині вулиці, на осьовій лінії, у неї за спиною проїжджають машини, вона за ними не спостерігає. Це небезпечно.

Чому небезпечно грати поруч із дорогою?

Під час гри можна забути про безпеку, вибігти на дорогу й потрапити під машину.

Що робити, якщо, переходячи дорогу, пішохід упустив сумку, портфель або який-небудь інший предмет?

Ми звикли в такій ситуації відразу нахилитися й піднімати предмет, відволікаючись при цьому від спостереження. На дорозі так робити не можна. Необхідно спочатку подивитися і переконаватися, що безпеки немає, а потім уже нахилитися. А краще за все, переходячи проїзну частину, бути зібраним і нічого не упускати.

Хлопчик поспішає в кіно. До переходу наближається вантажівка, але хлопчик бачить, що він цілком встигне перейти. У чому небезпека?

Небезпек дві. По-перше, за вантажівкою можна не помітити іншу машину, яка їде з більшою швидкістю. По-друге, переходячи, хлопчик буде спостерігати за вантажівкою, яка наближається, і може забути подивитися в інший бік.

На нерегульованому перехресті пішохід пропустив автомашину, більше автомобілів не видно. Чи можна переходити?

Відразу, пропустивши машину, не можна. У перші секунди, поки вона близько, за нею може бути схована зустрічна. Пропустивши машину, потрібно почекати, поки вона від'їде подалі й не буде заважати огляду вулиці.

Пішохід підходить до перехрестя. Поки він наближався, горів зелений сигнал, і пішохід налаштувався на перехід. Раптом загорівся червоний. Пішохід вирішив так: поки машини стоять — устигну. Адже водії бачать мене й не стануть наїжджати. У чому помилка пішохода?

Не всі машини в цей момент стоять, деякі наближаються до перехрестя і за зеленого сигналу можуть виїхати на перехрестя. Пішохода, який перебігає дорогу, водій може не помітити з-за машин, які стоять. І пішохід не бачить цю машину.

Біля пішохідного переходу зупинилася машина. Водій жестом показав, що можна переходити. Як слід вчинити?

Переходити можна, але слід пам'ятати, що за першою машиною, яка зупинилася, може рухатися інша. Обходячи автотранспорт, який зупинився, треба бути обережним і уважним.

У чому небезпечність поспіху на вулиці?

Поспішаючи, легко не помітити автомашину, тому більшість нещасних випадків на дорогах виникає, коли діти поспішають, хвилюються, захоплені розмовою чи грою.

Близько вашого будинку стоїть автомашина без водія. У чому може бути небезпека?

Машина, що стоїть, закриває або обмежує огляд дороги. Через неї можна не помітити іншу машину, мотоцикл або велосипедиста.

Коли ви підійшли до пішохідного переходу без світлофора, машини стояли, основна група пішоходів уже пройшла половину проїжджої частини. Чи можна переходити?

Коли основна група пішоходів пройшла, водії машин, що стоять, готові почати рух. У цей час вони проводжають очима основну групу пішоходів і можуть не помітити того, хто спізнився. Тому переходити дорогу в такій ситуації небезпечно.

Як треба виходити на проїжджу частину?

Перебуваючи на тротуарі, не можна відразу ж виходити на проїжджу частину. Потрібно призупинитися, щоб переконаватися в безпеці переходу.

Чому велосипедисти та мотоциклісти знаходяться на дорозі в найбільшій небезпечності?

Стійкість двоколісного транспорту в багато разів нижча, ніж чотириколісного. Розміри його в багато разів менші, і його часто не помічають. Пристрої для сигналізації маневрів на автомобілі незрівнянно кращі, тому велосипедисту й мотоциклісту часто доводиться подавати сигнали рукою, що вони не завжди вміло роблять. Крім того, у ряді випадків сигнали рукою малопомітні (сутінки, погана погода тощо) І останнє: досвід мотоциклістів та велосипедистів часто недостатній для безпечного керування.

Чому деякі пішоходи переходять вулицю на червоний сигнал світлофора?

Немає дисципліни й поваги до водіїв транспортних засобів, яким значно важче керувати автомобілем, коли пішоходи порушують Правила дорожнього руху.

Горить зелений сигнал для машин, але вони стоять. Чому вони можуть стояти? Небезпечно переходити чи безпечно?

Переходити в такій ситуації дуже небезпечно: машини можуть стояти в очікуванні дозволу повороту, в разі затору, пропускаючи «швидку допомогу» або іншу спеціальну машину. В одному ряду машини можуть стояти, а в іншому ряду (приховані за тими, які стоять) можуть проїжджати.

Велосипедист наближається до перехрестя. Поки він наближається, через перехрестя не проїхала жодна машина. Яку помилку може зробити велосипедист?

Він може подумати, що машин немає, і під'їхати до перехрестя, не озирнувшись. Коли ж виявить машину, може бути вже пізно. Це найчастіше буває на тих перехрестях, де машини проїжджають порівняно рідко.

На краю тротуару вулиці з невеликим рухом транспорту група школярів жваво розмовляє. Можливі небезпеки?

Хто-небудь, будучи впевненим, що машин немає, може, не дивлячись, зробити крок на дорогу.

У чому небезпека автобуса, коли він наближається до зупинки?

Місце під'їзду до зупинки зазвичай сильно накатане. У негоду або взимку можливе ковзання автобуса (юзом) і навіть виїзд його на майданчик. Крім того, сам пішохід може послизнутися і попастися під колеса. Або його можуть ненавмисно штовхнути, особливо, коли на зупинці багато пасажирів. Тому треба уважно спостерігати за автобусом, який під'їздить, і не підходити близько до повної його зупинки.

Як бути, якщо пішоходу доводиться виходити на дорогу поряд з автомашиною, яка стоїть, деревом, хоча й за правилами?

Призупинитися й оглянути частину дороги, яка була прихована за предметом.

Вулицею старший брат веде за руку маленьку сестричку. У чому завдання брата?

Забезпечити безпеку собі й сестрі. Тримати сестру міцно за руку, так як маленькі діти часто намагаються вирватися.

Ви хочете наздогнати товариша недалеко від дороги. Яка небезпека загрожуватиме товаришеві?

Тікаючи, він може вибігти на проїжджу частину дороги, не помітивши машини.

Знайомий водій покликав через дорогу — обіцяє прокатити. У чому небезпека ситуації?

Кинувшись через дорогу до машини, легко потрапити під іншу.

Про що треба пам'ятати пішоходові, виходячи з автобуса?

Про те, що автобус заважає помітити транспорт, який проїздить, тому виходити або вибігати з-за нього не можна ні спереду, ні ззаду.

Чому велосипедистам у ряді випадків треба сходити з велосипеда і переходити через дорогу, тримаючи його за кермо?

У деяких випадках, наприклад, повертаючи ліворуч і розвертаючись.

коротким, містити чіткі й конкретні вказівки. У разі необхідності його необхідно супроводжувати показом правильних і безпечних прийомів виконання роботи (проводяться перед вивченням кожної нової теми, під час проведення практичних занять у навчальних лабораторіях, класах, майстернях).

1. Під час організації суспільно корисної, продуктивної праці, а також проведення екскурсій, походів та інших позакласних і позашкільних заходів інструктаж реєструють у спеціальному журналі (журнал інструктажів для учнів із техніки безпеки під час проведення масових заходів зберігається в заступника директора з АГР).
2. Проведення інструктажів для учнів, що займаються в позашкільних установах, реєструють у робочому журналі керівника гуртка, секції тощо (журнал інструктажів для учнів із техніки безпеки зберігають у керівника гуртка, секції)
3. Із метою ознайомлення учнів із Правилами дорожнього руху, протипожежної безпеки, електробезпеки, основами безпечної поведінки в побуті, на вулиці й у самому закладі тощо інструктажі проводять класні керівники та реєструють у спеціальному журналі (журнал інструктажів для учнів зберігається в класних керівників).

Учні розписуються в журналі з 14 років. Усі журнали мають бути пронумеровані, прошнуровані, скріплені підписом керівника і печаткою установи.

ДОДАТОК 6

ДЛЯ ВЧИТЕЛІВ

Додаток 6.1

ПАМ'ЯТКА ДЛЯ ВЧИТЕЛЯ З ПРОВЕДЕННЯ ІНСТРУКТАЖІВ З УЧНЯМИ

Навчання учнів (у вигляді інструктажів) правилам безпеки проводять: перед початком усіх видів діяльності, під час трудової і професійної підготовки, організації суспільно-корисної і продуктивної праці, проведення екскурсій, походів, спортивних, гурткових занять та іншої позашкільної й позакласної роботи.

Проведення вступного інструктажу з учнями, первинного, повторного на робочому місці й позапланового реєструється в журналі обліку навчальної роботи: проводячи вступний інструктаж, учитель зобов'язаний ознайомити учнів з правилами поведінки в кабінеті, правилами техніки безпеки та гігієни праці, пожежної безпеки, небезпечними моментами, які можуть виникнути в процесі роботи, та з відповідними заходами; вступний інструктаж проводиться завідуючим кабінетом (учителем) на початку навчального року на першому уроці з предмета підвищеної небезпеки у вигляді лекцій, бесід; інструктаж на робочому місці доповнює вступний інструктаж із техніки безпеки і має на меті ознайомити учнів із вимогами правильної організації та утримання робочого місця, призначенням пристроїв та огорожень, із безпечними методами роботи та правилами користування захисними засобами, із можливими небезпечними моментами під час виконання конкретної роботи, з обов'язками працівника на своєму робочому місці, а також із правилами поведінки під час небезпечних ситуацій. Після закінчення інструктажу на робочому місці вчитель дозволяє приступати до самостійної роботи тільки після того, як переконається, що всі учні засвоїли інструктаж. Інструктаж на робочому місці має бути

ВИКОРИСТАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Гнатюк О. В.* Охорона життя і здоров'я учнів : посібник для вчителів початкових класів. — Харків : Скорпіон, 1998. — 128 с.
2. *Гнатюк О. В., Гнатюк М. Р.* Основи безпеки життєдіяльності. 1 клас : посібник для вчителів початкових класів. — Х. : Скорпіон, 2000. — 80 с.
3. *Гнатюк О. В., Гнатюк М. Р.* Основи безпеки життєдіяльності. 2 (1) клас : посібник для вчителів початкових класів. — Х. : Скорпіон, 2000. — 80 с.
4. *Гнатюк О. В., Гнатюк М. Р.* Основи безпеки життєдіяльності. 3 (2) клас : посібник для вчителів початкових класів. — Х. : Скорпіон, 2000. — 48 с.
5. *Гнатюк О. В., Гнатюк М. Р.* Основи безпеки життєдіяльності. 4 (3) клас : посібник для вчителів початкових класів. — Х. : Скорпіон, 2000. — 64 с.
6. *Извекова Н. А.* Правила дорожного движения : учеб. пособие для 2 кл. — 7-е изд. — М. : Просвещение, 1982. — 47 с., ил.
7. *Извекова Н. А.* Правила дорожного движения : учеб. пособие для 3 кл. — 6-е изд. — М. : Просвещение, 1982 — 47 с., ил.
8. *Ильичев А.* Школа выживания при авариях и стихийных бедствиях. Интернетресурсы.
9. *Красоткіна Н. Г.* Виховні бесіди про Правила дорожнього руху та протипожежної безпеки. 1–4 класи. — Тернопіль : Мандрівець, 2006. — 136 с.
10. *Луковська Л., Лабащук О.* Уроки з основ безпеки життєдіяльності. 1 клас. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2002. — 48 с.
11. *Методические* рекомендации по безопасности на воде в осенне-зимний период. Серия брошюр «Безопасность на воде». Главное управление МЧС России по Чувашской республике. — Чебоксары, 2005.
12. *Мечник Л. А., Гемзюк О. Р., Жаркова І. І., Терещук Б. М.* Охорона життя і здоров'я учнів. 3 (2) клас. Навчальний посібник. — Тернопіль : Підручники і посібники, 1998. — 64 с.
13. *Мечник Л. А., Гемзюк О. Р., Жаркова І. І., Терещук Б. М.* Охорона життя і здоров'я учнів. 4 (3) клас. Навчальний посібник. — Тернопіль : Підручники і посібники, 1998. — 64 с.
14. *Мошкин В., Шапов Ю.* Електробезопасность в повседневной жизни. Интернетресурсы.
15. *Присяных Н. С.* Безпечна поведінка в натовпі // Безпека життєдіяльності. — 2011. № 1.
16. *Першин М.* Сюрпризы и капризы новогодней елки // Мурзилка. 1999. № 12.
17. *Першин М.* Покорители льдов // Мурзилка. 1999. № 11.
18. *Правила* дорожнього руху. Розробки занять. Середня група / Упоряд. Сухар В. Л. — Х. : Веста : Вид-во «Ранок», 2008. — 80 с.
19. *Система* роботи з безпеки життєдіяльності в загальноосвітньому навчальному закладі. Збірник нормативних і методичних матеріалів. — Харків : ХОНМІВО, — 2005. — 44 с.
20. *Туташинський В. І., Власенко М. В., Музиченко Г. Є., Серова З. С.* Безпечна дорога до школи : навч. посібник для 1-го класу загальноосвітніх шкіл. — Тернопіль : Тарнекс, 1995. — 48 с.
21. *Туташинський В. І., Власенко М. В., Музиченко Г. Є., Серова З. С.* Безпечна дорога до школи : навч. посібник для 2-го класу загальноосвітніх шкіл. — Тернопіль : Тарнекс, 1995. — 48 с.
22. *Туташинський В. І., Власенко М. В., Музиченко Г. Є., Серова З. С.* Безпечна дорога до школи : навч. посібник для 3-го класу загальноосвітніх шкіл. — Тернопіль : Тарнекс, 1995. — 64 с.
23. *Учителю* о правилах дорожного движения : рекомендации по организации внекл. работы с детьми по правилам дорожного движения / Сост. Н. А. Извекова. — М. : Просвещение, 1982. — 160 с., ил.
24. *Шульга Т.* Один вдома. Барвінок
25. *Шпонтак І. М.* Гриби — смачно чи небезпечно? // Безпека життєдіяльності. 2010. № 9.

ЗМІСТ

ВСТУП 3

1. ПРАВИЛА ДОРОЖНЬОГО РУХУ 14

Тема 1. Організація дорожнього руху. Правосторонній, односторонній, двосторонній рух. Правила безпеки під час переходу вулиці. Наземний, надземний, підземний переходи	14
Тема 2. Типи перехресть (регульовані, нерегульовані). Правила переходу дороги на перехрестях.....	19
Тема 3. Правила переходу вулиці після висадки з транспорту	27
Тема 4. Дорожні знаки.....	30
Тема 5. Дорожня розмітка	35
Тема 6. Рух за сигналами регулювальника	37
Тема 7. Пасажир у автомобілі	40
Тема 8. Основні види ДТП. Поведінка в разі ДТП	41
Тема 9. Безпека руху велосипедиста.....	46
Тема 10. Підсумкове заняття з ПДР	52

2. ПРАВИЛА ПРОТИПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ 55

Тема 1. Вогонь — друг, вогонь — ворог. Причини виникнення пожеж, їх наслідки.....	55
Тема 2. Дії під час виникнення пожеж у багатоповерховому будинку, власному будинку. Способи захисту органів дихання від чадного газу.....	59
Тема 3. Правила експлуатації побутових нагрівальних, електричних і газових приладів	64
Тема 4. Пожежонебезпечні речовини та матеріали. Пожежна безпека під час поводження із синтетичними, горючими, легкозаймистими матеріалами та речовинами.....	66
Тема 5. Пожежонебезпечні об'єкти. Новорічні свята: новорічна ялинка, електричні гірлянди; небезпека використання відкритого вогню (свічки, бенгальські вогні тощо). Користування печами, камінами	68
Тема 6. Правила пожежної безпеки у вашому домі. Гасіння пожежі у квартирі на початковій стадії загоряння. Правила поводження під час пожежі	71
Тема 7. Запобігання виникненню пожеж від електричного струму та правила гасіння таких пожеж. Дії учнів під час пожежі	76
Тема 8. Домедична допомога постраждалим від пожеж. Шкідливість і небезпечність паління.....	78

Тема 9. Основні правила пожежної безпеки під час відпочинку в лісі.....	80
--	----

Тема 10. Підсумкове заняття. Протипожежна безпека	84
--	----

3. ЗАПОБІГАННЯ ОТРУЄНЬ 88

Тема 1. Поширення отруєнь грибами, рослинами та їх насінням. Профілактика харчових отруєнь	88
Тема 2. Запобігання отруєнь хімічними речовинами	98

4. ПРАВИЛА БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС КОРИСТУВАННЯ ГАЗОМ..... 105

Тема 1. Загальні відомості про природний і зріджений газ.....	105
Тема 2. Правила безпечного користування побутовими газовими приладами: котлом, пічкою, запальничкою тощо.....	107
Тема 3. Дії населення в разі виявлення запаху газу	109
Тема 4. Ознаки отруєння. Запобігання отруєння чадним газом. Домедична допомога в разі отруєння.....	115

5. ПРАВИЛА БЕЗПЕКИ 3 ВИБУХОНЕБЕЗПЕЧНИМИ ПРЕДМЕТАМИ..... 118

Тема 1. Види боєприпасів, методи їх розпізнання. Небезпечні предмети (знахідки) та дії в разі їх виявлення	118
Тема 2. Правила поводження з ВНП, невизначеними предметами та речовинами	122
Тема 3. Запобігання дитячого травматизму від ВНП побутового призначення: піротехнічні засоби, горючі та легкозаймисті речовини	123
Тема 4. Вогнепальна зброя — не забава. Небезпечність виготовлення та випробування вибухових пакетів, користування мисливськими рушницями	129
Тема 5. Заходи безпеки під час збирання металевих брухту. Правила поведінки під час виявлення ВНП	129
Тема 6. Підсумкова бесіда. Обережність дітей під час літніх канікул — запорука життя та здоров'я.....	131

6. ПРАВИЛА БЕЗПЕКИ НА ВОДІ..... 133

Тема 1. Вступ. Уміння триматися на воді — запорука безпеки. Особливості купання в морі, річці, ставку..	133
Тема 2. Допомога потопальнику. Рятувальні прийоми та засоби надання першої домедичної допомоги потерпілому	137
Тема 3. Правила поведінки на кризі. Надання допомоги потерпілому на воді взимку.....	140
Тема 4. Правила безпечної поведінки на воді та біля води	149
Тема 5. Дія води на організм людини. Як правильно купатися	153

7. ПРАВИЛА БЕЗПЕКИ КОРИСТУВАННЯ ЕЛЕКТРОПРИЛАДАМИ, ПІД ЧАС ПОВОДЖЕННЯ З ДЖЕРЕЛАМИ ЕЛЕКТРОСТРУМУ 158

Тема 1. Поняття про джерела струму, їх небезпечність для життя та здоров'я людини.....	158
Тема 2. Правила поводження з побутовими електроприладами: праскою, холодильником, пральною (швацькою) машиною, електроплитою тощо	163

Тема 3. Правила поведінки в разі виявлення обірваного електричного дроту	170
Тема 4. Правила поведінки поблизу електрощитової, лінії електропередач	175
Література	178

ДОДАТКИ

Додаток 1. Правила дорожнього руху	180
Додаток 2. Правила пожежної безпеки	287
Додаток 3. Безпечна поведінка в різних життєвих ситуаціях	322
Додаток 4. Пам'ятки та інструкції для учнів	403
Додаток 5. Хвилинки безпеки	434
Додаток 6 . Для вчителів	442